

172724

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
COĞRAFYA(TÜRKİYE COĞRAFYASI)
ANABİLİM DALI

**TOSYA İLÇESİNDE ARAZİDEN YARARLANMA VE
PLANLAMAYA YÖNELİK ÖNERİLER**

Doktora Tezi

Barış TAŞ

Ankara-2006

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
COĞRAFYA(TÜRKİYE COĞRAFYASI)
ANABİLİM DALI

**TOSYA İLÇESİNDE ARAZİDEN YARARLANMA VE
PLANLAMAYA YÖNELİK ÖNERİLER**

Doktora Tezi

Bariş TAŞ

Danışman
Prof. Dr. Ali ÖZÇAĞLAR

Ankara-2006

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
COĞRAFYA(TÜRKİYE COĞRAFYASI)
ANABİLİM DALI

**TOSYA İLÇESİNDE ARAZİDEN YARARLANMA VE
PLANLAMAYA YÖNELİK ÖNERİLER**

Doktora Tezi

Hazırlayan: Barış TAŞ

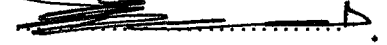
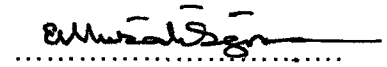
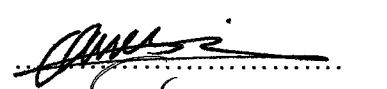
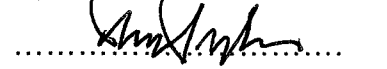
Danışman: Prof. Dr. Ali ÖZÇAĞLAR

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

Prof. Dr. Mesut ELİBÜYÜK
Prof. Dr. Ali ÖZÇAĞLAR
Prof. Dr. E. Murat ÖZGÜR
Prof. Dr. Salih KODAY
Doç. Dr. Tunc SİPAHİ

İmza

Tez Sınav Tarihi: 30.03.2006

İÇİNDEKİLER

ÇİZELGELER LİSTESİ.....	II
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	V
HARİTALAR LİSTESİ.....	VII
FOTOĞRAFLAR LİSTESİ.....	X
I. GİRİŞ.....	1
A. ARAŞTIRMA ALANININ YERİ VE SINIRLARI.....	1
B. ARAŞTIRMANIN AMACI, YÖNTEM VE TEKNİKLER.....	9
C. KURAMSAL VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	11
1. KURAMSAL ÇERÇEVE.....	11
2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	16
II. TOSYA İLÇESİNDE ARAZİDEN YARARLANMAYI ETKİLEYEN DOĞAL FAKTÖRLER VE ARAZİ KULLANIMI ÜZERİNDE ETKİLİ OLAN BEŞERİ FAKTÖRLER	23
A. ARAZİDEN YARARLANMAYI ETKİLEYEN DOĞAL FAKTÖRLER	23
1. JEOLojİK VE JEOMORFOLOJİK YAPI.....	23
a. Ilgaz Dağları	27
b. Geçmiş Dağları.....	33
c. Devrez Depresyonu.....	36
2. İKLİM.....	45
3. HİDROĞRAFYA.....	53
4. TOPRAK ÖRTÜSÜ.....	60
a. Genel Toprak Özellikleri.....	60

b. Arazi Tasnifi(Sınıflandırması).....	63
5. DOĞAL BİTKİ ÖRTÜSÜ.....	80
B. ARAZİDEN YAYARLANMAYI ETKİLEYEN BEŞERİ FAKTÖRLER	84
1. YERLEŞİM DÜZENİ.....	84
2. İLÇE NÜFUSUNDAKİ GELİŞİM VE ALANSAL DAĞILIMI.....	109
a. Nüfusun Gelişimi.....	109
b. Nüfusun Alansal Dağılımı.....	117
3. NÜFUSUN SOSYO-EKONOMİK YAPISI.....	123
III. TOSYA İLÇESİNDE GENEL ARAZİ BÖLÜNÜŞÜ.....	127
IV. TOSYA İLÇESİNDE ARAZİDEN YARARLANMA.....	135
A. HAMMADDE ÜRETİM ALANLARI.....	135
1. ORMAN ALANLARI.....	137
a. Sık Orman Alanları.....	139
b. Fundalık Alanlar.....	148
2. TARIM ALANLARI.....	156
a. Ekili Alanlar.....	158
b. Dikili Alanlar.....	188
3. OTLAK ALANLARI.....	201
B. SANAYİ ALANLARI.....	218
C. YERLEŞİM ALANLARI.....	229
1. KENTSEL YERLEŞMELER.....	229
a. Tosya Şehri.....	230
b. Ortalıca Kasabası.....	237
2. KIRSAL YERLEŞMELER.....	240

V. TOSYA İLÇESİNDE ARAZİ KULLANIMI PLANLAMASINA

İLİŞKİN ÖNERİLER.....	243
A. HAMMADDE ÜRETİM ALANLARININ PLANLAMASINA İLİŞKİN ÖNERİLER.....	244
1. ORMAN ALANLARINA İLİŞKİN ÖNERİLER.....	244
2. TARIM ALANLARINA İLİŞKİN ÖNERİLER.....	247
3. OTLAK ALANLARINA İLİŞKİN ÖNERİLER.....	254
B. SANAYİ ALANLARININ PLANLAMASINA İLİŞKİN ÖNERİLER....	256
C. YERLEŞİM ALANLARININ PLANLAMASINA İLİŞKİN ÖNERİLER	261
SONUÇ.....	267
ÖZET.....	271
SUMMARY.....	273
KAYNAKÇA.....	275

Önsöz

Coğrafya, doğal çevre ile insan arasındaki ilişkileri belirleyen ve bu ilişkileri neden-sonuç ilişkisi ile ortaya koyan en önemli doğal-beşeri bilimdir. Aslında doğal ortamla canlılar, özellikle de insanlar arasındaki ilişki karşılıklı etkileşime dayalıdır. Canlılar doğal çevreden etkilenirken aynı zamanda doğal çevreyi etkilemektedirler. İnsanlar ile doğal ortam arasındaki etkileşimler, kendisini arazi kullanımı olarak ortaya çıkarmaktadır. Dünyanın farklı yerlerinde farklı doğal koşullar hâkim olduğundan, doğayı kullanma biçimleri de farklı olmaktadır. Türkiye, doğal koşullar bakımından oldukça renkli ve çeşitlilik gösteren bir ülkedir. Ülke arazisindeki bu çeşitlilik, arazi kullanımı üzerinde doğrudan etki yapmaktadır.

Çalışma alanı olarak seçilen Tosya ilçesi, doğal koşulların kısa mesafelerde büyük değişiklikler gösterdiği bir konumda bulunmaktadır. Batı Karadeniz ile Orta Anadolu bölgeleri arasındaki geçiş bölgesinde yer alan Tosya ilçesi, bir depresyon alanında yer almaktadır. Bu tektonik depresyonda Kızılırmak'ı besleyen önemli kollardan biri olan Devrez Çayı aktığından, depresyona Devrez depresyonu adı verilmiştir. Bu depresyonun kuzey ve güney kesiminde yer alan dağlık kütleler, ilçe arazisinin doğal şartları üzerinde önemli etkiler yaratmıştır. Buna bağlı olarak da arazinin kullanılış biçimleri de bu doğal şartlardan etkilenmiştir.

Bu tez çalışmasında, Tosya ilçesinin mevcut arazi kullanım durumu belirlenmeye çalışılmıştır. İlçenin sahip olduğu potansiyel doğrultusunda ileriki dönemlere yönelik planlama önerilerinde bulunulmaya çalışılmıştır. Bu çalışma esnasında değerli görüş, bilgi ve deneyimlerini benden esirgemeyen, hocam sayın Prof. Dr. Ali ÖZÇAĞLAR'a, özellikle haritalar konusunda büyük katkıları olan hocam sayın Prof. Dr. Mesut ELİBÜYÜK'e ve nüfus ve yerleşme konusunda katkılarda bulunan hocam sayın Prof. Dr.E.Murat ÖZGÜR'e teşekkürü bir borç bilirim.

Bariş TAŞ

Ankara, Aralık 2005

ÇİZELGELER LİSTESİ

Çizelge: 1. Kastamonu İline Bağlı İlçelerin Nüfusları, Yüzölçümleri ve Nüfus Yoğunlukları.....	7
Çizelge: 2. Tosya İlçesindeki Jeomorfolojik Birimler Üzerindeki Kullanım Biçimleri ve Kapladıkları Alanlar.....	41
Çizelge: 3. Kastamonu, Tosya ve Çankırı Meteoroloji İstasyonlarına Ait Uzun Yıllar Ortalaması Sıcaklık ve Yağış Değerleri.....	46
Çizelge: 4. Tosya'da Ortalama 5 cm Toprak Sıcaklığı.....	49
Çizelge: 5. Tosya'da Ortalama ve Şiddetli Donlu Gün Sayıları.....	50
Çizelge: 6. Tosya'da Kar Yağışlı Gün Sayısı, Kar Örtülü Gün Sayısı ve En Yüksek Kar Kalınlığı.....	53
Çizelge: 7. Devrez Çayı'nın Aylık Ortalama Akım ve Verim Değerleri ...	57
Çizelge: 8. Tosya İlçesinde Açılan Kuyular ve Bu Kuyulara Ait Bilgiler...	59
Çizelge: 9. Tosya İlçesindeki Büyük Toprak Grupları ve Kapladıkları Alanlar.....	60
Çizelge: 10. Tosya İlçesinde Büyük Toprak Gruplarının, Kullanılış Biçimlerine Göre Oransal Dağılışı.....	61
Çizelge: 11. Tosya İlçesinde Arazi Sınıflarının Dağılımı.....	66
Çizelge: 12. Tosya İlçesinde Arazi Sınıflarının Kullanım Durumuna Göre Dağılışı.....	68
Çizelge: 13. Tosya İlçesinde Arazi Kabiliyet Sınıflarının İdari Alanlara Göre Dağılışı.....	69
Çizelge: 14. Tosya Orman İşletme Şefliğine Bağlı Şeflikler.....	81
Çizelge: 15. Tosya İlçesindeki Köyler ve Bu Köylere Bağlı Mahalleler....	92
Çizelge: 16. Tosya İlçesindeki Kırsal Yerleşmelerin Ortalama Yükselteleri, Bulundukları Konumlar ve Yerleşme Dokuları.....	95

Çizelge: 17. Tosya İlçesindeki Köy İdari Alanlarında Nüfus Sayımlarına Göre Nüfus Miktarları.....	111
Çizelge: 18. Seçilmiş Yıllara Göre Tosya İlçesinin Nüfusu.....	116
Çizelge: 19. Tosya İlçesinde Jeomorfolojik Ünitelere Göre Nüfusun Dağılışı.....	120
Çizelge: 20. Tosya İlçesinde Jeomorfolojik Ünitelere Göre Nüfusun Dağılışı(2000).....	123
Çizelge: 21. Tosya'da Nüfusun Yaş Grupları ve Cinsiyete Göre Dağılımı.....	124
Çizelge: 22. Tosya'da Yaş Gruplarına Göre İşgücü Durumu.....	125
Çizelge: 23. Tosya'da Hane Halkı Sayıları ve Hane Halkı Büyüklükleri.....	126
Çizelge: 24. Türkiye, Kastamonu ili ve Tosya İlçelerinin Genel Arazi Bölünüş Durumları.....	127
Çizelge: 25. Tosya İlçesinde İdari Alanlara Göre Arazi Bölünüşü Durumları.....	133
Çizelge: 26. Tosya ilçesinde Köy İdari Alanlarına Göre Sık Orman ve Fundalık Alanların Dağılışı.....	145
Çizelge: 27. Tosya İlçesindeki Sık Orman Alanları ve Fundalıkların Bulundukları Jeomorfolojik Birimlere Göre Oransal Dağılışı.....	147
Çizelge: 28. Tosya İlçesinde İdari Ünitelere Göre Ekili Alanlar.....	162
Çizelge: 29. Tosya İlçesinde Ekili Alanlarda Yetiştirilen Tarla Bitkilerinin Üretim Alanları, Üretim Miktarları ve Verimleri(2003).....	168
Çizelge: 30. Tosya İlçesinde Çeltik Yetiştirilen Alanların İdari Ünitelere Göre Dağılışı.....	173
Çizelge: 31. Tosya İlçesinde Ekili Alanlarda Yetiştirilen Sebzelerin Üretim Alanları, Üretim Miktarları ve Verimleri.....	183
Çizelge: 32. Tosya İlçesinde Dikili Alanlarda Yetiştirilen Meyvelerin Üretim Alanları, Üretim Miktarları Ve Verimleri(2003).....	191

Çizelge: 33. Tosya İlçesinde İdari Ünitelere Göre Dikili Alanlar.....195

Çizelge: 34. Tosya İlçesinde İdari Ünitelere Göre Hayvan Sayıları, Otlak Alanları ve Yüzölçümler.....205

Çizelge: 35. Türkiye, Kastamonu İli ve Tosya İlçelerindeki sığır, Koyun ve Keçi Sayıları.....213

Çizelge: 36. Tosya İlçesindeki Sanayi Tesislerinin Sektörlere Göre Dağılımı ve Çalışan İşçi Sayıları.....222

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil: 1. Çankırı, Kastamonu ve Tosya'da Ortalama Sıcaklıkların Yıl İçindeki Durumu.....	49
Şekil: 2. Çankırı, Kastamonu ve Tosya'da Yağış Miktarının Yıl İçindeki Değişimi.....	51
Şekil: 3. Tosya Meteoroloji İstasyonu Verilerine Göre Hazırlanmış Su Bilançosu...	52
Şekil: 4. Devrez Çayı'nın Aylara Göre Akım ve Verim Değerleri.....	58
Şekil: 5. Tosya İlçesinde Kabiliyet Sınıflarının Dağılımı.....	67
Şekil: 6. Tosya İlçesindeki II. Sınıf Araziler Üzerindeki Kullanım Biçimlerinin Oransal Dağılışı.....	71
Şekil: 7. Tosya İlçesindeki III. Sınıf Araziler Üzerindeki Kullanım Biçimlerinin Oransal Dağılışı.....	72
Şekil: 8. Tosya İlçesindeki IV. Sınıf Araziler Üzerindeki Kullanım Biçimlerinin Oransal Dağılışı.....	74
Şekil: 9. Tosya İlçesindeki VI. Sınıf Araziler Üzerindeki Kullanım Biçimlerinin Oransal Dağılışı.....	76
Şekil: 10. Tosya İlçesindeki VII. Sınıf Araziler Üzerindeki Kullanım Biçimlerinin Oransal Dağılışı.....	78
Şekil: 11. Tosya İlçesinde Nüfusun Sayım yıllarına göre Değişimi.....	112
Şekil: 12. Tosya İlçesindeki Yerleşmelerin Jeomorfolojik Ünitelere Göre Oransal Dağılışı.....	118
Şekil: 13. Tosya İlçesindeki Kasaba ve Köy Yerleşmeleri Nüfuslarının Jeomorfolojik Ünitelere Göre Oransal Dağılışı.....	119
Şekil: 14. Tosya'da Çalışan Nüfusun Sektörlere Göre Dağılımı.....	126
Şekil: 15. Türkiye Topraklarının Genel Arazi Bölünüşü.....	128
Şekil: 16. Kastamonu İlinin Genel Arazi Bölünüşü.....	129
Şekil: 17. Tosya İlçesinin Genel Arazi Bölünüşü.....	131
Şekil: 18. Tosya İlçesindeki Orman Alanlarının Bölünüşü.....	140

Şekil: 19. Tosya İlçesinde Tarla Bitkileri Yetiştirilen Alanların Yetiştirilen Bitki Türlerine Göre Oransal Dağılışı.....	162
Şekil: 20. Tosya İlçesinde Belirli Dönemlere Göre Pirinç Üretim Miktarları.....	174
Şekil: 21. Tosya İlçesinde Belirli Dönemlere Göre Buğday Üretim Miktarları.....	176
Şekil: 22. Tosya İlçesinde Belirli Dönemlere Göre Arpa ve Fiğ Üretim Miktarları..	178
Şekil: 23. Tosya İlçesinde Sebze Yetiştirilen Alanların Yetiştirilen Türlerine Göre Oransal Dağılışı.....	184
Şekil: 24. Tosya İlçesinde Belirli Dönemlere Göre Domates ve Biber Üretim Miktarları.....	185
Şekil: 25. Tosya İlçesinde Meyve Yetiştirilen Alanların Yetiştirilen Türlerine Göre Oransal Dağılışı.....	191
Şekil: 26. Tosya İlçesinde Yetiştirilen Hayvanların Türlerine Göre Oransal Dağılımı(2003).....	215
Şekil: 27. Tosya İlçesindeki Sanayi Tesislerinin Sektörlere Göre Oransal Dağılışı.....	224
Şekil: 28. Tosya İlçesindeki Sanayi Tesislerinde İstihdam Edilen İşçi Sayılarının Sektörlere Göre Dağılışı.....	225

HARİTALAR LİSTESİ

Harita: 1. Tosya İlçesinin Coğrafi Konumu.....	2
Harita: 2. Tosya İlçesi ve Yakın Çevresinin Fiziki Haritası.....	5
Harita: 3. Tosya İlçesi ve Yakın Çevresinden Alınan Profiller.....	8
Harita: 4. Tosya İlçesi ve Yakın Çevresinin Jeoloji Haritası.....	24
Harita: 5. Tosya İlçesi ve Yakın Çevresinin Jeomorfoloji Haritası.....	29
Harita: 6. Tosya İlçesi ve Yakın Çevresinin Jeomorfoloji Haritası.....	30
Harita: 7. Tosya İlçesi ve Yakın Çevresinin Topoğrafya Haritası.....	34
Harita: 8. Tosya İlçesi ve Yakın Çevresinin Eğim Haritası.....	42
Harita: 9. Tosya İlçesi ve Yakın Çevresinin Bakı Haritası.....	43
Harita: 10. Tosya İlçesi ve Yakın Çevresinin Hidroğrafya Haritası.....	55
Harita: 11. Tosya İlçesinin Toprak Haritası.....	62
Harita: 12. Tosya İlçesinin Arazi Sınıflandırma Haritası.....	73
Harita: 13. Tosya İlçesi ve Yakın Çevresinin Bitki Örtüsü Haritası.....	83
Harita: 14. Aşağıberçin ve Yukarıberçin Köy İdari Alanlarında Arazi Kullanımı.....	96
Harita: 15. Çaybaşı Köy İdari Alanında Arazi Kullanımı.....	97
Harita: 16. Gövrecik Köy İdari Alanında Arazi Kullanımı.....	98
Harita: 17. Kilkuyu Köy İdari Alanında Arazi Kullanımı.....	99
Harita: 18. Ortalıca Kasabası İdari Alanının Arazi Kullanımı.....	100
Harita: 19. Suluca Köy İdari Alanında Arazi Kullanımı.....	101
Harita: 20. Yenidoğan Köy İdari Alanında Arazi Kullanımı.....	102
Harita: 21. Zincirlikuyu Köy İdari Alanında Arazi Kullanımı.....	103
Harita: 22. Tosya İlçesindeki Köy İdari Alanları İle Kentsel İdari Alanların Nüfus Miktarı(2000).....	113
Harita: 23. Tosya İlçesindeki Köy ve Kentsel İdari Alanların Aritmetik Nüfus Yoğunlukları.....	121

Harita: 24. Tosya İlçesindeki Köy ve Kentsel İdari Alanların	
Tarımsal Nüfus Yoğunlukları.....	122
Harita: 25. Tosya İlçesi ve Yakın Çevresinin Genel Arazi	
Kullanımı.....	130
Harita: 26. Tosya İlçesi ve Yakın Çevresindeki Orman Alanlarının	
Dağılışı.....	141
Harita: 27. Tosya Orman İlçe Müdürlüğü'ne Bağlı Orman İşletme Şeflikleri.....	153
Harita: 28. Tosya İlçesi ve Yakın Çevresindeki Tarım Alanlarından Yararlanma	
Biçimleri.....	159
Harita: 29. Tosya İlçesinde İdari Ünitelere Göre Tarım Alanlarının Toplam Alanlar	
İçindeki Yeri.....	160
Harita: 30. Tosya İlçesinde Tarım Alanlarının Yüzölçümler İçindeki Oransal	
Dağılışı.....	163
Harita: 31. Tosya İlçesinde Ekili ve Dikili Tarım Alanlarının İdari Ünitelere Göre	
Bölünüşü.....	164
Harita: 32. Tosya İlçesinde Tarım Alanları İçerisindeki Ekili Alanların Oransal	
Dağılışı.....	165
Harita: 33. Tosya İlçesinde Ekili Alanlar İçindeki Kuru Tarım Alanlarının Oransal	
Dağılışı.....	166
Harita: 34. Tosya İlçesinde Ekili Alanlar İçindeki Sulu Tarım Alanlarının Oransal	
Dağılışı.....	167
Harita: 35. Tosya İlçesinde Çeltik Alanlarının Dağılışı.....	171
Harita: 36. Tosya İlçesinde Tarım Alanları İçerisindeki Sebze Alanlarının Oransal	
Dağılışı.....	182
Harita: 37. Tosya İlçesinde Tarım Alanları İçindeki Tarla Alanlarının Oransal	
Dağılışı.....	187
Harita: 38. Tosya İlçesinde Tarım Alanları İçindeki Dikili Alanların Oransal	
Dağılışı.....	189
Harita: 39. Tosya İlçesinde Dikili Alanlar İçindeki Kuru Tarım Alanlarının Oransal	
Dağılışı.....	192

Harita: 40. Tosya İlçesinde Dikili Alanlar İçindeki Sulu Tarım Alanlarının Oransal Dağılışı.....	193
Harita: 41. Tosya İlçesinde Tarım Alanları İçindeki Meyve Alanlarının Oransal Dağılışı.....	197
Harita: 42. Tosya İlçesi İdari Ünitelerindeki Tarım Alanlarının Yetiştirilen Ürünlere Göre Oransal Dağılışı.....	199
Harita: 43. Tosya İlçesi ve Yakın Çevresinde Tarımsal Faaliyetler İçin Elverişli Alanlar.....	200
Harita: 44. Tosya İlçesindeki Otlak Alanlarının İdari Ünitelere Göre Oransal Dağılışı.....	203
Harita: 45. Tosya İlçesindeki İdari Üniteleri Hayvan(Küçükbaş-Büyükbaş) Yoğunlukları.....	206
Harita: 46. Tosya İlçesinde İdari Ünitelere Göre Toplam Küçükbaş ve Büyükbaş Hayvan Sayıları.....	208
Harita: 47. Tosya İlçesinde Yetiştirilen Sığır Sayılarının İdari Ünitelere Göre Dağılışı.....	209
Harita: 48. Tosya İlçesinde Yetiştirilen Koyun Sayılarının İdari Ünitelere Göre Dağılışı.....	210
Harita: 49. Tosya İlçesinde Yetiştirilen Keçi Sayılarının İdari Ünitelere Göre Dağılışı.....	211
Harita: 50. Tosya İlçesinde Küçükbaş ve Büyükbaş Hayvanların İdari Ünitelere Göre Dağılışı.....	214
Harita: 51. Tosya İlçesindeki Sanayi Tesislerinin Dağılışı.....	228
Harita: 52. Tosya'nın Şehir İçi Arazi Kullanımı Haritası.....	236

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

Foto: 1. Devrez ve Gökırmak Depresyonları İle Birlikte Araştırma Alanı ve Çevresinin Uydu Görüntüsü.....	4
Foto: 2. Ilgaz Dağları'nın Zirvesi Olan Büyük Hacet Tepe'nin Güneyden Görünüşü.....	31
Foto: 3. Tosya Şehri Doğusundaki Badlands Alanları.....	33
Foto: 4. Geçmiş Dağları Üzerindeki Miosen Dönemi Aşınım Yüzeyleri.....	35
Foto: 5. Geçmiş Dağları'ndan Kaynaklanıp Devrez Çayı'na Bağlanan Derelerin Oluşturmuş Oldukları Birikinti Konileri.....	36
Foto: 6. Devrez Depresyonunun Tosya Kesiminin Uydu Görüntüsü.....	37
Foto: 7. Devrez Depresyonunun Doğudan Görünüşü.....	39
Foto: 8. Devrez Depresyonunun Tosya Kesimi ve Depresyon Tabanındaki Çeltik Tarlaları.....	40
Foto: 9. Bürnük Köyü Güneyindeki Gökırmak Ormanı.....	82
Foto: 10. Tosya İlçesindeki Gümele Yerleşmelerine Bir Örnek.....	106
Foto: 11. Tosya İlçesinde Ahşap Yapılara Bir Örnek(Çaybaşı Köyü).....	108
Foto: 12. Musaköy Kuzeyindeki Tarım Alanlarının Orman Alanlarına Dönüşmesi.....	143
Foto: 13. Depresyonun Batı Kesimi Yamaçlarındaki Fundalıklar ve Depresyon Tabanındaki Çeltik Alanları.....	149
Foto: 14. Fundalıklar ve Tarım Alanları İç İç Girilmiş Durumda.....	150
Foto: 15. Depresyon tabanında Sulu Tarım, Gerisinde Kuru Tarım ve Daha Geride Fundalık Alanlar.....	151
Foto: 16. Çaybaşı Köyündeki Ahşap Meskenlere Bir Örnek.....	155
Foto: 17. Depresyon Tabanının Batı Kesimindeki Çeltik Tarlaları.....	170
Foto: 18. Depresyon Tabanının Doğu Kesimindeki Çeltik Tarlaları.....	172

Foto: 19. Depresyon Tabanındaki Çeltik Tarlalarındaki Tavalar.....	175
Foto: 20. Tosya Şehri Güneyindeki Bahçe Alanları ve Meyvelikler.....	190
Foto: 21. Tosya Şehrinin Kuzey Kesimindeki Keresteciler Sanayi Sitesi.....	220
Foto: 22. Tosya İlçesindeki Bir Tuğla-Kiremit Fabrikası ve Gerisindeki Neojen Depoları.....	221
Foto: 23. Tosya İlçesindeki Tuğla Kiremit Fabrikaları, Hammaddeye Yakın Konumda Bulunmaktadır.....	223
Foto: 24. Tosya İlçesindeki Tuğla-Kiremit Fabrikalarından Bir Tanesi.....	226
Foto: 25. Tosya Şehrindeki Eski ve Yeni Yapılar.....	233
Foto: 26. Tosya Şehri ve Çevresinin Uydu Görüntüsü.....	234
Foto: 27. Tosya Şehrinde Geleneksel Tarzda İnşa Edilmiş Eski Evlere Bir Örnek.....	235
Foto: 28. Tosya Şehrinde Tehlikeli Boyutta Çarpık Yapılaşma Örneği.....	237
Foto: 29. Tosya İlçesindeki Tek Kasaba Yerleşmesi Olan Ortalıca.....	238
Foto: 30. Heyelan Bölgesi Üzerinde Kurulmuş Olan Musaköy.....	265
Foto: 31. Sel Baskını riskinin oldukça Yüksek Olduğu Aşağıberçin Köyü.....	266

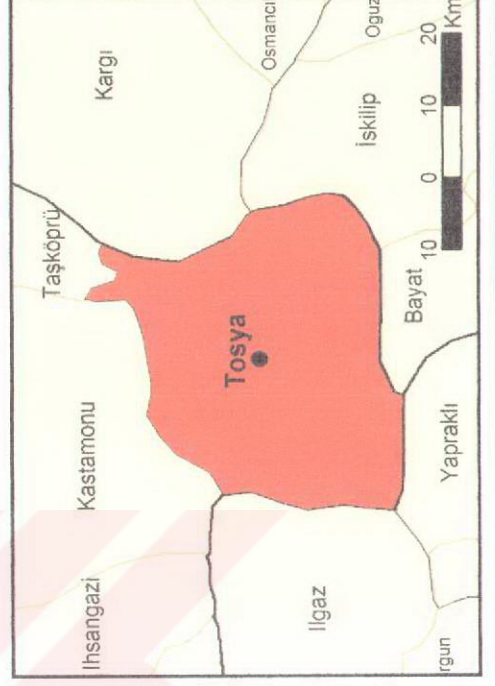
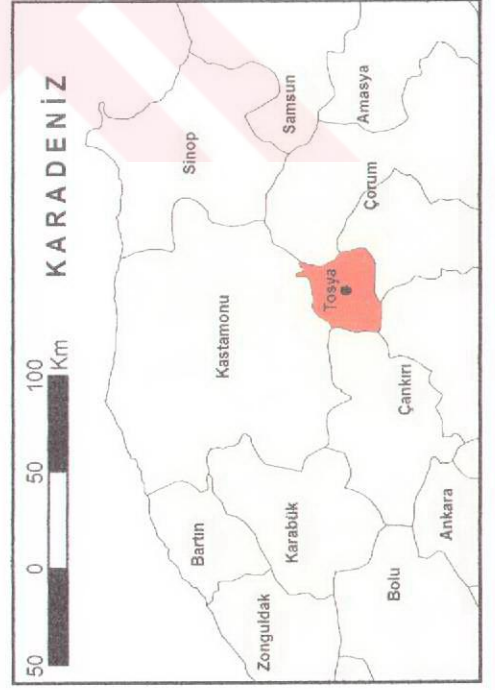
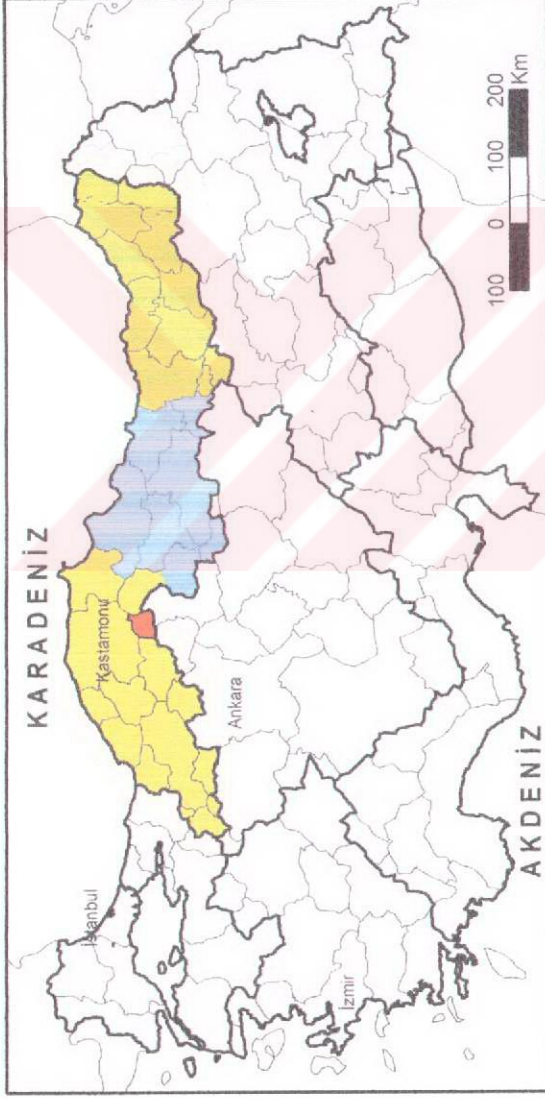
I. GİRİŞ

A. ARAŞTIRMA ALANININ YERİ VE SINIRLARI

Araştırma alanımız olan Tosya ilçesi, Karadeniz bölgesinin Batı Karadeniz bölümünde, Kastamonu ili sınırları içerisinde yer alan bir ilçe idari alanıdır(Harita: 1). Batı Karadeniz bölgesinde, kıyı kuşağı gerisinde kıyıya paralel olarak kabaca batı-doğu doğrultusunda uzanan Küre Dağları yer alır. Küre Dağları'nın güneyinde, Gökırmak oluşu; Gökırmak depresyonunun güneyinde ise Küre Dağları ile aynı doğrultuda uzanan Ilgaz Dağları yer alır. Ilgaz Dağları ile daha güneyde yer alan ve Köroğlu Dağları'nın doğu kanadını oluşturan Geçmiş Dağları arasında ise Devrez depresyonu yer almaktadır. Tosya ilçesi, söz konusu depresyon alanının doğu kesiminde yer tutmaktadır. Kuzey Anadolu Fay Kuşağı içerisinde yer alan Devrez depresyonu, tektonik bakımdan oldukça hareketli bir yöredir. Kastamonu ilinin güneydoğu kesiminde bulunan Tosya ilçesi, kuzeyde Kastamonu merkez ilçesi ve Taşköprü ilçesi, doğuda Kargı ilçesi, güneyde İskilip, Yapraklı ilçeleri ve batıda Ilgaz ilçesiyle çevrilidir(Harita: 1). Kızılırmak'ı besleyen önemli kollardan biri olan Devrez Çayı, ilçe arazisini kabaca GGB-KKD doğrultusunda kat ederek Kargı ilçesinin idari alanı içerisinde Kızılırmak'la birleşir. Tosya denilince akla pirinç gelmektedir. Tosya pirinci ise, Devrez depresyonunun doğu kesimindeki çeltik tarlalarında yetiştirilmektedir.

DİE kayıtlarında ilçenin yüzölçümü, 1186 km² olarak verilmektedir. 1/25000 ölçekli topoğrafya haritaları üzerine köy sınırlarını baz alarak belirlemiş olduğumuz ilçe idari sınırı, sayısal haritalar hazırlanarak bilgisayar ortamına aktarılmıştır. Sayısallaştırma yoluyla hazırlanan idari sınır haritası, saha çalışmaları ile de doğrulanmıştır. Bu ayrıntılı çalışmalar sonucunda, Tosya ilçesinin gerçek yüzölçümünün 985 km² olduğu belirlenmiştir. İlçenin yüzölçümünde ortaya çıkan 201 km²'lik farkın küçümsenmeyecek bir alansal değer olduğunun bilinmesi gerekir. İlçeyi oluşturan mozaikler(köy idari alanları ile kentsel idari alanlar) dikkate alınmadan küçük ölçekli genel haritalar üzerine çizilen ilçe sınırları baz alınarak yapılan alan ölçümlerinin

Harita: 1. Tosya İlçesinin Coğrafi Konumu

gerçek alansal değerleri yansıtmadığı teyit edilmiştir. Bu çalışmada, ilçenin yüzölçümüyle ilgili tüm istatistik değerlendirmeler, tespit etmiş olduğumuz yüzölçüm temel alınarak yapılmıştır.

İlçenin kuzeyinde Kastamonu merkez ilçesi ile sınırı, İlgaz Dağları'nın zirvesi durumundaki Büyük Hacet Tepesi üzerinden geçer ve daha ilerde, kabaca İlgaz Dağları'nın su bölümü çizgisini takip ederek Taşköprü - Kargı ilçeleri sınırına uzanır. Güneyde ise Geçmiş Dağları'nın su bölümü çizgisini doğu - batı doğrultusunda izleyerek batıda İlgaz ilçesi sınırına kadar uzanır. Başka bir deyişle Tosya ilçesinin kuzey ve güney sınırlarını, İlgaz ve Geçmiş Dağları'nın su bölümü çizgileri belirlemiştir. Devrez depresyonunun kuzey kesiminde bulunan İlgaz Dağları, Batı Karadeniz bölgesindeki yüksek dağlardan biridir ve zirvesi 2587 m yükseltideki Büyük Hacet Tepesi'dir. İlgaz Dağları, çevresine göre oldukça yüksek bir dağlık küttedir. Devrez ayı depresyonunun güneyinde yer alan ve Köroğlu Dağları'nın doğu kanadını oluşturan Geçmiş Dağları'nın yükseltisi, İlgaz Dağları kadar fazla değildir. Geçmiş Dağları'nın zirvesi 2044 m ykseklilinde Sarıklı Tepesidir ve ilçenin güney sınırı bu tepe üzerinden geçer(Harita: 2 ve 7).

Tosya ilçesi, ulaşım olanakları bakımından oldukça elverişli şartlara sahiptir. İstanbul'u ve daha geniş anlamda Marmara bölgesini Orta ve Doğu Karadeniz bölgelerine bağlayan E-80 karayolu, ilçede Devrez ayı vadisi boyunca batı-doğu doğrultusunda uzanır. İlçenin, Kastamonu il merkezi ile bağlantısını sağlayan karayolu, E-80 karayolu kadar işlek değildir. Bu yol, İlgaz Dağları'nı güney - kuzey doğrultusunda kat etmek zorunda kaldığı için, özellikle kiş aylarında il merkezine ulaşım zorlukla sağlanabilmektedir. İlçe merkezi Kastamonu'ya 70 km, İstanbul'a 423 km, ve Ankara'ya 237 km uzaklıktadır.

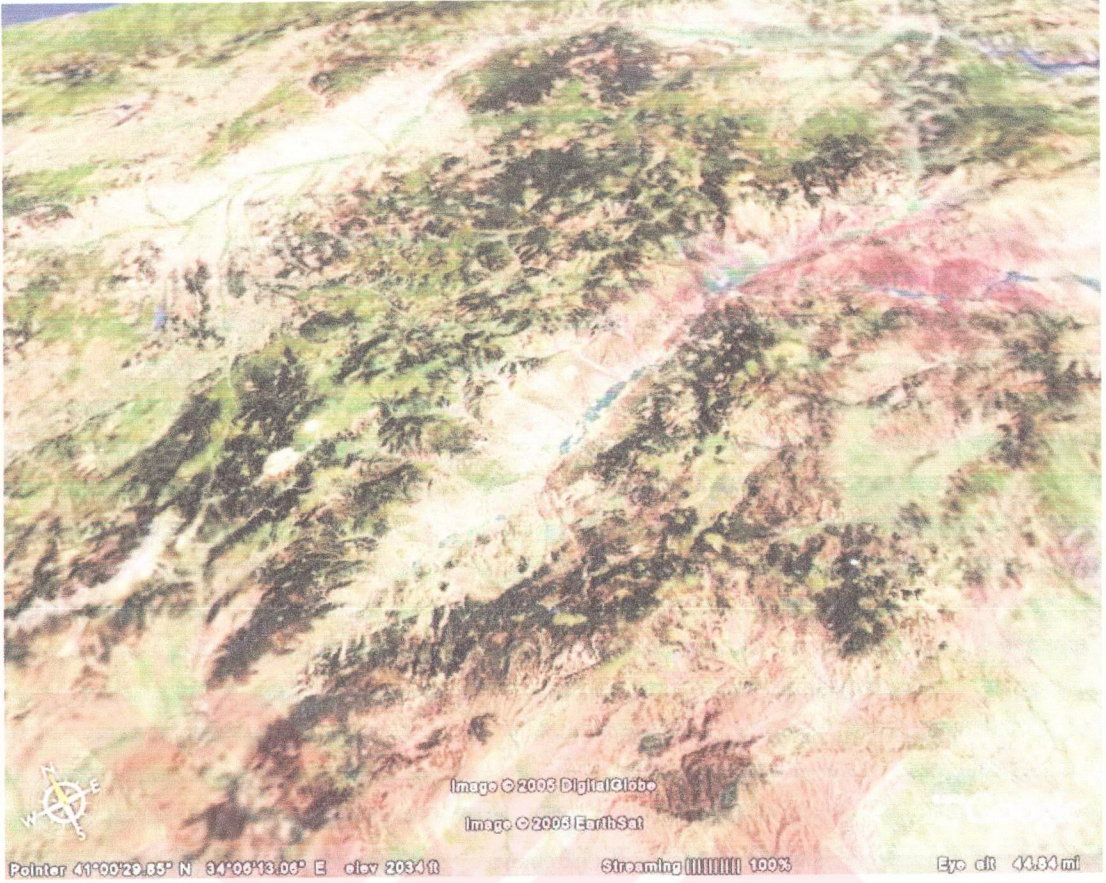

Foto: 1. Devrez ve Gökırmak Depresyonları İle Birlikte Araştırma Alanı ve Çevresinin Uydu Görüntüsü(Google Earth'den Alınmıştır)

Tosya ilçesi, Batı Karadeniz bölgesi sınırları içinde yer almasına rağmen, ilçenin sahip olduğu doğal ve beşeri özellikler, tam anlamıyla Batı Karadeniz bölgesinin karakteristik özelliklerini yansıtmaz. İlçenin idari alanı içerisinde kimi yerlerde Batı Karadeniz bölgesine ait özellikler gözlenirken, kimi yerlerinde ise Orta Anadolu bölgesine ait özellikler gözlenir. Tosya ilçe alanı; iklim, yüzey şekilleri, bitki örtüsü, hâkim ekonomik faaliyetler, tarım ve kültürel yapı gibi birçok doğal ve beşeri özellikler bakımından Batı Karadeniz ile Orta Anadolu bölgeleri arasında geçiş özelliklerine sahiptir. Geçiş kuşağında yer alması, yörenin özellikle arazi kullanımı açısından oldukça renkli bir görünüme sahip olmasına neden olmuştur. Örneğin, depresyon tabanı ve çevresindeki alanlarda yaz aylarında yağış miktarındaki azalmaya bağlı olarak, tıpkı Orta Anadolu bölgesi genelinde olduğu gibi kurak dönemin yaşanmasına neden olmuştur. Buna karşın, depresyonu çevreleyen dağlık

alanlarda ise, yağış miktarındaki artışa bağlı olarak, tıpkı Batı Karadeniz bölgesindeki gibi gür orman alanlarının oluşmasına olanak sağlamıştır. Böyle kısa mesafelerde yaşanan büyük değişimler, ilçedeki arazi kullanımının da çeşitlenmesine neden olmuştur.

52 köy idari alanı ile 2 kentsel idari alandan(Tosya şehri ve Ortalıca kasabası) oluşan Tosya ilçesinin 2000 yılı nüfusu 41995'tir. Bunun 23257'si, ilçe merkezi durumundaki Tosya şehrinin nüfusedir. Ortalıca kasabası ile köylerin toplam nüfusu ise 18738'dir. Tosya ilçesinin aritmetik nüfus yoğunluğu, 34 kişi/km²'dir. Bu değer Türkiye'nin ortalama aritmetik nüfus yoğunluğu olan 86 kişi/km²'nin oldukça altındadır. Karadeniz bölgesinin aritmetik nüfus yoğunluğu 66 kişi/km², Batı Karadeniz bölgesinin 49 kişi/km², Kastamonu ilinin ise 34 kişi/km² dir. Görüldüğü gibi Tosya ilçesinin nüfus yoğunluğu; Türkiye, Karadeniz ve Batı Karadeniz bölgelerinin altında, Kastamonu ili ortalaması ile aynıdır. Tosya ilçesi, nüfus miktarı bakımından Kastamonu ili içerisinde, Merkez ilçe ve Taşköprü ilçelerinden sonra 3. sırada yer alır. Yüzölçümü bakımından ise; Merkez ilçe, Taşköprü, Araç ve Daday ilçelerinden sonra 5. sırada yer almaktadır(Çizelge: 1).

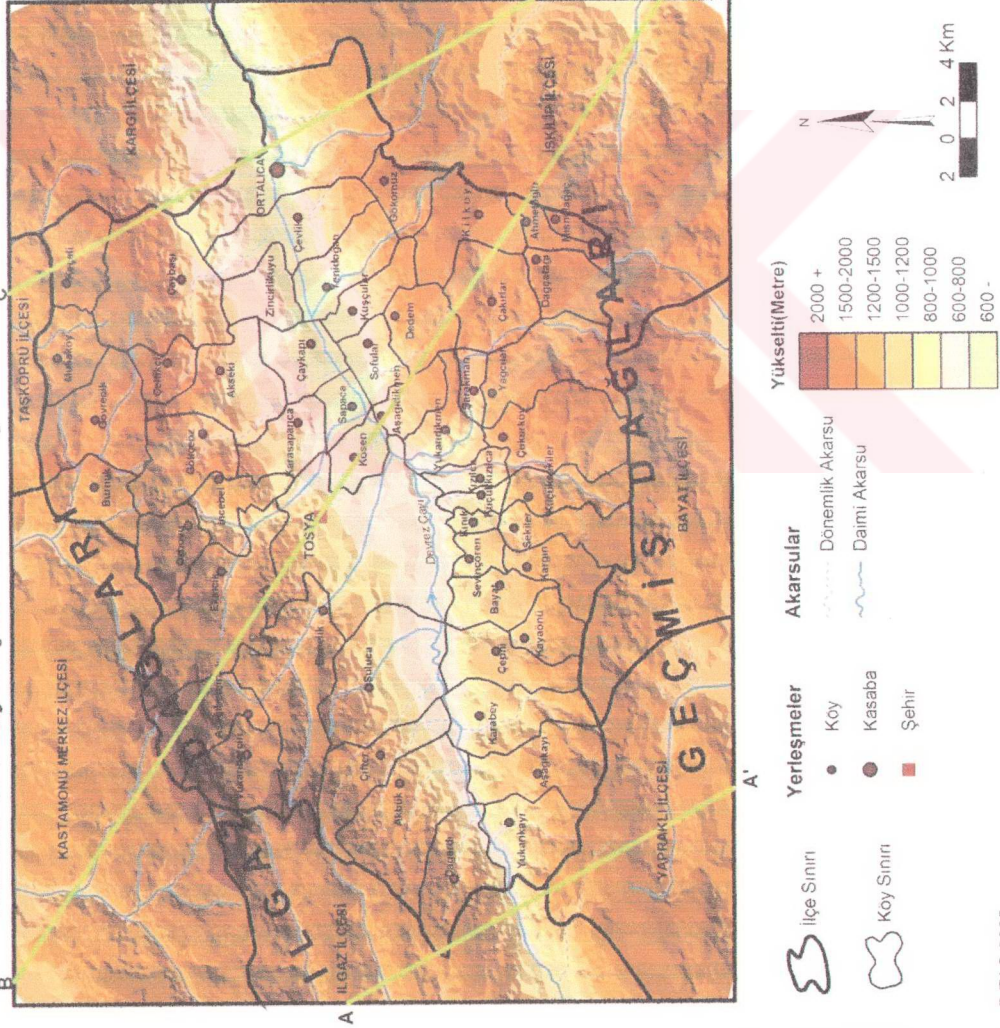
İlçedeki köy idari alanlarının büyük çoğunluğunda, birden fazla mahalle yerleşmesi bulunmaktadır. Yani, ilçede çok yerleşmeli köy idari alanlarının sayısının fazla olduğu görülmektedir. Özellikle dağlık kesimlerde yer alan çok yerleşmeli köy idari alanlarının sayısında artış olduğu gözlenmiştir. Engebenin fazla olması, dağlık kesimlerdeki yerleşmelerin toplu halde olmasını etkilemiştir. Engebeye bağlı olarak, dağlık alanlardaki tarım alanlarının dağınık olması, kırsal yerleşmelerin kendi içinde toplu bir doku göstererek sahada birbirinden uzak mesafelerde dağılışı göstermesine sebep olmuştur.

Çizelge: 1. Kastamonu İline Bağlı İlçelerin Nüfusları, Yüzölçümleri Ve Nüfus Yoğunlukları(Sıralama Yüzölçümüne Göre Yapılmıştır-2000).

İlçe Adı	Nüfus Miktarı	Nüfus(%)	Yüzölçümü (km ²)	Yüzölçümü (%)	Nüfus Yoğunluğu (Kişi/km ²)
1. Merkez	102059	27	1829	14	56
2. Taşköprü	43800	12	1811	14	24
3. Araç	24180	6	1642	13	15
4. Daday	11181	3	998	8	11
5. TOSYA	41995	11	985	8	34
6. Azdavay	9019	2	772	6	12
7. Cide	23161	6	664	5	35
8. Devrekani	15855	4	599	5	26
9. Küre	10223	3	541	4	19
10. Pınarbaşı	5978	2	513	4	12
11. İhsangazi	7068	2	384	3	18
12. Çatalzeytin	8508	2	368	3	23
13. Hanönü	5545	1	359	3	15
14. İnebolu	26848	7	302	2	89
15. Bozkurt	10159	3	286	2	36
16. Doğanyurt	9668	3	253	2	38
17. Seydiler	5269	1	222	2	24
18. Şenpazar	6494	2	216	2	30
19. Ağlı	4193	1	176	1	24
20. Abana	4273	1	32	0	134
Toplam	375476	100	12952	100	34

Tosya ilçesinde doğal çevre koşulları, ekonomik faaliyetler üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. İlçede hâkim ekonomik faaliyet tarımdır. Özellikle depresyon tabanındaki Devrez Çayı vadisi ve ona bağlanan yan akarsuların vadilerinde ve çevrelerindeki alanlarda verimli tarım alanlarının bulunması, bu

Harita: 3. Tosya İlçesi ve Yakın Çevresinden Alınan Profiller

B. TAŞ-2005

kesimlerdeki yerleşmelerde tarımsal faaliyetler için uygun doğal şartların bulunmasına neden olmuştur. Dağlık kesimlere doğru tarımsal faaliyetler, yerini hayvancılık ve ormancılık faaliyetlerine bırakmaya başlar. Dağlık kesimlerde tarım, ancak aşınım yüzeyi durumundaki düz kesimlerde ve ormandan açılan tarım alanlarında yapılabilmektedir. Bu kesimlerde iklim koşullarının elverişsizliği nedeniyle tarımsal ürün çeşitliliği azalmakta, çoğunlukla hayvancılık temel uğraş halini almaktadır. Devrez Çayı vadisinde sulu tarım yapılırken, dağlık kesimlerde ve aşınım yüzeyi durumundaki düzlük alanlarda su kaynaklarının kısıtlı olması nedeniyle kuru tarım yapılmaktadır. Sanayi faaliyetleri ise Tosya ilçe merkezinde yoğunlaşmaktadır. Özellikle tuğla-kiremit sanayi ve kereste sanayi en önemli sanayi faaliyetleridir. Bunun yanında Tosya'da ve Ortalıca kasabasında çeltik fabrikaları bulunmaktadır.

B. ARAŞTIRMANIN AMACI, YÖNTEM VE TEKNİKLER

Araştırma alanı olarak seçilen Tosya ilçesi, farklı arazi kullanım şekillerine sahip bir konumda bulunmaktadır. Arazi kullanımı ise, mekânsal olarak insan-doğal ortam ilişkilerinin en önemli göstergesi durumundadır. Bu çalışmada, Tosya ilçesinde mevcut arazi kullanımını belirlemek ve ilçe arazisinden en iyi şekilde yararlanmak için neler yapılabileceğini ortaya koymak amaçlanmıştır. Farklı arazi kullanım şekillerinin ortaya çıktığı doğal ve beşeri potansiyele sahip bir konumda olan Tosya ilçesi, Batı Karadeniz bölgesi ile Orta Anadolu bölgesinin geçiş alanında yer almaktadır. İlçenin sahip olduğu bu coğrafi konumun, yörenin doğal ve beşeri özellikleri üzerinde büyük etkiler yarattığı görülmüştür. Devrez Çayı, ilçe topraklarını batı – doğu doğrultusunda kat ederek, ilçeyi kuzey ve güney olmak üzere iki bölüme ayırmıştır. Devrez Çayı vadisinin kuzeydeki Ilgaz Dağları ile güneydeki Geçmiş Dağları arasında, arazi kullanım özellikleri bakımından önemli farklılıklar görülmektedir. Devrez Çayı vadisinde eğimin çok düşük olması, verimli alüvyal toprakların bulunması ve yeterli su potansiyeline bağlı olarak sulu tarım yapılabilmektedir. Çimlenme döneminde suya çok fazla ihtiyaç duyan çeltik, vadi tabanında yetiştirilen en önemli tarımsal üründür. Devrez'e

bağlanan tali derelerin açmış olduğu vadi tabanlarında da sulu tarım yapılabilmektedir. Ancak bu tali dereler ve çevrelerindeki alanlarda, çeltik tarımı yerine bağ-bahçe tarımı yapılmaktadır. Devrez'in kuzey ve güney kesiminde bulunan dağlık alanlarda tarım için elverişli alanlar azalmakta, tarıma ek olarak hayvancılık faaliyetleri devreye girmektedir. Yükseltinin arttığı ve yoğun orman örtüsünün bulunduğu alanlarda ise, ormancılık faaliyetleri öne çıkmaktadır. Tosya ilçesinin jeomorfolojik yapısında(yüzey şekillerinde) görülen çeşitlilik, uygulanan ekonomik faaliyetlere yansımıştır. Bu çalışmada söz konusu çeşitliliği ve değişimleri sebep-sonuç ilişkisine bağlı olarak belirlemeye çalışılacaktır. Bunun ardından yapacağımız analizlerle, alandan en iyi şekilde yararlanmanın yollarını araştırıp, sentez halinde sonuçlandırmaya çalışılacaktır.

Araştırma alanımız, Tosya ilçesi idari alanı ile sınırlandırılmıştır. İdari açıdan bütünlük sağlamak, bu tür çalışmalarda büyük önem taşımaktadır. Çünkü en küçük idari birim olan köy idari alanları ile kentsel idari alanlar birleşerek ilçe idari alanlarını oluşturmaktadır. İlçe idari alanları il idari alanlarını, il idari alanları ise ülke bütünü oluşturur. Bu açıdan bakıldığında, köy idari alanları ile kentsel idari alanların sentezi olan ilçe idari alanları, planlamaya yönelik çalışmalarda temel alınması gereken en önemli unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu tezde de, idari bütünlüğü sağlamak amacıyla çalışma alanı, Tosya ilçesinin idari alanı ile sınırlandırılmıştır. Anket ve arazi çalışmalarıyla veri toplamak mümkün olmakla birlikte, bu verileri toplamak zaman kaybına ve asıl çalışma konusundan uzaklaşılmasına neden olmaktadır. Veri hazırlayan kurumların, hazırladıkları verilerin doğruluğu tartışmalı olmakla birlikte, bizler için bu verileri kullanmaktan başka bir yol bulunmamaktadır. Ancak bu çalışma için alanımızdaki tüm köylere gidilmiş, özellikle aktüel arazi kullanımı yerinde belirlenmiş ve köy bilgi sisteminin en önemli parçası olan araziden yararlanma durumu belirlenmeye çalışılmıştır. Arazi çalışmaları esnasında elde edilen tüm veri ve bilgiler, elektronik ortama aktarılarak değerlendirilmeler ve analizler yapılmıştır. Bu çalışmanın Türkiye genelinde hazırlanması gerekli olan köy ve ilçe bilgi sistemine model teşkil

etmesi arzulanmaktadır. Tosya örneğinde olduğu gibi Türkiye'deki tüm ilçelere ait bilgi ve veriler bir araya getirildiğinde, Türkiye'nin arazi kullanım planlamasına temel oluşturacak alt yapı elde edilmiş olacaktır.

Coğrafya'yı diğer bilimlerden farklı kılan en önemli özelliklerinden biri de, olayları mekânla ilişkilendirmek ve bu ilişkileri görsel olarak sunmaktır. Bu amaçla, çalışma alanımıza ilişkin hem temel hem de ayrıntı haritaları hazırlanmıştır. Öncelikle araştırma sahasını kapsayan 1/50000 ölçekli topoğrafya harita paftalarının tamamı temin edilmiştir. Bunun yanında 1/100000 ölçekli jeoloji haritası, arazi kullanım ve toprak haritaları da temin edilmiştir. Ancak saha araştırmalarımız esnasında arazi kullanımı ve jeoloji haritalarında bazı yanlışlıkların olduğu tespit edilmiş ve bu yanlışlıklar düzeltilmiş, buna göre yeni haritalar üretilmiştir. Ayrıca DİE, Tosya İlçe Tarım Müdürlüğü ve Tosya Orman İşletme Müdürlüğü'nden ilçeye ait istatistik verilere ulaşılmış ve bu veriler coğrafi yaklaşımla değerlendirilmiştir. Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün hazırlamış olduğu, 1/25000 ölçekli haritalar da içeren köy envanter raporları temin edilmiştir. Tosya şehir içi arazi kullanımını belirlemek amacıyla, Tosya Belediyesinden hali hazır harita ve şehir planı alınarak elektronik ortamda değerlendirilmiştir.

Çalışmamız esnasında birtakım zorluklarla da karşılaşmıştır. En büyük zorluk, veri temininde yaşanmıştır. Verilere ulaşmanın zorluğu yanında elde edilen verilerin tutarsızlığı ve düzensizliği sorun yaratmıştır.

C. KURAMSAL VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1. KURAMSAL ÇERÇEVE

Arazi kullanımı, dilimizde, İngilizce "land use" terimine karşılık gelen bir kavram olarak kullanılmaktadır. Burada yer alan "land", ya da Türkçe karşılığı olan "arazi" kelimesini, dar anlamı olarak düşünmemek gerekmektedir. Yani, "arazi", yeryüzünü, doğal ortamı tanımlamaktadır. Bu da oldukça geniş bir anlam taşımaktadır. Yeryüzü, ya da doğal ortam, aynı zamanda "coğrafi mekân"a da karşılık gelmektedir. Coğrafi mekân, canlıların, özellikle de insanların, yeryüzü ile karşılıklı etkileşimi sonucunda ortaya

çıkılmaktadır. Bu bağlamda; insanın da içinde yer aldığı coğrafi mekânın kullanımına ait unsurlar, “Arazi Kullanımı” çalışmaları ile belirlenmekte; insanla doğal ortam arasındaki etkileşim, arazinin kullanımı üzerinde doğrudan kendini gösterebilmektedir.

Yeryüzünde yaşayan canlılar, yaşadıkları doğal ortamdan farklı şekillerde yararlanmaktadırlar. Canlılar denilince, sadece insanoğlu düşünülmemelidir. Dünyamız, insanların yanında, birçok canlı varlığa da ev sahipliği yapmaktadır. Bu anlamda, hayvanlar, hatta bitkiler dahi yeryüzünden farklı biçimlerde yararlanmaktadırlar. Bu bağlamda, kullanma – yararlanma kavramlarının üzerinde durulmalıdır. Kullanmak, bir şeyden belirli amaçla yararlanmak, işletmek ve yönetmek gibi anlamlara sahiptir(Türkçe Sözlük, C:1,1983:757). Yararlanmak ise, bir şeyden yarar sağlamak, faydalanmak ve istifade etmek gibi anlamlar taşır(Türkçe Sözlük,C:2,1983:1284). Bu tanımlara göre, arazi kullanımı ve araziden yararlanma kavramlarının birbirinden farklı olmadıkları sonucu ortaya çıkar. Bu sebeple, uluslar arası bilim dilinde “Land Use” olarak kullanılan kavramın, Türkçede hem “Arazi Kullanımı” hem de “Araziden Yararlanma” şeklinde kullanılmasında bir sakınca bulunmamaktadır. Ancak, Türkiye’de bu konu üzerinde çalışma yapan araştırmacılar, çoğunlukla “Arazi Kullanımı” terimini kullanmaktadır.

Araziden yararlanma, genel anlamda arazinin halihazır kullanma tespiti, değer bakımından sınıflandırılması ve kullanma tarzının planlanması şeklinde tanımlanabilir(Gözenç, 1980:37). Doğal çevrenin önemli bir bölümünü teşkil eden yeryüzü, insanlar tarafından imkânlar ölçüsünde değişik şekillerde değerlendirilmekte ve buna bağlı olarak ekonomik faaliyetler çeşitlilik kazanmaktadır. Burada asıl üzerinde durulması gereken husus, doğanın mevcut potansiyeli ile insanın bundan nasıl ve ne ölçüde yararlanabildiğinin ortaya çıkarılmasıdır(Özçağlar, 1994:93). Bu açıdan ele alındığında, araziden yararlanma üzerine yapılmış çalışmalarda mevcut arazi kullanım durumu belirlenip, bu arazinin nasıl kullanılması gerektiğinin, yani planlamasının yapılması bir zorunluluktur. Dünya nüfusunun özellikle 20.

yüzyılda hızlı bir şekilde artış göstermesi, insanın yeryüzünde yararlanacağı alanları daraltmış, önceleri kullanılmayan alanlar dahi kullanılmaya başlanmıştır. Hatta bu durum öyle bir hal almıştır ki, insanın yaşama imkânının olmadığı soğuk iklim bölgeleri, yüksek dağlar ve okyanuslar bile insanın yararlandığı alanlar arasına girmiştir. Yeryüzünden yararlanma alanları hızlı bir şekilde genişlerken, insanın doğa kaynaklarını pervasızca ve düzensizce kullanması, yeryüzünde tamiri mümkün olmayacak hasarların oluşmasına neden olmuştur.

Coğrafyanın, doğal ortamla insan arasındaki etkileşimleri inceleyen bir planlama bilimi olduğu asla unutulmamalıdır ve özellikle uygulamalı coğrafya alanında çalışan coğrafyacılar, arazi kullanımı ve planlaması konularına daha fazla ağırlık vermeye çalışmalıdırlar. Dünyada, özellikle 1950'lerden sonra, hemen her ülkede arazi kullanımı ve planlamasına yönelik çalışmalar hız kazanmış ve bu konu ile ilgili çeşitli metotlar geliştirilmiştir(Tunçdilek, 1985:VIII). Bu dönemde yurtdışında konuyla ilgili yapılmış çalışmalardan birkaç tanesine değinilecek olunursa; 1971 yılında yayınladığı makalesinde Natoli, şehir içi arazi kullanımına ilişkin Worcester city(ABD) örneğini incelemiştir(Natoli, 1971). Söz konusu makalede Worcester şehrinin 1925 – 1963 yılları arasındaki fonksiyonel gelişimi ele alınmış ve bu gelişim içinde planlı ve plansız gelişen bölgeleri belirlemiştir(Natoli, 1971:173). Lee ise, kuzey Sudan'da Nil vadisindeki arazi kullanım tiplerinin lokasyonlarını belirttiği makalesinde, özellikle tarım alanlarının kullanım durumlarını ve bu alanların Nil nehrinden ne derece etkilendiklerini ortaya koymaya çalışmıştır(Lee, 1970:53-62). McNee, coğrafyanın bölgesel planlamada aktif bir rol oynadığını belirtmiş ve bu konuda yapılan-yapılacak çalışmalarda coğrafyacıların karşılaştıkları bürokratik engeller üzerinde durmuştur(McNee, 1970:190). Türkiye'de arazi kullanımına ilişkin, coğrafyacıların yapmış olduğu çalışmaların 1980'li yıllarda ivme kazandığını söyleyebiliriz. Ancak bu dönemde yapılan çalışmaların büyük çoğunluğu, mevcut arazi kullanım durumunu belirlemekten öteye gidememiştir.

Türkiye’de arazi kullanımına ilişkin envanter ve raporlar, Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanmaktadır(Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü ve bu genel müdürlüğe bağlı taşra teşkilatı 2005 yılında çıkartılan bir yasa ile lağvedilmiş, kurumun görev ve yetkileri il özel idarelerine devredilmiştir). Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü, adının içerisinde geçen köylere hizmet vermekle yükümlü bir kuruluş idi. Köylere hizmet verilebilmesi için, öncelikle köylerin mevcut potansiyelleri belirlenmeli, köylere yönelik kalkınma planları hazırlanmalıdır. Köylerimizdeki arazi kullanım durumları ve potansiyelleri de hazırlanacak planlar içerisinde yer almalıdır. Bilindiği gibi, arazi kullanımı dinamik bir olgudur. Yani, zaman içerisinde değişimlere uğrayabilir. Örneğin önceleri orman arazisi olan bir alan, ormanın tahrip edilmesiyle tarım arazisi haline gelebilir. Heyelan, su baskını ve deprem gibi doğal afetler de arazi kullanım biçimlerini, zaman içerisinde değişikliğe uğratabilir. Durum, bu açıdan ele alındığında arazi kullanımına ilişkin envanter bilgileri, belirli aralıklarla güncellenmeli ve ileriye yönelik planlar yapılırken, meydana gelen değişiklikler dikkate alınmalıdır. Bu şekilde, Türkiye’de ki tüm köy idari alanlarının mevcut arazi kullanım durumları ve potansiyelleri belirlendiğinde, tüm Türkiye’nin arazi kullanım durumu ve potansiyeli ortaya çıkmış olacak ve yapılacak planlamalara sağlam bir zemin oluşturacaktır.

03.07.2005 tarihinde yürürlüğe giren 5403 sayılı “Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu” ile Türkiye’deki topraklar koruma altına alınmaya çalışılmış, arazi kullanımına yönelik bölgesel ülke genelini kapsayan planlar yapılması öngörülmüştür. Söz konusu kanunun çeşitli maddelerinde arazi ve toprak kaynaklarının bilimsel esaslara uygun olarak belirlenmesi, sınıflandırılması, arazi kullanım plânlarının hazırlanması, koruma ve geliştirme sürecinde toplumsal, ekonomik ve çevresel boyutlarının katılımcı yöntemlerle değerlendirilmesi, amaç dışı ve yanlış kullanımların önlenmesi, korumayı sağlayacak yöntemlerin oluşturulmasına ilişkin çeşitli yaptırımlar getirmiştir. Bu amaçla illerde vali başkanlığında bir kurul oluşturulmasına karar verilmiştir. Bu kurulda; üniversitelerden bilim adamlarının, tarımla ve

toprakla ilgili kamu kuruluşlarının yetkililerinin ve konuyla ilgili sivil toplum kuruluşlarının yer alması gerektiği vurgulanmıştır. Ayrıca kanunun çıktığı tarihten sonra Türkiye'nin toprak ve arazi kullanım potansiyelinin belirlenmesi için gerekli adımların ivedilikle atılması gerektiği vurgulanmıştır. Bu çalışmalar sonucunda Türkiye'nin mevcut toprak ve arazi kullanım potansiyeli belirlenerek bu doğrultuda geleceğe yönelik planlar hazırlanacağı düşünülmektedir.

Arazi kullanımına yönelik yapılan çalışmaların iki aşamadan oluşması gerekmektedir. İlk aşamada, çalışılan alanın mevcut arazi kullanım durumu belirlenmelidir. Yani, çalışma alanının aktüel olarak nasıl kullanıldığının belirlenmesi, ilk aşamayı oluşturur. Bundan sonra ise, çalışma alanının sahip olduğu potansiyele göre, araziden en iyi şekilde faydalanabilmenin yolları aranır. Bu ikinci aşama, aynı zamanda arazinin kullanım bakımından planlanması anlamına gelmektedir.

Coğrafya, mekânla insan arasındaki ilişkileri açıklamak ve yorumlamakla kalmaz. Bunun yanında, mekânla insan arasındaki ilişkilerin nasıl olması gerektiğini de açıklar. Arazi kullanımı için de geçerli olan bu prensip, arazi kullanımına yönelik çalışmalarda, doğal ortamın en iyi şekilde kullanılmasına yönelik önerilerin de mutlaka belirlenmesini zorunlu hale getirmektedir.

Arazi kullanımına yönelik çalışmalar, tatbiki coğrafya çalışmalarının en önemli parçası durumundadır. Tatbiki coğrafyayı kısaca, "mekândan, tabii ve beşeri bünye ve imkânlarına en uygun ve en verimli şekilde istifade etme yollarını gösteren ilim" şeklinde tarif etmek mümkündür(Erinç, 1963:2). Bu tanımdan da anlaşılacağı üzere, tatbiki coğrafya ve planlama birbirinden ayrılmaz iki unsurdur. Arazi kullanımı çalışmaları da yukarıda belirtildiği gibi, tatbiki coğrafya içinde yer alması gerektiğinden, bölge planlamalarda arazi kullanımı üzerine yapılacak çalışmaların, planlamanın temelini oluşturması gerekmektedir.

Bu çalışmada, Tosya ilçesinin arazi kullanım durumu, arazi kullanım potansiyeli ve bu potansiyelin optimum şekilde nasıl kullanılabileceği ele

alınacaktır. Bölge ve ülke planlamasına katkıda bulunabilmek amacıyla, mülki idare bölgelerinin tabanını oluşturan köy idari alanları ile kentsel idari alanlar, bu çalışmada temel olarak alınmıştır. Yapılan değerlendirmeler, köy ve kentsel idari ünitelere göre yapılmış, bu idari alanların birleşmesiyle de Tosya ilçesi bütününe ait bilgiler ortaya çıkmıştır. Bir anlamda ilçe arazi bilgi sistemlerinin oluşturulmasında model olabilecek bu çalışmanın, yöre ile ilgili yapılacak arazi kullanım planlamalarına kaynak ve temel teşkil etmesi düşünülmektedir.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Köy İdari Alanı: Belirli bir idari sınırı bulunan ve bu sınırlar içerisinde yer alan sürekli ve dönemlik kır yerleşmeleriyle ekonomik faaliyet sahalarından oluşan, hammadde üretimi(tarım, hayvancılık, ormancılık, avcılık, toplayıcılık) ve evsel sanayi ile ilgili faaliyetlerin egemen olduğu ülkemizin kırsal kesimini oluşturan en küçük idari sahalar köy idari alanı denilmektedir(Özçağlar,1996: 8). Köy idari alanı, köy muhtarlıkları(muhtar ve ihtiyar heyeti) tarafından yönetilmektedir. Köylerin idari sınırları içindeki tarım, orman, otlak alanları ile diğer tüm alanlar kullanım bakımından köyün mevcut potansiyelini oluşturmaktadır.

Köy Yerleşmesi: Köy idari alanları içerisinde tarım, hayvancılık, ormancılık, avcılık, toplayıcılık gibi ekonomik faaliyetlerin hâkim olduğu yerleşmelerin tamamına köy yerleşmesi denilmektedir. Köy idari alanları içerisindeki yerleşmeler tek yerleşmeden oluşabildiği gibi birden çok yerleşmeye sahip köy idari alanları da bulunabilmektedir. Köy idari alanları içerisindeki bu yerleşmelerin her birine “mahalle” denilmektedir. Mahalle yerleşmeleri de köy yerleşmeleri içerisinde yer almaktadırlar.

Kentsel İdari Alan: Belediyeler tarafından yönetilen kasaba ve şehir alanlarına kentsel idari alan adı verilmektedir. Kent, günümüz Türkiye’sinde yaygın olarak şehir karşılığı kullanılan ve şehirle eş anlamlıymış gibi algılanan bir sözcüktür. Özellikle genel yaşam söz konusu olduğunda “kırsal”, “kentsel” sözcüklerini; insanları yaşadıkları yerlerle ilişkilendirerek ele aldığımızda da, “köylü”, “kentli” şeklinde bir ayırım yapmaktayız. İşte, burada

vurgulanan kent kavramı içerisinde hem kasabalar, hem de şehirler yer almaktadır. Bu nedenle, ülkemizdeki kasaba ve şehirleri özelde herhangi bir fonksiyonel ayrıma tabi tutmadan “kentsel yerleşmeler” başlığı altında toplamak mümkündür. Belediye teşkilatına sahip olan ilçe merkezi, il merkezi durumundaki kentsel yerleşmelerle, ilçe ve il merkezliği görevi olmayan belediye örgütlü kentsel yerleşmelerin(beldelerin) içerisinde yer aldıkları idari alanlara kentsel idari alan demekteyiz(Özçağlar, 2005).

İlçe: Köy idari alanlarının bir araya gelmesiyle oluşan en küçük mülki idare alanlarına ilçe denilmektedir. Köy idari alanlarında olduğu gibi ilçe idari alanlarında da, ilçe sınırları içerisinde kalan arazinin tümüne, **ilçe alanı** denilmektedir. Köy idari alanlarından farklı olarak ilçe alanları, merkezden atanan kaymakamlar tarafından yönetilmektedir. Bu açıdan ilçe, bir mülki idare alanıdır.

Genel Arazi Bölünüşü: Genel arazi bölünüşü, bir alandaki arazi bütünü üzerindeki yararlanma biçimlerinin genel hatlarıyla, ayrıntıya inilmeden belirlenmesidir. Bu amaçla arazideki tarım alanları, otlak alanları ve doğal bitki örtüsü ile kaplı alanlar belirlenir. Bu kullanım gruplarının toplam alan içindeki dağılışı ise arazi bölünüşünü göstermektedir. Genel arazi bölünüşü içerisinde, arazinin kullanımına ilişkin ayrıntılı bilgilere yer verilmez. Örneğin, tarım alanlarının ne şekilde kullanıldıkları; yani ekili tarım alanı olarak mı, yoksa dikili tarım alanı olarak mı kullanıldıkları, ya da bu tarım alanları üzerinde yetiştirilen ürünlerin türleri ve özellikleri gibi bilgiler, arazinin kullanım durumu içerisinde değerlendirilir.

Arazi Sınıflandırması(Tasnifi): Arazinin sınıflandırılması, ya da tasnifi, arazinin sahip olduğu fiziki şartlara göre gruplandırılması olarak tanımlanabilir. Yeryüzünde kültür bitkilerinin yetiştirildiği alanlar, hayvan otlatma alanları ve doğal bitki örtüsünün bulunduğu alanlar, sahip oldukları coğrafi şartlar bakımından farklılıklar gösterirler. Bu bakımdan, yeryüzü ya da onun üzerini kaplayan topraklar, her yerde aynı özelliklere sahip değildir. Dolayısıyla toprakların kabiliyetleri de, bulundukları coğrafi ortama göre

değişiklik göstermektedir. Aynı özelliklere sahip olan araziler gruplanarak, arazi sınıflarını oluşturmuşlardır.

Herhangi bir alanın değerini, o alanın coğrafi potansiyeli saptar. Bu potansiyeli en açık şekilde yansıtan şey ise, mekân üzerinde yer alan bitki örtüsüdür. Bitki örtüsü, bir yerin iklim özellikleri, ana kaya, bakı, drenaj, yeraltı suyu durumunu en iyi yansıtan unsurdur. Bu bakımdan arazinin sınıflandırılmasında, bitki birliklerinin, daha geniş anlamda, bio-klimatik özelliklerin de değerlendirilmesi gerekmektedir(Tunçdilek,1986:6).

Arazilerin sınıflandırılabilmesi için, öncelikle arazi üzerindeki toprakların özelliklerinin belirlenmesi gerekmektedir. Bunun yanında, arazinin bulunduğu fiziki ortam ve iklim özelliklerinin belirlenmesi de arazinin sınıflandırılabilmesi için gerekli ön hazırlıklardır. Bu bağlamda dünyada, arazinin sınıflandırılmasına yönelik pek çok çalışma yapılmış ve değişik sınıflandırma önerilerinde bulunulmuştur. Ancak, ABD toprak koruma teşkilatının geliştirdiği sınıflandırma sistemi(USDA), dünya genelinde kullanılan en yaygın sınıflandırma sistemidir. Türkiye’de de kullanılan bu sınıflandırma sistemine göre, arazi 8 ayrı kabiliyet sınıfına ayrılmıştır. Ancak, bu sınıflandırma sisteminin de eksik yanları bulunmaktadır. İklim, yükselti ve fiziki faktörlerin göz ardı edildiği bu sınıflandırma sisteminde, sınıfların belirlenmesinde arazi kullanım özelliklerinin de etkisi olmadığı görülmektedir. Nitekim Tunçdilek, bu konu üzerinde durarak, farklı yükseltilere sahip arazilerin aynı sınıfta olabildiğini vurgulayarak, arazi sınıflandırmasında, araziden yararlanma durumunun da mutlaka değerlendirmeye alınması gerektiğini vurgulamıştır(Tunçdilek, 1986:7).

Arazi Kullanımı: Arazi kullanımı geniş anlamda, arazinin halihazır kullanma tespiti, değer bakımından sınıflandırılması ve kullanma tarzının planlanması şeklinde tanımlanır(Gözenç, 1980:37). Kuramsal çerçeve bölümünde de üzerinde durulduğu gibi, arazi kullanımı, insanla doğal ortam arasındaki etkileşimlerin bir yansımasıdır. Bu açıdan arazinin kullanımı, doğal ortamın fiziki ve beşeri özelliklerinden fazlaca etkilenir. Aynı zamanda arazi kullanımı, yaşam tarzından ve kültürel özelliklerden de etkilenir. Yöreden

yöreye ve kültürden kültüre arazinin kullanılış biçimi değişiklik gösterir. Yani arazi kullanımı, coğrafya biliminin inceleme alanı olan mekânı ve mekânın değişmez unsuru olan insanın mekândaki faaliyetlerini ele alan, çok yönlü bir kavramdır. Arazi kullanımı ve kullanım üzerinde etkili fiziki ve beşeri faktörler, bu çalışmanın esas konusunu oluşturduğu için, bu kavramla ilgili açıklamalar, ileriki bölümlerde ayrıntılı olarak yapılacaktır.

Ekili Alanlar: Tohum ekerek üzerinde yıllık veya sezonluk zirai bitki yetiştirilen, her ürün alınıştan sonra yeniden işlenen tarım alanlarına ekili alanlar denilmektedir(Özçağlar, 2003:129). Genel olarak tarımsal faaliyetler içinde, tarım alanlarının dağılışı, ekili alanlar önemli bir paya sahiptir. Özçağlar'a göre, ekili alanlar kendi içerisinde sulanan ekili alanlar ve sulanmayan ekili alanlar olarak iki gruba ayrılmaktadır. Sulanan tarlalar, sebze ve çiçek bahçeleri sulanan ekili alanları meydana getirirler. Nadasa bırakılan kuru tarım alanları ile nadasa bırakılmayan kuru tarım alanları ise, sulanmayan ekili alanları oluşturur.

Dikili Alanlar: Üzerinde uzun ömürlü kültür bitkilerine yer veren tarım alanlarına dikili alanlar denir. Dikili alanlar da sulama durumuna göre sulanan dikili alanlar ve sulanmayan dikili alanlar olarak ikiye ayrılmaktadır. Doğal bitki örtüsünü oluşturan orman alanları ile insanlar tarafından oluşturulan antropojen orman alanları, dikili alanlar içerisinde yer almazlar. Ancak, ekonomik amaçlı olarak sulu tarım alanları içerisinde oluşturulan kavaklıklar, dikili alanlar içerisinde yer almaktadırlar(Özçağlar, 2003:129).

Sulu Tarım Alanı: Yeraltı suları ile akarsular gibi su kaynakları aracılığıyla sulanan tarım alanlarına sulu tarım alanları denir. Sulu tarım yapılan alanlar, ekili sulu alanlar ve dikili sulu alanlar olarak sınıflandırılabilir. Sulu tarım alanları, su ihtiyacı fazla olan kültür bitkilerinin yetiştirildiği alanlardır. Çeltik tarımı yapılan alanlar, sulu tarım alanlarına güzel bir örnektir. Bunun yanında bazı bağ ve bahçe bitkilerinin yetiştirildiği alanlar da sulu tarım alanları olarak değerlendirilmektedir.

Kuru Tarım Alanı: Yıl içinde kurak dönemlerin yaşandığı ve yeraltı suları, göletler ve akarsular gibi su kaynaklarından yoksun yerlerdeki tarım

alanları, kuru tarım alanları olarak nitelendirilmektedir. Yıllık yağış miktarının düşük olduğu kuru tarım alanlarında, nadas yöntemi uygulanmaktadır. Kuru tarım alanlarında yetiştirilen tarım ürünlerinin başında tahıllar ve baklagiller gelmektedir.

Yerleşim Alanları: Barınmak, ya da belirli bir faaliyeti sürdürmek amacıyla bir saha üzerine inşa edilmiş bir veya birden fazla konuttan oluşan ünitelere yerleşme denir(Özçağlar, 2003:65). Konut, ev olarak kullanılabileceği gibi değişik amaç ve faaliyetlere yönelik olarak da kullanılabilir. Bu sebeple içinde barınılan ve değişik faaliyetlerin sürdürüldüğü yapıların hepsine konut demek yanlış olmayacaktır. Yerleşmeler mekânın şartlarına bağlı olarak topu ya da dağınık ve sürekli ya da sezonluk olabilmektedir. Bunun yanında yerleşmeleri sahip oldukları fonksiyonlara göre köy, kasaba ve şehir yerleşmeleri olarak sınıflandırmak mümkündür.

Orman Alanları: Yeryüzünde parçalar halinde geniş alanlar kaplayan sık ve gür ağaçlardan oluşmuş bitki örtüsüne orman denir(Özçağlar, 2003:239). Ormanları oluşturan bitkiler kimi yerde doğal olarak yetişirken kimi yerde insan eliyle de yetiştirilen antropojen ormanlar da bulunabilmektedir. Orman alanları çeşitli türdeki hayvanların da yaşam alanlarını oluşturmaktadır.

Fundalık: Çalı formasyonu veya küçük ağaççıklar halindeki doğal bitki örtüsüne fundalık denilmektedir(Özçağlar, 2003:139). Fundalık alanlar zamanla gelişerek orman alanlarına dönüşebilmektedir. Bu nedenle fundalıklar ormanlık alanlar içinde değerlendirilmelidir. Fundalıklarda bitki örtüsü orman alanları kadar gür ve çeşitli değildir. Genel olarak fundalıklar, sık orman alanlarına geçiş kuşağında yer alırlar.

Otlak Alanları: Küçükbaş ve büyükbaş hayvanların doğal ortamdaki beslenme alanlarına otlak alanları denilmektedir. Otlak alanları, sahip oldukları niteliklere göre çayır ve mera alanları olarak iki gruba ayrılmaktadır. Çayırlar taban suyunun yüzeye yakın olduğu yerlerde yılın büyük bir bölümünde yeşil kalabilen alanlardır. Mera alanları ise daha yüksek

kesimlerde yer alırlar ve ayırılarda olduğu gibi uzun süre yeşil kalamayan alanlardır.

Çeltik – Pirinç: Çeltik, dünyada oldukça geniş alanlarda ekilen tahıllardan biridir. Özellikle Asya kıtasında birçok ülkede yaşayan halkın, en önemli besin kaynağı durumundadır. Çeltiğin yetişme şartları ve sahip olduğu özellikler ileriki bölümlerde ayrıntılı olarak ele alınacağından burada eltik ile pirinç arasındaki fark üzerinde durmak daha doğru olacaktır. Çeltik, işlenmemiş haldeki pirince verilen addır. Yani pirincin sap ve kabuklarından ayrılmamış haline eltik denilmektedir. Çeltik, çeşitli işlemler uygulanarak sap ve kabuklarından ayrıştırıldıktan sonra pirinç olarak tüketime sunulmaktadır.

Depresyon: Depresyon, geniş anlamda çöküntü anlamında kullanılmaktadır. Tektonik hareketler sonucunda çökerek çukur haline gelmiş alanlara depresyon denilmektedir. Depresyon alanları, karalarda olabileceği gibi deniz ve okyanuslarda da bulunabilmektedir. Depresyon alanlarının oluşmasındaki en önemli faktör tektonik hareketler ve faylanmalardır. Karalardaki depresyon olanları sular tarafından doldurulursa, bu alanlar gl ya da deniz şeklini alabilmektedir. Yeryüzündeki depresyon alanları deprensellik yönünden oldukça aktif alanlara karşılık gelmektedir.

Aşınım Yüzeyi: Dağ oluşumu aşamasından sonra aşınıp taşınarak hemen tümüyle ortadan kalkmış bir kıvrımlı ya da kırıklı dağ sisteminin kalıntısı olan düzlük ya da dalgalı düzlük alanlarına aşınım yüzeyi(yontukdz) denilmektedir(Sanır, 2000: 293). Aşınım yüzeyleri, yeryüzünde jeolojik devirler sırasında meydana gelen değişimleri yansıtan en önemli yeryüzü şekilleridir. Farklı jeolojik devirlerde meydana gelen aşınım yüzeyleri farklı görünüm ve yapıya sahiptirler. Aynı zamanda yükselteleri de farklı olduğundan arazi kullanımı üzerinde önemli etkiye sahiptirler.

Planlama: Yapılacak bir için, bir eserin gerçekleştirilmesi için uyulması tasarlanan düzene plan; plan yapma eylemine ise planlama denir. Planlama kavramı, içerisinde birçok unsuru barındırmaktadır. Tek bir bilimin tekelinde olmayan planlamayı, aslında ayrı bir bilim olarak değerlendirmek gerekmektedir.

Neyin, nerede, ne zaman ve nasıl yapılacağı sorularına yanıt aramak ve bulmak planlamanın özünü oluşturmaktadır. Burada üzerinde durulması gereken nokta, coğrafya biliminin aynı zamanda bir planlama bilimi olduğudur. Coğrafyanın da inceleme alanı olan mekânın planlamasında, coğrafi bilgi ve veriler kullanılmaktadır. Dolayısıyla coğrafya, planlama üzerinde doğrudan etkiye sahiptir. Bu bağlamda Erinç, planlamayı “bir bütünün parçası olarak mekânın, bünye ve imkânlarına en uygun ve cemiyet bakımından en faydalı tarzda kullanılmasını sağlamak maksadı ile bir tanzim ve gelişme programı” olarak tanımlamıştır(Erinç, 1959: 38). Görüldüğü üzere, planlama ile coğrafyayı birbirinden ayırmak mümkün değildir. Planlama coğrafyası ve coğrafi planlama kavramları, son yıllarda coğrafyaya yeni bir kimlik kazandırmıştır. Yeryüzünün bütününde veya bir kısmındaki doğal ve beşeri kaynakların tümünü, kalkınmanın temel aracı sayarak, bunlardan en verimli bir şekilde nasıl yararlanılabileceğini tespit etmek ve uygulamaya geçirmek amacıyla yapılan yönlendirici coğrafi çalışmaların bütünü planlama coğrafyasının kapsamındadır(Özçağlar, 2003:201).

Arazi kullanımı ile planlama, bir bütünün ayrılmaz iki parçası gibidir. Herhangi bir yerin arazi kullanımı durumunun tespitinin yapılmasının ardından, yukarıda da belirtildiği gibi o yerin en uygun ve topluma faydalı biçimde nasıl kullanılacağını belirlenmesi, coğrafi planlamanın özünü meydana getirir. Bu sebeple, arazi kullanımına yönelik karar geliştirme çalışmalarında, mutlaka planlamaya yönelik önerilerin bulunması gerekmektedir.

II. TOSYA İLÇESİNDE ARAZİDEN YARARLANMAYI ETKİLEYEN DOĞAL FAKTÖRLER VE ARAZİ KULLANIMI ÜZERİNDE ETKİLİ OLAN BEŞERİ FAKTÖRLER

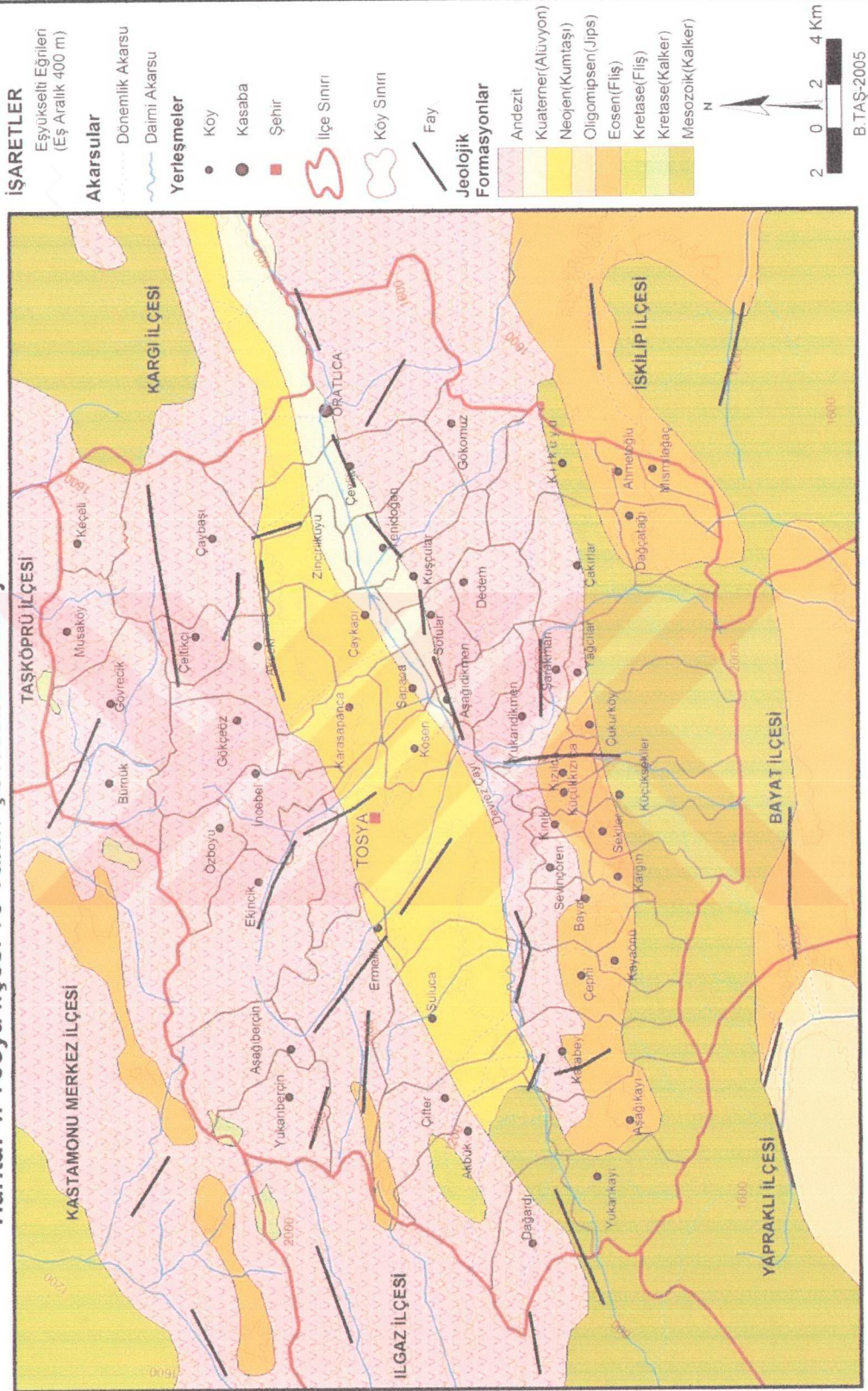
Araziden yararlanma çalışmalarında, öncelikli olarak ele alınan sahanın coğrafi potansiyeli belirlenmelidir. Belirli bir arazi üzerinde yaşayan insanlar, yaşadıkları mekânlardan nasıl etkilenmişler ve o mekânları nasıl etkilemişlerdir? Bu soruların cevapları coğrafyacılar için çok önemlidir. Başka bir deyişle, doğal ortam ile insan arasındaki etkileşimi belirlemede, arazi kullanımı üzerine yapılan çalışmalar önemli bir yere sahiptir. Kırsal alanlarda, yani şehir ve kasaba fonksiyonları gelişmemiş alanlarda toprak, o yörede yaşayan insanlar için en önemli geçim kaynağı durumundadır. Bu toprak ise, yüzey şekilleri ve iklim gibi doğal koşulların etkisi altında üzerinde yaşayan insanlara kimi yerde çok cömert davranırken, kimi yerde de faaliyet alanını daraltarak çok cimri davranabilmektedir. Bu ve buna benzer değişimler, insanın doğal ortamı nasıl kullandığı, daha doğrusu bu doğal ortamdan nasıl yararlandığı üzerinde önemli etkiler yaratmıştır. Çalışma alanımız olan Tosya ilçesi de, doğal şartlar bakımından kısa mesafelerde büyük değişimlerin yaşandığı bir yörede bulunmaktadır. Buna bağlı olarak, yöre insanının doğal ortamdan yararlanış biçimleri de kısa mesafelerde büyük değişim gösterebilmektedir. Bu bölümde, Tosya ilçesinin bulunduğu yörenin, doğal ve beşeri ortamına ait özellikleri belirlenmeye çalışılacaktır.

A. ARAZİDEN YARARLANMAYI ETKİLEYEN DOĞAL FAKTÖRLER

1. JEOLJİK VE JEOMORFOLOJİK YAPI

Tosya ilçesi ve çevresi yüzey şekilleri bakımından, çeşitliliklerin çok fazla gözlendiği bir yöredir. Kabaca Ilgaz Dağları ile Geçmiş Dağları'nı birbirinden ayıran Devrez Çayı depresyonu, yörenin şekillenmesinde önemli bir rol oynamıştır. Ayrıca bu yöre, üzerinde çok şiddetli depremlerin yaşandığı Kuzey Anadolu Fay Zonu üzerinde yer alması sebebiyle, tektonik olarak da oldukça hareketli bir yöredir.

Harita: 4. Tosya İlçesi ve Yakın Çevresinin Jeolojî Haritası

Dünyanın en önemli yanal atımlı aktif fay sistemlerinden biri olan Kuzey Anadolu Fayı (KAF), doğuda Karlıova'da başladıktan sonra doğuya doğru Karadeniz'e az çok paralel uzanan oldukça çizgisel bir yapı izler. Niksar-Erbaa'dan itibaren ise bir batıya doğru bir yay çizmeye başlar. Bu yayın tepe kesimi Tosya civarında bulunur. Buradan batıya doğru yeniden düz ve çizgisel bir yapı kazanan fay daha sonra Bolu'dan itibaren kollara ayrılır. Bir kol Marmara Denizi içerisinden, bir kol ise güney Marmara Bölgesi'nden geçerek Ege Denizi'ne ulaşır(Tüysüz ve Erturaç, 2005:2).

Kuzey Anadolu Fayı, genişliği yer yer 100 km yi bulan bazen de birkaç yüz metrelik bir dar alan içerisine sıkışmış bir aktif makaslama zonudur. Fay zonu, geçtiği kesimlerde morfolojik anlamda önemli yapıların gelişimine de yol açmıştır. Doğrultu atımlı faylara özgü morfolojik şekiller olan dere ötelenmeleri, batık göller, basınç sırtları, şahit tepeler ucu kapanmış dereler, asılı vadiler, taraçalar Kuzey Anadolu Fayı boyunca en ilginç örneklerini sunarlar. Bu yapılar kullanılarak fayın ne zamandan beri aktif olduğu, bu aktivitenin nerelerde ve hangi evrim içerisinde geliştiği ortaya konabilir. Tosya ile Köprübaşı arasındaki alan, Kuzey Anadolu Fayının en ilginç yörelerinden biridir. Söz konusu alanda Kuzey Anadolu Fayı batıdan itibaren önce Neojen yaşlı çökellerle doldurulmuş olan Devrez depresyonunun Tosya kesimi içerisinde uzanır. Bu zonda fayın ana kolu genellikle dar ve derin deşilmiş bir vadi içerisinde akarken çevresindeki alanlarda doğu-batı uzanımlı dağ sıraları bulunur. Fay doğuya doğru Vezirköprü-Havza civarlarında yeniden geniş bir alana yayılır. Diğer bir deyişle Neojen havzalarının açılmış olduğu kabuğun olasılıkla daha zayıf olduğu kesimlerde fay geniş bir zona yayılmakta, diğer alanlarda ise ana fay tek bir kola indirgenirken çevresinde sıkışma yapıları izlenmektedir(Tüysüz ve Erturaç, 2005:1).

Çalışma alanı ve çevresinin jeomorfolojik evrimi ile ilgili olarak Devrez Çayı vadisi üzerine çalışma yapmış olan Akkuş'un tespitlerinden faydalanılmıştır. Bölgenin temeli durumunda bulunan Ilgaz Dağları ile Köroğlu Dağları'nın doğu uzantısı durumundaki Geçmiş Dağları, Paleozoik başlarından itibaren biriken malzemelerin Hersinien orojenizi ile kıvrılarak

yükselmesiyle oluşmuşlardır. Ilgaz ve Geçmiş Dağları bu yükselmeden sonra birer antiklinal haline gelmiştir. Bu antiklinallerden aşınan malzemeler, çukur alanlarda birikmiştir. Senklinal alanlarında biriken malzemeler, Permien sonlarında yükselmişlerdir. Yükselen bu alanlar, Mesozoik sonlarına kadar aşınım sahası haline gelmiştir. Üst Kretase'de şiddetli orojenik hareketler meydana gelmiş, bu hareketler sonucunda eski aşınım sahaları parçalanmıştır. Üst Kretase orojenezinde, yumuşak olan tabakalar kıvrılmış, daha eski sert tabakalar ise faylarla kırılmıştır. Kretase'de meydana gelen orojenik hareketler sonucunda oluşan dağlık alanlar, Eosen'de hızlı bir aşınımına uğramış; çukur alanlar, aşınan malzemelerle doldurulmuştur. Araştırma alanı, Eosen'de meydana gelen Alp orojenezinden de etkilenmiştir. Çukur alanlarda biriken malzemeler Alp orojenezini ile yükselerek, araştırma alanında bugün görülen Eosen flişlerinin oluşmasına neden olmuştur. Oligosen döneminde de devam eden Alp orojenezini esnasında, yörede kıvrılmalar, kırılmalar ve çökmeler meydana gelmiştir. İşte bu evrede, Devrez depresyonu bir senklinal halini almıştır ve Devrez depresyonunun ana hatları, bu dönemde ortaya çıkmıştır. Miosen'e kadar ise bu jeosenklinal alanına, Ilgaz ve Geçmiş Dağları'ndan taşınan malzemeler taşınmış ve günümüzde Neojen dolgu alanı olarak görünen alanların oluşmasına neden olmuştur. Miosen'de meydana gelen tektonik hareketlilik, yörede volkanik faaliyetlerin başlamasına neden olmuştur. Araştırma alanında görülen andezitler işte bu volkanik faaliyetler sonucunda yüzeye çıkmıştır. Çıkan andezitlerin yapmış olduğu basınç sonucunda da yer yer çökmeler meydana gelmiştir(Akkuş, 1980:84-85).

Oligosen'de, Ilgaz ve Geçmiş Dağları'nda şiddetli bir aşınım evresi başlamış ve günümüzdeki yüksek düzlükler(1800-2000 metre) oluşmuştur. Pliosen başlarından itibaren görülen epirogenik hareketler, yörenin yükselmesine neden olmuştur. Bu epirogenik hareketler, eski fayların hareketlenmesinin yanında yeni ve genç fayların oluşmasına neden olmuştur. Pliosen ortalarına kadar çöküntü alanlarında biriken malzemeler, Pliosen sonunda aşınmış ve gençleşmişlerdir. Pliosen sonrasında yörede tektonik

hareketlilik azalmış ve yöre yavaş yavaş günümüzdeki görünümünü kazanmaya başlamıştır(Akkuş,1980:86).

Tosya ilçesi ve çevresindeki yüzey şekilleri, üç başlık altında incelenecektir. Bunlardan ilki, araştırma alanında büyük yer kaplayan dağlık kütlelerden biri olan Ilgaz Dağları; ikincisi, Devrez depresyonunun güneyinde yer alan Geçmiş Dağları; üçüncüsü de, Ilgaz ve Geçmiş Dağları arasında GB-KD doğrultusunda uzanan Devrez depresyonu olacaktır.

Araştırma alanı içerisinde en fazla yer kaplayan jeomorfolojik birimi, dağlık alanlar oluşturmaktadır. Devrez Çayı'nın içinde yer aldığı tektonik depresyonun Ilgaz Dağları, güneyinde ise Köroğlu Dağlarının doğudaki uzantısı olan Geçmiş Dağları bulunmaktadır(Harita: 5).

a. Ilgaz Dağları

Kuzeyde Gökırmak ve güneyde Devrez depresyonları arasında yükselen Ilgaz Dağları kabaca GGB – KKD doğrultusunda uzanırlar ve şist, kalker ve andezitlerden oluşmuşlardır. Ilgaz Dağları üzerinden geçen su bölümü çizgileri de bu genel uzanişu uyarlar. Ilgaz Dağları üzerinde kurulan akarsular, dandritik şebeke ağı şeklinedirler. Ancak, zirvelerin bulunduğu ve aynı zamanda Tosya ilçe sınırının da üzerinden geçtiği Büyük Hacet ve Küçük Hacet tepelerinin civarında, akarsu şebekesi radyal şekillidir. Ilgaz Dağlarının güneye bakan yamaçlarında eğim çok fazla değildir ve özellikle Tosya doğusunda geniş yer tutan Neojen dolguları üzerinde, eğim oldukça düşüktür.

Kuzey Anadolu Fay kuşağı üzerinde yer alan Ilgaz Dağları üzerinde ve etek kesimlerinde, çok sayıda fay bulunmaktadır. Bu faylar şiddetli depremlerle zaman zaman hareketlenmişlerdir. Devrez Çayı'na bağlanan derelerin büyük bir çoğunluğu, bu kırık hatları üzerine yerleşmişlerdir(Harita: 4).

Ilgaz Dağları'nın güney kesiminde, yamaç eğimlerinin çok fazla olmadığı gözlemlenmiştir. Bunun en büyük sebebinin, güney yamaçlardaki gevşek yapılı Neojen dolgular olduğu söylenebilir. Zira bu gevşek

malzemeler, kolay aşınmakta ve yamaçlarda eğimin azalmasına neden olmaktadır. Yamaç eğimlerinin düşük olması, Devrez Çayı'na kuzeyden katılan kolların, Devrez'e katıldıkları yerlerde birikinti konilerinin oluşumunu engellemiştir. Buna karşın Neojen dolgunun aşınıp alttaki sert kalker formasyonunun ortaya çıktığı kesimlerde, faylanmaların da etkisiyle dik yamaçlar oluşmuştur. Özellikle Büyük Hacet Tepe'nin güney kesiminde yer alan Yukarıberçin ve Aşağıberçin köylerinin bulunduğu kesimde, bu şekilde oluşmuş dik yamaçlar gözlenmiştir(Harita: 5). Neojen dolgu alanlarında, toprak tam anlamıyla gelişme gösteremediği için, tarımsal faaliyetler yapılmamakta ya da çok düşük oranda yapılabilmektedir. Bu dolgu alanları, çoğunlukla otlak ve fundalık olarak kullanılmaktadır.

İlgaz dağlarının zirve kesimini oluşturan Büyük Hacet, ve Küçük Hacet(Çatalılgaz) tepelerinin bulunduğu kesim, bir zirveler düzlüğü şeklindedir (Akkuş,1980:53). Bu zirveler düzlüğü üzerinde, ortalama yükseltileri 200 m civarında olan tepeler bulunmaktadır. Küçük Hacet Tepe daha az parçalanmış ve kütleli bir kabartı şeklindedir. Büyük Hacet ise tabanı dar bir koni görünümündedir(Foto: 2). Bu iki zirve, yükseltisi 2200 m civarında olan dar ve uzun bir sırtla birbirine bağlanmıştır. Erinç, Bilgin ve Bener, Büyük Hacet ve Çatalılgaz tepelerinin bulunduğu kesimde, nivasyon sirki ve çeşitli periglasyal şekiller bulunduğunu tespit etmişlerdir (Erinç, Bilgin, Bener,1961:160). Zirveler düzlüğü olarak belirtilen alandaki düzlüklerin yükseltisi 1500, hatta 2000 metrenin üzerine çıkabilmektedir. Erol, 2000 metre üzerindeki düzlükleri, Oligosen dönemi aşınım yüzeyleri olarak belirlemiştir(Erol, 1983:11). Bu nedenle, bu düzlük alanların Oligosen döneminde oluşmuş olabileceği düşünülmektedir. Yükseltinin 1500 metreyi aştığı bu düzlük alanlarında, iklimin olumsuz etkisi nedeniyle, tarımsal faaliyetler yapılamamaktadır. Bunun yerine bu düzlük alanları, otlak alanı ve sık orman alanı olarak kullanılmaktadır(Harita: 25).

Harita: 5. Tosya İlçesi ve Yakın Çevresinin Jeomorfoloji Haritası

B. TAŞ-2005

Foto: 2. Ilgaz Dağları'nın Zirvesi Olan Büyük Hacet Tepe'nin Güneyden Görünüşü

İlçenin kuzeydoğu kesiminde, Keçeli, Musaköy ve Gövrecik köylerinin bulunduğu kesimde, 1900-2000 m yükseltide, geniş düzlük alanlar bulunmaktadır. Bu düzlük saha, batıdaki Büyük Hacet ve Küçük Hacet tepelerinin alt kesimindeki zirveler düzlüğü ile aynı yükseltidedir. Dolayısıyla, bir korelasyon söz konusudur. Bu nedenle, Keçeli, Musaköy ve Gövrecik köylerinin bulunduğu kesimdeki düzlük alanların da Oligosen dönemine ait olduğunu söylenebilir. Buradaki yüksek düzlük alanları da sık orman alanları tarafından kaplanmış olmakla birlikte, bu sık orman alanları içerisinde otlaklara da rastlanmıştır. Bu yüksek düzlük alanlarının hemen altında, çoğu yerde sırtlar şeklinde kendini gösteren Yukarıberçin, Aşağıberçin, Ekincik, Özboyu, İncebel, Gökçeöz ve Çeltikçi köylerinin bulunduğu kuşakta, 1300-1600 m yükseklikteki orta seviyedeki düzlükleri bulunmaktadır. Bu düzlük alanlar ise, Miosen dönemi aşınım yüzeylerine karşılık gelmektedir(Akkuş,1980:85). Bu orta seviyede bulunan düzlük alanları, yükseltilerinin fazla olması nedeniyle, tarımsal faaliyetlerden yalnızca kuru tarımın yapılabildiği alanlardır. Ancak, çoğunlukla sık orman alanı olarak

kullanılırlar. Bunun yanında bu düzlük alanlarında fundalıklara da rastlanmaktadır. Devrez Çayı depresyonunun güneyinde oldukça geniş yer kaplayan Miosen aşınım yüzeylerinin aşağı kesimlerinde, Devrez çayına inen yamaçlar sırt şeklini alarak alçalmışlardır. Depresyonun kuzey kesiminde bulunan ve Dağardı-Suluca köyleri arasında Devrez Çayı vadisine inen yamaçların eğimi, oldukça fazla olmakla birlikte Suluca köyünden itibaren, doğuya doğru kademeli olarak yamaç eğimleri azalmaktadır. Dağardı- Suluca arasında Neojen dolgular yer almadığı ve sert kalker temel in ortaya çıktığı görülmektedir. İleride de söz edileceği gibi, bu kesimde Devrez Çayı vadisi, bir boğazdan geçmektedir. Bu kalker formasyonu üzerinde aşınma olmadığı için, bu kesimde vadiye inen yamaçların eğimi oldukça fazladır.

Depresyon tabanının hemen gerisinde yer alan ve ortalama 800-1100 metre yükseltilerde bulunan düzlük alanları ise Pliosen döneminde oluşmuşlardır(Akkuş,1980:86). Bu düzlük alanları, sırtların üzerinde görülebilmektedir. Özellikle depresyonun güneyinde yer alan Çepni ve Bayat köylerinin; depresyonun kuzeyinde ise Akseki ve Zincirlikuyu köylerinin bulunduğu kesimlerde bu düzlük alanlar ortaya çıkmaktadır(Harita: 5 ve 6). Bu alanlarda, aşınma fazla olduğu için, altta yer alan Neojen formasyonlar yüzeye çıkmışlardır. Bu sebeple, bu alanlar, tarımsal faaliyetler için uygun değildirler. Çoğunlukla fundalık, sık orman ve otlak alanı olarak kullanılan bu alanlarda, yer yer kuru tarım alanlarına da rastlanabilmektedir.

Tosya şehri doğusunda, Neojen dolguları ve tuf tabakaları üst üste bulunmaktadır. Bu yapı üzerinde akarsular, vadilerini kolaylıkla kazmışlar ve yamaçlarda badlands topoğrafyasının oluşmasına neden olmuşlardır (Foto: 3). Sapaca-Zincirlikuyu köyleri arasında, bu badlands şekilleri çok net bir biçimde görülmektedir(Harita: 5 ve 6). Badlands oluşumuna neden olan dereler, şimdi dönemlik akım göstermekte ve getirdikleri malzemeler, sel karakteri taşımaktadır. Badlands alanları, otlak ve fundalık olarak kullanılmaktadır. Bu yapı üzerinde suyun toprak tarafından tutulması çok zor olduğu için, kültür bitkilerinin yetiştirmek çok zordur. Ancak tarım alanına ihtiyaç duyulan badlands alanlarında, kültür bitkileri yetiştirilmektedir.

Özellikle Karasapanca, Çaykapı ve Zincirlikuyu köy idari alanlarında yoğunlaşan badlands topoğrafyası, bu köylerdeki ekonomik faaliyetleri üzerinde önemli etkiler yaratmıştır.

Foto: 3. Tosya Şehri Doğusundaki Badlands Alanları

b. Geçmiş Dağları

Araştırma alanının güney kesiminde yer alan Geçmiş Dağları'nın temelini, Paleozoik yaşlı, kristalen şistler meydana getirir. Bu temel üzerinde, Eosen ve daha genç formasyonlar örtü tabakası şeklinde yer almaktadır (Akkuş,1980:55). Devrez Çayı'na bakan kuzey yamaçlarda, dar alanlarda Neojen formasyonlarına rastlanır. Bu Neojen formasyonlarına, Kuşçular köyü civarında rastlanmıştır(Harita: 4).

Foto: 4. Geçmiş Dağları Üzerindeki Miosen Dönemi Aşınım Yüzeyleri

Geçmiş Dağları'nın Devrez Çayı vadisine bakan kuzey yamaçlarında, eğim değerleri genelde yüksektir. Akarsular, faylanmalar sonucu açılmış kırık hatlarına yerleşmiştir. Bu akarsuların vadi yamaçları dik eğimlidir ve sırtlar şeklinde kendilerini gösterirler. Yukarıkayı, Karabey, Aşağıdikmen, Sofular, Kuşçular, Yenidoğan, Çevlik ve Ortalıca köyleri bu dik eğimli yamaçlar üzerine kurulmuştur. Bu dik eğimli yamaçlar gerisinde ise ortalama yükseltisi 1400-1700 m olan, orta seviyedeki Miosen dönemi düzlükleri yer alır. Orta seviyedeki bu düzlük alanları, kuzeydeki Ilgaz Dağları'na göre, Geçmiş Dağları'nda daha fazla yer kaplar(Harita: 5 ve 6). Geçmiş Dağları üzerinde yer alan Miosen aşınım yüzeyleri üzerinde, çoğunlukla sık orman alanları, fundalıklar ve kuru tarım alanları bulunmaktadır(Foto: 4). Kuru tarım alanları, orman ya da fundalıkların tahrip edilmesi sonucunda açılmış tarım alanlarıdır ve bu tarım alanlarından elde edilen verim oldukça düşüktür.

Geçmiş Dağları'ndan kaynaklanıp, Devrez Çayı'na katılan derelerin, Devrez ile birleştikleri kesimlerde, eğimdeki ani azalmaya bağlı olarak birikinti konileri meydana gelmiştir. Aşağıdikmen, Sofular, Kuşçular, Yenidoğan ve

Çevlik köylerinin güney kesimlerinde, bu birikinti konileri gözlenmiştir(Foto: 5). Bu birikinti konileri, tarımsal faaliyetler için oldukça elverişli olan alanlardır. Özellikle sulu tarımın ağırlık kazandığı birikinti konileri üzerinde, sebze tarımı yaygın bir biçimde yapılabilmektedir.

Foto: 5. Geçmiş Dağları'ndan Kaynaklanıp Devrez Çayı'na Bağlanan Derelerin Oluşturmuş Oldukları Birikinti Konileri

Genel olarak araştırma alanındaki dağlık kütleler değerlendirildiğinde, kuzeydeki Ilgaz Dağları'nın daha sert bir topoğrafyaya sahip olduğu, yükseltinin fazla olduğu, güneydeki Geçmiş dağlarının ise daha silik ve aşınım yüzeylerinden teşekkül olduğu söylenebilir.

c. Devrez Depresyonu

Devrez çayı vadisi, Ilgaz ve Geçmiş Dağları arasında, kabaca batı-doğu uzantılı ve 140 km lik bir depresyon boyunca uzanır. Kızılırmak kavşağından yukarı çığırına kadar Tosya, Ilgaz - Kurşunlu ve Orta havzalarından geçer (Akkuş,1980:59). Aslında Akkuş tarafından havza olarak belirtilen alanlar, gerçek anlamda havza değildirler. Havza, bir akarsuyu, gölü ya da denizi besleyen ya da ona dökülen akarsuların sularını topladığı alanın

tümünü kapsar. Bu anlamda, akarsuların kaynaklarını aldığı dağlık alanların su bölümü çizgileri, havzanın da sınırını oluşturur. Bu açıdan bakıldığında, “Tosya havzası” ya da “Orta havzası” kavramları, bu alanları tanımlamamaktadır. “Tosya havzası” yerine, “Devrez Çayı depresyonunun Tosya kesimi” şeklinde kullanım daha doğru olacaktır. Devrez Çayı depresyonunun Tosya kesimi, akarsuyun aktığı oluk içerisindeki en büyük depresyonlardan biridir(Foto: 6). Depresyonun Tosya ilçesi sınırları içerisindeki enine en geniş kısmı, Tosya şehri güneyindedir ve 8 km civarındadır. Devrez Çayı, Dağardı köyü batısında ilçe topraklarına bir boğazla girer ve doğuda Ortalıca'da bir başka boğazla ilçe topraklarını terk eder. Depresyon tabanı, batıdan doğuya ve kuzeyden güneye doğru alçalır. Depresyonun oluşumunda, tektonik hareketlere bağlı faylanmalar önemli rol oynamıştır. Bu faylar aynı zamanda, Kuzey Anadolu Fay kuşağının da bir parçasını oluştururlar.

Foto: 6. Devrez Depresyonunun Tosya Kesiminin Uydu Görüntüsü(Google Earth'ten Alınmıştır)

Devrez depresyonu içinde, ikisi depresyonun Tosya kesiminin giriş ve çıkış kesiminde, biri de ortasında olmak üzere üç boğaz bulunmaktadır. Bu boğazların üçü de epijenik boğazdır. Önceleri Miosen ve Pliosen formasyonları üzerinde akmakta olan Devrez Çayı, yatağını derinleştirerek temel araziye ulaşmış ve bu temel üzerinde gömülerek bu boğazları oluşturmuştur (Akkuş,1980). Batıda, Dağardı ve Yukarıkayı köylerinin bulunduğu kesimde oluşan boğaz, 4-5 km uzunluğundadır ve Ilgaz-Kurşunlu depresyonu ile Tosya depresyonunu birbirinden ayırır(Harita: 5 ve 6). Doğudaki boğaz ise, Ortalıca kasabasındadır ve bu boğazdan sonra Devrez Çayı, Kargı depresyonunda akmaya devam eder. Diğer boğaz ise Tosya'nın güneyinde, Kızılçay ve Göl derelerinin Devrez'le birleştiği kesimde yer alır. Bu boğaz şistler ve Neojen dolguları içinde açıldığı için, silik bir görünüme sahiptir. Bu boğazın oluşumu ile Devrez Çayı, yatağını biraz daha derine kazmış ve hemen kuzeyinden çaya katılan Kızılca ve Deringöz derelerinin bulunduğu kesimde gömük menderesler oluşturmuştur. Kızılca deresinin Devrez'e katıldığı yerde, 3-4 m lik bir seviye farkı bulunmaktadır. Gerek bu seviye farkından dolayı, gerekse bu kesimden katılan derelerle birlikte debi artışından dolayı, Devrez Çayı geriye doğru aşındırmaya başlamıştır (Akkuş,1980:67). Geriye aşındırmada, bu noktadan sonra yatak eğiminin azalmasının da büyük etkisinin olduğu da göz ardı edilmemelidir. Batıda depresyon girişindeki ve doğuda depresyon çıkışındaki boğazlar, Tosya depresyonuna giren ve çıkan suyun kontrol edilmesinde doğal bir valf vazifesi görmektedirler. Özellikle depresyonun batı sınırını oluşturan boğaz, depresyona giren suyu kontrol etmekte ve depresyon tabanını su baskınlarından korumaktadır. Çeltik tarımının yoğun bir biçimde yapıldığı depresyon tabanında, su baskınları istenmeyen bir durumdur. Su baskınları yetişen ürüne zarar verdiği gibi, toprağın verimli olan üst kısmını taşıdığı için, toprağa da zarar vermektedir. Depresyon çıkışındaki boğaz, girişindeki kadar büyük ve dar değildir. Bu sebeple, fazla yağış olduğunda, suyun Kargı depresyonuna geçmesini engellememekte, dolayısıyla depresyon tabanındaki çeltik tarlaları büyük zararlar görmemektedir. Depresyonun batı kesimindeki boğazın dar ve uzun olması, geride yer alan Ilgaz depresyonunu

olumsuz yönde etkilemektedir. Şöyle ki; yağış miktarının fazla olduğu dönemlerde, sular bu boğazdan geçememekte, Ilgaz depresyonunun doğu kesimindeki tarım alanlarının sular tarafından işgal edilmemesine neden olmaktadır. Ilgaz depresyonunda çeltik tarımının, Tosya depresyonunda olduğu kadar yaygın ve yoğun bir biçimde yapılmaması, bu durumla açıklanabilir.

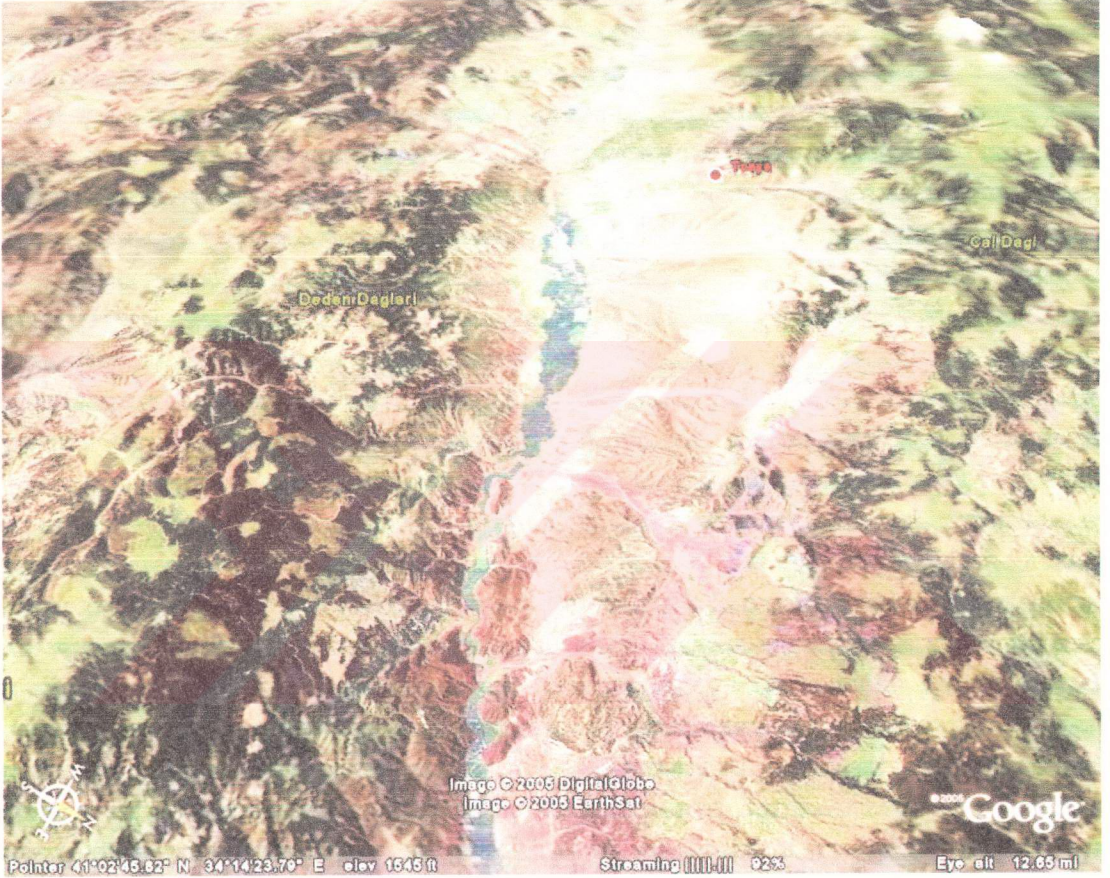

Foto: 7. Devrez Depresyonunun Doğudan Görünüşü(Google Earth'ten Alınmıştır)

Daha önce de değinildiği gibi, Geçmiş Dağları'ndan kaynaklanıp, Devrez Çayı'na katılan derelerin ağız kısımlarında, ani eğim azalmasına bağlı olarak birikinti konileri oluşmuştur. Geçmiş Dağları'nda anakaya, şistlerden oluştuğu için bu birikinti konileri de şist çakıllarından oluşmuştur. Ayrıca birikinti konilerindeki malzeme içerisinde, hem iri çakılların hem de ufalanmış çakılların bir arada bulunması, bu kesimdeki derelerin sel karakterli olduğunun bir göstergesidir.

Foto: 8. Devrez Depresyonunun Tosya Kesimi ve Depresyon Tabanındaki Çeltik Tarlaları

Tosya'nın batısındaki Suluca, Ermelik ve doğusundaki Karasapanca, Çaykapı köylerinin bulunduğu kesimlerde, sekiler gözlenmiştir. Bu sekiler Ilgaz Dağları'nın güney yamaçlarında oluşmuşlardır. Bunların karşılığı olan sekiler, Geçmiş Dağları'nın kuzey yamaçlarında bulunmakla beraber, silik bir görünüme sahiptirler ve yalnızca Kızılca ve Küçükkızılca köylerinin bulunduğu kesimde görülürler. Bu sekiler, ortalama 470-520 m yükseltide bulunurlar ve vadi yatağına göre yükseltileri 25-35 m civarındadır (Akkuş, 1980:88). Devrez Çayı vadisinin kuzey kesimindeki sekiler, daha belirgin olmakla birlikte bu sekiler, dereler tarafından parçalanmış durumdadırlar.

Genel olarak Devrez Çayı, tektonik hareketler sonucu açılmış oluğa yerleşmiş ve yatağını bu tektonik oluğa uydurmuştur. Aynı zamanda Kuzey Anadolu fay kuşağı içerisinde yer alan Devrez oluğu, doğuda Devrez Çayı'nın Kızılırmak'la birleştiği yerde son bulmaktadır.

Çizelge: 2. Tosya İlçesindeki Jeomorfolojik Birimler Üzerindeki Kullanım Biçimleri ve Kapladıkları Alanlar(Dekar)

Kullanım Biçimi	Orman Alanı	Fundalık Alan	Kuru Tarım Alanı	Sulu Tarım Alanı	Otlak Alanı	Yerleşim Alanı	Kullanım Dışı Alan	Toplam
Badlands	874	9473	5301	0	9788	336	0	25771
Miosen Aş. Yüz.	124241	34845	31251	0	4895	1067	293	196591
Birikinti Konisi	0	56	580	2465	307	224	0	3633
Oligosen Aş. Yüz.	28887	1369	4706	0	14217	128	1118	50425
Pliosen Aş. Yüz.	42396	21633	16917	4472	13015	944	0	99378
Etek Düzlüğü	12160	16004	3694	3267	815	931	0	36870
Sırt	17081	26686	3899	0	8137	936	22	56761
Fay Yamacı	13644	8312	2399	0	661	223	0	25240
Seki	6939	11699	4	17220	17636	325	0	53823
Vadi Tabanı	0	0	11127	45380	3783	0	0	60291
Yamaç	126161	22053	21408	3014	28275	1555	760	203226
Boğaz	2351	5490	0	0	287	0	0	8129
Tepe	1983	99	0	0	1047	0	132	3262
Tabansız Vadi	82888	28753	22324	15572	10321	1974	24	161856
TOPLAM	459604	186473	123610	91389	113187	8644	2349	985256

Tosya ilçesindeki jeomorfolojik birimler üzerindeki arazi kullanım biçimleri, çeşitlilik gösterir. Badlands alanlarındaki toprak örtüsünde, iri malzemeler(çakıl) çok fazla bulunmaktadır. Dolayısıyla buralar, tarımsal faaliyetler için uygun değildir. Bu sebeple badlands alanları, çoğunlukla otlak olarak kullanılmaktadır(Çizelge: 2). Ancak badlands alanları üzerindeki idari ünitelerde tarım arazilerinin kısıtlı olması, bu alanlardaki toprak örtüsünün çakıllardan temizlenerek tarım alanı haline dönüştürülmesini zorunlu hale getirmiştir. Bu sebeple çakıllardan temizlenen badlands alanları üzerinde tarım alanları bulunabilmektedir. Bu tarım alanları toplam badlands alanlarının ancak 1/5'ini kaplamaktadır.

Miosen dönemine ait aşınım yüzeyleri üzerinde, çoğunlukla orman alanları bulunmaktadır. Orman alanlarını sırasıyla fundalıklar ve kuru tarım alanları izlemektedir. Bu aşınım düzlüklerinin bulunduğu alanlar, aslında tarımsal faaliyetlere özellikle de kuru tarıma uygun alanlardır. Ancak bu düzlüklerin bulunduğu köy yerleşmelerinin büyük bir çoğunluğunun dışarıya

göç vermesi, tarıma uygun alanlardan yeterince yararlanılamamasına neden olmuştur. Tarım yapılmayan bu alanlar, otlak ve fundalıklara dönüşmüştür.

Tosya ilçesinde depresyon tabanına doğru akan ve Devrez Çayı'nın yan kolları olan derelerin oluşturduğu birikinti konisi alanları, tarım için oldukça elverişli alanlardır. Bu nedenle ilçe genelinde birikinti konileri üzerinde sulu tarım, en fazla arazi kullanım biçimidir.

Oligosen dönemine ait aşınım yüzeyleri, yükseltinin fazla olması nedeniyle tarımsal faaliyetler için uygun alanlar değildir. Buna karşın bu alanlarda yağışın fazla olmasına bağlı olarak, orman formasyonuna ait ağaç toplulukları gelişme göstermiş ve sık orman alanları oluşmuştur. Bunun yanında bu yüksek alanlarda hayvancılık öne çıkmış ve buna bağlı olarak otlak alanları yer tutabilmiştir.

Pliosen dönemi aşınım yüzeylerinin bulunduğu alanlarda yükseltinin fazla olmaması bu alanlarda tarımsal faaliyetlere olanak tanımaktadır. Ancak Tosya ilçesindeki bu düzlük alanlar, çoğunlukla orman ve fundalıklarla kaplıdır. Daha çok Geçmiş Dağları üzerinde görülen Pliosen aşınım yüzeylerinin bulunduğu alanlar, çok fazla yağış almaktadır. Yağışın fazla olması, orman alanlarının geniş yer kaplamasına neden olmuştur. Orman içlerinde ormandan açılan alanlarda ise tarımsal faaliyetlerin yürütüldüğü alanlardır. Su kaynaklarının bulunduğu yerlerde sulu, bulunmadığı yerlerde kuru tarım yapılmaktadır. Etek düzlükleri ve fay yamaçları da benzer biçimde ormanlarla kaplı durumdadır ve tarımsal alanları buralarda da az yer kaplar.

Tosya ilçesindeki sekiler, önemli tarım alanları arasındadır. Bu alanlarda özellikle sulu tarım öne çıkmaktadır. Meyve ve sebze üretimi, seki alanlarındaki en önemli kullanım biçimidir.

Depresyon tabanı ile tabansız vadiler, ilçede yoğun biçimde tarım yapılan alanlardır. Özellikle depresyon tabanında eğimin oldukça düşük ve su kaynaklarının bol olması, sulu tarımın öne çıkmasına neden olmuştur. Tosya pirinci, depresyon tabanındaki tarım alanlarında yetiştirilmektedir. Devrez Çayı'na bağlanan yan kolların içinde aktıkları tabansız vadiler de tarım için

uygun alanlardır. Buralarda da sulu tarım yapılmakla birlikte yaz döneminde derelerin akımının azalmasına bağlı olarak daha çok kuru tarım yöntemleri kullanılmaktadır.

2. İKLİM

Batı Karadeniz bölgesinin güney kesiminde yer alan Tosya ilçesinde, Orta Anadolu bölgesinin karasal iklimiyle, Batı Karadeniz bölgesinde hüküm süren ılıman ve yağışlı iklim arasında, geçiş tipi özellikleri görülmektedir. Ancak ilçe içerisinde, yerel olarak sıcaklık ve yağış koşullarında farklılaşmalar görülebilmektedir. Devrez depresyonu ile, depresyon kenarında yükselen dağlık alanlar arasında, gerek sıcaklık gerekse yağış bakımından değişimler yaşanmaktadır. Karadeniz üzerinden gelen nemli hava kütleleri, Küre ve Ilgaz Dağları üzerinden geçerken, bu dağlık kütlelere bol yağış bırakmakta ve Devrez depresyonuna nispeten kuru hava kütleleri ulaşabilmektedir. Araştırma alanımız içerisindeki Geçmiş Dağları'nın kuzey yamaçları, Karadeniz üzerinden gelen bu hava kütlelerine, güney yamaçlara göre daha açıktır ve bu sebeple Geçmiş Dağları'nın kuzey yamaçları, Ilgaz Dağları'nın güney yamaçlarına göre daha fazla yağış almaktadır. Bu durumun en büyük kanıtı, yamaçlardaki bitki örtüsünün yoğunluklarıdır. Geçmiş Dağları'nın kuzey yamaçları, Ilgaz Dağları'nın güney yamaçlarına göre daha gür bitki örtüsüne sahiptir. Araştırma alanımızın dışında kalan Ilgaz Dağları'nın kuzey yamaçlarında da, Geçmiş Dağları'nda olduğu gibi, hatta Geçmiş Dağları'na göre çok daha gür bir bitki örtüsü bulunmaktadır. Devrez Çayı vadisinde ise, Orta Anadolu'nun karasal iklimine benzer iklim koşulları hâkimdir. Özellikle, Devrez' in batı mecrasında bulunan Ilgaz-Kurşunlu depresyonları, karasal iklim koşullarının hâkim olduğu bir bölgedir. Tosya depresyonunda ise, çevredeki yüksek dağ kütlelerinin etkisiyle nemlilik biraz daha artmakta, buna bağlı olarak bitki örtüsü de sıklaşmaktadır. Devrez Çayı depresyonunun Tosya kesiminde, yağışların kış aylarında arttığı, yaz aylarında ise kurak dönemlerin olduğu, yöre halkı ile yapmış olduğumuz mülakatlar sonucunda belirlenmiştir. Depresyon tabanında hâkim olan kullanım biçiminin tarım, özellikle de sulu tarım olması ve çeltiğin, yetiştirilen

en önemli tarımsal ürün olması, depresyon tabanında yaz kuraklığının yaşandığının en önemli kanıtı durumundadır. Zira çeltik, yaz yağışlarının görüldüğü alanlarda yetiştirilmemektedir.

Çizelge: 3. Kastamonu, Tosya ve Çankırı meteoroloji istasyonlarına ait uzun yıllar ortalaması sıcaklık ve yağış değerleri(Kaynak DMI).

	Kastamonu		Tosya		Çankırı	
Aylar	Sıcaklık (°C)	Yağış (mm)	Sıcaklık (°C)	Yağış (mm)	Sıcaklık (°C)	Yağış (mm)
Ocak	-1,1	29	-0,1	49	-0,5	41,9
Şubat	0,6	25,9	1,6	38,4	1	34,5
Mart	4,3	32,2	5,7	41,3	5,5	37,7
Nisan	9,5	51,4	11	49,2	11,2	44,9
Mayıs	14,1	73,8	15,2	62,7	15,9	56,9
Haziran	17,5	64,6	18,9	48,7	19,8	41,6
Temmuz	20,2	31,2	22	24,6	23,1	18,2
Ağustos	19,7	31,1	21,6	21,5	22,5	17,1
Eylül	15,5	27,3	18	23,3	17,6	16,6
Ekim	10,6	35,5	12,8	31,4	11,8	22,8
Kasım	5,1	29,2	6,5	33,3	5,7	26,3
Aralık	0,9	33,5	1,7	50,4	1,6	48,5
Ortalama(°C)	9,7		11,2		11,3	
Toplam(mm)		464,7		473,8		407

Tosya ilçesinde yalnızca ilçe merkezinde meteoroloji istasyonu bulunduğundan, yörenin iklim özellikleri, bu istasyonun verilerine göre belirlenmeye çalışılacaktır. Bunun yanında, Karadeniz'e daha yakın olan ve Ilgaz Dağları'nın kuzeyinde kalan Kastamonu meteoroloji istasyonu ve

Geçmiş Dağları'nın güneyinde kalan Çankırı meteoroloji istasyonlarının verileri de değerlendirilerek kıyaslamalar yapılacak ve araştırma alanının iklim özellikleri ortaya konmaya çalışılacaktır.

Tosya'nın kuzeyinde yer alan Kastamonu'da, yıllık ortalama sıcaklık 9,7°C olarak ölçülmüştür. Kastamonu'ya ait sıcaklıkların uzun yıllar ortalaması incelendiğinde, yıl içinde en düşük sıcaklıkların -1,1°C ile Ocak ayında gerçekleştiği görülmektedir. En yüksek sıcaklıklar ise, 20,2°C ile Temmuz ayında gerçekleşmiştir. Kastamonu'dan daha güneyde yer alan ve denizel etkilere buraya göre daha kapalı olan Tosya'da, sıcaklıkların uzun yıllar ortalaması 11,2°C olarak gerçekleşmiştir. Tosya'da sıcaklığın yıl içindeki dağılışı incelendiğinde, en düşük ortalama sıcaklıkların 0,1°C ile Ocak ayında gözlemlendiği görülür. En yüksek ortalama sıcaklık ise 22°C ile Temmuz ayında gerçekleşmiştir. Tosya'dan daha güneyde yer alan Çankırı'da ise, yıllık ortalama sıcaklık 11,3°C olarak ölçülmüştür. Çankırı'da, diğer iki istasyonda olduğu gibi, en düşük ortalama sıcaklıklar Ocak ayında gözlemlenmiş ve -0,5°C olarak ölçülmüştür. En yüksek ortalama sıcaklıklar ise, 23,1°C ile burada da Temmuz ayında gerçekleşmiştir.

Genel olarak ortalama sıcaklıklar değerlendirildiğinde, sıcaklıkların kuzeyden güneye doğru yükselme eğiliminde olduğu söylenebilir. Özellikle Kastamonu ile Tosya arasında sıcaklık farkının, Tosya ile Çankırı arasındaki sıcaklık farkından daha fazla olduğunu vurgulamak gerekmektedir. Kastamonu kuzeyinde yer alan Küre Dağları, Karadeniz üzerinden gelen hava kütlelerinin soğuk karakter kazanmasına, dolayısıyla sıcaklıkların düşmesine neden olmaktadır. Değerlendirilen meteorolojik veriler, yalnızca rasat istasyonunun bulunduğu alana ait verileri içerdiği için, yerel farklılıklar göz ardı edilerek değerlendirme yapılmalıdır. Örneğin, Tosya'nın kuzey kesimindeki Ilgaz Dağları üzerindeki iklim koşulları ile Devrez Çayı vadisi çevresindeki iklim koşulları arasında büyük farklılıklar bulunmaktadır. Tosya meteoroloji istasyonu da şehrin güney kesiminde, yani Devrez Çayı vadisine yakın bir konumda bulunduğundan, istasyonun bulunduğu kesimde sıcaklıkların biraz daha yüksek ölçülmesi doğal bir durum olarak karşımıza

çıkmaktadır. Devrez Çayı, doğuda Kızılırmak ile birleşerek Karadeniz'e dökülmektedir. Kızılırmak vadisi ve Devrez depresyonu yoluyla Karadeniz'in nemli ve ılıman etkileri, Tosya'ya kadar ulaşabilmektedir. Buna bağlı olarak da sıcaklıklar; çevreye, özellikle depresyonun kuzey ve güneyindeki dağlık kütlelere göre, depresyon tabanında biraz daha fazla olmaktadır. Tosya ilçesinin güneyinde yer alan Çankırı'da sıcaklıklar, Tosya'daki ölçülen sıcaklıklara yakındır. Yükselti ve hava kütlelerinin etkileri bakımından, Tosya ile aralarında büyük farklar bulunmaması, bu iki istasyon arasında sıcaklıkların birbirine çok yakın değerlerde seyretmesine neden olmuştur.

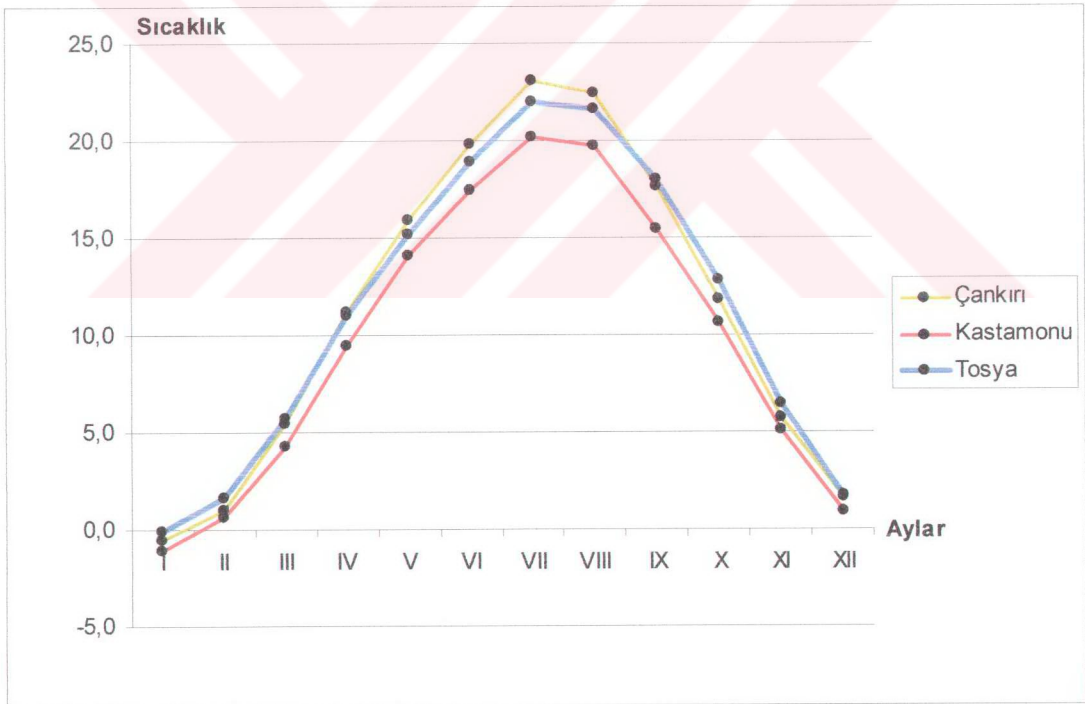
İlçe genelinin sahip olduğu sıcaklık koşulları, arazi kullanımını da etkilemiştir. Arazi kullanımı üzerinde sıcaklık faktörü tek başına etkili değildir. Bilindiği gibi sıcaklıklarda, yükselti faktörüne bağlı olarak kısa mesafelerde büyük değişiklikler gözlenebilmektedir. Tosya ilçe arazisi içerisinde de, yükselti faktörüne bağlı olarak, sıcaklıklar kısa mesafelerde büyük değişiklikler göstermektedir. Özellikle ilkbahar aylarında sıcaklıkların 0°C'nin altına düşmesi, tarımsal faaliyetler üzerinde olumsuz etkiler yaratmaktadır. Depresyon tabanında, sıcaklıkların çevreye göre daha yüksek olması, burada yetiştirilen ürünlerin don olayından korunmasına olanak sağlamaktadır. Bunun yanında, Devrez Çayı'na bağlanan çay ve derelerin vadi kenarlarında da, bakı şartlarının elverişliliğine bağlı olarak yetiştirilen tarım ürünleri bu don olaylarından etkilenmemektedir. Deringöz ve Kızılca derelerinin vadi yataklarında böyle korunaklı alanlar bulunmakta ve bu alanlarda özellikle meyve tarımı yapılmaktadır.

Bitkilerin toprakta yetişebilmeleri için, hava sıcaklıkları kadar toprak sıcaklıkları da önemli bir iklim faktörüdür. Özellikle tahılların ekim zamanlarında, bu bitkilerin çimlenerek kök salıp gelişeceği 5 cm derinliğe kadar olan toprak sıcaklığının, 5°C nin üzerinde olması gerekmektedir. Tosya'da 5 cm ye kadar olan toprak sıcaklığı; Aralık, Ocak ve Şubat aylarında 5°C nin altında iken, yılın diğer dönemlerinde 5°C nin üzerindedir(Çizelge: 4).

Çizelge: 4 Tosya'da Ortalama 5 cm Toprak Sıcaklığı(Kaynak DMI)

Aylar	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	Yıllık
5cm Toprak Sıcaklığı	0,5	2,3	7,2	13	18,4	23,1	26,9	26,6	22	14,3	7	2,5	13,7

Tosya ilçesinde yetişen çeltiğin, Nisan ayı sonunda veya en geç Mayıs ayı başlarında toprağa ekildiği görülür. Bu dönemde gerek toprak, gerekse hava sıcaklıkları çeltiğin çimlenmesini engelleyecek düzeyde değildir. Aynı şekilde buğday da, Eylül ve ekim aylarında ekilmekte, toprak sıcaklıkları buğday ekimine engel olmamaktadır. Genel olarak bakıldığında Tosya ilçesi, toprak sıcaklıkları bakımından yörede yetiştirilen ürünlerin ihtiyaç duydukları sıcaklıklara sahip bir konumda bulunmaktadır.

Şekil: 1. Çankırı, Kastamonu ve Tosya'da Ortalama Sıcaklıkların Yıl İçindeki Durumu

Tarımsal faaliyeti etkileyen sıcaklık koşullarından en önemlisi, zamansız meydana gelen don olaylarıdır. Tosya ilçesinde yetiştirilen

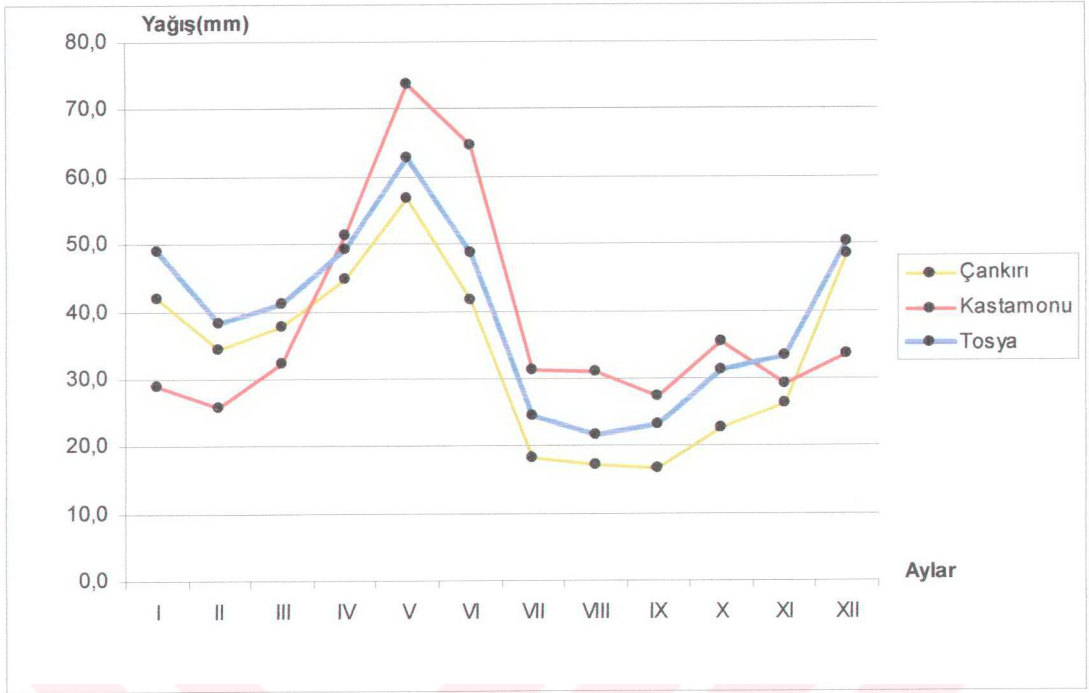
meyveler -30°C, buğday -21°C ve çeltik sıfır derecenin altında seyreden birkaç gün içinde donarak tahrip olabilmektedir(Tanrıkulu,1999:17). Tosya'da ortalama donlu günler, Haziran – Ekim döneminde gözlemlenmezken Aralık ve Ocak ayları, don olayının gözlemlendiği gün sayısı bakımından en şiddetli geçen aylardır(Çizelge: 5).

Çizelge: 5. Tosya'da Ortalama ve Şiddetli Donlu Gün Sayıları(Kaynak DMI)

Aylar	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	Yıllık
Ort.Donlu Gün	24,6	19,7	13,4	2,8	0,4	—	—	—	—	1,8	9,2	20,3	92,2
Şiddetli Donlu G.	13,6	9,2	4,2	0,2	—	—	—	—	—	—	1,2	7,3	35,7

Tosya ilçesi ve yakın çevresinin iklim özelliklerini belirlerken ele alınması gereken bir diğer iklim elemanı, yağıştır. Kuzeyden, yani Kastamonu'dan başlayarak yağış miktarları incelendiğinde, ortalama yağış miktarlarının sırasıyla, Kastamonu'da 464,7 mm, Tosya'da 473,8 mm ve Çankırı'da 407 mm olduğu görülmektedir. Tosya'da yağış miktarı, Kastamonu'ya göre daha fazla gerçekleşmektedir. Tosya'nın hemen kuzeyinde, Ilgaz Dağları'nın bulunması ve Karadeniz'den kaynaklanan nemli hava kütlelerinin Devrez depresyonu vasıtasıyla iç kesimlere kadar ulaşması, yağış miktarındaki bu farklılığa sebebiyet vermektedir. Güneydeki Çankırı'da ise, nemli hava kütlelerinin ulaşması daha zor olduğu için, burada yağış miktarında belirgin bir düşüş gözlenmektedir.

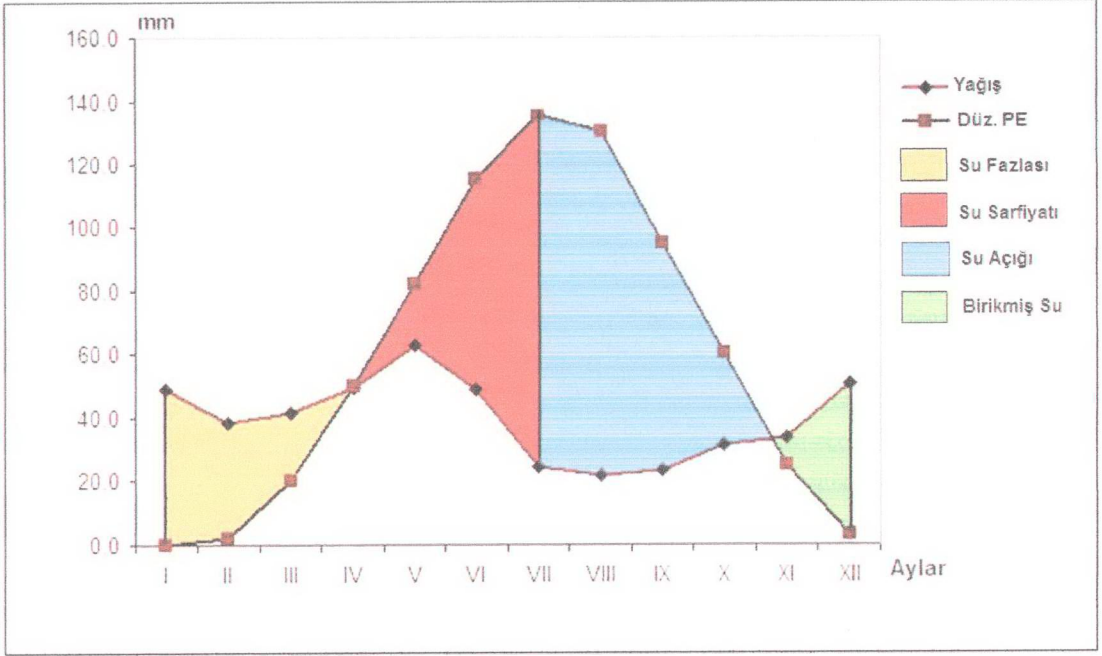
Tosya, ilkbahar yağışlarının fazlalığıyla, karasal Orta Anadolu bölgesi yağış rejimine, aylık ortalama yağışların 15-20 mm nin altına düşmemesiyle az da olsa Karadeniz yağış rejimine benzemekte; daha doğru bir ifadeyle bu iki yağış rejimi arasında, geçiş tipi özelliği göstermektedir.

Şekil: 2. Çankırı, Kastamonu ve Tosya'da Yağış Miktarının Yıl İçindeki Değişimi

Tosya ilçesinde yağış miktarları, depresyon tabanından dağlık alanlara doğru artış gösterir. Özellikle Geçmiş Dağları'nın depresyona bakan kuzey yamaçları, yağışın en fazla düştüğü alanlardır. Bakı etkisine bağlı olarak daha fazla yağış alan bu yamaçlarda, çok sık orman örtüsü gelişme imkânı bulabilmiştir. Ilgaz Dağları'nın depresyona bakan güney yamaçlarında da sık orman alanları bulunmakla birlikte, depresyonun Geçmiş Dağları'ndaki kadar geniş yer kaplamazlar. Geçmiş Dağları'nın depresyona bakan eteklerinde, fundalıkların yer aldığı kuşak oldukça dardır. Bunun en önemli sebebi, yağış miktarının buralarda daha fazla olmasına bağlı olarak fundalıkların sık orman alanlarına dönüşmeleridir.

Yağış miktarı ve rejiminin, sulu tarım alanları üzerinde önemli etkileri olmuştur. Özellikle sebze, meyve ve çeltik alanları, ilkbahar yağışlarının bol olduğu yerlerde daha verimlidirler. Depresyon tabanında ilkbahar yağışlarının bu ürünlerin yetişmesine olanak verecek düzeyde olduğu görülmektedir. Özellikle çeltik alanları için hayati önem taşıyan ilkbahar yağışları, çeltiğin verimi üzerinde önemli etkiler yaratmaktadır.

Şekil: 3. Tosya Meteoroloji İstasyonu Verilerine Göre Hazırlanmış Su Bilançosu

Tosya ilçesinde hâkim olan iklim koşullarından, tarımsal faaliyetler doğrudan etkilemektedir. Tarımsal faaliyetler için yağışlar ve diğer su kaynakları hayati önem taşımaktadır. İlçede yürütülen tarımsal faaliyetler ile yağış arasındaki ilişkiyi kurabilmek amacıyla su bilançosu hazırlanmıştır(Şekil: 3). Bilanço incelendiğinde yağış bolluğuna bağlı olarak Ocak-Nisan döneminde su fazlası, tarım ürünlerinin su ihtiyacının yeterli düzeyde karşılanabildiği Nisan-Temmuz döneminde su sarfiyatı, yaz kuraklığına ve bitkilerin su ihtiyacındaki artışa bağlı olarak Temmuz-Kasım ayları arasında su açığı ve yağış miktarındaki artış ile bitkilerin suya ihtiyacının azaldığı Kasım ve Aralık aylarında birikmiş su potansiyeli bulunmaktadır.

Depresyon tabanında yetiştirilen çeltik, bol miktarda su ihtiyacı alan bir kültür bitkisidir. Çeltiğin ihtiyacı olan su, çoğunlukla Devrez Çayı'ndan karşılanmakla birlikte Temmuz-Kasım aylarını kapsayan dönemde akımının çok düşük olması, Devrez Çayı'ndan sınırlı olarak yararlanılmasına neden olmaktadır. Çeltik alanlarında taban suyunun yüzeye çok yakın olması, su açığının yaşandığı dönemde bu açığın yeraltı suyundan karşılanabilmesine

olanak sağlamaktadır. Bu nedenle yaz kuraklığı ve Devrez Çayı'nın akımında meydana gelen azalma, çeltik alanlarına fazla bir olumsuz etki yaratmamaktadır. Ancak taban suyunun derinde olduğu ve yüzeye çıkartılamadığı alanlarda su açığı, tarımsal faaliyetlerin kısıtlı yapılmasına neden olmaktadır. Bu alanlarda, çoğunlukla buğday, arpa ve fiğ gibi kültür bitkileri yetiştirilebilmektedir.

Yağışla ilgili olarak ele alınması gereken bir diğer özellik, yağış tarzı ya da çeşididir. Sağanak şeklinde yağan şiddetli yağışlar, toprağın üst kesiminde bulunan organik maddeleri süpüreceğinden, toprağı verimsiz hale gelmesine neden olmaktadır. Bunun yanında, özellikle kış mevsiminde meydana gelen kar yağışları, toprağı bir anlamda korumakta ve buğday gibi tahılların soğuktan zarar görmesine engel olmaktadır. Tosya meteoroloji istasyonu verilerine göre, yıl içinde ortalama kar yağışlı gün sayısı 19,4 tür. Yılın ilk kar yağışı, Kasım ayında toprağı düşerken, son kar yağışı Nisan ayına kadar sarkabilmektedir. Yıl içinde en fazla kar yağışı, 6,6 gün ile Ocak ayında gerçekleşmektedir. Ortalama kar kalınlığı ise 75 cm olarak tespit edilmiş, karla örtülü gün sayısı ise 32,3 gün olarak belirlenmiştir(Çizelge: 6).

Çizelge: 6. Tosya'da Kar Yağışlı Gün Sayısı, Kar Örtülü Gün Sayısı ve En Yüksek Kar Kalınlığı(Kaynak DMI)

Aylar	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	Yıllık
Kar Yağ.Gün Sayısı	6,6	4,8	2,7	0,3	—	—	—	—	—	—	0,8	4,2	19,4
Kar Ört. Gün Sayısı	13,3	9,4	2,9	0,4	—	—	—	—	—	—	0,5	5,8	32,3
En Yüks.Kar Kalınl.(cm)	75	72	28	20	—	—	—	—	—	—	27	35	75

3. HİDROĞRAFYA

Su, canlıların yaşamında çok önemli bir yere sahiptir. Hiçbir canlının, su olmadan hayatta kalması mümkün değildir. Hayatın kaynağı olan suyun yeryüzündeki dağılışı, doğal faktörlerin kontrolü altındadır. En önemli su

kaynağını, yeryüzüne farklı biçimlerde düşen yağışlar oluşturmaktadır. Yeryüzüne düşen yağışların bir bölümü yüzeysel akışa geçerek dere ve çayları oluştururken, geçirimsiz tabakalardan yeraltına sızan suların uygun koşullarda birikmesiyle de yeraltı suları oluşmaktadır. Canlılar, gerek dere ve çaylardan, gerekse yeraltı sularından farklı amaçlarla faydalanmaktadırlar.

Tosya ilçesi, su kaynakları bakımından zengin sayılabilecek bir konumda bulunmaktadır. Devrez Çayı ve ona bağlanan dereler, ilçedeki en önemli su kaynakları durumundadırlar. Bunun yanında, ilçe alanında yüksek dağ kütlelerinin bulunması, su kaynaklarının artmasına yardımcı olmuştur.

Tektonik olarak oldukça aktif bir bölge olan Devrez depresyonunda ve onu çevreleyen dağlık alanlarda, birçok fay bulunmaktadır. Faylanmalara bağlı olarak, ilçe genelinde fay kaynaklarının meydana geldiği görülmektedir. Özellikle Ilgaz Dağları üzerindeki kaynakların büyük çoğunluğu faylanmalar sonucu ortaya çıkmıştır(Harita: 4 ve 10). Bu kaynaklardan yüzeye çıkan kaynak suları, dereleri beslemekte ve bu dereler de nihayetinde Devrez Çayı'na dahil olmaktadır. Genel olarak, kaynakların, dağlık alanlarda yoğunlaştığı görülür. Depresyonun kuzeyinde yer alan Ilgaz Dağları üzerindeki kaynakların büyük çoğunluğunu fay kaynakları oluştururken; depresyonun güneyinde yer alan ve kalkerlerin geniş yer kapladığı Geçmiş Dağları'nda, karstik kaynakların daha fazla yer aldığı görülür. Ilgaz Dağları üzerinde kaynakların 1500 metrenin üzerindeki yükseltilerde çıktığı görülür. Özellikle Büyük ve Küçük Hacet tepelerin etek kesimlerinden doğuya doğru bir kuşak halinde yüzeye çıkan kaynaklar, bu kesimlerdeki dereleri beslemektedirler.

Geçmiş Dağları'nda ise, Ilgaz Dağları'na göre daha az sayıda kaynak yüzeye çıkmaktadır. Bu dağlık alandaki kaynaklar, jeolojik yapıya bağlı olarak, karstik kaynaklardır. Bu kaynakların Kilkuyu, Dağçatağı ve Çakırlar köylerinin bulunduğu alanda yoğunlaştığı görülür. Bunun yanında, biraz daha batıda yer alan Çukurköy, Sekiler ve Kargın köylerinde de karstik kaynaklar bulunmaktadır. Ilgaz Dağları'ndaki kaynaklarda olduğu gibi, Geçmiş Dağları üzerinden çıkan kaynaklar da dereleri beslemektedir.

Genel olarak yeraltı suyu kaynakları, çıktıkları alanlardaki kırsal yerleşmelerin içme sularını karşılama amaçlı olarak kullanılmaktadır. Dereleri beslemeleri, tarımsal faaliyetlerde dolaylı olarak kullanılmalarına neden olmuştur. Yerleşmelerin içme suyu ihtiyaçları için, yeraltı suyunun doğal olarak yüzeye çıkmadığı yerlerde, sondajlar yapılarak yeraltı suyunun yapay olarak yüzeye çıkması sağlanmıştır. İlçe genelinde, yeraltı su rezervinin yeterli düzeyde olması, yerleşmelerde içme suyu sıkıntısının yaşanmamasına neden olmuştur.

Hidroğrafik unsurların en önemlisi akarsulardır. Akarsular, geniş alanlardan toplanan suları deniz ya da göllere ulaştırarak, hidrolojik döngünün sağlanmasına yardımcı olmaktadır. Akarsuları sadece akış gösterdikleri alanla değil, akarsuyu besleyen alanların tümüyle birlikte değerlendirmek gerekmektedir. Bu anlamda, dağların su bölümü çizgileri, akarsuların su toplama alanlarını sınırlamaktadır. Bu sınır aynı zamanda akarsu havzalarını da sınırlamaktadır. Ülke çapında ele alındığında Devrez Çayı, Kızılırmak'ı besleyen kollardan biri olduğu için, Kızılırmak havzası içerisinde yer almaktadır. Ancak, Devrez Çayı'nın da kendi içerisinde bir su toplama havzası bulunmaktadır. Ilgaz ve Köroğlu Dağları'nın su bölümü çizgileri, Devrez Çayı havzasını da sınırlamaktadır. Bu havzanın genişliği ise DSI'nin basılı olmayan verilerine göre 913,3 km² dir. Kaynak kısmından Kızılırmak ile birleştiği yere kadar Devrez Çayı, yaklaşık 170 km. yol kat eder. Bu mesafenin 65 km'si Tosya ilçesi sınırları içerisinde yer alır.

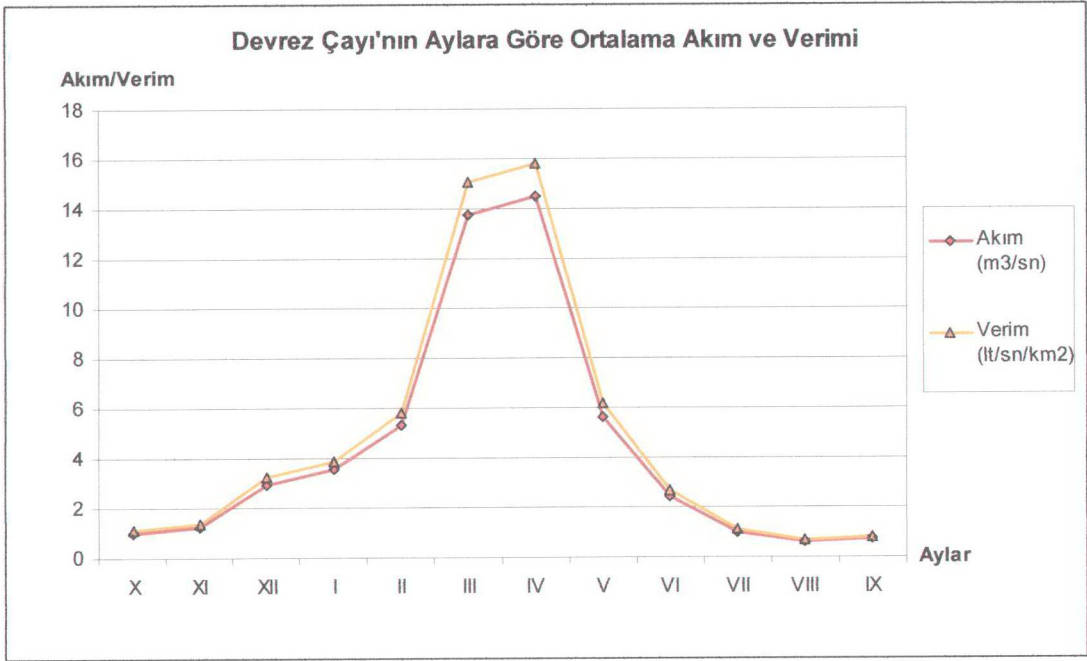
Devrez Çayı üzerinde, Tosya ilçesi sınırları üzerinde ölçüm istasyonu bulunmamaktadır. Bu sebeple, Devrez Çayı'nın akım ve verim durumuna ilişkin değerlendirmeler, depresyonun Ilgaz kesiminde ve araştırma alanı sınırları dışında yer alan Çukurca istasyonundaki ölçüm istasyonu verilerine göre yapılacaktır. 1966 – 2000 yılları arasında ölçüm yapan Çukurca istasyonu verilerine göre Devrez Çayı'nın en yüksek akım değerine Nisan ayında ulaştığı görülür(Çizelge: 7). Yüksek kesimlerdeki karların erimeye başladığı Mart ve Nisan ayları, en fazla akım ve verim değerlerinin gözlemlendiği dönemdir. Mayıs ayından itibaren düşüşe geçen akım değerleri, en düşük

değere Ağustos ayında ulaşır. İlkbahar mevsiminde kar erimeleriyle birlikte Nisan ve Mayıs aylarındaki yağış artışına paralel olarak akımda da artış gözlenmektedir. Ağustos ayında buharlaşmanın en üst düzeye ulaşmasının yanında yağış miktarının da çok düşük seviyede olması, akım değerlerinin bu ayda çok düşük ölçülmesine neden olmuştur. Akımın ve yağış miktarının çok düşük olduğu Ağustos ve Eylül ayları, aynı zamanda depresyon tabanında yetişen çeltiğin hasat edildiği döneme rastlamaktadır. Bu durum, hasat zamanı gelmiş olan çeltiğin su baskınları yoluyla zarar görmesini etkilemektedir.

Çizelge: 7. Devrez Çayı'nın Aylık Ortalama Akım ve Verim Değerleri 1966-2000(Kaynak: DSI)

Aylar	X	XI	XII	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	Ort.
Akım (m3/sn)	1,03	1,28	2,96	3,56	5,34	13,74	14,47	5,63	2,43	1,02	0,63	0,76	4,4
Verim (lt/sn/km2)	1,13	1,4	3,24	3,89	5,81	15,04	15,84	6,17	2,66	1,12	0,69	0,83	4,82

Devrez Çayı'na katılan, daimi ve dönemlik birçok dere bulunmaktadır. Bu derelerin en önemlisi, Büyük ve Küçük Hacet Tepe'lerinin etek kısımlarından kaynaklanan Deringöz deresidir. Deringöz deresi, Tosya şehrinin hemen güneyinde Devrez Çayı'na katılmaktadır. Geçtiği alanlardaki tarım alanları için önemli bir su kaynağı olan Deringöz deresi, yılın hemen her döneminde devamlı akış göstermektedir. Geçtiği alanlarda, bağ ve bahçe alanlarının geniş yer kaplaması, bu derenin tarımsal faaliyetler üzerindeki olumlu etkilerinin bir sonucudur. Ayrıca, Deringöz deresinin Devrez Çayı'na katıldığı yerde birikinti konisi meydana gelmiş ve burada sebze ve meyve tarımı için uygun bir alan oluşmuştur. Ilgaz Dağları üzerinden kaynaklanıp Devrez Çayı'na katılan Ulu ve Gavur derelerinin kat ettiği alan, daha kısadır. Temmuz ve Ağustos aylarında kuruyan bu derelerin Devrez Çayı ile birleştikleri alanlar, başta sebze-meyve tarımı olmak üzere çeltik tarımının yapıldığı alanlardır.

Şekil: 4. Devrez Çayı'nın Aylara Göre Akım ve Verim Değerleri

Geçmiş Dağları'ndan kaynaklanıp Devrez Çayı'na dökülen ve daimi akış gösteren dereler, ilçe arazisinin bu bölümündeki yerleşmeleri ve tarımsal faaliyetler üzerinde önemli etkiler yaratmıştır. Özellikle Kızılca ve Göl derelerinin bulunduğu alanda köy yerleşmelerinin yoğunlaştığı görülmektedir. Su kaynaklarının bolluğunun yanında düz alanların bulunması, bu kesimde tarımsal faaliyetleri olumlu yönde etkilemiştir. Geçmiş Dağları'ndan kaynaklanıp Devrez Çayı'na bağlanan dönemlik akış gösteren derelerin boyları çok kısadır. Bu sebeple, bu derelerin Devrez Çayı'na katıldıkları alanlarda birikinti konileri oluşmuştur. Birikinti konileri üzerinde ise tarımsal faaliyetler yoğunluk kazanmıştır.

Genel olarak Tosya ilçesindeki akarsu ve dereler değerlendirildiğinde; yıl boyunca akışı olan tek akarsuyun Devrez Çayı olduğu görülür. Bunun dışında, gerek Ilgaz, gerekse Geçmiş Dağları'ndan kaynaklanan derelerin hemen hepsinde yaz aylarında akım çok azalmakta hatta durmaktadır. İlçe genelindeki akarsu şebekesinin dandritik özellikli olduğu söylenebilir. Fakat, Büyük ve Küçük Hacet Tepe'lerinin bulunduğu alanda, yüzey şekillerinin etkisiyle akarsu şebekesi radyal görünüme bürünmüştür.

İlçe genelinde, özellikle de depresyon tabanı ve tabana yakın kesimlerde, sulama amaçlı açılan kuyular bulunmaktadır. Depresyon tabanında yeraltı suyunun yüzeye çok yakın olması, çok sayıda kuyu açılmasına olanak sağlamıştır. Başta çeltik olmak üzere sebze ve meyve yetiştirilen alanlarda, Devrez Çayı'nın ve diğer derelerin taşıdığı su, sulama için yeterli düzeyde olamamaktadır. Bu sebeple, dere ve çaylarda su seviyesinin düştüğü dönemlerde bu kuyular devreye girmekte ve bitkilerin su ihtiyacı karşılanmaktadır. Ortalama 40 ile 80 metre derinliğe sahip olan kuyulardan yılda toplam 1905100 m³ su çekilmektedir(Çizelge: 8).

Çizelge: 8. Tosya İlçesinde Açılan Kuyular ve Bu Kuyulara Ait Bilgiler(Kaynak: Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2000)

	Kuyu Sayısı	Kuyu Derinliği (metre)	Çekilen su (lt/sn)	Yıllık Toplam (10 ³ m ³ /yıl)
Sofular	12	40-60	280	4100
Kuşçular	7	65	230	2800
Yenidoğan	6	60	240	3011
Suluca	5	65	280	2895
Sapaca	6	60-80	120	1850
Çaykapı	6	60-70	210	2650
Zincirlikuyu	5	60-70	150	1745
Toplam	47		1510	19051

Tosya ilçesinin sahip olduğu hidroğrafik özelliklerin, ilçe arazisinin kullanımı üzerinde doğrudan ya da dolaylı etkiler yaratmaktadır. En başta, Devrez Çayı gibi önemli bir su kaynağının bulunması, depresyon tabanındaki tarım arazilerinin değerlendirilmesine neden olmuştur. Bunun yanında, depresyon çevresindeki dağlık alanlarda çok sayıda yeraltı suyu kaynağının bulunması, dağlık alanlardan kaynaklanan dereleri beslemiş, bu derelerin kenarlarında ve yakın kesimlerindeki tarım arazilerinden elde edilen verimin artmasına neden olmuştur. Depresyon tabanında taban suyunun yüzeye çok yakın olması, yeraltı suyundan yararlanmayı kolaylaştırmıştır. Tüm bu

koşullara bağlı olarak, arazisinin büyük bir bölümü dağlık alanlarla kaplı olan Tosya ilçesinde, verimli tarım alanlarının değeri bir kat daha artmıştır. Bu verimli araziler, aynı zamanda nüfus yoğunluğunun da arttığı alanları oluşturmuşlardır.

4. TOPRAK ÖRTÜSÜ

a. Genel Toprak Özellikleri

Toprak, canlılar ve özellikle de bitkiler için hayati önem taşıyan bir doğal faktördür. Topraklar, sahip oldukları fiziksel ve kimyasal özelliklere göre farklı gruplara ayrılmışlardır. Hem Kastamonu ili genelinde, hem de Tosya ilçesinde, kahverengi orman toprakları geniş alanlar kaplar. Yeryüzünde çok geniş bir yayılım alanına sahip bu topraklar, genelde orta enlemlerin ormanlık alanlarında görülürler(Mater,1998: 173). Bunun yanında, alüvyal topraklar ve kolüvyal topraklar da ilçe alanında bulunmakla birlikte, bu topraklar, çok dar ve belirli kesimlerde bulunmaktadır. Ayrıca, ilçe arazisi içinde oldukça dar bir alanda kırmızımsı kahverengi topraklara da rastlanmaktadır(Harita: 11).

Çizelge: 9. Tosya İlçesindeki Büyük Toprak Grupları ve Kapladıkları Alanlar.

BÜYÜK TOPRAK GRUBU	KAPLADIĞI ALAN(DEKAR)	ORAN(%)
Kahverengi Orman	873930	89
Alüvyal	55161	6
Kolüvyal	46991	5
Çıplak Kaya	4761	0
Kırmızımsı Kahverengi	4413	0
TOPLAM	985256	100

Kahverengi orman toprakları, oldukça verimli topraklar olarak bilinirler. Bu topraklar üzerinde hem yoğun orman alanları hem de verimli tarım arazileri bulunabilmektedir. Hatta, kahverengi orman toprakları üzerindeki bitki örtüsü kaldırıldığında bile bu topraklar, kolayca karışık ziraatın yapıldığı verimli topraklara dönüştürülebilir(Mater,1998:175).

Tosya ilçe alanının %89'unu kaplayan kahverengi orman toprakları üzerinde, çoğunlukla orman alanları bulunmaktadır. Orman alanlarından sonra sırasıyla fundalık, kuru tarım ve otlak alanları bulunmaktadır(Çizelge:

10). İlçe genelinde 500-600 metre yükseltiden itibaren görülmeye başlayan kahverengi orman toprakları, 2000 metre yükseltinin üzerindeki alanlarda dahi bulunabilmektedir.

Çizelge: 10. Tosya İlçesinde Büyük Toprak Gruplarının, Kullanılış Biçimlerine Göre Oransal Dağılışı.

	Kahverengi Orman	Alüvyal	Kolüvyal	Kayalık	Kırmızı Kahve
Orman	50	0	27	18	78
Fundalık	20	1	10	13	0
Kuru Tarım	13	8	19	0	0
Otlak	11	15	21	2	4
Sulu Tarım	5	75	22	0	19
Yerleşme	1	1	1	0	0
Kullanım Dışı	0	0	0	66	0
TOPLAM	100	100	100	100	100

Kahverengi orman topraklarından sonra, alüvyal toprakların %6'lık payla ilçe alanı içerisindeki ikinci büyük toprak grubu olduğu görülür. Depresyon tabanı, aynı zamanda alüvyal toprakların bulunduğu alanları da sınırlamaktadır. Tosya şehri güneydoğusunda ve Ortalıca kasabasının kuzeyinde genişleyen depresyon tabanı, buralarda alüvyal toprakların da geniş bir alana yayılmasına neden olmuştur. Son derece verimli olan alüvyal topraklar üzerinde yoğun bir biçimde sulu tarım yapıldığı görülür(Çizelge:10). Otlak ve kuru tarım alanları da bulunmasına rağmen bu alanlar, alüvyal topraklar üzerinde çok az yer tutarlar.

Eğimin fazla olduğu, kısa mesafeli dereler tarafından taşınan ve değişik boyutlardaki malzemelerin birikmesiyle oluşan kolüvyal topraklar, Tosya ilçe alanı içerisinde %5'lik bir yer tutarlar. Kolüvyal topraklardaki, toprak unsurlarının boyutları oldukça önemlidir. Küçük malzemelerden oluşan kolüvyal topraklar üzerinde tarım yapılabilirken, iri malzemelerin bulunduğu kolüvyal topraklarda, tarımsal faaliyetler güçlükle yapılabilir. Tosya ilçesinde Devrez depresyonunun tabanındaki alüvyal toprakların hemen

gerisinde bulunan koluvyal topraklar, üzerinde tarım yapılabilen topraklardır. Buna karşın yükseltinin ve eğimin arttığı alanlardaki koluvyal topraklarda ise tarım, ancak topraktaki iri malzemelerin uzaklaştırılmasıyla mümkün olabilmektedir. Koluvyal topraklar üzerindeki yararlanma biçimlerinin; orman, fundalık, kuru tarım, otlak ve sulu tarım alanları arasında homojen bir biçimde dağılışı gösterdiği görülür. Ancak bunların içinde orman alanlarının, koluvyal topraklarda en fazla görülen kullanım biçimi olduğu söylenebilir(Çizelge: 10).

Kayalık alanlar ve kırmızımsı kahverengi topraklar, ilçe alanında oldukça az bir alanda yer alırlar. Kayalık alanlar, Büyük ve Küçük Hacet Tepe'lerinin bulunduğu yerlerde yoğunlaşır. Bunun yanında, Devrez Çayı'nın içinden geçmiş olduğu boğazlarda da kayalıklar bulunmaktadır. Kayalıklarda ot türündeki bitkilerin yetişmesi, buraların keçilerin otlatılması amacıyla kullanılmasına neden olmuştur. Kırmızımsı kahverengi topraklara ise Ermelik köyü güneyi ve Suluca köyü doğusunda bulunan arazilerde rastlanmaktadır. Çoğunlukla orman alanı olarak kullanılan bu toprakların üzerinde, yer yer sulu tarım da yapılabilmektedir.

Genel olarak Tosya ilçesindeki toprak örtüsünün, ilçedeki tarımsal faaliyetleri engelleyecek nitelikte olmadığı söylenebilir. Geniş alan kaplayan kahverengi orman toprakların hem orman alanları için hem de tarım alanları için uygun olduğu görülmektedir. İlçedeki tarımsal ekonominin kalbi durumundaki olan depresyon tabanında, verimli alüvyal topraklar bulunmakta ve bu topraklar üzerinde çoğunlukla çeltik tarımı yapılmaktadır.

b. Arazi Tasnifi(Sınıflandırması)

Topraklar üzerindeki kullanım biçimlerini, toprakların yapısı kadar, toprağın sahip olduğu nitelikler belirlemektedir. Bu nitelikler, toprak kabiliyetini belirlemektedir. Bu bağlamda topraklar, sahip oldukları kabiliyet özelliklerine göre farklı sınıflara ayrılmışlardır. Bu bölümde sınıflandırma ve toprak(arazi) sınıfları ele alınacak, Tosya ilçesinin arazi sınıfları belirlenmeye çalışılacaktır.

Sınıflandırma, bölümlere ayırmak, tasnif etmek anlamlarına gelmektedir. Başka bir deyişle sınıflandırma; görünüm, nitelik ve sahip olduğu özellikler bakımından birbirine benzer olan olguların gruplandırılarak bir bütün oluşturacak şekilde bir araya getirilmesi olarak da tanımlanabilir. Yeryüzünden farklı amaçlar doğrultusunda ve farklı şekillerde yararlanabilmek için, arazinin yararlanma şekline uygun niteliklere sahip olması, kaçınılmaz bir unsurdur. Doğal halde bulunan sahaların veya tarım alanlarının aynı derecede istihsal gücüne sahip alanların gruplandırılması diyebileceğimiz arazilerin değer bakımından sınıflandırılmasında esas amaç, arazinin değerine göre en faydalı şekilde yararlanabilmeyi temin etmektir(Gözenç, 1978:51).

Arazinin sınıflandırılmasındaki en önemli amaç, arazinin tarımsal kullanımındaki kabiliyetini belirlemektir. Yani arazinin tarım dışı kullanımında kabiliyet sınıflarının hiçbir önemi yoktur. Bu konuda Mater, “arazi değerlendirilmesi tasnifi, arazilerin kültür bitkileri yetiştirme, meracılık, ormancılığı uygunluk derecesine göre yapılan bir sınıflandırmadır” der(Mater,1982:95). Arazinin sınıflandırılmasında toprağın, daha genel anlamda yeryüzünün fiziki koşulları göz önünde tutulmuştur. İklim yükselti ile ilgili unsurlar arazinin sınıflandırılmasında dikkate alınmamıştır. Örneğin Çukurova ya da Ege ovalarındaki alüvyal dolgular üzerindeki topraklar I. Sınıf arazilere karşılık gelmektedir. Bizim çalışma alanımızda, Devrez Çayı vadisi ve çevresindeki alüvyal topraklar da I. Sınıf arazilere karşılık gelmektedir. Çukurova’daki I. Sınıf arazi ile Tosya ilçesindeki I. Sınıf araziler, kuşkusuz aynı niteliklere sahip değildir. Bu sebeple arazi sınıflandırmasını, bölgesel olarak ele alıp değerlendirmek, iklim, coğrafi konum ve yükselti gibi faktörleri göz ardı etmek gerekmektedir. Sözü geçen arazi sınıflandırma sistemi, Türkiye’de de kullanılan Amerikan Kullanım Kabiliyet Sınıfları Sistemidir(USDA) ve dünyanın birçok ülkesinde bu sınıflandırma sistemi kullanılmaktadır. Bu sınıflandırma sistemine göre, arazinin farklılığını meydana getiren fiziki faktörler temel unsur olarak ele alınmıştır. Morfolojik özellikler, kayaların durumu, toprak yapısı, eğim değerleri, drenaj, su

kaynaklarından meydana gelen sentezlere göre sınıflandırma yoluna gidilmiştir. Sonuç olarak arazi, birbirinden farklı özellikleri yönünden sekiz sınıfa ayrılmıştır(Tunçdilek, 1986:2).

Dünyada USDA sınıflandırma sistemi dışında, pek çok tasnif sistemi önerilerinde bulunulmuştur. Örneğin, Sauer, coğrafi konum ve çevre koşullarına göre sınıflandırma yapmıştır. Ekonomik faktörler, işgücü, pazarlama, vergi ve kredi imkânları gibi faktörleri de değerlendirmeye almış ve 7 kabiliyet sınıfı belirlemiştir(Sauer, 1942:3-16). Sauer'e göre ilk dört grup tarıma uygun alanları oluştururken, beşinci grup orman alanlarını, altıncı grup otlak alanlarını ve yedinci grup ise kullanılmayan alanları oluşturmaktadır. Bu konuda araştırma yapan bir diğer araştırmacı ise Benett'dir. Benett, arazinin sınıflandırılmasında, erozyon problemlerini ön plana çıkarmış ve 5 ana sınıf belirlemiştir(Benett, 1939:958-995). Benett'e göre birinci ve ikinci sınıf araziler, nitelikli tarım alanlarını oluştururken, üçüncü sınıf araziler dönemlik ya da nadaslı tarım yapılan alanlara karşılık gelmektedir. Dördüncü sınıf araziler otlak alanlarını, beşinci sınıf araziler ise, doğal bitki örtüsü ile kaplı alanları oluşturmaktadır. Arazi kullanım sınıflaması yapan bir diğer bilim adamı Stamp'dir. Stamp sınıflandırmasında arazinin verim yeteneği, fiziki koşullar, sulama olanakları ve elde edilen kar durumuna göre tarım arazilerini iyi, orta ve düşük kaliteli olmak üzere üç sınıfa ayırır(Stamp, 1950:1-10).

Türkiye için ise; iklim, eğim, yükselti, drenaj, toprak koşulları yanında tarım tekniği, arazinin kültür bitkilerini yetiştirme durumundaki verimi, ürün darlık kapasitesi, meracılık, orman durumlarını göz önüne alarak yeni bir sınıflandırma yapmış olan Gözenç, araziye sekiz sınıfa ayırmıştır(Gözenç, 1978:60).

Türkiye'de, Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü, arazi kullanımı kabiliyet sınıflarını USDA'nın kullandığı sınıflandırma sistemini kullanarak sekiz ayrı kabiliyet sınıfına ayırmış, il ve ilçe bazında hazırladığı "Arazi Varlığı" raporlarını buna göre hazırlamıştır. Bu sınıflandırmaya göre, toprağın tarıma elverişliliği ve verimi birinci sınıftan sekizinci sınıfa doğru artış gösterir. İlk dört sınıfta arazi iyi toprak yapısına sahiptir ve bu sınıflarda kültür bitkileri

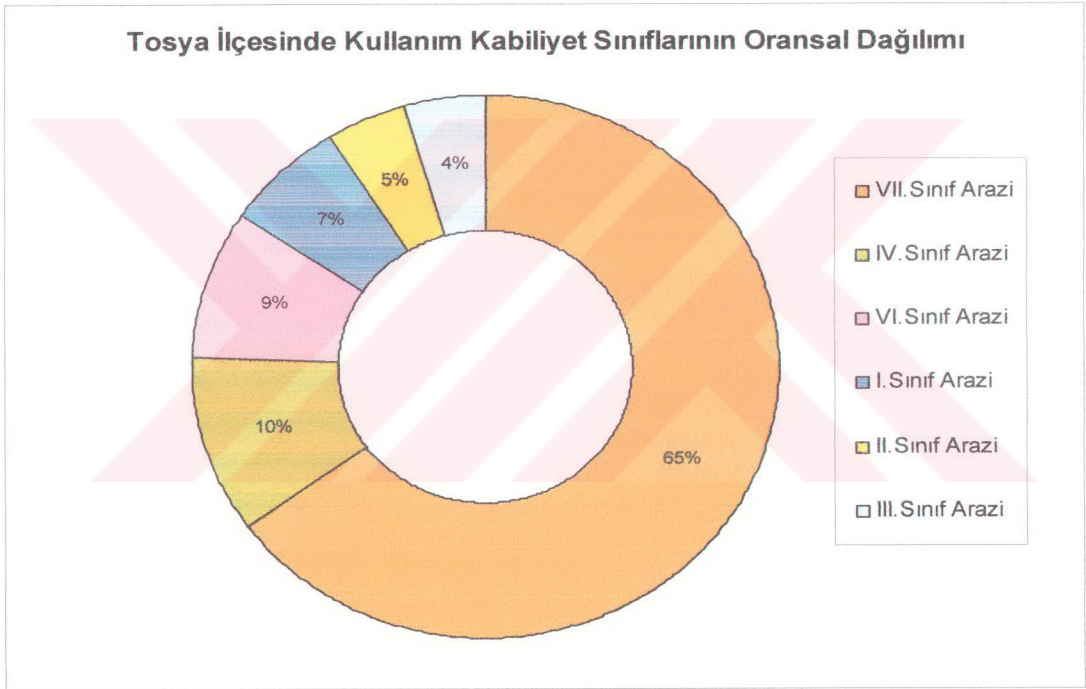
tarımı yapılabilir. Beşinci, altıncı ve yedinci sınıf araziler, doğal bitki örtüsünün gelişme gösterdiği arazilerdir. Bunlardan beşinci ve altıncı sınıf araziler toprak ve su koruma önlemleri alındığı takdirde kültür bitkileri tarımı yapılabilecek arazilerdir. Sekizinci sınıf araziler ise çoğunlukla toprak örtüsünün olmadığı ya da çok sık olduğu arazilere karşılık gelir. İlk dört sınıf dışındaki araziler, genelde otlak ve ormanlık alanlar olarak karşımıza çıkar(Kastamonu İli Arazi Varlığı, 1993:16). Bu çalışmada, bu raporlardaki kabiliyet sınıflarına ait verileri kullanılmış ve Tosya ilçesindeki topraklarının kabiliyet sınıflarını buna göre belirlenmeye çalışılmıştır. Aslında, arazi kullanımını belirlemeye ilişkin sahaya yapılan arazi çalışmalarında, kabiliyet sınıfları da, raporlara göre doğrulamaya çalışılmış, ancak bunun ayrı bir uzmanlık gerektirdiği ve ayrı bir çalışma konusu olacağı düşüncesiyle Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün raporlarına sadık kalınmıştır.

Çizelge: 11. Tosya İlçesinde Arazi Sınıflarının Dağılımı

KABİLİYET SINIFI	KAPLADIĞI ALAN(DEKAR)	ORAN(%)
7	640972	65
4	103343	10
6	87911	9
1	65083	7
2	44764	5
3	43183	4
TOPLAM	985256	100

Yukarıdaki çizelgede, Tosya ilçesindeki her bir arazi sınıfının ne kadar yer kapladığı görülmektedir. İlçede 7. sınıf arazilerin oldukça geniş yer kapladığı, buna karşın 1., 2., 3. ve 6. sınıf arazilerin kapladıkları alanın çok az olduğu görülür. Dikkat edilecek nokta, ilçede 5. ve 8. sınıf arazilerin hiç bulunmamasıdır. 5. sınıf araziler, toprakta yetişecek bitki cinsini sınırlayan ve kültür bitkilerinin normal gelişmesini önleyen bir takım özelliklere sahiptir. Bu sınıftaki araziler neredeyse düz ya da düze yakın bir eğime sahiptirler ve bu sebeple sık sık sel baskınlarına maruz kalırlar. Sel baskınlarının çok fazla

olması nedeniyle, bu arazilerde sürekli yaş halde bulunan ve taşlı – kayalı malzemelere fazlaca rastlanır. Bu sınıftaki arazilerde, suyu seven ot ve ağaçlar yaşama olanağı bulabilirler. Bu sınıftaki araziler, ıslah edilerek otlak alanlarına dönüştürülebilirler. Sekizinci sınıf araziler ise, toprak örtüsünden mahrum arazilerdir. Şiddetli erozyonun etkisi altında kalan bu sınıftaki arazilerde, hiçbir bitki türü yetişme olanağı bulamamaktadır(Kastamonu İli Arazi Varlığı, 1993:19). Tosya ilçesinde, bu şekilde sellenmelere maruz kalan düz alanlar ve üzerinde ot dahi yetişemeyecek derecedeki araziler bulunmamakta, dolayısıyla beşinci ve sekizinci sınıf araziler, Tosya ilçesinde yer almamaktadır.

Şekil: 5. Tosya İlçesinde Kabiliyet Sınıflarının Dağılımı

Çizelge: 12. Tosya İlçesinde Arazi Sınıflarının Kullanım Durumuna Göre Dağılışı(Dekar).

	I	II	III	IV	VI	VII	TOPLAM
Kuru	0	38098	27221	35587	29953	0	130859
Sulu	65083	6666	0	0	0	0	71749
Mera	0	0	14615	17871	26517	6150	65153
Orman	0	0	0	0	15186	634711	649897
Funda	0	0	1345	49886	16356	0	67587
TOPLAM	65083	44764	43182	103343	88012	640862	985246

Çizelge: 13. Tosya İlçesinde Arazi Kabiliyet Sınıflarının İdari Alanlara Göre Dağılışı(Sıralama Toplam Alana Göre Yapılmıştır).

İDARİ ALAN	1. Sınıf Arazi	2. Sınıf Arazi	3. Sınıf Arazi	4. Sınıf Arazi	6. Sınıf Arazi	7. Sınıf Arazi	TOPLAM
Tosya Şehri	10717	24591	3516	589	1980	25385	66778
Ortalıca Kasabası	7382	0	1510	3758	5539	35217	53406
Ekincik Köyü	0	0	6027	989	0	33536	40552
Çaybaşı "	0	25	76	3732	14767	21530	40130
Ermelik "	0	842	1593	0	0	34057	36492
Suluca "	8154	6682	0	829	6782	12279	34726
Akbük "	4537	0	0	0	709	28305	33551
Çukurköy "	0	0	2481	0	845	23921	27247
Gövrecik "	0	0	3367	0	4142	19385	26894
Yağcılar "	0	0	2220	1386	0	21928	25534
Akseki "	0	559	0	12580	2008	8852	23999
Çevlik "	2615	0	3508	1805	3360	12289	23577
Aşağıkayı "	35	0	616	2071	3782	16529	23033
Çakırlar "	0	0	0	229	7848	13799	21876
Karabey "	2039	1133	0	6896	2499	9268	21835
Gökçeöz "	0	0	0	3294	0	17799	21093
Kilkuyu "	0	0	664	9623	5383	4440	20110
Dağardı "	2828	0	7	0	0	17007	19842
Çifter "	3821	541	404	0	881	14086	19733
Aşağıberçin "	0	3389	0	0	0	16118	19507
Yukarıkayı "	1776	0	586	0	767	16277	19406
Yukarıberçin "	0	812	0	0	0	16779	17591
Çepni "	287	485	0	6230	4883	5592	17477
Yenidoğan "	3197	0	0	73	0	13947	17217
Sekiler "	0	8	2600	1287	15	11736	15646
Keçeli "	0	0	0	0	0	15532	15532
Bürmük "	0	0	0	0	3396	11175	14571
Özboyu "	0	0	0	0	0	14474	14474

Dağçatağı “	0	0	1444	4619	47	7406	13516
Dedem “	0	0	232	0	2241	10953	13426
Yukarıdikmen “	0	0	932	2591	0	9884	13407
Karasapanca “	636	0	0	6461	0	6212	13309
Çaykapı “	3986	0	0	3543	4558	1193	13280
Küçüksekiler “	0	0	199	0	0	13070	13269
Musaköy “	0	0	9	0	0	13207	13216
Kargın “	0	0	714	1411	1224	9665	13014
Bayat “	18	0	659	4097	6896	1006	12676
İncebel “	0	0	221	8214	0	4089	12524
Zincirlikuyu “	0	1056	0	7991	0	3049	12096
Gökomuz “	0	0	0	703	119	10539	11361
Kuşçular “	1030	0	448	0	0	9370	10848
Kayaönü “	0	0	0	1518	0	8440	9958
Sofular “	948	0	0	0	0	8792	9740
Aşağıdikmen “	0	0	0	884	0	8414	9298
Kösen “	4482	1360	2006	0	0	893	8741
Çeltikçi “	0	0	0	0	1285	7236	8521
Sapaca “	6595	0	0	0	0	491	7086
Ahmetoğlu “	0	0	11	4508	0	2404	6923
Kızılca “	0	0	2221	0	0	4121	6342
Sevinçören “	0	62	1573	109	1823	1937	5504
Şarakman “	0	0	1743	0	0	3219	4962
Küçükkızılca “	0	1054	1570	0	0	1513	4137
Mısımlağaç “	0	0	0	1323	0	2156	3479
Kınık “	0	2165	26	0	132	471	2794
TOPLAM	65083	44764	43183	103343	87911	640972	985256

Bu bölümde, sırasıyla Tosya ilçesinde bulunan arazi kabiliyet sınıfları, bulundukları yerler ve alandaki dağılışları ele alınacaktır.

I. Sınıf Araziler: Bu sınıftaki araziler, düz ve düze yakın arazilerdir. I. sınıf arazilerde erozyon ise yok denecek kadar az düzeydedir. Toprak derinlikleri fazla, drenajları iyidir. Bu toprakların tuzluluk, alkalilik gibi sorunları yoktur. I. sınıf arazilerin verimlilik düzeyleri çok yüksek olup, gübrelemeyle toprağın verimlilik düzeyi daha da artırılabilir. Bu sınıfta bulunan toprakların işlenmesi kolay olup, yetiştirilen ürün çeşitliliği oldukça fazladır.

Tosya ilçesinde, I. sınıf arazilerin Devrez Çayı ve çevresindeki alüvyal toprakların bulunduğu alanlarda yoğunlaştığı görülmektedir. İlçedeki I. sınıf araziler, 65083 dekarlık bir alanla ilçe topraklarının %7'sini kaplarlar. Bu sınıftaki arazilerde sulu veya sulamalı tarım yöntemleri kullanılarak çoğunlukla çeltik tarımı yapılmaktadır.

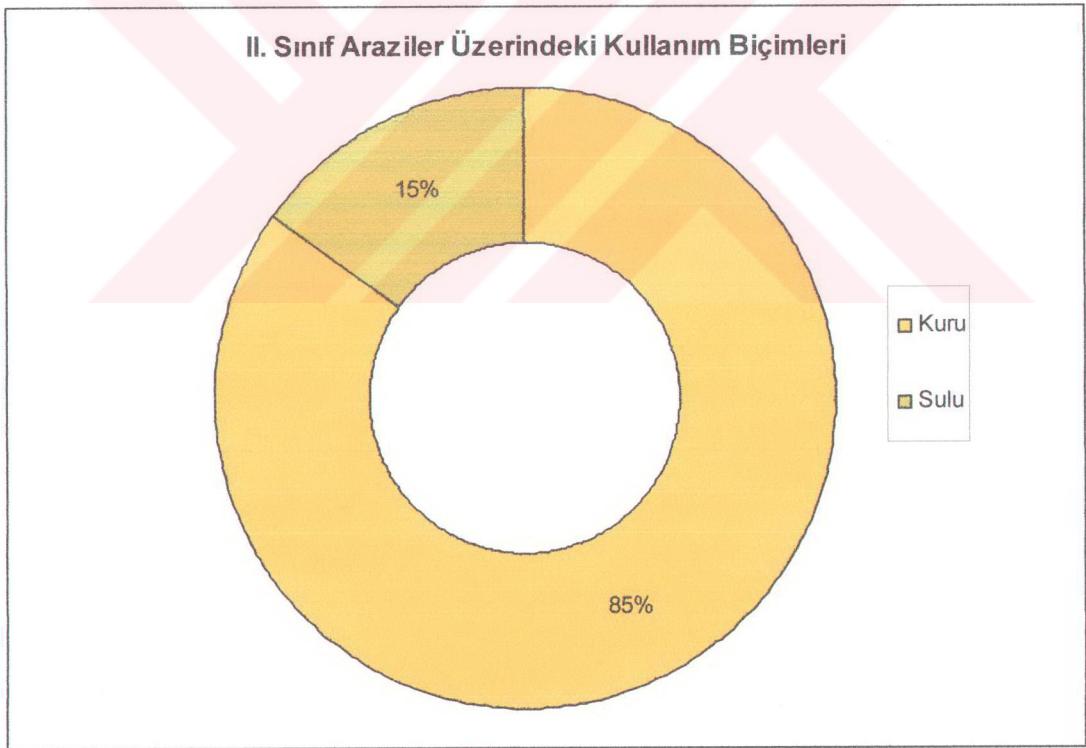
İlçedeki I. sınıf arazilerin köy idari alanlarına göre dağılımına baktığımızda; en fazla I. sınıf araziye sahip köy idari alanının Tosya olduğu görülür. Tosya'nın ardından Suluca, Ortalıca, Sapaca, Kösen ve Akbük gibi köylerde de I. sınıf arazilerin fazla olduğu görülür. Bu köyler, Devrez Çayı ile doğrudan ilişki içinde olanlardır. Devrez Çayı'nın akımının yeterli olduğu dönemlerde sulu, akımın minimum düzeye düştüğü yaz aylarında ise, sulamalı tarım yapılan alanlar, I. sınıf arazilerin bulunduğu yerlerde yoğunlaşmaktadır. Bu arazilerde, taban suyunun yüzeye çok yakın olması; kurak dönemde, taban suyunun, açılan kuyular yardımıyla kolaylıkla yüzeye çıkmasına olanak sağlar. İlçe genelinde tarımsal faaliyetlerin en yoğun biçimde yapıldığı alanlar bu I. sınıf araziler üzerinde yer alır. Bu alanlarda, çeltik tarımı yanında sebze tarımının da yapıldığı gözlenir. Devrez Çayı tabanı çeltik tarlaları tarafından işgal edildiği için sebze tarımı, daha ziyade Devrez Çayı'na bağlanan yan derelerin suladığı alanlarda yaygındır. Sapaca ve Sofular köy idari alanlarının neredeyse tamamı, I. sınıf arazi üzerinde yer almaktadır. Bunun yanında, Akbük, Dağardı, Kuşçular ve Yenidoğan köy idari alanları içerisinde de I. sınıf arazilerin oranı önemli sayılacak düzeyde yüksektir(Harita: 12). Devrez Çayı ile bağlantısı olmayan köy idari alanlarında ise I. sınıf arazilere rastlanmamaktadır.

II. Sınıf Araziler: Bu sınıftaki arazilerde, toprağı koruyacak birtakım önlemler alınmadığı takdirde, toprak zaman içerisinde verimsizleşebilmektedir. Toprağı gübre takviyesi ile zenginleştirmek ve ekim dönemlerinde toprağı sürmek, bu sınıftaki arazilerdeki verimi artırıcı önlemler arasında sayılabilir. Bu araziler, kültür bitkilerinin tarımı yapılmasının yanında, otlak olarak da kullanılabilecek niteliktedirler.

Tosya ilçesinde, II. sınıf araziler 44764 dekarlık bir alan kaplarlar ve ilçe genelinde diğer sınıflardaki araziler arasında %5'lik bir paya sahiptirler. Bu sınıftaki araziler de tıpkı I. sınıf arazilerde olduğu gibi, Devrez Çayı'na yakın olan kesimlerde yoğunlaşmış durumdadır. Bu sınıfta, çoğunlukla alüvyal ve koluvyal toprakların hâkim olduğu görülür. Tosya ilçe merkezi idari alanının büyük bir bölümü, II. sınıf araziler üzerinde yer almaktadır. Tosya

dışında Suluca, Aşağıberçin ve Kınık köy idari alanları, ilçe genelinde en fazla II. sınıf araziye sahip köy idari alanlarıdır(Harita: 12).

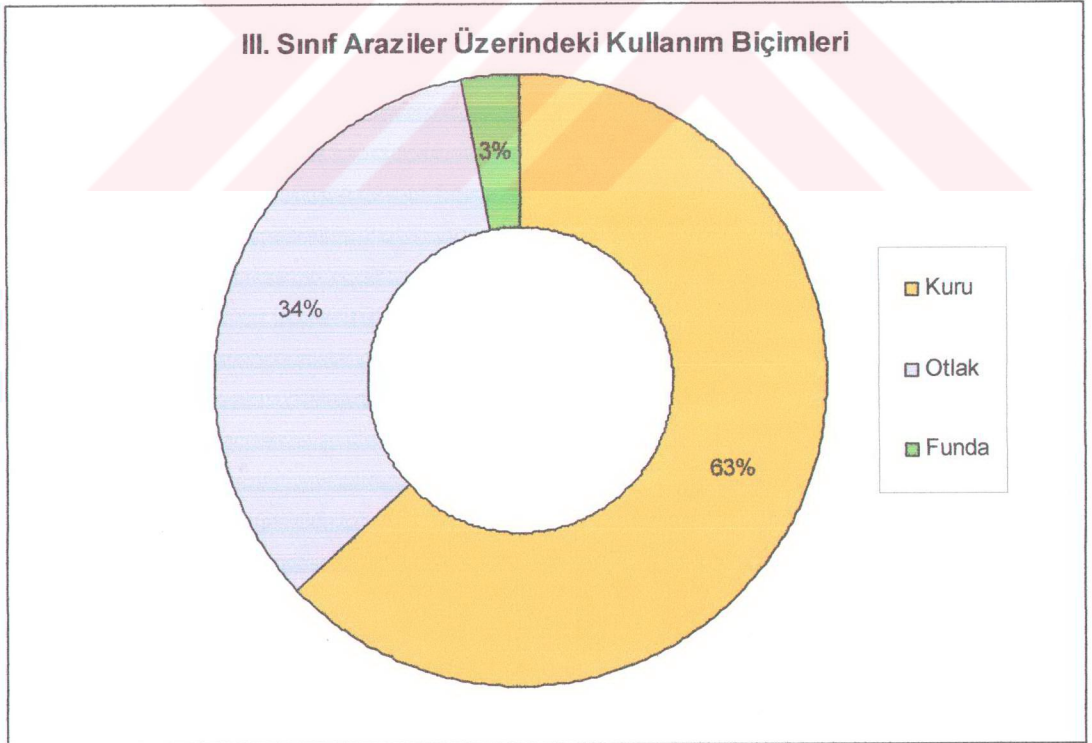
II. sınıf arazilerde de sulu tarım yapılabilmekte iken, bu arazilerde kuru tarımın, sulu tarımdan daha fazla yapıldığı söylenebilir. Genel olarak yükseltinin arttığı ve I. sınıf arazilerden hemen sonra yer alan bu sınıftaki araziler, çoğunlukla buğday ve arpa tarımının yaygın olarak yapıldığı alanlara karşılık gelir. Tosya yakınında bulunan ve gümele yerleşmelerinin de içinde bulunduğu, bağ ve bahçe alanları da, bu sınıftaki araziler üzerinde bulunmaktadır. Ancak, bu kesimdeki bağ ve bahçelerde sulamalı tarımın yaygın olduğu görülür. Bu kesimde yeraltı suyunun yüzeye çok yakın olması, bağ ve bahçelerin neredeyse tamamında, yeraltından su çekmek için kuyular açılmasına ve bu kuyulardan çıkarılan sularla, bağ ve bahçelerde yetiştirilen ürünlerin sulanmasına olanak sağlanmıştır.

Şekil: 6. Tosya İlçesindeki II. Sınıf Araziler Üzerindeki Kullanım Biçimlerinin Oransal Dağılışı

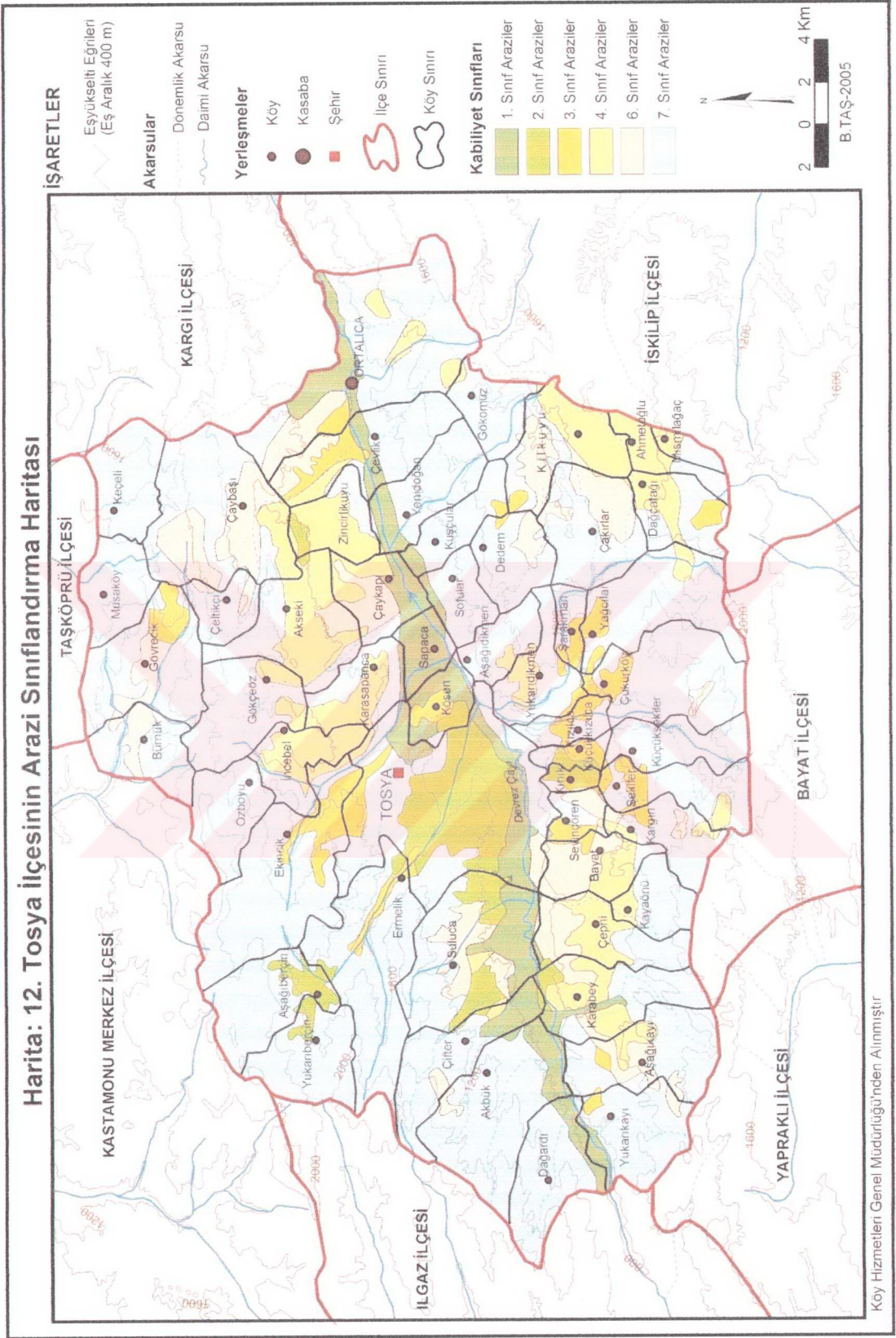
Devrez Çayı vadisinden oldukça uzakta bulunan, hatta Ilgaz Dağları'nın zirvesi durumundaki büyük Hacet tepeye yakın bir konumda bulunan Aşağıberçin köyü, II. sınıf arazi bakımından zengin sayılabilecek bir konumda bulunmaktadır. Köyün bulunduğu çevrede eğimin, çevresine göre nispeten düşük olması, bu kesimde II. sınıf araziden yararlanmayı kolaylaştırmıştır. Bunun yanında, Ilgaz Dağları'ndan gelen soğuk hava akımlarına karşı korunaklı bir konumda bulunması, bu kesimde arpa ve buğday tarımı yanında sebze, hatta meyve tarımının yapılabilmesine olanak sağlamıştır.

III. Sınıf Araziler: Bu sınıftaki araziler, tarımsal faaliyetler için, II. sınıftaki arazilere göre daha fazla su ihtiyacı duyarlar. Şayet, bu su ihtiyacı karşılanırsa bu sınıftaki topraklardan elde edilecek verim de artacaktır. III. sınıf arazilerinin bulunduğu yerlerde eğim şartları daha elverişsiz olduğu için, bu arazilerin bulunduğu tarım alanlarında, taraçalar oluşturmak erozyonu azaltacağı gibi verimin de artmasına yardımcı olacaktır.

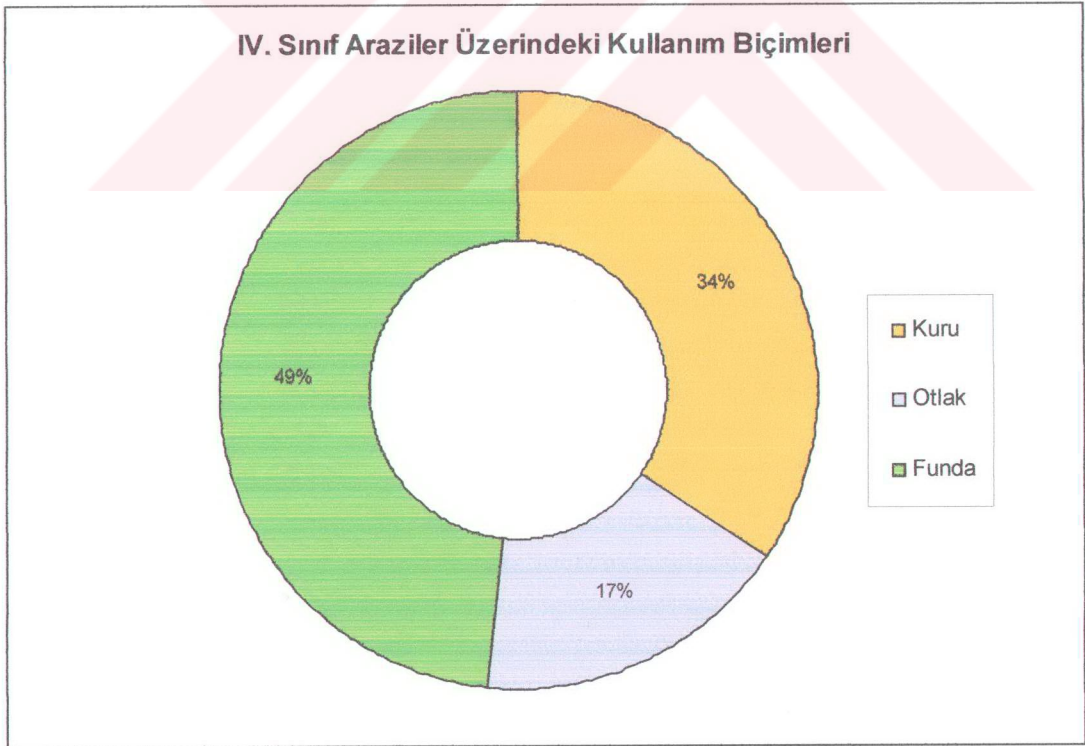
Şekil: 7. Tosya İlçesindeki III. Sınıf Araziler Üzerindeki Kullanım Biçimlerinin Oransal Dağılışı

Harita: 12. Tosya İlçesinin Arazi Sınıflandırma Haritası

Tosya ilçesi genelinde en az paya sahip olan arazi sınıfını, III. sınıf araziler oluşturur. 43183 dekar ve %4 'lük orana sahip bu arazilerin, yükseltinin arttığı ve sulama imkânının azaldığı kesimlerde artış gösterdiği görülür. Ekincik, Tosya, Çevlik, Gövrecik, Çukurköy, Kızılca, Kösen, Sekiler ve Yağcılar köy idari alanları, III. sınıf arazilerin arttığı kesimleri oluşturur(Harita: 12). III. sınıf arazilerin bulunduğu kesimlerde, arazinin çoğunlukla kuru tarım alanları tarafından kullanıldığı görülür. Kuru tarım alanlarını, sırasıyla otlak alanları ve fundalıklar izler. Bu sınıftaki araziler, genelde 1400 metrenin altında yer alırlar. Engebenin fazla olması ve toprakların çakıllı-taşlı olması, bu sınıf arazilerin görüldüğü alanların bir diğer ortak özelliğidir.

Genel olarak III. sınıf arazilerin bulunduğu köy idari alanlarında, tarımsal faaliyetlerin, bu sınıftaki topraklardan olumsuz yönde etkilenmedikleri söylenebilir. Çünkü, köy idari alanları içerisinde oldukça az yer kaplarlar.

Şekil: 8. Tosya İlçesindeki IV. Sınıf Araziler Üzerindeki Kullanım Biçimlerinin Oransal Dağılışı

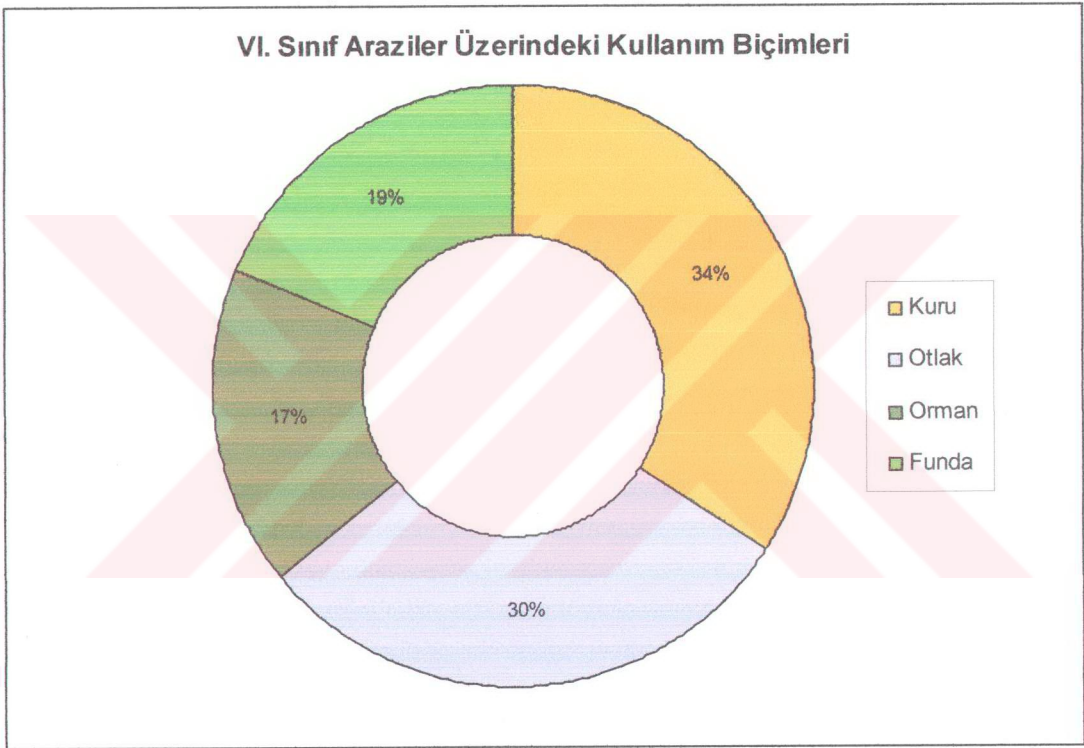
IV. Sınıf Araziler: Bu sınıftaki araziler, tarımsal üretim için III. sınıf araziler göre daha seçicidirler. IV. sınıf arazilerin, tarımsal faaliyetler söz konusu olduğunda, korunması ve dikkatli bir biçimde idare edilmesi gerekmektedir. Bu sınıftaki araziler, orman ve otlak alanları olarak değerlendirilebilecekleri gibi, yukarıda söz edildiği şekilde, tarımsal faaliyetlere de uygun arazilerdir. Bu sınıftaki araziler, toprak örtüsü bakımından daha sığ bir yapıya sahiptir ve gerekli önlemler alınmazsa, eğim faktörünün de etkisiyle erozyona maruz kalabilirler.

Tosya ilçesinde IV. sınıf topraklar, 103343 dekarlık alan kaplarlar ve toplam yüzölçümü içerisinde %10'luk paya sahiptirler. VII. sınıf arazilerden sonra ilçede en fazla yer tutan araziler, IV. sınıf arazilerdir. İlçe genelinde IV. sınıf araziler üzerinde, çoğunlukla fundalıklar yer alır. Fundalıkların yanında kuru tarım da, önemli bir kullanım şekli olarak karşımıza çıkar. Akseki, Zincirlikuyu, İncebel, Kilkuyu, Karabey, Karasapanca ve Çepni köy idari alanları içerisinde, IV. sınıf arazilerin yoğunlaştığı görülür(Harita: 12). Bunlardan Akseki, Zincirlikuyu ve İncebel köy idari alanlarındaki IV. sınıf araziler üzerinde, fundalık alanlar geniş yer tutarken, Kilkuyu, Karabey ve Karasapanca köy idari alanlarında kuru tarım alanları geniş yer tutar Çepni köy idari alanında ise, IV. sınıf arazi üzerinde otlak alanlarının daha geniş yer kapladığı görülür.

İlçede IV. sınıf araziler, genel olarak Devrez Çayı vadisinin kenarındaki I. sınıf arazilerinin hemen gerisinde yer alırlar. Özellikle Karasapanca, Akseki ve Zincirlikuyu köy idari alanları içerisinde yer alan IV. sınıf araziler, badlands olarak gösterilen sahada yoğunluk kazanmaktadır(Harita: 5, 6 ve 12). Üstte bulunan sert tabakaların aşınarak, altta yer alan yumuşak ve kolay aşınan Neojen dolgularının yüzeye çıktığı Badlands topoğrafyası üzerinde, toprak örtüsü çok zayıf olduğu ve erozyona açık olduğu için, bitkilerin tutunması çok zor olmaktadır. Bu sebeple, bu kesimlerdeki hâkim kullanım şeklinin, otlak ve fundalıklar olduğu görülmektedir. İlçenin batı kesiminde yar alan Karabey köy idari alanı içerisinde kalan IV. sınıf arazileri de otlak olarak kullanılmaktadır. Kilkuyu, Ahmetoğlu, Mışmılağaç ve Dağçatağı köy idari alanlarının

bulunduğu kesimde, IV. sınıf arazilerin yoğunlaştığı görülür. Bu kesimlerde, özellikle Kilkuyu köyü çevresinde, bu IV. sınıf araziler üzerinde, kuru tarım alanlarının, diğer köylerde ise otlak ve orman alanlarını arttığı görülür.

VI. Sınıf Araziler: Eğim değerlerinin daha fazla olduğu, sıg bir toprak örtüsünün bulunduğu bu topraklarda, tarımsal faaliyetler sınırlı olarak yapılabilmektedir. Çoğunlukla otlak ve ormanların yaygın kullanım biçimi olduğu bu sınıf arazilerde, toprağın iyi bir şekilde ıslah edilmesi ve işlenmesiyle kültür bitkileri tarımı da yapılabilmektedir.

Şekil: 9. Tosya İlçesindeki VI. Sınıf Araziler Üzerindeki Kullanım Biçimlerinin Oransal Dağılışı

Tosya ilçesinde VI. sınıf araziler, 87911 dekarlık bir alan kaplarlar ve diğer arazi sınıfları içerisinde %9'luk paya sahiptirler. VII. ve IV. sınıf arazilerden sonra ilçedeki en fazla yer kaplayan arazi sınıfı, VI. sınıftır. Bu sınıf araziler üzerinde, tarımsal faaliyetler sınırlı bir şekilde yapılabilmesine rağmen, Tosya ilçesindeki VI. sınıf arazilerde, kullanım bakımından kuru tarım alanlarına daha fazla rastlanmaktadır. İlçede tarım yapılabilen alanların

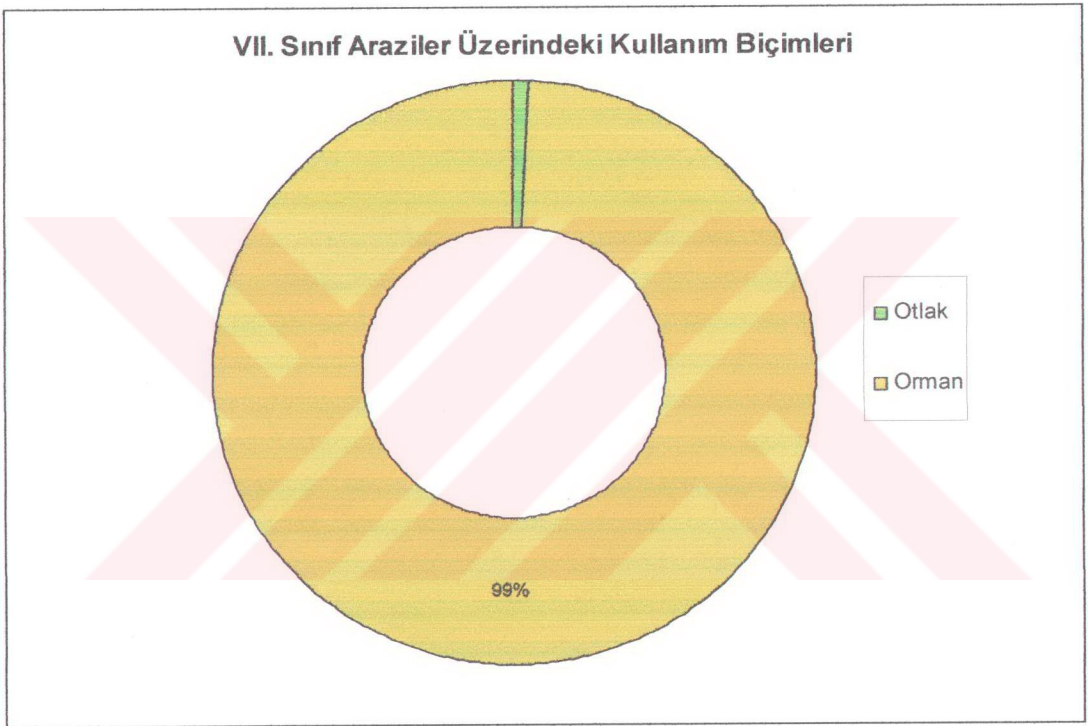
sınırlı olması, tarım için elverişli olmayan alanlarda dahi tarım yapılmasını zorunlu hale getirmiştir. Tarım alanları yanında otlak, funda ve orman alanları da bu sınıftaki araziler üzerindeki kullanım biçimleri arasında yer almaktadır.

Tosya ilçesinde VI. sınıf arazilerin Çaybaşı, Çakırlar, Suluca, Kilkuyu, Dedem ve Bayat köy idari alanlarında yoğunlaştığı görülür(Harita: 12). Bunlardan Kilkuyu ve Çakırlar köyleri, ormanlık alanlarla çevrilidir. Bu köylerde yer alan tarım alanlarının büyük bir çoğunluğu, orman alanlarından açılan tarım alanlarıdır. Özellikle Kilkuyu ve Çakırlar köylerindeki tarım alanlarının neredeyse tamamı, orman tahribatı sonucu açılmışlardır. Diğer köylerde ise VI. sınıf araziler, genellikle fundalık ve otlak alanları olarak kullanılmaktadır. Çaybaşı köy idari alanı, VI. sınıf arazilerin ilçe genelinde en fazla yer kapladığı köy idari alanıdır. Çaybaşı köy idari alanında, VI. sınıf arazilerin geniş yer tutması; bu arazilerdeki toprak yapısının tarımsal faaliyetler için son derece elverişsiz olmasına neden olmuştur. Bu yöredeki otlak alanlarının geniş yer kaplaması, köy halkının hayvancılıkla uğraşmasını zorunlu hale getirmiştir. Özellikle küçükbaş hayvancılığın yaygın olduğu Çaybaşı köyünde, koyun yetiştiriciliği ön plana çıkmıştır. Bu durum, doğal koşulların ekonomik faaliyetler üzerindeki etkilerine güzel bir örnek olarak gösterilebilir.

VII. Sınıf Araziler: Bu sınıfa giren arazilerde, toprak oldukça sığdır ve toprağın taşlılık oranı oldukça yüksektir. Eğim şartlarının olumsuzluğu nedeniyle, bu sınıftaki arazilerde erozyon, şiddetli düzeydedir. Tarımsal faaliyetler, özellikle de kültür bitkileri yetiştiriciliği için uygun olmayan VII. sınıf araziler, otlak ve orman alanı olarak kullanılabilecek niteliklere sahiptir. Çok nadir olarak, toprağın ıslah edilmesi durumunda ve toprak koruma önlemleri alındığında VII. sınıf arazilerde kültür bitkileri tarımı yapılabilir.

Tosya ilçesinde, VII. sınıftaki araziler oldukça geniş yer kaplarlar. İlçe topraklarının 640862 dekarı, yani %65'i VII. sınıf arazilerle kaplıdır. İlçe genelinde, en geniş yayılım alanına sahip olan bu sınıftaki araziler için, bir yükselti sınırlaması yoktur. Diğer bir ifadeyle, ilçe genelinde hemen her yükseltide VII. sınıf arazilerle karşılaşılabilir.

Tosya ilçesinde, VII. sınıf araziler üzerinde, çoğunlukla ormanlık alanlar yer almakta iken, otlak alanlarına da rastlanır. Ancak, bu otlak alanları, ormanlık alanlara göre oldukça az yer kaplamaktadır. VII. sınıf araziler üzerindeki otlak alanları, çoğunlukla yükseltinin arttığı ve ormanları sıklaştığı alanlar arasında kalmıştır. Buralarda bulunan köylerde, tarımsal faaliyetlere rastlanmamakta, bunun yerine hayvancılıkla uğraşının ön plana çıktığı görülmektedir.

Şekil: 10. Tosya İlçesindeki VII. Sınıf Araziler Üzerindeki Kullanım Biçimlerinin Oransal Dağılışı

Tosya ilçesinde VII. sınıf arazisi bulunmayan köy idari alanı bulunmamaktadır. Genel olarak bakıldığında, ilçede en az VII. sınıf arazisi bulunan köy idari alanlarının, Kınık, Kösen ve Sapaca köyleri olduğu görülür. Bunlardan Kınık köy idari alanı, Tosya ilçesinin yüzölçümü bakımından en küçük idari alanlarından biridir. Sapaca ve Kösen köy idari alanlarının ise, neredeyse yüzölçümlerinin tamamı Devrez Çayı vadisi içinde yer almaktadır. Dolayısıyla, bu köy idari alanlarında, VII. sınıf araziler, miktar olarak daha az

yer kaplamaktadır. Ortalık, Ermelik ve Ekincik köylerinin idari alanlarında ise, VII. sınıf araziler oldukça geniş yer tutarlar. Bu köy idari alanlarının yüzölçümleri, oldukça fazladır ve ormanlık alanlar bu köylerde çok geniş yer kaplarlar. Bunun yanında, Keçeli köyüne ait idari alanın tamamı VII. sınıf arazilerden oluşmuştur. Bu köyde, tarım alanlarının çok az olması, var olan tarım arazilerinin ise verimsiz olması, köyde yaşayan insanların hayvancılıkla uğraşmak zorunda kalmalarına neden olmuştur. Keçeli gibi, VII. sınıf arazinin fazla olduğu köy idari alanlarında, tarımsal faaliyetlerde azalış, buna karşın hayvancılık ve ormancılık faaliyetlerinde artış olduğu gözlenmektedir.

Tosya ilçesinin arazi sınıflandırması genel olarak değerlendirilecek olursa; VII. sınıf arazilerin ilçede oldukça geniş yer kapladıkları, III. sınıf arazilerin ise daha dar bir alanda yayılış gösterdikleri görülür. Yükselti faktörünün, arazi sınıflandırması üzerinde büyük etkiler yaratmadığı Tosya ilçesinde, arazi sınıflarının dağılışının yüzey şekilleri ve ana kaya faktörlerinden fazlaca etkilendiği görülür. Alüvyal toprakların bulunduğu Devrez Çayı vadisinde, eğim azlığı ve su kaynaklarının bolluğuna bağlı olarak, I. sınıf araziler yoğunluk kazanmıştır. Buralardaki araziler, tarımsal faaliyetlerin en yoğun biçimde yapıldığı alanlardır. I. sınıf araziler üzerinde, tarım ön planda iken, hayvancılık ve diğer ekonomik faaliyetler geri planda kalmışlardır. Devrez Çayı vadisinde olduğu gibi, ona bağlanan ve devamlı akış gösteren yan akarsuların vadilerinde ve çevrelerinde de I. sınıf araziler bulunmaktadır. Ancak, bu kesimlerin eğimin arttığı yerlerinde, II., hatta III. sınıf arazilere de rastlanmaktadır. I. ve II. sınıf arazilerin bulunduğu alanlar, aynı zamanda sulu tarım alanlarının da yoğunlaştığı alanlar olarak karşımıza çıkar. Engebenin arttığı aşınım yüzeyi alanları üzerinde, III. ve IV. sınıf arazilerin olduğu ve bu arazilerin ise çoğunlukla kuru tarım alanları, otlak ve fundalık alanlar olarak kullanıldığı görülür. Bu kesimlerdeki yerleşmelerde, tarım kadar hayvancılık faaliyetleri de önem kazanmaya başlamıştır. Zira III. ve IV. sınıf arazilerde, otlak olarak kullanılan alanlarda artış gözlenmeye başlamıştır. VI. sınıf arazilerin bulunduğu alanlarda ise, hâkim kullanılış biçiminin otlak olduğu görülür. Bu sınıftaki arazilerde otlak alanlarını geniş yer

kaplaması, bu kesimlerde hayvancılık faaliyetlerinin önem kazanmasına neden olmuştur. VII. sınıf arazilerde ise, kullanım bakımından çeşitliliğin olmadığı göze çarpmaktadır. VII. sınıf arazilerde çok az otlak alanları bulunurken, orman alanları bu sınıftaki araziler üzerindeki hâkim kullanım biçimi olarak karşımıza çıkar. VII. sınıf arazilerin geniş yer kapladığı köy idari alanlarında, tarımın neredeyse hiç yapılmadığı, hayvancılık ve ormancılığın ise en önemli ekonomik faaliyet olduğu gerçeği ortaya çıkar.

Arazi sınıflandırmasının, ya da arazinin kullanım kabiliyetinin, mekânın kullanımı üzerinde son derece etkili olduğu, Tosya ilçesi örneğinde bir kez daha kendini göstermiştir. Arazinin ne şekilde kullanılacağı, arazinin sahip olduğu kabiliyetlerle doğrudan ilişkilidir. Toprağın verim kabiliyetinin düştüğü alanlarda yapılan tarımsal faaliyetlerin ekonomik olmaktan çıktığı, bu alanlardan ekonomik olarak farklı şekillerde yararlanma yollarına gidildiği görülür. I. sınıf arazilerde tarım, en önemli yararlanış biçimi iken, VII. sınıf arazilere doğru tarımın yavaş yavaş önemini yitirdiği, hayvancılık ve ormancılığın ise önem kazandığı Tosya ilçesinde, araziden yararlanmayı kısıtlayan ya da belirleyen en önemli faktörün, arazinin kullanım kabiliyeti olduğu ortaya çıkmaktadır.

5. DOĞAL BİTKİ ÖRTÜSÜ

Tosya ilçesinde, iklim ve jeomorfolojik özelliklere bağlı olarak farklı alanlarda farklı bitki toplulukları bulunmaktadır. Devrez Çayı vadisi ve çevresinde, meşe formasyonları artış gösterirken, dağlık kesimlerde sık orman formasyonlarına rastlanmaktadır.

Genel olarak bakıldığında, 1000 m yükseltiden itibaren orman formasyonları başlamakta ve 2000 m ye kadar ulaşmaktadır. Yani, Tosya ilçesinde orman alt sınırının 1000 metre, üst sınırının ise 2000 metre yükseltilerde olduğu görülmektedir. Tosya Orman İşletme Müdürlüğünden elde ettiğimiz bilgilere göre, ilçede 67506 hektar orman alanı bulunmaktadır. Bunun, 41540 hektarı koru ormanı, 25966 hektarı ise baltalık olarak kullanılmaktadır.

Araştırma alanında meşe türündeki bitki toplulukları, 600 – 1200 m yükseltiler arasında bulunmaktadır. Bu meşelerin boyları, 3 metreyi geçmemektedir. Devrez vadisine kuzey ve güneyden inen yamaçlarda, meşelik alanlar artmakla birlikte, vadinin kuzeye bakan yamaçlarında bakı etkisiyle meşelerin boyları da artmaktadır. Çünkü bu yamaçlar, Karadeniz'den gelen nemli-yağışlı hava kütlelerinin etkisinde kalabilmektedir. Ilgaz Dağları'nın güney yamaçlarında 1200 metreye kadar çıkan meşe formasyonları, Geçmiş Dağları'nın kuzey yamaçlarında ancak 900 metreye kadar çıkmaktadır. Bu durum üzerinde, bakı koşullarıyla birlikte, Geçmiş Dağları'nın kuzey yamaçlarında eğim değerlerinin fazla olması da önemli bir etkiye sahiptir.

Çizelge: 14. Tosya Orman İşletme Şefliğine Bağlı Şeflikler (Kaynak: Tosya Orman İşletme Müdürlüğü)

Şeflik Adı	Kuruluş Tarihi	Orman Alanı(ha)	Açıklık Alan (ha)
AHLATDAĞ	01.06.1948	8807	7563
ÇALDAĞ	01.06.1948	10448	4234
DEDEMDAĞ	01.06.1948	14822	10123
KÖSDAĞ	01.06.1948	6901	3609
TOSYA	07.06.1955	9082	12792
YEŞİLGÖL	13.09.1993	7661	4122
AKSEKİ	06.07.1995	9785	14078

Tosya ilçesinde, yer yer Orta Anadolu'nun karasal iklim şartları görülmesine karşın, karasal iklimin en önemli göstergesi olan step bitki formasyonlarına neredeyse hiç rastlanmamıştır. Tosya'nın doğu kesiminde yer alan ve üzerinde badlands topoğrafyasının geliştiği alanda step bitki toplulukları gözlenmiş, ancak bu bitkilerin dar bir alana sıkıştığı tespit edilmiştir.

Foto: 9. Bürnük Köyü Güneyindeki Gökmar Ormanı

İlçedeki orman toplulukları içerisinde gökmar, karaçam, sarıçam, ladin, kayın ve ardıç ağaçları, görülen başlıca ağaç türlerini oluşturmaktadır. Özellikle yükseltinin 1500 m yi aştığı yerlerde, bu orman topluluklarının alt kısmında orman altı florası da gelişmiştir. Orman altı floranın başlıca elemanları ise kekik, geven, ayrik otu gibi bitkilerdir. Araştırma alanında orman üst sınırı, Büyük ve Küçük Hacet tepelerin etek kısımlarında, 2050 m ye kadar çıkabilmektedir. (Harita: 13 ve 26)

Tosya ilçesinde, Devrez Çayı çevresindeki köylerin dışındaki ve yükseltisi 1000 metrenin üzerindeki köylerin büyük bir çoğunluğunda ormancılık önemli bir ekonomik faaliyet olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle tarım alanlarının çok az olduğu köylerde, ormancılık önemli bir ekonomik faaliyet haline gelmiştir. Ağaçların kesimi ve taşınması işi, çoğunlukla civarda yaşayan köylüler tarafından yapılmaktadır. Kastamonu Orman Bölge Başmüdürlüğü'ne bağlı olarak çalışan Tosya Orman İşletme Müdürlüğü, ilçedeki ormanları kontrolü altında tutmaktadır. Tosya Orman İşletme Şefliği ise Ahlat Dağı İşletme Şefliği, Köşdağı İşletme Şefliği, Çaldağı

İşletme Şefliği, Dedemdağ İşletme Şefliği, Akseki İşletme Şefliği, Yeşilgöl İşletme Şefliği ve Tosya İşletme ve Ağaçlandırma Şefliği olmak üzere yedi işletme şefliğinin idare merkezidir. Bu şefliklerin kontrolü altında ağaçlandırma, kesim ve taşıma işleri köylülerin desteğiyle yapılmakta ve orman köylerindeki köylülere istihdam olanağı sağlanmaktadır.

Tosya'da, çevredeki ormanlardan kesilen ağaçları işleyen tesislerin yer aldığı bir keresteciler sanayi sitesi bulunmaktadır. Bu sanayi sitesinde tomruk, sanayi odunu ve kâğıtlık odunlar işlenmekte ve ilçe ekonomisine önemli bir katkı sağlanmaktadır.

B. ARAZİ KULLANIMI ÜZERİNDE ETKİLİ OLAN BEŞERİ FAKTÖRLER

1. YERLEŞİM DÜZENİ

İnsanların barınmak, ya da belirli bir faaliyeti sürdürmek amacıyla bir saha üzerinde inşa edilmiş bir veya birden fazla sayıda konuttan oluşan ünitelere yerleşme denir(Özçağlar, 2003:65). Yerleşmeler, bulundukları yerin coğrafi şartlarına göre dağınık ve toplu özellik gösterebilmektedir. Kır ekonomisi ve yaşam biçiminin, başka bir deyişle, hammadde üretiminin yaygın halde bulunduğu yerleşmeler kır yerleşmelerini; tarım, hayvancılık, ormancılık ve avcılık gibi primer faaliyetler dışındaki işlerin, yani, endüstri ve bütün hizmet sektörlerinin egemen olduğu veya bu faaliyet dallarının günlük hayatta kendini hissettirdiği yerleşmeler ise şehir yerleşmelerini oluşturmaktadır(Özgür, 2000:99)

Yerleşmelerin yeryüzündeki dağılışı, bulundukları mekânın özellikleri önemli bir yere sahiptir. Yükselti, yüzey şekilleri, hidroğrafik özellikler ve iklim gibi fiziki koşullar, yerleşmelerin mekândaki dağılışı kontrol eden en önemli coğrafi faktörlerdir. Elbette fiziki koşullar kadar, ekonomik faaliyetler de yerleşmelerin mekândaki yerleşim düzenini etkilemektedir. Özellikle tarım ekonomisinin hâkim olduğu kırsal yerleşmelerde, fiziki yapı ve ekonomik koşullar, yerleşim düzeni üzerinde birlikte etki yapmaktadır. Örneğin tarım alanlarının kısıtlı olduğu kırsal

kesimlerde, düz alanlar tarımsal faaliyetlere ayrılırken, yerleşmeler daha engebeli ve tarım yapılmayan alanlarda yer almaktadır. Bu türdeki yerleşmeler mekânda dağınık bir doku sergilemektedir. Düz alanların daha geniş olduğu kırsal kesimlerde ise yerleşmelerin mekândaki dağılışını(dokusunu), hidroğrafik özellikler belirlemektedir. Su kaynaklarına yakınlık, bu kesimlerdeki yerleşmelerin dokusunu belirleyici faktör olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu bölümde, öncelikle Tosya ilçesi ve çevresindeki alanın, tarihsel süreç içinde geçirmiş olduğu evreler ele alınacaktır. Daha sonra ise, yerleşmelerin ilçe alanı içerisindeki dağılışı ve bu dağılışı üzerinde etkili faktörler üzerinde durulacaktır.

Tosya ilçesi, tarih boyunca farklı kavimlerin ve kültürlerin etkisi altında kalmıştır. Ancak yöre ile ilgili tarihi kaynakların çok kısıtlı olması ve yeterince bilgi içermemeleri, ilçe ve çevresinin tarihi geçmişi hakkında çok az bilgi sahibi olmamıza neden olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu döneminde tutulan şer'iyye sicilleri, bizler için en önemli tarihi kaynak durumundadır. Ancak bu şer'iyye sicilleri, sadece belli dönemleri kapsamaktadır. Dolayısıyla içerdiği bilgiler de sicillerin tutulduğu döneme ait bilgilerden oluşmaktadır. Sürel, 1796-1802 tarihli Tosya şer'iyye sicillerini incelemiş ve o dönemdeki Tosya'nın sosyo-ekonomik yapısını ortaya koymaya çalışmıştır (Sürel, 2001). Osmanlı dönemine ait bilgiler, bu eser yardımıyla derlenmiştir.

Tosya'nın hangi tarihte ve kimler tarafından kurulduğu net bir biçimde bilinmemektedir. Ancak Doceia isimli bir ailenin buraya yerleştiği, Gökoğlu tarafından ileri sürülmüştür (Gökoğlu, 1952:34). Yine Gökoğlu'na göre, Doceia ismi bir Bizans ismidir ve buranın Bizans'tan önceki adının Zoaka olduğu, Ptolemaios'tan nakletmiştir. Doceia adı, Türklerin Anadoluya girmesi ve yörenin Türk hâkimiyetine geçmesiyle, Tosya'ya dönüşmüştür. Bugünkü Tosya'nın bulunduğu yerde herhangi bir arkeolojik eser bulunmadığı ve bu yörede kazı çalışmaları yapılmadığı için, eski Tosya'nın nerede yer aldığı konusunda net bilgiler bulunmamaktadır. Ancak, eski Tosya'nın, bugünkünden farklı bir yerde kurulduğu tahmin edilmektedir. Sürel, bugünkü

Tosya'nın üç km güneydoğusunda yer alan "Mermerdirek" mekiinde, Bizans dönemine ait kalıntıların bulunduğunu ve Tosya'nın ilk yerleşim yerinin burası olabileceğini söylemektedir (Sürel, 2001:3).

Ünlü coğrafyacı Strabon Tosya'nın da içinde olduğu alanı, Paphlagonia olarak tanımlar bu ülke için şöyle der: "...Pontus eyaletinin, Halys Irmağı'nın dışındaki kısmı kaldı, yani Sinopis yakınındaki Olgassys(Ilgaz) Dağı etrafındaki ülkeyi kastediyorum. Olgassys Dağı olağanüstü yüksek ve tırmanması zordur. Bu dağın her yerinde kurulmuş olan tapınaklar Paphlagonia'lıların elindedir. ..." (Strabon, 2000:52). Texier ise Paphlagonia'yı, doğuda Kızılırmak(Halys) ve batıda Bartın Çayı(Parthenius) ve güneyde Frigya ve Galatya sahalarıyla sınırlar (Texier, 2002,C:III:208). Texier, "Paphlagonia, çok dar sınırlar içinde kapalı olması bakımından tarihte önemli bir yeri yoktur. Başlangıçta büyük devletlere müttefik ve dost gözükererek içeride nüfuzlarını yürüten yerli yöneticiler tarafından idare edildi" der (Texier, 2002,C:III:208).

Tosya'nın da içinde bulunduğu yörenin, Türkler tarafından fethedilmesi XI. Yüzyılın sonlarına doğru olmuştur. Bu tarihlerde, I. Haçlı seferinin başlamasıyla bölge uzun yıllar Türk-Bizans mücadelesine sahne olmuştur. Tosya'daki yer adlarının Kayı, Kargın, Kınık, Bayat, Afşar, Çepni, Gökoğuz(Gökomuz) gibi Türk isimleri olması, bölgeye yerleşen Türklerin, Oğuz boylarına mensup olduklarının bir göstergesidir (Sürel, 2001:4).

Selçukluların Anadolu'da egemen olmaya başlamasıyla birlikte, Paflagonya olarak bilinen ve Tosya'nın da içinde yer aldığı Çankırı ve Kastamonu bölgeleri, II. Kılıç Arslan'ın oğlu Ankara meliki Mesud'a verilmiştir. Bölgenin tamamen fethi ise, I. İzzettin Keykavus'un 1214 yılında Sinop'u alması ile tamamlanmıştır (Sürel, 2001:5). Bölgenin tamamen fethinden sonra, tüm batı Karadeniz'de önce Çobanoğulları beyliğinin, daha sonra da Candaroğulları beyliğinin egemenliği başlamıştır (Sürel, 2001:5). Bölgenin Osmanlı idaresine girmesi ise, 1461 yılında gerçekleşmiştir. Fatih Sultan Mehmet'in 1459 yılında Amasra'yı, 1461 yılında da Kastamonu'yu almasıyla

birlikte, Candaroğulları beyliği de Osmanlı topraklarına katılmış oldu (Sürel, 2001:8).

XVII. yüzyılda Tosya'ya uğrayan Evliya Çelebi, o dönemin Tosya'sını Seyahatname adlı eserinde şöyle anlatır: "Çelebi Sultan Mehmed Han fethetmiştir. Subaşı vardır. Yüzelli akçelik kazadır. Mamur nahiyeleri vardır. Yeniçeri serdari, sipahi kethuda yeri, nakibuleşrafı, şeyhülislamı, ayan ve eşrafı vardır ki Türkistan şehirlerindendir. Ayan ve uleması çoktur. Şehir yüksek bir yerde, tahta ve kiremit örtülü, sırf tahta ile yapılmış eski usul evlerden meydana gelmiştir. Birçok bağ ve bahçeleri vardır. On bir mahalle ve yirmi bir mihrapdır. Yedi han ve hamamları, üç yüz kırk dükkân ve kahvehaneleri, bir de demir yapılı, kâgir yapılı pazaryeri vardır ki her şey bulunur. Fakat bütün halkın işi muhayyci dokumaktır. Onun için bedestende fazla muhayyer alınır satılır. Kozlu ve leblebili helvaları beğenilir. Tatlı kutu bozası beyaz süt gibidir ve çok meşhurdur. Halkı Türk ve son derece garip dostu kimselerdir(Seyahatname, C 1:479).

XVIII. yüzyılda Kastamonu, Anadolu eyaletine bağlı bir sancak merkezi konumunda idi. 1756 tarihinde Kastamonu'ya bağlı 33 kaza bulunmaktadır. 1796-1802 tarihleri arasında Tosya şer'iyye sicilinden anlaşıldığına göre, Tosya, Kastamonu'ya bağlı Çankırı sancağının bir kazası idi (Sürel, 2001:9). 1869 yılında yayınlanan vilayet salnamesine göre Tosya, Çankırı sancağından ayrılarak, Kastamonu sancağına bağlanmıştır (Sürel, 2001:10).

Sürel, Tosya ve çevresinin, Türklerin eline geçmesinden sonra yerleşik hayata geçtiğini belirtmektedir (Sürel, 2001:11). Önceleri yaz mevsiminde yaylalara çıkan köylülerin, Türk idaresi altında, yaylalara çıkmalarına izin verilmemiştir. Köylülerin, köylerinden çıkarak civar arazilere gitmeleri üzerine, asıl vatanlarına(köylerine) dönmeleri için sancaktan emir geldiği, Tosya şer'iyye sicilinden anlaşılmaktadır (Sürel, 2001:11).

1796-1802 tarihli Tosya şer'iyye sicilinde, köy isimleri, vergi toplamak amacıyla kayıt altına alınmıştır. Bu tarihlerde Tosya kazasına bağlı köyler şunlardır (Sürel, 2001:13)

1. Gökçeöz Köyü
2. Yarekin Köyü
3. Ekincik Köyü
4. Berçin Köyü
5. İlmelik Köyü
6. Kuzyaka Köyü
7. Akçakavak Köyü
8. Suluca Köyü
9. Ödüske Köyü
10. Çifter Köyü
11. Oba Köyü
12. Ciğre Köyü
13. Aluç Köyü
14. Köbene Köyü
15. Yerkuyu Köyü
16. Bağözü Köyü
17. Kapucukayası Köyü
18. Karabek Köyü
19. Çepni Köyü
20. Aspuras Köyü
21. Bayat Köyü
22. Murat Köyü
23. Karkın Köyü
24. Viranseki Köyü
25. Nefsi Seki Köyü
26. Sevinçviran Köyü
27. Kınık Köyü
28. Kızılcalar Köyü

29. Çukur Köyü
30. Göl Köyü
31. Şarakman Köyü
32. Yağcılar Köyü
33. Dağçatağı Köyü
34. Dikmen Köyü
35. Çatak Köyü
36. Kösen Köyü
37. Sapaca Köyü
38. Taşkızan Köyü
39. Manastır Köyü
40. Karaköy Köyü
41. Avşar Köyü
42. Şemsettin Köyü
43. Yazıçam Köyü

Sicilde yer alan bu köylerin büyük çoğunluğu, bugün de aynı isimde ve aynı yerde bulunmaktadır. Bu köylerden bazılarının ismi değişmiş, bazıları ayrı muhtarlıklara ayrılmışlardır. Örneğin sicilde Berçin, tek bir köy olarak görülürken, günümüzde Yukarıberçin ve Aşağıberçin olarak iki ayrı köy idari alanına bölünmüştür. İlmelik köyü ise, ad değiştirerek günümüzde Ermelik adını almıştır. Avşar sicilde bir köy olarak görülürken, günümüzde Dağardı köyüne bağlı bir mahalle durumundadır. Bağözü köyü ise bugün Ilgaz ilçesine bağlıdır.

Cumhuriyet'in kurulmasıyla birlikte, idari teşkilatlanmada birtakım düzenlemeler yapılmış, civar ilçelerde bulunan bazı köy idari alanları Tosya ilçesine dahil edilmişlerdir. Bunlar; Kargı'dan Ortalıca, İskilip'ten Kilkuyu, Kastamonu'dan Bürnük, Taşköprü'den Keçili köyleridir.

Tosya ilçesi idari açıdan ele alındığında, cumhuriyetin kurulduğu dönemden günümüze kadar birçok değişikliğe uğradığı görülür. 1935 nüfus

sayımında, Tosya ilçesinin 47 köyü bulunmakta iken, günümüzdeki köy sayısı 53'tür. İlçe idari alanlarında meydana gelen değişmeler, en doğru biçimde nüfus sayımlarından takip edilebilmektedir. Bilindiği gibi nüfus sayımlarında, nüfus miktarları köy idari alanları bazında yayımlanmakta ve ilçelerin köy sayıları da bu sayım sonuçlarından belirlenebilmektedir. 1935 nüfus sayımında Tosya ilçesinde 47 köy idari alanı bulunmakta idi. Günümüzde Tosya ilçesine bağlı olmayan; Bademce, Pelitçik ve Öğüzboyu köy idari alanları, 1935 yılı ve öncesinde Tosya ilçe idari alanı içinde yer alırlarken, 1935'ten sonra bu köy idari alanları, Kargı ilçesine bağlanmışlardır. 1940 yılına gelindiğinde, Tosya ilçesine bağlı köy idari alanı sayısı 42'ye düşmüştür. Bademce, Pelitçik, Öğüzboyu, Ortalıca ve Karaköy(o dönemde ayrı bir köy iken günümüzde Ortalıca beldesine bağlı bir mahalledir) Kargı ilçesine bağlanmışlardır. 1945 yılında köy sayısında herhangi bir değişiklik olmamıştır. 1950 yılına gelindiğinde, Karaköy ve Ortalıca tekrar Tosya ilçesine bağlanmış; Kınık, Sevinçören'e; Zincirlikuyu ise Çevlik köy idari alanına bağlı birer mahalle iken, bu dönemde ayrılarak ayrı ayrı muhtarlıklara dönüşmüşlerdir. Dolayısıyla Tosya ilçesine bağlı köy idari alanı sayısı, 46'ya yükselmiştir. 1960 yılına kadar köy idari alanı sayılarında bir değişim olmamıştır. 1960 yılında Kastamonu merkez ilçesinden ayrılan Gövrecik, Taşköprü ilçesinden ayrılan Keçeli ve Musaköy, Tosya ilçesine bağlanmışlardır. Daha önce Sekiler köy idari alanına bağlı bir mahalle olan Küçüksekiler ve Yağcılar köy idari alanına bağlı bir mahalle olan Şarakman'ın, ayrı muhtarlık haline getirilmesiyle Tosya ilçesinin köy idari alanı sayısı 51'e yükselmiştir. 1965 yılında da Kastamonu merkez ilçesine bağlı olan Bürnük köy idari alanı Tosya ilçesine bağlanmış; Kızılca köy idari alanına bağlı bir mahalle olan Küçükkızılca ayrı bir muhtarlık haline gelmiş ve ilçeye bağlı köy idari alanı sayısı 53'e yükselmiştir. 1990 yılına kadar köy idari alanı sayısında bir değişiklik olmamış, bu sayım yılında, Sapaca köy idari alanına bağlı bir mahalle olan Karasapanca'nın ayrılarak yeni bir muhtarlık olmasıyla birlikte, köy sayısı 54'e yükselmiştir. 1994 yılında Ortalıca köy idari alanının Karaköy'le birleşerek belediye kurulması sonucu, köy idari alanı sayısı 53'e gerilemiştir.

Çizelge: 15. Tosya İlçesindeki Köyler Ve Bu Köylere Bağlı Mahalleler

Köy İdari Alan Adı	Mahalleler
Aşağıberçin	
Aşağıdikmen	
Aşağıkayı	Damkıyı, Kızılöz
Ahmetoğlu	Şehler
Akbük	Alıç
Akseki	
Büyükkızılca	
Büyüksekiler	
Bayat	Taşkaynar, Manastır
Bürnük	Sığır, Aşağıgüney, Yukarıgüney
Çakırlar	Sarsıklar, Sazdağ, Kepçeler, Şemsettin, Kıran
Çaybaşı	Şahanlar, Dere, Camili, Orta, Deliömer
Çaykapı	
Çeltikçi	Mektepli
Çepni	Sakızıçi
Çevlik	Bey
Çifter	
Çukurköy	
Dağardı	Avşar
Dağçatağı	
Dedem	
Ekincik	
Ermelik	Kirenli, Kayser, Kuz
Gökçeöz	Kayser, Ermenler, Çomaklar, Tekeler
Gökomuz	Yukarı, Yamuklar
Gövreçik	Kurt, Sinderli, Unduk
İncebel	Gövekaş
Küçük kızılca	

Küçüksekiler	
Karabey	Devrez
Karasapanca	
Kargın	Murat
Kayaönü	
Keçeli	Aliefendi, Kargaderesi, Emirhacı
Kınık	
Kilkuyu	Kölesler, Kuruz, Hacızalimler
Kösen	
Kuşçular	Yeleser
Mısımlağaç	
Musaköy	Çalca, Hasanlı
Ortalıca	Dere, Karaköy, Ağaıkaraköy, Yeni, Bektaşlar
Özboyu	
Sapaca	
Sevinçören	
Sofular	Karapürçek
Suluca	Uğur, Siteler, Götürge, Papazönü, Arapoğlu
Şarakman	
Yukarıberçin	Ortaberçin
Yukarıdikmen	Aşağı
Yukarıkayı	Çiftlik
Yağcılar	Göl
Yenidoğan	Eski
Zincirlikuyu	Haççalar, Karaosman, Kılıçlı

Tosya ilçesine bağlı olan Kilkuyu köy idari alanı, Türkiye’de ancak birkaç köy idari alanının sahip olduğu bir özelliğe sahiptir. Türkiye’de, birden çok yerleşmeye(mahalleye) sahip köy idari alanlarının hemen hepsinde, köyün adı, muhtarlığın bulunduğu mahallenin, yani merkez mahallenin adıyla aynı adı taşımaktadır. Kilkuyu köy idari alanı, üç mahalle yerleşmesinden

oluşmaktadır. Bunlar Hacızalimler, Köleşler ve Kuruz mahalleleridir. Köy merkezi Hacızalimler mahallesinde bulunmasına rağmen, köy idari alanının adı Kilkuyu'dur. Bu yerleşmelerin bulunduğu çevreye Kilkuyu denildiği için köy idari alanının adı da "Kilkuyu" olmuştur.

Karadeniz bölgesinin kıyı kuşağındaki yerleşmeler ile, iç kesimlerindeki yerleşmeler doku, şekil ve yapı malzemesi bakımından farklılıklar gösterir. Aynı zamanda Batı, Orta ve Doğu Karadeniz bölgelerindeki yerleşmeler de, birbirleriyle aynı özelliklere sahip değildir. Batı Karadeniz ile Doğu Karadeniz bölgelerinin kıyı kuşağındaki yerleşmeler nispeten birbirine benzerken, Orta Karadeniz bölgesi yerleşmeleri, diğer iki bölgeye göre tamamen farklıdır. Kuşkusuz, bu farklılığın temelinde yüzey şekilleri önemli rol oynar. Yüzey şekilleri yanında iklim, kültür ve diğer beşeri faktörlerin etkisi de yadsınamayacak düzeydedir. Ancak genel olarak bakıldığında Karadeniz bölgesinin tamamının iç kesimlerindeki doğal faktörlerin birbirine benzemesi, iç kuşaktaki yerleşmelerin de birbirine benzemesine neden olmuştur. Örneğin Batı Karadeniz bölgesindeki Gökırmak oluşu ile Doğu Karadeniz bölgesindeki Çoruh oluşu; Devrez oluşu ile Kelkit oluşundaki doğal şartlar, buna bağlı olarak da yerleşmeler birbirine benzemektedir.

Tosya ilçesi, Devrez oluşu vasıtasıyla Karadeniz'den gelen nemli hava kütlelerinin ulaşabildiği bir konumda bulunmaktadır. Bunun yanında, çevresinde yüksek dağ kütlelerinin bulunması, sık bir orman örtüsünün gelişmesine olanak sağlamıştır. Bu sık orman örtüsü, ilçedeki kır yerleşmelerinin şekillenmesinde önemli etkiler yaratmıştır. İlçede, özellikle Ilgaz Dağları ve Geçmiş Dağları üzerinde yer alan yerleşmeler, Doğu Karadeniz bölgesi kadar olmasa da, dağınık bir dokuya bürünmüşlerdir. Bu kesimlerde yerleşmelerin yapı malzemesi de ormandan etkilenmiş ve ahşap malzemeler, bu yerleşmelerde çok yaygın bir şekilde kullanılmıştır. Batı Karadeniz bölgesinde, daha çok orman içindeki düzlük alanlarda yayla yerleşmeleri bulunur ve bu yerleşmelerde ahşap malzemenin bolluğu nedeniyle çoğu tomrukların üst üste koyulmasıyla yapılmış çantı yayla evleri

yer alır. Bu kesimlerdeki yaylaların en önemli özelliği, esas oturan köye mesafe olarak yakınlıklarıdır. Beslenen hayvanlarda da koyun sürüleri dikkat çekicidir(Özgür, 2000:106)

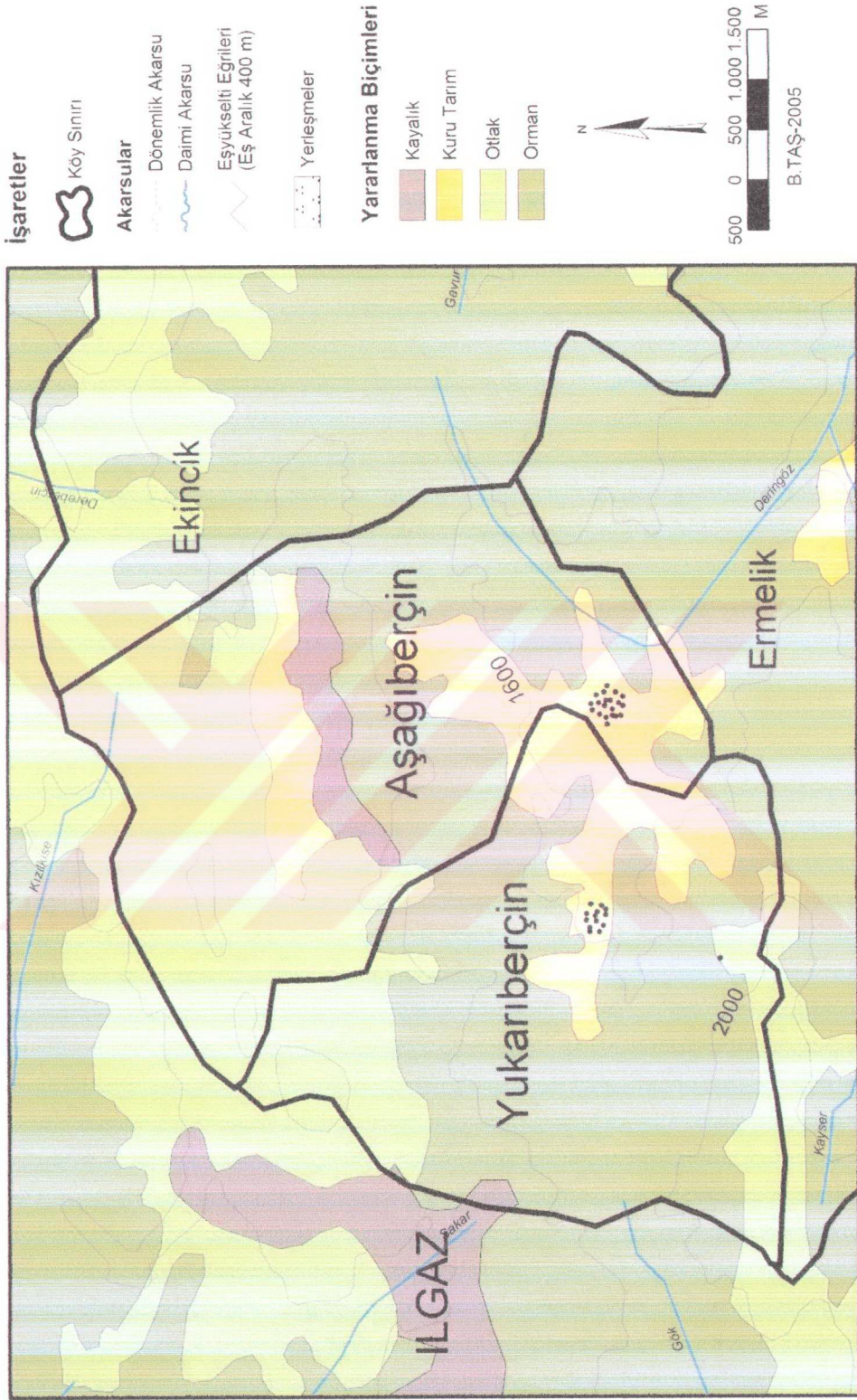
Tosya ilçesindeki yerleşmelerin ilçe alanı içerisindeki dağılışı üzerinde fiziki yapının önemli etkileri olmuştur. Depresyon tabanının ilçe alanı içerisinde oldukça az yer tutması, buralardaki düz alanların tarımsal faaliyetler için kullanılmasına neden olmuştur. Depresyon tabanında olduğu gibi, dağ kütlelerindeki düz alanlar da tarım amaçlı kullanılmış, yerleşmeler ise tarım yapılamayan alanlarda yer almışlardır. İlçedeki köy idari alanlarından 30'unda, çok yerleşmeli yani birden çok mahallesi bulunmaktadır. Bu çok yerleşmeli köy idari alanlarındaki yerleşmeler, doku bakımından dağınık olmakla birlikte, kendi içlerinde toplu dokuya sahiptirler. Başka bir ifadeyle, tarım alanlarının bulunduğu yerlerde yerleşmeler yoğunlaşmakta, bu açıdan mekânda dağınık olarak bulunmaktadır. Ancak, her yerleşme(konut) arasındaki mesafe ise çok fazla olmadığından, kendi içinde toplu bir görünüm sergilemektedir.

Çizelge: 16. Tosya İlçesindeki Kırsal Yerleşmelerin Ortalama Yükselteleri, Bulundukları Konumlar ve Yerleşme Dokuları(Çok yerleşmeli köylerdeki ortalama yükselti, merkez köy yerleşmesinin yükseltisidir ve fundalıklar, orman alanları içine dâhil edilmiştir)

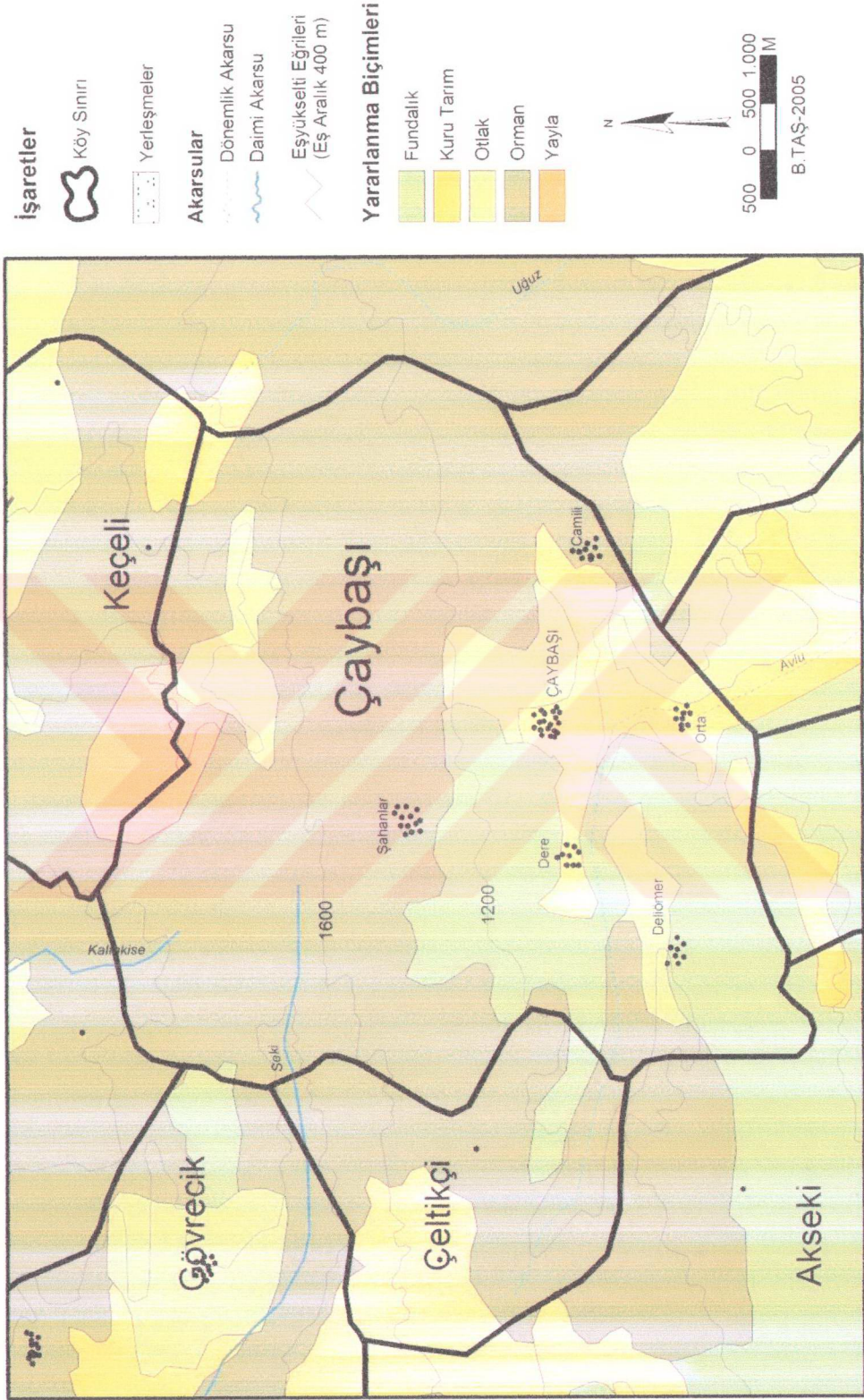
Yerleşme Adı	Ortalama Yükseltisi(m)	Konumu	Dokusu
Ahmetoğlu	1500	Yamacta-Orman Bitisiği	Dağınık
Akbük	920	Yamacta -Orman İci	Toplu
Akseki	970	Yamacta -Orman İci	Toplu
Aşağıbercin	1350	Yamacta -Orman İci	Toplu
Aşağıdikmen	580	Sırtta-Orman Bitisiği	Toplu
Aşağıkavı	1170	Yamacta -Orman İci	Dağınık
Bavat	1000	Yamacta -Orman Bitisiği	Dağınık
Bürnük	1500	Yamacta -Orman Bitisiği	Dağınık
Cakırlar	1550	Yamacta -Orman İci	Dağınık
Caybaşı	950	Yamacta -Orman İci	Dağınık
Caykapı	520	Yamacta -Orman Bitisiği	Toplu
Celtikci	1300	Yamacta -Orman Bitisiği	Dağınık
Cepni	950	Yamacta -Orman İci	Dağınık
Cevlik	500	Yamacta -Orman Bitisiği	Dağınık
Cifter	980	Sırtta-Orman İci	Toplu

Çukurköy	1400	Sırtta-Orman İci	Toplu
Dağardı	900	Vadide-Orman İci	Dağınık
Dağcatağı	1550	Yamacta -Orman Bitisiği	Toplu
Dedem	1050	Yamacta -Orman İci	Toplu
Ekincik	1180	Yamacta -Orman İci	Toplu
Ermelik	970	Vadide-Orman İci	Dağınık
Gökceöz	1030	Yamacta -Orman Bitisiği	Dağınık
Gökomuz	1550	Yamacta -Orman İci	Dağınık
Gövreçik	1600	Vadide-Orman İci	Dağınık
İncebel	1350	Yamacta -Orman İci	Dağınık
Karabev	880	Yamacta -Orman İci	Dağınık
Karasapanca	550	Yamacta -Orman Bitisiği	Toplu
Kargın	1250	Sırtta-Orman İci	Dağınık
Kavaönü	1100	Yamacta -Orman İci	Toplu
Keçeli	1400	Yamacta -Orman İci	Dağınık
Kilkuyu	1550	Yamacta -Orman Bitisiği	Dağınık
Kınık	850	Yamacta -Orman İci	Toplu
Kızılca	870	Yamacta -Orman Bitisiği	Toplu
Kösen	650	Yamacta -Ormana 10 km	Toplu
Kuscular	590	Yamacta -Orman İci	Dağınık
Küçük kızılca	850	Yamacta -Orman Bitisiği	Toplu
Küçüksekiler	970	Yamacta -Orman İci	Toplu
Mısmılağac	1520	Sırtta-Orman Bitisiği	Toplu
Musaköy	1450	Yamacta -Orman İci	Dağınık
Özboyu	1450	Sırtta-Orman İci	Toplu
Sapaca	550	Yamacta -Orman Bitisiği	Toplu
Sekiler	930	Yamacta -Orman İci	Toplu
Sevincören	950	Yamacta -Orman Bitisiği	Toplu
Sofular	600	Yamacta -Orman İci	Dağınık
Suluca	950	Yamacta -Orman Bitisiği	Dağınık
Sarakman	1200	Yamacta -Orman İci	Toplu
Yağcılar	1350	Yamacta -Orman Bitisiği	Dağınık
Yenidoğan	520	Yamacta -Orman Bitisiği	Dağınık
Yukanbercin	1450	Yamacta -Orman Bitisiği	Dağınık
Yukandikmen	1200	Sırtta-Orman Bitisiği	Dağınık
Yukankayı	1250	Vadide-Orman İci	Dağınık
Zincirlikuyu	490	Yamacta -Orman Bitisiği	Dağınık

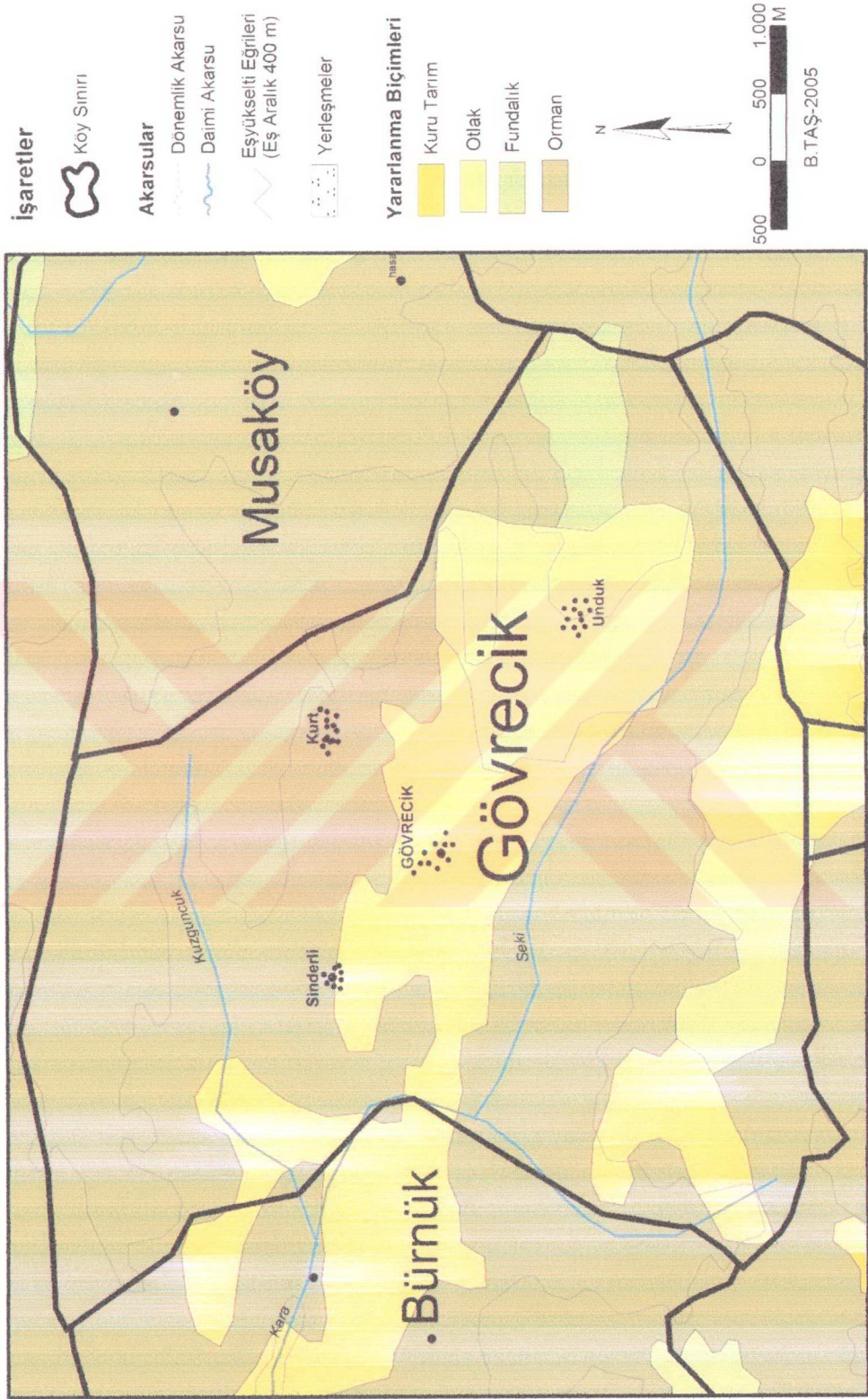
Harita: 14. Aşağıberçin ve Yukarıberçin Köy İdari Alanlarında Arazi Kullanımı

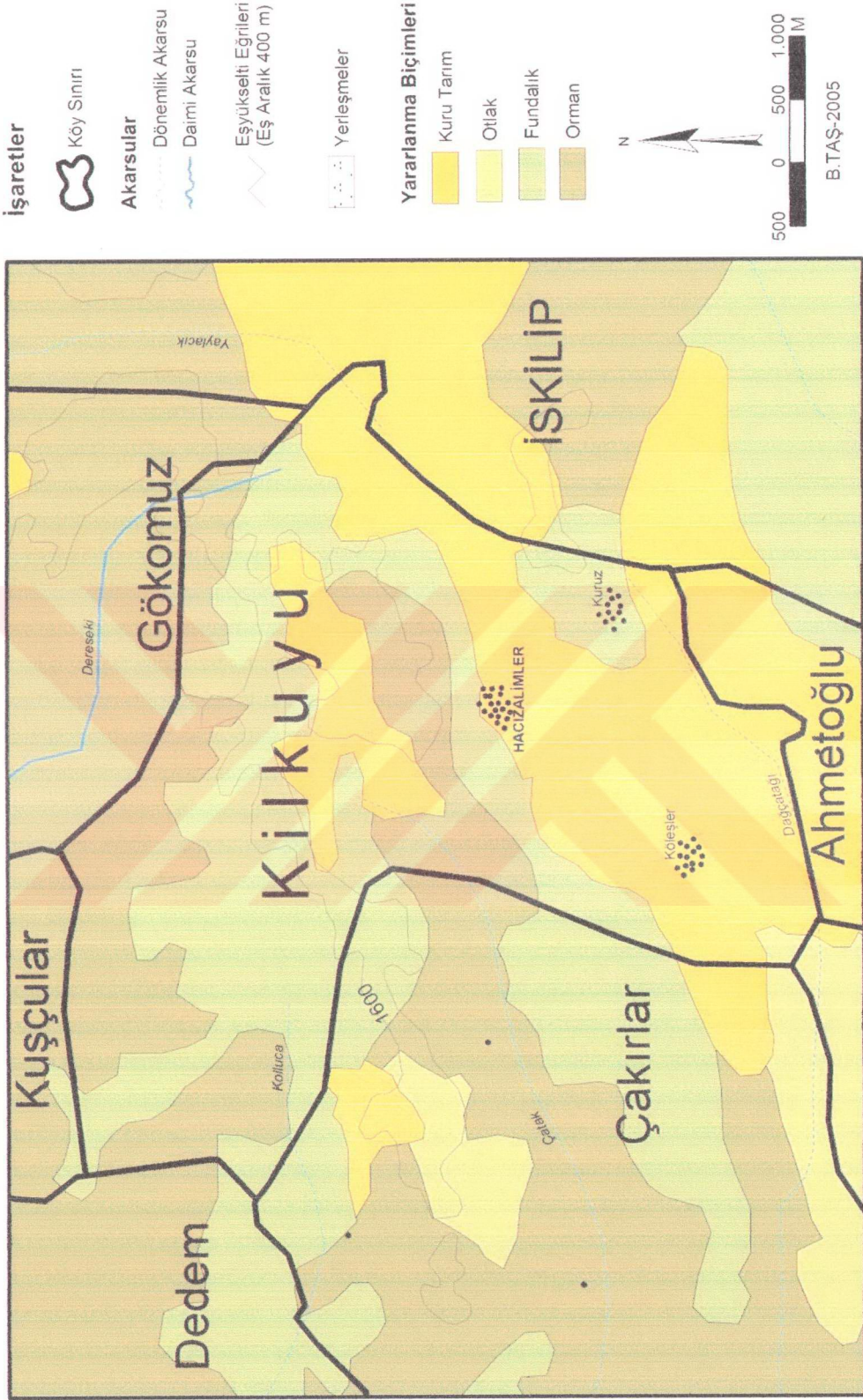
Harita: 15. Çaybaşı Köy İdari Alanının Arazi Kullanımı

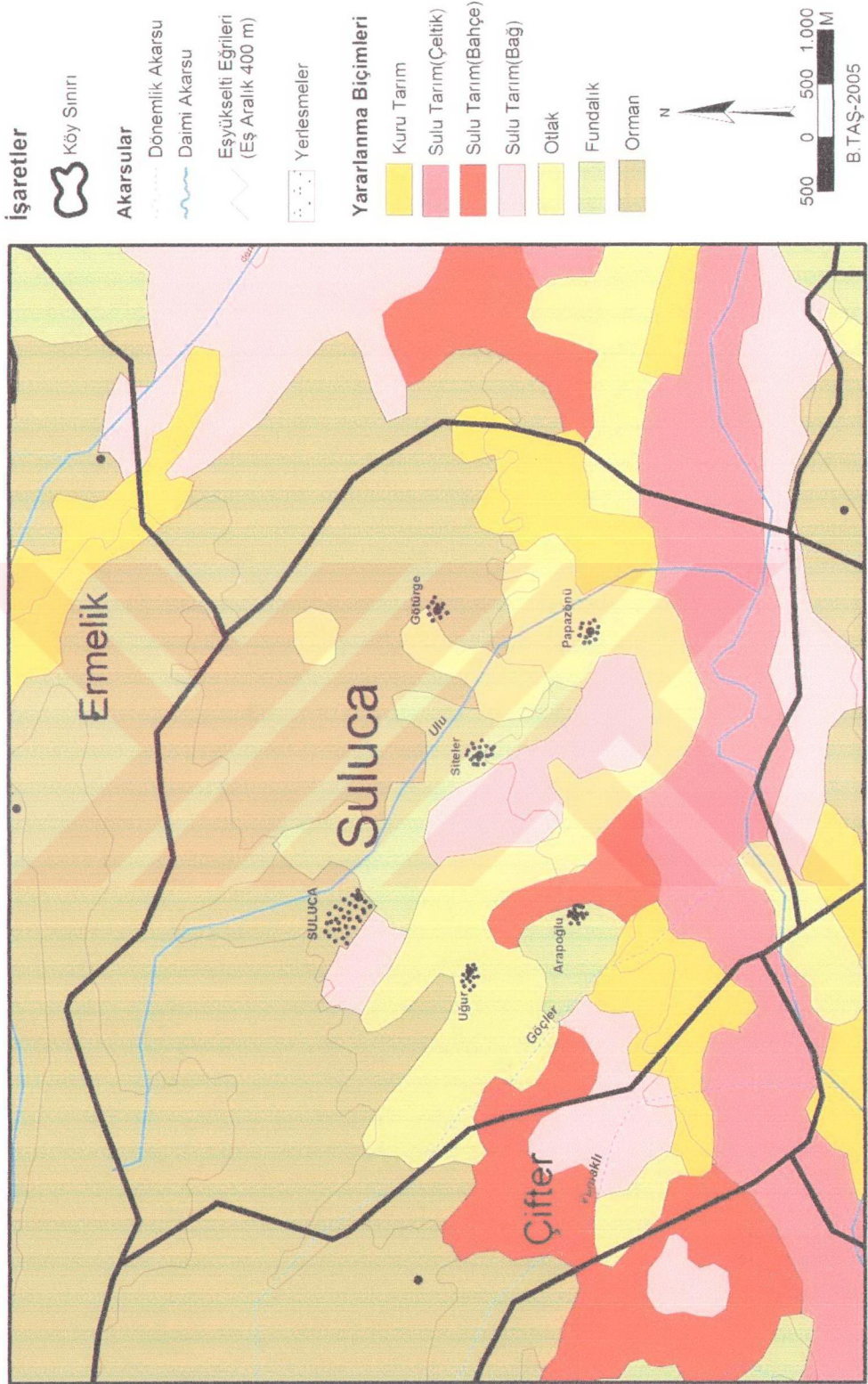
Harita: 16. Gövrecik Köy İdari Alanında Arazi Kullanımı

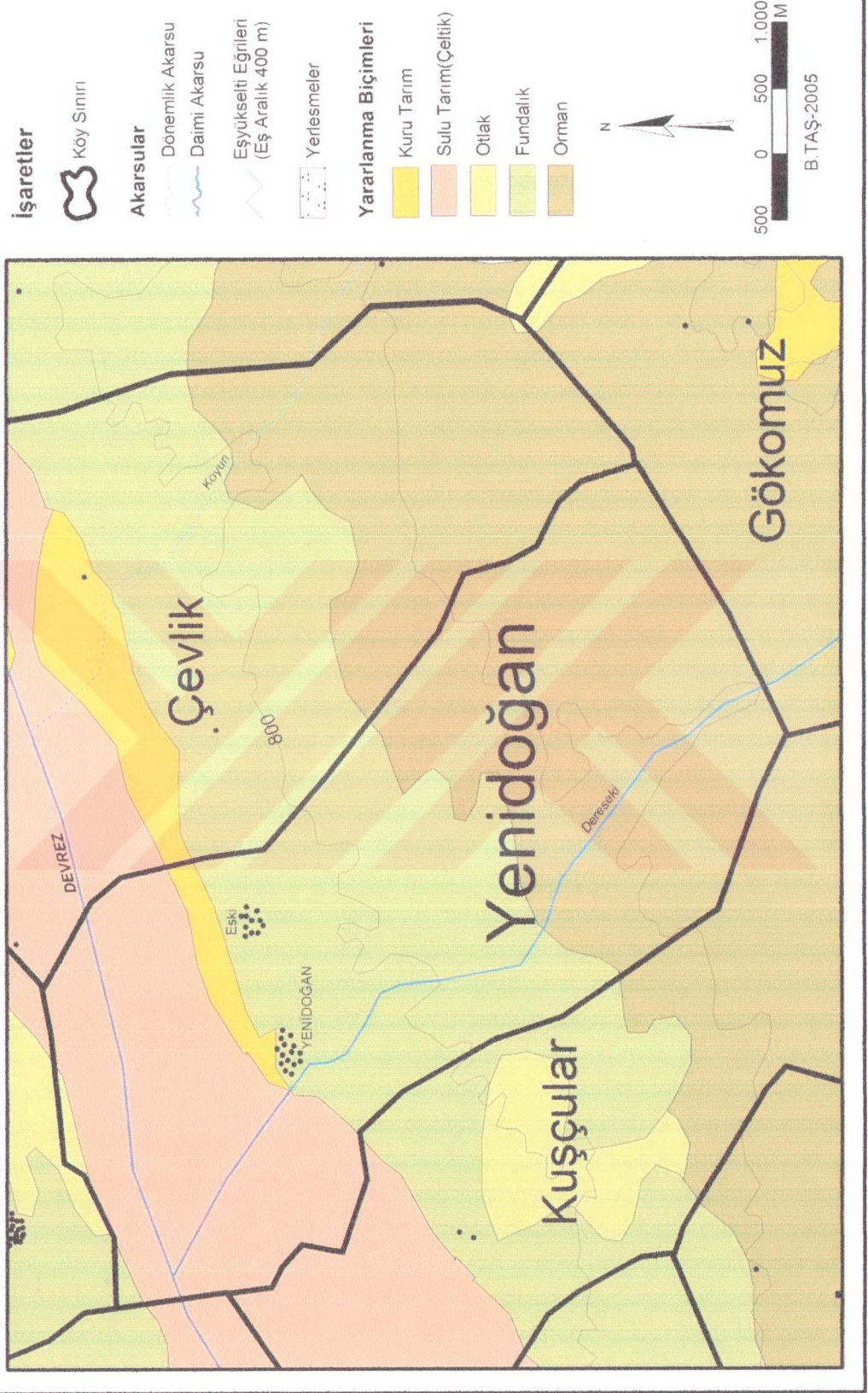
Harita: 17. Kilkuyu Köy İdari Alanında Arazi Kullanımı

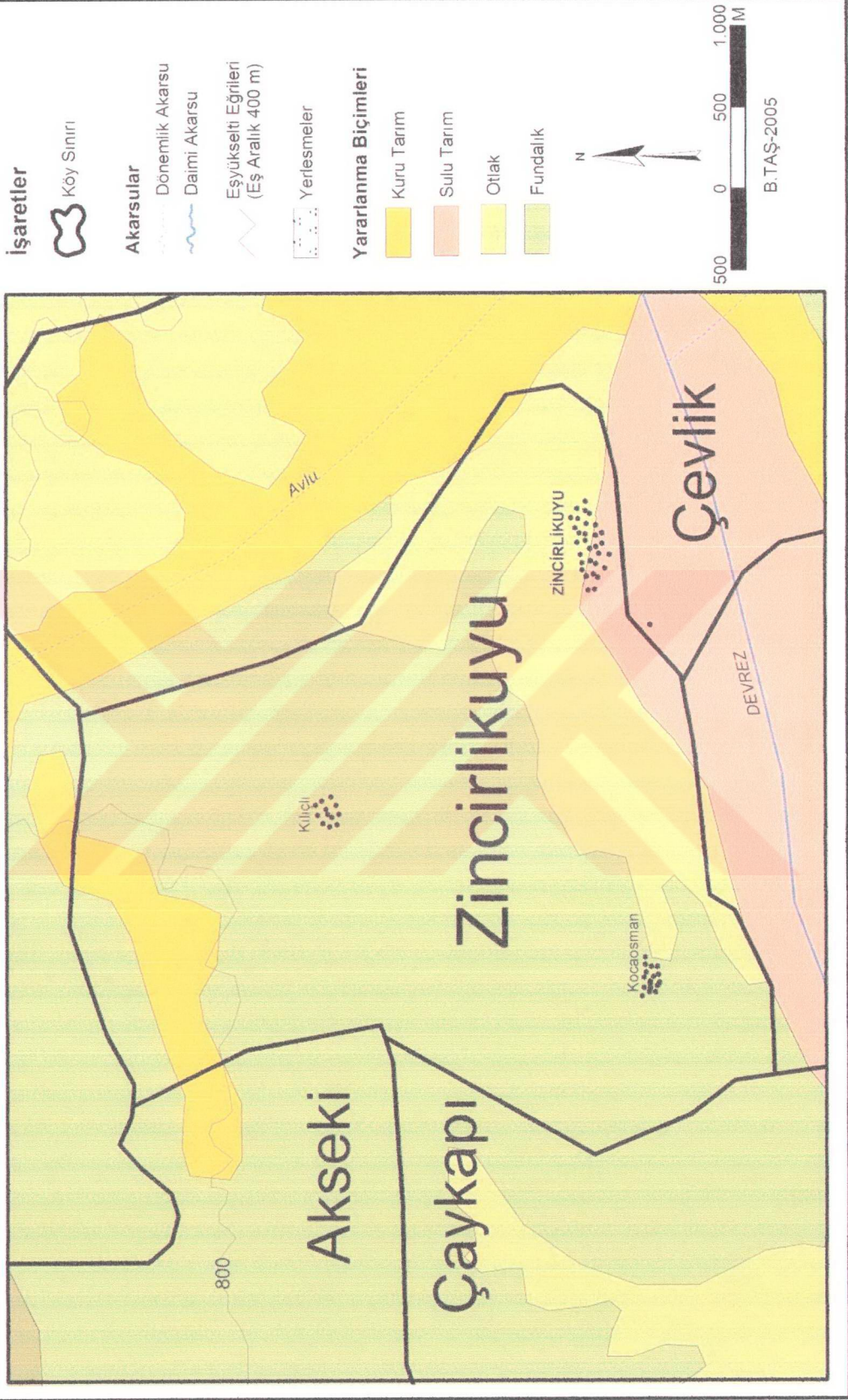
Harita: 19. Suluca Köy İdari Alanının Arazi Kullanımı

Harita: 20. Yenidoğan Köy İdari Alanının Arazi Kullanımı

Harita: 21. Zincirlikuyu Köy İdari Alanında Arazi Kullanımı

Tosya ilçesinde, kırsal yerleşmeler 490 metre yükseltiden itibaren başlamakta ve 1600 metre yükseltiye kadar çıkabilmektedir(Çizelge: 16). İlçedeki yükseltisi en az olan köy yerleşmesi, Zincirlikuyu'dur ve 490 metre yükseltide bulunmaktadır(Harita: 21). Gövrecik köy idari alanındaki Kurt mahallesi ise 1600 metre yükseltiyle ilçe alanı içerisindeki en yüksekte bulunan yerleşmedir(Harita: 16). Genel olarak köy yerleşmeleri 800 ile 1200 metre yükseltiler arasında toplanmıştır.

Kırsal yerleşmeler bulundukları konuma göre değerlendirilecek olursa, ilçe alanı içerisindeki tüm kırsal yerleşmelerin(Kösen hariç), ormanla uzak ya da yakın mutlaka bir bağlantısının olduğu görülür(Çizelge: 16). Ayrıca köy yerleşmelerinin büyük bir çoğunluğunun, dağlık alanların yamaçlarında bulunduğu görülmektedir. Ayrıca depresyon tabanında arazisi bulunan köy yerleşmelerinin de depresyon tabanında değil, yamaçlar üzerinde toplandığı görülür.

Tosya ilçesindeki kır yerleşmeleri incelendiğinde, Anadolu'nun birçok yerinde de geleneksel olarak sürdürülen yaylacılık faaliyetlerinin, günümüzde önemini yitirdiği gözlenir. İlçede yaylacılık faaliyetleri için uygun coğrafi şartlar bulunmasına rağmen, yaylacılık faaliyeti neredeyse terkedilmiş durumdadır. Kuzeyde yer alan Ilgaz Dağları ve güneyde yer alan Geçmiş Dağları üzerinde yer alan köy yerleşmelerinde nüfusun giderek azalması, bu faaliyetin giderek yok olması üzerindeki en önemli etkidir. Tosya ilçesinde, aktif olarak kullanılan 2 yayla bulunmaktadır. İlçenin kuzeydoğu kesiminde bulunan Çaybaşı yaylası, Çaybaşı, Keçeli ve Musaköy'de yaşayan köylüler tarafından kullanılmaktadır(Harita: 15). Geçmiş Dağları üzerinde bulunan, Ortalıca ve Gökomuz köylüleri tarafından kullanılan Bektaşlar yaylası ise daha çok rekreasyon amaçlı olarak kullanılmakta, Temmuz ayında bu yaylada şenlikler düzenlenmektedir(Harita: 18). Çaybaşı yaylası da Temmuz ayında şenliklere ev sahipliği yapmakta, köylerinden göç eden vatandaşlar şenliklerin yapıldığı dönemde bu yaylalara çıkmaktadır. Tosya ilçesinde, adı geçen bu iki yayla dışında yaylacılık faaliyetleri yapılmamaktadır.

Tosya ilçesindeki kır yerleşmelerini genel olarak iki grupta toplamak mümkündür. Bunlardan ilki Devrez Çayı vadisi ve çevresindeki ova ve yamaç yerleşmeleri, ikincisi ise dağlık alanlar içerisindeki dağ ve orman içi yerleşmeleridir. Ova ve yamaçlarda yer alan yerleşmeler, verimli toprakların varlığına bağlı olarak, ekonomik olanakları daha iyi olan kişilerin yaşadığı yerleşmelerdir. Bu yerleşmelerde hâkim ekonomik faaliyet tarımdır. Bunun yanında, ovadaki ve ovaya yakın yerleşmelerdeki hayvan sayılarına bakıldığında bu yerleşmelerde hayvancılığın da azımsanmayacak bir düzeyde olduğu görülür(Harita: 47). Suluca, Ortalıca, Akbük ve Karabey gibi yerleşmelerde tarımsal faaliyetler yanında, bu köylerdeki hayvan sayılarına bakıldığında, hayvancılığın da önemli bir ekonomik faaliyet olduğu görülür.

Ova yerleşmeleri içinde, Tosya şehrine yakın kesimlerde gümele tipinde dönemlik yerleşmeler de bulunmaktadır. Bağ-Bahçe evleri olarak nitelendirilen bu yerleşmeler; bağların, meyveliklerin, zeytinliklerin içinde yapılmış tek ev, ya da basit kulübelere dönüşen ve tarımı yapılan ürüne daha yakın olma, onun bakımını ve korunmasını sağlama ve kışın geçirildiği yerden biraz kurtularak sayfiye ihtiyacını gidermek üzere ortaya çıkmış olan yerleşmelerdir(Özgür, 2000:113). Tosya ilçesindeki gümeleler, sulu tarım yapılan bağ ve bahçe alanlarında yaygın olarak görülürler. Gümeleler, son yıllarda terk edilmiş bir inşaat tarzı olan, “hımış” tarzında yapılmışlardır(Foto: 10). Hımış tarzında yapılan yerleşmelerde, yapıların duvarları ahşap ya da kerpiç malzemeyle örülmüşlerdir. Tek, iki, hatta üç katlı olarak inşa edilen bu gümeleler, genellikle tek odalı ve bunun yanında küçük bir bölmeden oluşabildiği gibi, bir ev büyüklüğünde inşa edilenleri de vardır. İki ve üç kat olarak yapılan gümelelerin alt katları küçükbaş, büyükbaş ve kümes hayvanlarının barındıkları, ahır görevi yaparken bazen de erzak ve malzeme deposu olarak kullanılabilir. Tosya’da gümelelere gidiş, geleneksel hale gelmiştir. Haziran ve Temmuz aylarında gümelelere çıkılmakta, Eylül ayı ortalarına kadar buralarda yaşanmaktadır. Gümelelerin Tosya şehrine yakın oluşu; Tosya’da ikamet edenlerin, günlük gidip gelmeler şeklinde yaz mevsimini bu yerleşmelerde geçirmelerine olanak sağlamaktadır.

Devrez Çayı ile doğrudan etkileşim halindeki Dağardı, Yukarıkayı, Akbük, Aşağıkayı, Çifter Karebey, Çepni, Suluca, Bayat, Sevinçören, Yukarıdikmen, Aşağıdikmen, Kösen, Sapaca, Sofular, Çaykapı, Kuşçular, Yenidoğan, Çevlik, Zincirlikuyu köyleri ve Ortalık kasabasının idari alanları ve bunlara bağlı olan mahallelerdeki yerleşmeler, genel olarak toplu karakterdedir. Bu yerleşmelerde yapı malzemesi olarak, çoğunlukla betonarme malzeme kullanılmakta, az da olsa kerpiç ve ahşap malzemeyle yapılmış meskenlere de rastlanmaktadır. Daha önce vurgulandığı gibi, ova ve etekte yer alan yerleşmelerde yaşayan insanların ekonomik durumlarının nispeten iyi olması ve ulaşım imkânlarının oldukça elverişli olması, bu yerleşmelerde betonarme malzemenin kullanılmasını daha cazip hale getirmiştir. Adı geçen yerleşmelerdeki meskenler, çoğunlukla iki katlıdır ve bahçe içinde yer alırlar.

Foto: 10. Tosya İlçesindeki Gümele Yerleşmelerine Bir Örnek

Devrez Çayı kenarında yer alan ve belediye teşkilatı bulunan Ortalık beldesi, yerleşmelerinin nitelikleri ve sahip olduğu fonksiyonlar bakımından diğer yerleşmelerden farklı bir yapıya sahiptir. Bu açıdan Ortalık'yı bir köy

yerleşmesi olarak nitelendirmek yanlış olacaktır. Küçük bir kasaba yerleşmesi olarak tanımlayabileceğimiz Ortalıca'da sokak ve cadde sistemi gelişmiştir. Ayrıca, beldede altyapı ve üstyapıya ilişkin sistemler kurulmuştur. Beldedeki binalar, çoğunlukla betonarme ve iki ya da daha çok katlı olarak inşa edilmiştir. Beldede, çevrede yetiştirilen çeltiğin işlendiği bir adet çeltik fabrikası da bulunmaktadır. Toptancı ve bakkal-market tarzında ticarethaneler de yerleşmenin kasaba niteliği kazanmasında büyük katkı yapmışlardır. Ancak, genel olarak değerlendirilecek olursa, Ortalıca'da köy yaşamının etkileri hala sürmektedir. Bu sebeple, yerleşmeyi küçük bir kasaba yerleşmesi olarak nitelendirmek yanlış olmayacaktır.

Tosya ilçesindeki dağ ve orman içi köylerinde, ova ve ovaya yakın kesimlerdeki köylere göre, yapılan ekonomik faaliyetler daha kısıtlıdır. Bu kesimlerde tarım alanları daha verimsizdir ve kapladıkları alan daha dardır. Türkiye, yerleşme tarihinin, uygarlığın, tarımsal hayatın eksikliği bakımından geniş ölçüde orman tahribine uğramış bir ülkedir. Akdeniz ikliminin etkisinde bulunan diğer ülkeler gibi, Türkiye'de de bozulan orman alanlarının tekrar eski durumuna gelmesi çok zor, bazı kesimlerde imkânsız gibidir. Bu durum, zaten dar bir şeritte bulunan ormanlık alanların alt sınırının yükselmesine veya sarp ve dik alanlarda tutunabilmesine sebep olmuştur. Bütün bu nedenlerle, Türkiye'de orman içi kır yerleşmeleri, genellikle 500 metrenin üstündeki yüksekliklerde, ekonomik faaliyet ve ulaşım olanakları çok kısıtlı ve çevre yerleşmelerle, kasaba, şehirlerle çok az ilişkileri bulunan, genellikle içine dönük yerleşmeler halindedirler(Emiroğlu, 1972:148). Tosya ilçesindeki orman içi köylerinin büyük çoğunluğu, yukarıda belirtildiği gibi çevrelerinden yalıtılmış durumdadırlar. Bu köylerde yerleşmeler, tarım için uygun arazilerin alandaki durumuna göre, kimi yerde dağınık, kimi yerde ise toplu bir görünüm arz etmektedirler.

İlçedeki dağ ve orman içi köy yerleşmelerini, kendi içinde 1400 metre yükseltinin altında ve üstünde olanlar şeklinde iki gruba ayırmak mümkündür. 1400 m yükseltiye kadar olan yerleşmelerde, fundalık alanlarının bulunması ve bu fundalık alanlar üzerindeki eğim değeri düşük olan yerlerin tarıma

açılmasıyla tarımsal faaliyetler az da olsa yapılabilmektedir. Ekincik, İncebel, Gökçeöz, Akseki, Çeltikçi, Çaybaşı, Dedem, Şarakman, Yağcılar, Sekiler, Küçüksekiler, Kargın, Kayaönü, Kızılca, Küçükkızılca ve Çukurköy köyleri bu grup içinde yer alırlar. Bu köylerdeki yerleşmelerde, ahşap yapı malzemesi yaygın olmakla birlikte, taş ve kerpiç malzemenin de kullanıldığı görülmektedir(Foto: 11). Genelde bu gruptaki yerleşmeler, tek katlı olup, ahır ve erzak deposu gibi eklentilere sahiptirler.

Foto: 11. Tosya İlçesinde Ahşap Yapılara Bir Örnek(Çaybaşı Köyü)

1400 metrenin üzerinde yer alan köyler ise, kısmen ya da tamamen orman içinde yer almaktadırlar. Bu yerleşmeler araziye dağınık bir şekilde yayılmışlardır. Bu gruptaki yerleşmelerin neredeyse tamamı, tek katlı yerleşmeler olup, bu yerleşmelerde yapı malzemesi olarak ahşap kullanılmıştır. Özboyu, Gövrecik, Musaköy, Keçeli, Dağçatağı, Kilkuyu, Ahmetoğlu, Mısmılagaç, Aşağıberçin ve Yukarıberçin köyleri bu grup içinde yer alırlar. Bu köylerin hemen hepsinde, hâkim ekonomik faaliyet, hayvancılık ve ormancılıktır. Bu sebeple, bu kesimlerdeki yerleşmelerin hemen yanında veya alt kesimlerinde ahırlar bulunmaktadır. Bunlardan Yukarıberçin,

Aşağıberçin, Kilkuyu, Ahmetoğlu ve Mışmılağaç köylerinin ulaşım imkânlarının elverişli olması, bu köylerde yapı malzemesinin artık betonarmeye dönüşmesine neden olmuştur.

İlçedeki tek şehir yerleşmesi olan ve aynı zamanda ilçenin yönetim merkezi konumundaki Tosya, fonksiyonları bakımından bir şehir yerleşmesi görünümündedir. İlçe merkezindeki şehirsal fonksiyonlara ait unsurlar, şehir yerleşmelerindeki arazi kullanımı bölümünde detaylı bir biçimde ele alınıp incelenecektir.

2. İLÇE NÜFUSUNDAKİ GELİŞİM VE ALANSAL DAĞILIMI

a. Nüfusun Gelişimi:

Tosya ilçesinin nüfusu incelendiğinde, ilçe nüfusunun sayım yıllarına göre dalgalanmalar gösterdiği görülür. Osmanlı döneminde yapılan ilk nüfus sayımına göre, Kengiri(Çankırı) sancağına bağlı Tosya kazasında, 5585 erkek sayılmıştır(Karal, 1997:147). Bu nüfus sayımında, sadece Tosya şehri sayıma tabi tutulmuştur. 1893 yılında yapılan diğer nüfus sayımına göre, Tosya kazasında 16288 kadın, 16731 erkek olmak üzere toplam 33019 Müslüman nüfus; 256 kadın ve 2254 erkek toplam 481 Rum-Ortodoks nüfus mevcuttur. 1899 Kastamonu Vilayet Salnamesinde ise, 12127 kadın, 12146 erkek olmak üzere 24273 Müslüman nüfus; 272 kadın ve 273 erkek toplam 545 Rum-Ortodoks nüfus; 21 kadın ve 36 erkek toplam 57 Ermeni Grogeryan nüfus bulunmaktadır(Yurt Ansiklopedisi,1983:4563). Cumhuriyet döneminde, 1927 yılında yapılan ilk nüfus sayımında, kır ve kent ayrımı yapılmadan Tosya ilçesi nüfusunun 38757 olduğu belirlenmiştir.

Çizelge: 17. Tosya İlçesindeki Köy İdari Alanlarında Nüfus Sayımlarına Göre Nüfus Miktarları(Sıralama 2000 yılı nüfus sayımı sonuçlarına göre yapılmıştır)

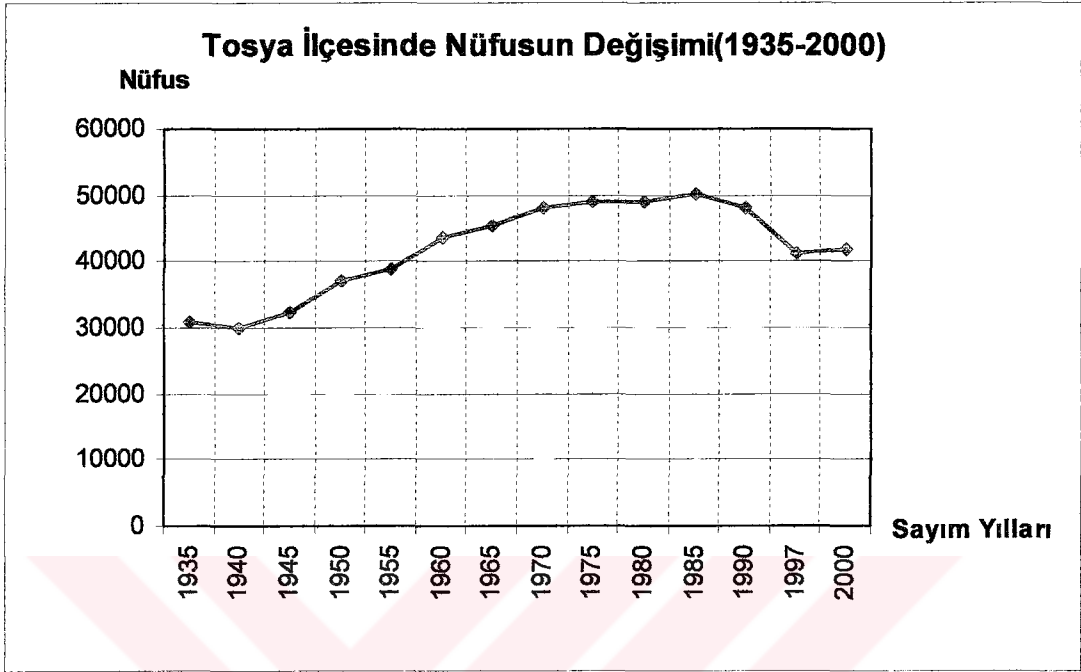
	1935	1940	1945	1950	1955	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1990	2000
Tosya	10048	9882	10784	11676	11978	13699	14119	16698	17515	19116	21172	22810	23257
Ortalıca	623	(Kargı)	(Kargı)	805	1025	1257	1112	1071	2096	1216	1708	1738	2589
Suluca	903	833	847	915	1008	1081	1146	1124	1206	1288	1252	1382	1492

Akbük	699	777	795	872	928	1029	1113	1170	1038	1088	1098	1071	945
Yenidoğan	755	733	865	921	1067	1089	1152	1222	1140	1282	1197	1195	847
Karabey	616	605	758	791	836	920	909	876	884	967	942	867	634
Aşağıkayı	1076	1069	1075	1226	1227	1315	1352	1297	1109	1080	1101	814	609
Sekiler	808	901	866	955	1015	730	762	779	797	973	884	799	602
Gökçeöz	416	488	513	756	795	827	896	940	939	999	965	950	589
Ekincik	436	446	484	543	587	617	667	624	661	673	712	690	520
Çaybaşı	579	633	629	744	794	860	871	835	820	721	805	675	466
Kilkuyu	1042	1093	1225	1664	1825	1907	1951	1981	2061	1175	922	634	454
Dağardı	267	276	321	376	432	483	520	570	503	593	572	559	400
Kuşçular	412	483	576	692	679	724	749	757	675	663	635	528	389
Bayat	448	465	463	520	607	658	697	716	716	731	688	553	357
Çepni	359	383	463	505	474	521	567	544	554	560	528	451	348
Sapaca	422	438	493	644	627	706	736	732	762	793	838	458	346
Çevlik	586	511	554	600	647	767	808	765	685	589	575	584	344
Çifter	381	409	458	516	551	560	596	614	592	542	468	428	333
Gövreçlik	(Mah)	(Mah)	(Mah)	(Mah)	(Mah)	557	589	607	676	669	638	568	331
Kayaönü	578	579	553	646	695	772	714	755	471	628	596	504	311
Ermelik	452	478	495	517	540	564	608	571	551	606	526	476	307
Yağcılar	863	867	949	1017	1004	915	926	907	811	698	618	480	297
Büyük	(Mah)	(Mah)	(Mah)	(Mah)	(Mah)	(Mah)	405	460	485	597	629	528	283
Gökomuz	556	563	610	655	501	543	510	523	660	618	611	544	282
Çukurköy	338	357	373	396	438	470	458	472	430	394	424	316	252
Yukarıkayı	363	385	382	393	428	513	471	456	478	415	393	341	235
Dağçatağı	510	517	559	583	640	627	672	676	578	543	459	366	223
Özboyu	185	202	202	224	231	243	260	268	283	284	286	261	221
Kargın	427	429	464	554	584	606	613	570	536	544	476	365	220
Aşağıberçin	341	327	350	390	411	430	426	436	378	426	349	273	218
Sofular	286	308	350	391	416	445	497	509	480	473	459	371	213
Küçüksekiler	(Mah)	(Mah)	(Mah)	(Mah)	(Mah)	326	342	382	461	419	381	286	203
Kösen	188	207	233	233	219	240	236	268	284	267	254	237	202
Zincirlikuyu	(Mah)	(Mah)	(Mah)	343	367	390	392	389	389	440	432	339	189

Çaykapı	367	407	361	383	434	524	491	472	464	482	445	353	186
Aşağıdikmen	224	222	241	269	274	269	294	253	266	265	229	226	176
Ahmetoğlu	463	482	752	547	599	542	531	576	436	410	378	289	169
Karasapanca	(Mah)	(Mah)	(Mah)	(Mah)	(Mah)	(Mah)	(Mah)	(Mah)	(Mah)	(Mah)	(Mah)	237	167
Akseki	475	448	495	263	272	271	297	335	331	329	305	292	160
Çeltikçi	204	262	288	326	355	361	374	369	319	363	373	273	155
Yukanberçin	388	407	423	462	466	485	456	378	349	291	260	203	151
Kızılcı	270	316	293	234	252	257	288	271	287	297	279	266	145
Keçeli	(Mah)	(Mah)	(Mah)	(Mah)	(Mah)	412	445	468	396	385	320	250	137
Kınık	(Mah)	(Mah)	(Mah)	369	390	419	275	229	239	207	265	201	132
Dedem	165	185	196	218	235	244	261	284	269	248	217	175	130
İncebel	332	324	323	222	218	215	244	255	307	305	297	227	130
Sevinçören	350	420	499	943	366	399	379	393	337	316	272	199	129
Yukarıdikmen	208	218	251	282	293	346	367	381	404	374	296	198	128
Musaköy	(Mah)	(Mah)	(Mah)	(Mah)	(Mah)	352	342	322	302	287	274	209	110
Küçükızılcı	(Mah)	(Mah)	(Mah)	(Mah)	(Mah)	(Mah)	192	222	239	205	188	169	95
Çakırlar	317	329	370	423	428	482	508	478	457	380	353	223	91
Mışmılağaç	331	406	208	241	287	275	278	317	296	302	218	151	75
Şarakman	(Mah)	(Mah)	(Mah)	(Mah)	(Mah)	171	165	166	161	157	122	90	41
Karaköy	346	(Mah)	(Mah)	445	457	472	438	372	502	486	441	383	(Mah)
TOPLAM	30403	30070	32389	37690	38902	43887	45467	48105	49065	49159	50125	48055	41995

Tosya ilçesinin nüfus özellikleri, dört dönem halinde incelenmeye çalışılacaktır. Bunlar 1935, 1960, 1985 ve 2000 sayım yıllarındaki nüfus verileridir. 1935 yılı, Cumhuriyet döneminde yapılan ilk kapsamlı nüfus sayım yılıdır. Bu sebeple, 1935 nüfus sayımı verileri temel alınmıştır. Tosya ilçesinde, 1940 yılındaki çok az bir azalma dışında, nüfus sürekli artmış ve bu artışın hızı diğer dönemlere göre(1960-1985 ve 1985-2000) biraz daha fazla olmuştur. 1960 yılından sonra da nüfus artmaya devam etmiş, ancak artış hızı biraz daha yavaşlamıştır. 1985 yılı, Tosya ilçesinde en fazla nüfusun sayıldığı yıl olmuş ve bu yıldan itibaren nüfusta belirgin bir düşüş meydana gelmiştir. Bu düşüş, 2000 yılına kadar devam etmiştir. Nüfus miktarında,

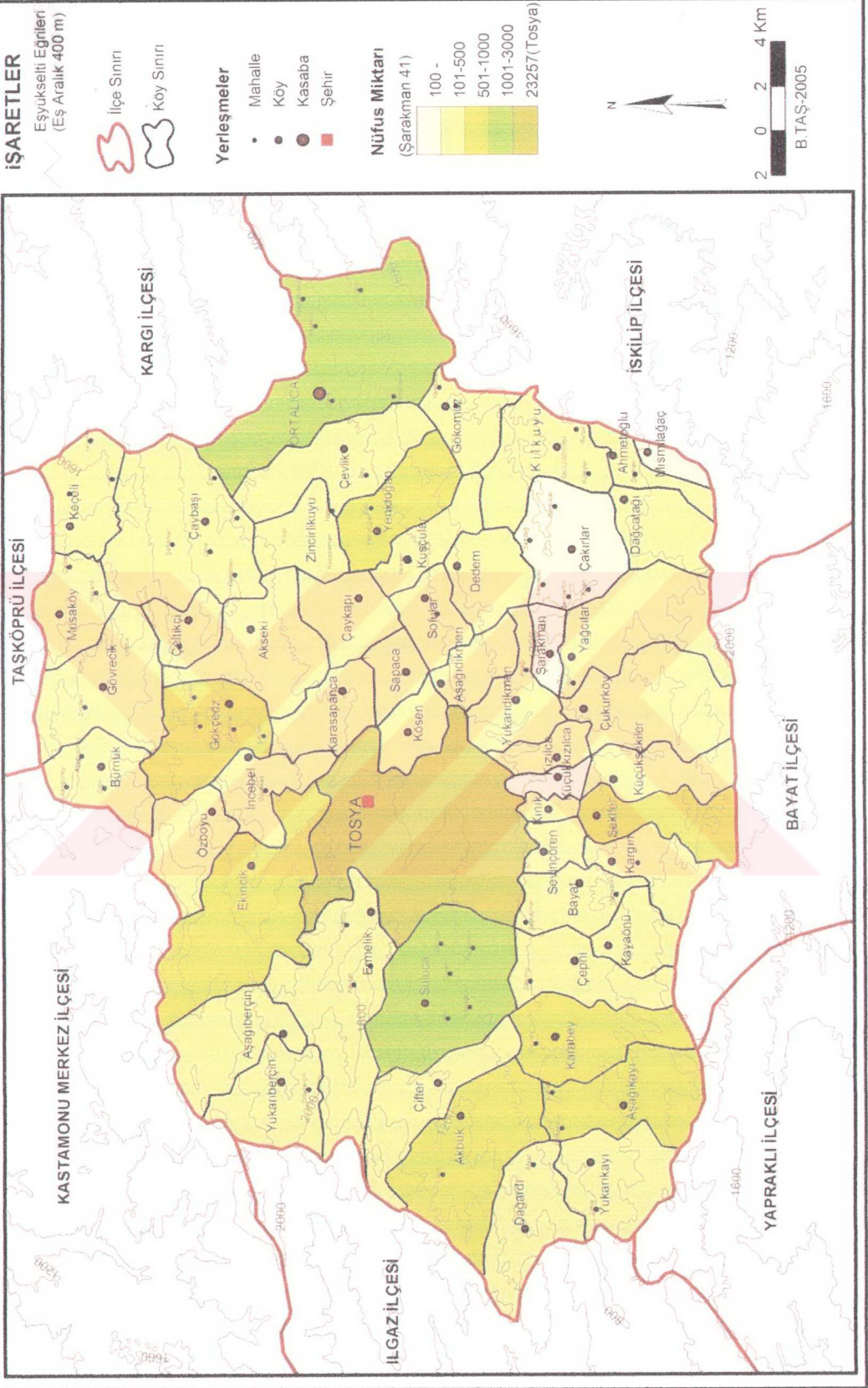
1997 yılından 2000 yılına hafif bir yükselme olmuşsa da geçmiş dönemlere göre nüfustaki düşüş devam etmiştir.

Şekil: 11. Tosya İlçesinde Nüfusun Sayım yıllarına göre Değişimi(Kaynak DİE)

Türkiye’de nüfus sayımlarını yapmakla yükümlü olan Devlet İstatistik Enstitüsü, sayımlarda köylerdeki mahalleleri de saymakla beraber, raporlarını köy bazında yayınlamaktadır. Bu sebeple, çok yerleşmeli köylerde yaşayan nüfus, tek bir yerleşmede ikamet ediyormuş gibi algılanmaktadır. Bu köylerin birden çok yerleşmesi olduğu, ancak arazi gözlemleri ve topoğrafya haritaları vasıtasıyla anlaşılabilir. Hâlbuki DİE hazırlamış olduğu istatistikleri mahalle bazına indirgemiş olsa idi, yerleşmeler ile nüfus arasındaki ilişkiler daha sağlıklı bir ortamda kurulmuş olurdu. Tosya ilçesinde de köy yerleşmelerinin önemli bir kesimi çok yerleşmeli, yani mahalleli yerleşmelerden oluşmaktadır ve bu mahallelerin nüfusları hakkında, herhangi bir bilgi sahibi olunamamaktadır. Ekonomik faaliyetler üzerinde önemli etkiler yapan nüfus, dinamik yapıya sahip bir unsurdur. Nüfusa dinamizm katan üç önemli özellikten söz etmek mümkündür. Bunlar; doğum, ölüm ve göç unsurlarıdır. Herhangi bir yerin nüfusunda, zaman içinde meydana gelen

Harita: 22. Tosya İlçesindeki Köy İdari Alanları ile Kentsel İdari Alanların Nüfus Miktarları(2000)

değişimler bu üç dinamiğin kontrolü altındadır. Ayrıca, bir yerdeki ekonomik kaynakların miktarı ve çeşitliliği de nüfus miktarındaki değişimleri etkilemektedir. Ekonomik şartların ağırlaştığı, geçim sıkıntısının baş gösterdiği alanlarda, insanlar geçimlerini sağlayabilecekleri alanlara göç etmektedirler. Türkiye’de, özellikle kırsal kesimden kopan nüfusun şehirlere yönelmesi tarzında karşımıza çıkan göçün, şehrsel çekicilikten ziyade, kırsal iticilikten kaynaklandığı söylenebilir(Özgür,1998:33). Özellikle kırsal kesimde tarımla uğraşan insanların, tarımsal faaliyetlerden elde ettikleri gelir, geçimlerini sağlayamayacak düzeye düştüğünde, insanlar kırsal kesimden şehirlere göç etmekte ve şehirlerde tarım dışı sektörlerde çalışmaya başlamaktadırlar.

Tosya ilçesinde Devrez Çayı çevresindeki verimli topraklara sahip köy yerleşmelerindeki tarımsal faaliyetler, yöre insanının geçimlerini karşılayabilecek düzeyde iken, yükseltinin arttığı ve tarım alanlarının azaldığı köy yerleşmelerinde topraktan elde edilen gelir azalmakta, dolayısıyla bu yerleşmelerden dışarıya göçler meydana gelmektedir. Tosya ilçesinde, kırsal kesimden dışarıya olan göçler, öncelikle Tosya şehrine, oradan da başta İstanbul olmak üzere Ankara ve Kastamonu’ya doğru gerçekleşmektedir. Göçlerle ilgili olarak verilen bu bilgiler, arazi çalışmaları sırasında köylerde yaşayan vatandaşlardan elde edilmiş olup sözlü kaynaklara dayanmaktadır. Zira, bununla ilgili olarak DİE’nin yayınlamış olduğu herhangi bir istatistik bulunmamaktadır.

Tosya ilçesinde, seçilmiş yıllar içinde nüfus, 1985 yılına kadar sürekli ve hızlı bir artış göstermiş, 1985 yılından itibaren nüfusta belirgin bir düşüş gözlenmiştir. 1985 yılından itibaren, Karadeniz bölgesi illerinin neredeyse tamamında nüfus eksilmeye başlamıştır(Özgür, 1998:19). Çalışma alanımızda, bu dönemdeki azalışın en önemli aktörünün göçler olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Özellikle İstanbul, yöre insanının en fazla göç ettiği bölge durumundadır.

1935 yılına geri dönülecek olursa; bu dönemde ilçede nüfusunun, 30403 olduğu görülür. İlçe genelinde nüfusu 1000’in üzerinde olan 2 köy

yerleşmesi göze çarpar. Bunlar; Aşağıkayı(1076) ve Kilkuyu(1042) köyleridir. Bunun yanında, nüfusu 500 – 1000 arasında olan 12 köy yerleşmesi bulunmaktadır. Ayrıca, 1935 yılında nüfusu 100'ün altında köy yerleşmesi yokken, 200'ün altında 3 köy bulunmaktadır. 1935 yılında nüfusu en az olan köy Kösen(188)'dir. Bu dönemde, Tosya şehrinin nüfusu ise 10048'dir. Bu dönemde Bürnük, Gövrecik, Karasapanca, Keçeli Kınık, Küçükkızılca, Küçüksekiler, Musaköy, Şarakman ve Zincirlikuyu köyleri, ya köy idari alanı olmadıklarından ya da Tosya ilçesine bağlı olmadıklarından dolayı sayıma katılmamışlardır.

Çizelge: 18. Seçilmiş Yıllara Göre Tosya İlçesinin Nüfusu(Kaynak DİE)

	1935	1960	1985	2000		1935	1960	1985	2000
Ahmetoğlu	463	542	378	169	Kargın	427	606	476	220
Akbük	699	1029	1098	945	Kayaönü	578	772	596	311
Akseki	475	271	305	160	Keçeli		412	320	137
Aşağıberçin	341	430	349	218	Kilkuyu	1042	1907	922	454
Aşağıdikmen	224	269	229	176	Kınık		419	265	132
Aşağıkayı	1076	1315	1101	609	Kızılca	270	257	279	145
Bayat	448	658	688	357	Kösen	188	240	254	202
Bürnük			629	283	Küçükkızılca			188	95
Çakırlar	317	482	353	91	Küçüksekiler		326	381	203
Çaybaşı	579	860	805	466	Kuşçular	412	724	635	389
Çaykapı	367	524	445	186	Mışmılağaç	331	275	218	75
Çeltikçi	204	361	373	155	Musaköy		352	274	110
Çepni	359	521	528	348	Ortalıca	623	1257	1708	2589
Çevlik	586	767	575	344	Özboyu	185	243	286	221
Çifter	381	560	468	333	Sapaca	422	706	838	346
Çukurköy	338	470	424	252	Şarakman		171	122	41
Dağardı	267	483	572	400	Sekiler	808	730	884	602
Dağcatağı	510	627	459	223	Sevinçören	350	399	272	129
Dedem	165	244	217	130	Sofular	286	445	459	213

Ekincik	436	617	712	520	Suluca	903	1081	1252	1492
Ermelik	452	564	526	307	Tosya	10048	13699	21172	23257
Gökçeöz	416	827	965	589	Yağcılar	863	915	618	297
Gökomuz	556	543	611	262	Yenidoğan	755	1089	1197	847
Gövrecik		557	638	331	Yukanberçin	388	485	260	151
İncebel	332	215	297	130	Yukarıdikmen	208	346	296	128
Karabey	616	920	942	634	Yukarıkayı	363	513	393	235
Karaköy	346	472	441		Zincirlikuyu		390	432	189
Karasapanca				167	TOPLAM	30403	43887	50125	41995

1935 nüfus sayımı sonuçlarına göre Tosya ilçesinde 14098 kadın, 16305 erkek, toplam 30403 nüfus bulunmaktadır. Bu dönemde ilçedeki köy sayısının 47 olduğu düşünülürse, bu nüfusun o döneme göre az olmadığı söylenebilir. 1935 yılında, ilçedeki kır nüfusunun 20355, şehir nüfusunun 10048 olduğu görülmektedir. Bu da yaklaşık olarak nüfusun 2/3'ünün kırsal kesimde yaşadığını göstermektedir.

1960 yılına gelindiğinde, Tosya ilçesinin nüfusunun 43887'ye yükseldiği görülmektedir. Bu da, yaklaşık olarak ilçe nüfusunun 25 yılda %45 oranında arttığını göstermektedir. Bu dönemde, nüfusu 1000'in üzerinde olan kırsal yerleşme sayısı 6'ya yükselmiştir. Bunlar; Akbük(1029), Aşağıkayı(1315), Kilkuyu(1907), Ortalıca(1257), Yenidoğan(1089) ve Suluca(1081) köy idari alanlarıdır. Nüfusu 500 – 1000 arasında ise 21 köy bulunmaktadır. Nüfusu 100'ün altında köy bulunmazken, 200'ün altında yalnızca Şarakman(171) köyü köy idari alanı bulunmaktadır. Bu dönemde kır nüfusu 30188'e, şehir nüfusu ise 13699'a yükselmiştir. Dikkat edilecek en önemli nokta, bu dönemde kır nüfusunda bir önceki döneme göre yaklaşık %50'lik artış olurken şehir nüfusunda %37'lik artış olmasıdır. Başka bir deyişle, bu dönemdeki toplam nüfusun %69'u kırsal kesimde yaşamaktadır. Bu dönemde, ilçenin toplam nüfusunun yaklaşık 3/4 ünün kırsal nüfusu oluşturmaktadır. 1960 yılında Tosya ilçesinde 21494 erkek, 22393 kadın nüfus bulunmaktadır.

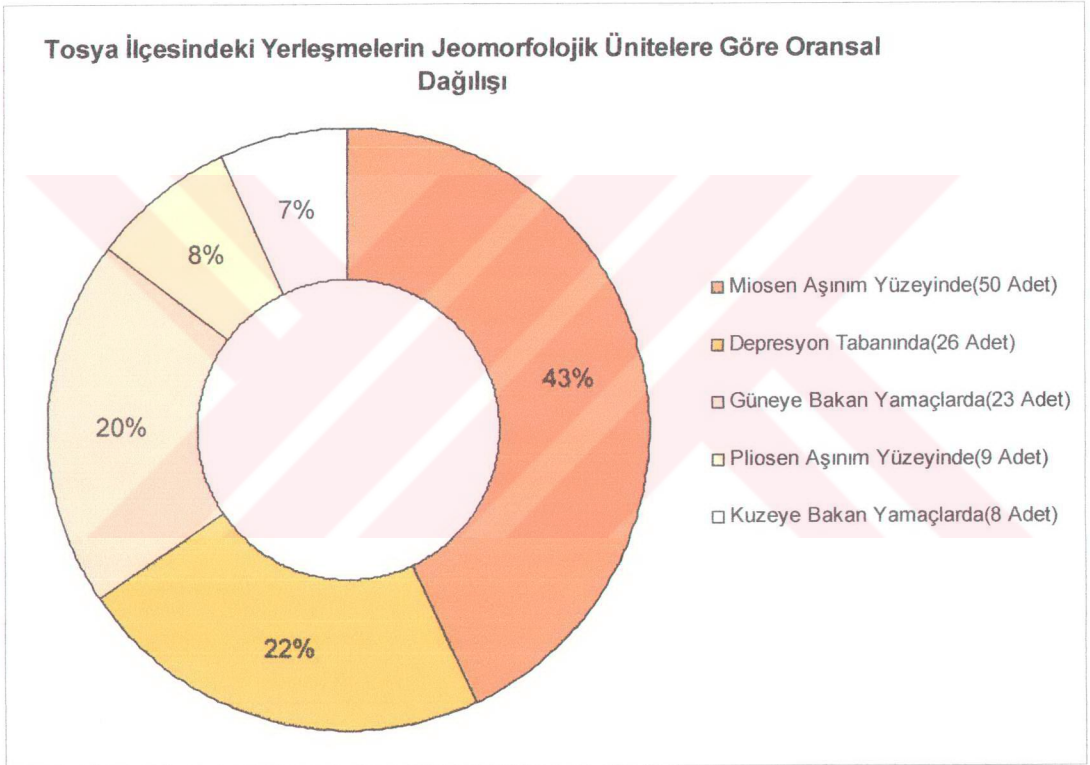
1985 yılında Tosya ilçesinin nüfusu 50125'e yükselmiştir. Nüfusu 1000'in üzerindeki yerleşmeler bir önceki döneme göre, Kilkuyu(922) köyü dışında aynı kalmıştır. Nüfusu 500 – 1000 arasındaki kır yerleşmesi sayısı da 18'e gerilemiştir. Nüfusu 100'ün altında köy bulunmazken 200'ün altında olan köy sayısı 2 dir. Bu dönemde en az nüfus barındıran köy idari alanı, Şarakman(122)'dir. 1985 yılında, ilçedeki toplam nüfusun 28953'i kırsal kesimde, 21172'si şehirde yaşamaktadır. Yani, bu dönemde ilçe toplam nüfusun %58'i kırsal kesimde yaşamaktadır. 1985 sayım sonuçlarına göre, kırsal kesimde yaşayan nüfusta belirgin bir düşüş gözlenmiştir. 1985 yılında ilçede 24346 erkek nüfus, 25779 kadın nüfus bulunmaktadır.

1985 yılından sonra, Tosya ilçesinin nüfusunda önemli bir düşüş yaşanmış ve 2000 yılına gelindiğinde, ilçe nüfusu 41995'e gerilemiştir. 2000 yılında ilçede nüfusu 1000'i aşan kırsal yerleşme sayısı 2'dir. Bunlar; Ortalıca(2589) ve Suluca(1492) köy idari alanlarıdır. Ortalıca, 1997 yılında Karaköy köy idari alanı ile birleşmiş ve belde teşkilatı kurulmuştur. 2000 yılında, nüfusu 500 – 1000 arasındaki kır yerleşmesi sayısı 7'ye gerilemiştir. Bu dönemde, nüfusu 100'ün altında 4 köy yerleşmesi bulunmaktadır. En az nüfusa sahip köy idari alanı ise, bir önceki dönemde olduğu gibi Şarakman(41)'dir. 2000 yılı sayım sonuçlarına göre, Tosya ilçesindeki köylerin büyük çoğunluğunun nüfusu 100 ile 500 arasında değişmektedir. Bu dönemde şehir nüfusu 23257, kır nüfusu 18738 olarak dağılmıştır. Ele aldığımız diğer dönemlere göre, bu değerlerde büyük değişiklikler gerçekleşmiştir. Kırsal kesimde yaşayan nüfus, toplam nüfusun %44'üne kadar gerilerken şehir nüfusunda oransal olarak artış gerçekleşmiştir. 1985 yılında şehir nüfus 21172 iken 2000 yılında 23257 olarak gerçekleşmiş, yani yaklaşık %10 artmıştır. Kırsal nüfus ise, 28953'ten 18738' gerilemiş, yani yaklaşık %40 azalmıştır. Kırsal nüfustaki azalma, şehir nüfusundaki artıştan daha fazla olmuş, başka bir deyişle, aradaki fark ilçe dışına göç etmiştir.

b. Nüfusun Alansal Dağılımı:

Tosya ilçesindeki yerleşmelerin konumları üzerinde yüzey şekillerinin önemli etkileri olmuştur. Yüzey şekillerine bağlı olarak arazi kullanımı da ilçe

arazisinde çeşitlilik göstermiştir. Verimli tarım alanlarının yer aldığı depresyon tabanına yakın olan kesimler, yerleşmeler için en cazip alanları oluşturmuştur. Bunun yanında 800-1100 metre aralığında yer tutan Pliosen aşınım yüzeyleri ile 1600 metre yükseltiye kadar çıkabilen Miosen aşınım yüzeylerinde tarım için elverişli alanların bulunması, bu kesimlerde de yerleşmelerin yer tutmasına neden olmuştur. Bunun dışında depresyon tabanına kuzeyden ve güneyden inen yamaçlarda da yerleşmeler bulunmaktadır. Ancak bu kesimlerde eğim şartlarının olumsuzluğu, yerleşmelerin diğer kesimlere göre daha az yer tutmasına neden olmuştur.

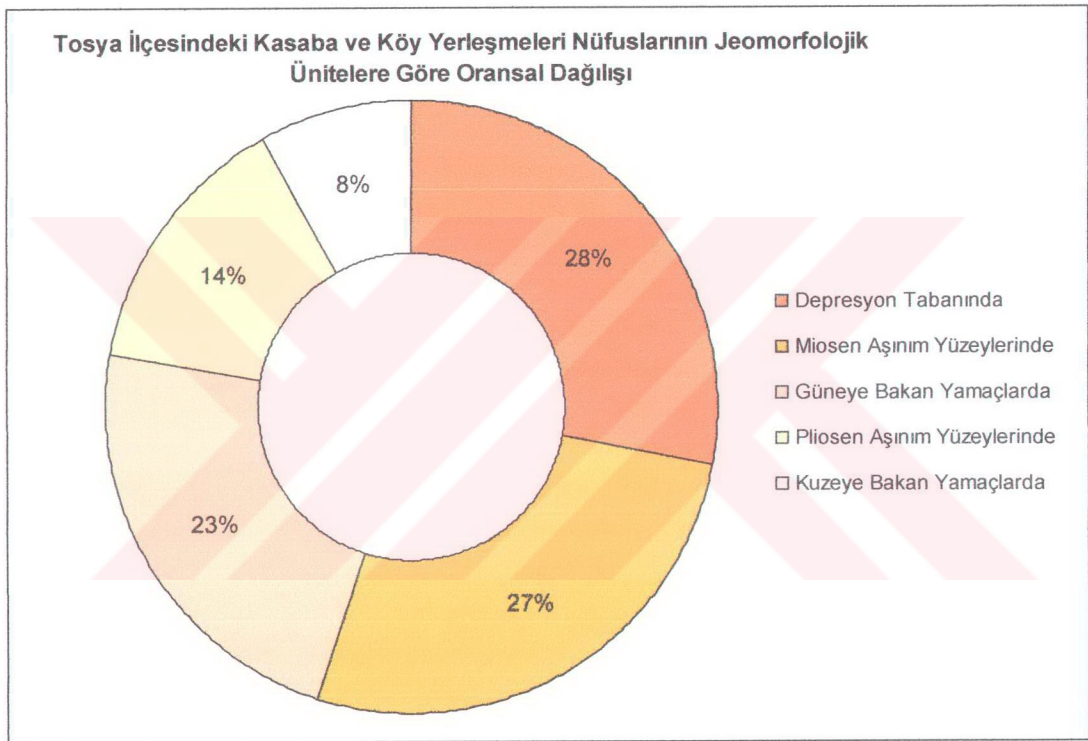

Şekil: 12. Tosya İlçesindeki Yerleşmelerin Jeomorfolojik Ünitelere Göre Oransal Dağılışı

Miosen aşınım yüzeylerinin bulunduğu alanlar en fazla yerleşmenin yer aldığı alanlardır. Nüfus miktarı bakımından ise depresyon tabanına göre daha az nüfusa sahip olan bu alanlarda, aritmetik nüfus yoğunluğu da oldukça düşüktür. İlçede en düşük nüfus yoğunluğuna sahip alanlar Miosen aşınım yüzeyi alanlarıdır. Çoğunlukla kuru tarım alanlarının yaygın olduğu

Miosen aşınım yüzeylerinde, buğday en önemli yetiştirilen tarım ürünü durumundadır.

Depresyonun kuzey ve güney yamaçlarındaki yerleşmelerin az ya da çok depresyon tabanı ile ilişkileri bulunmaktadır. Bu alanlarda özellikle bağ ve bahçe tarımına uygun alanların yer alması ve su kaynaklarına yakın olmaları, biraz daha fazla nüfusa sahip olmalarına neden olmuştur. Bu kesimde yer alan yerleşmelerin, depresyon tabanında tarım alanları bulunduğundan bu alanlarda bağ-bahçe tarımı yanında çeltik tarımı da yapılmaktadır.

Şekil: 13. Tosya İlçesindeki Kasaba ve Köy Yerleşmeleri Nüfuslarının Jeomorfolojik Ünitelere Göre Oransal Dağılışı

Pliosen aşınım yüzeyi üzerinde toplam 9 yerleşme bulunmaktadır. Geçmiş Dağları'nda yer alan bu yerleşmelerde nüfus miktarı oldukça yüksektir. Bu kesimde nüfus yoğunluğu, depresyon tabanı ile aynıdır. Bu durum üzerinde etkili olan en önemli faktör, geniş düz alanların varlığına bağlı olarak tarım alanlarında meydana gelen artıştır. Bu kesimde kuru tarıma ilave olarak sulamalı olarak meyve tarımı yapılabilmektedir. Aynı

zamanda hayvancılığın, özellikle de keçi yetiştiriciliğinin buralarda yaygın olması, nüfusun artmasında etkili olmuştur.

Çizelge: 19. Tosya İlçesindeki Yerleşmelerin Yer Aldıkları Jeomorfolojik Üniteler

Yer Aldığı Jeomorfolojik Ünite	Yerleşme Adı
Depresyon Tabanında ya da Yakınında	Kösen, Sapaca, Çaykapı, Zincirlikuyu, Hatçalar(Zincirlikuyu), Karaosman(Zincirlikuyu), Ortalıca, Dere(Ortalıca), Karaköy(Ortalıca), Aşağıkaraköy(Ortalıca), Çevlik, Bey(Çevlik), Yenidoğan, Eski(Yenidoğan), Kuşçular, Yeleser(Kuşçular), Sofular, Karapürçek(Sofular), Aşağıdikmen, Avşar(Dağardı), Devrez(Karabey), Çiftlik(Yukarıkayı), Damkıyı(Aşağıkayı), Kızılöz(Aşağıkayı), Sakızıçi(Çepni), Taşkaynar(Bayat)
Depresyonun Güneye Bakan Yamaçlarında	Karasapanca, Akseki, Çaybaşı, Şahanlar(Çaybaşı), Dere(Çaybaşı, Camili(Çaybaşı), Orta(Çaybaşı), Deliömer(Çaybaşı), Tosya, Dağardı, Akbük, Çifter, Suluca, Uğur(Suluca), Siteler(Suluca), Götürge(Suluca), Papazönü(Suluca), Arapoğlu(Suluca), Ermelik, Kirenli(Ermelik), Kayser(Ermelik), Kuz(Ermelik), Kılıçlı(Zincirlikuyu)
Depresyonun Kuzeye Bakan Yamaçlarında	Yukarıkayı, Karabey, Sevinçören, Kınık, Küçük kızılca, Kızılca, Yukarıdikmen, Aşağı(Yukarıdikmen)
Pliosen Aşınım Yüzeyinde ya da Yakınında	Aşağıkayı, Çepni, Kayaönü, Bayat, Manastır(Bayat), Kargın, Murat(Kargın), Sekiler, Küçüksekiler
Miosen Aşınım Yüzeyinde ya da Yakınında	Büyük, Sığır(Büyük), Aşağıgüney(Büyük), Yukarıgüney(Büyük), Musaköy, Çalca(Musaköy), Hasanlı(Musaköy), Gövrecik, Kurt(Gövrecik), Sinderli(Gövrecik), Unduk(Gövrecik), Keçeli, Aliefendi(Keçeli), Kargaderesi(Keçeli), Emirhacı(Keçeli), Çeltikçi, Mektepli(Çeltikçi), Gökçeöz, Kayser(Gökçeöz), Ermenler(Gökçeöz), Çomaklar(Gökçeöz), Tekeler(Gökçeöz), Özboyu, Ekincik, Incebel, Gövekaş(Incebel), Çukurköy, Aşağıberçin, Yukarıberçin, Ortabeçin(Yukarıberçin), Yağcılar, Göl(Yağcılar), Şarakman, Çakırlar, Sarsıklar(Çakırlar), Sazdağ(Çakırlar), Kepçeler(Çakırlar), Şemsettin(Çakırlar), Kıran(Çakırlar), Dedem, Köleşler(Kilkuyu), Kuruz(Kilkuyu), Hacızalimler(Kilkuyu), Gökomuz, Yeni(Gökomuz), Yamuklar(Gökomuz), Dağçatağı, Ahmetoğlu, Şehler(Ahmetoğlu), Mışmılağaç

Çizelge: 20. Tosya İlçesinde Jeomorfolojik Ünitelere Göre Nüfusun Dağılışı(2000).

Jeomorfolojik Ünite	Nüfus	Oran(%)	Arit. Nüfus Yoğunluğu
Depresyon Tabanında	5268	28	30
Miosen Aşınım Yüzeylerinde	5052	27	10
Güneye Bakan Yamaçlarda	4270	23	20
Pliosen Aşınım Yüzeylerinde	2650	14	30
Kuzeye Bakan Yamaçlarda	1498	8	20
Tosya Şehri	23257	100	340
TOPLAM	41995		

3. NÜFUSUN SOSYO – EKONOMİK YAPISI

Tosya ilçesinin nüfus sosyo-ekonomik özellikleri ve nitelikleri, 2000 sayım sonuçlarına göre değerlendirilecektir. Bu bağlamda ilk olarak ilçede yaşayan şehir ve kırsal nüfusunun, cinsiyete göre dağılımı incelenecektir.

2000 yılında ilçedeki 41995 kişi olan toplam nüfusun 20310'u erkek, 21685'i kadınlardan oluşmaktadır. Toplam 23257 olan şehir nüfusunun, 11431'i erkek, 11826'sı kadın nüfustan oluşmaktadır. 18738 olan toplam köy nüfusunun ise 8879'u erkek, 9859'u kadın nüfustan oluşmaktadır. Tosya şehrinde, kadın nüfusla erkek nüfus arasında büyük bir fark olmamakla birlikte, kadın nüfus daha fazladır. Kırsal kesimde de kadın nüfus erkek nüfustan fazladır, ancak, kırsal kesimde kadın – erkek sayıları arasındaki fark, şehirdekine göre daha fazladır. Kırsal kesimden dışarıya olan göçlerde öncelikle erkekler göçmekte, gittiği yerde iş ve yaşam ortamını düzene koyduktan sonra ailelerini yanlarına almaktadırlar. Bu durum, kırsal kesimde kadın nüfusunun erkek nüfusuna göre çok daha baskın bir hal olmasına neden olmaktadır. Tosya ilçesinin kırsal kesimindeki kadın nüfus fazlalığı da bu durumla açıklanabilir.

Çizelge: 21. Tosya'da Nüfusun Yaş Grupları ve Cinsiyete Göre Dağılımı(Kaynak DİE)

Yaş Grubu	Erkek	Kadın	Toplam
0 – 4	859	854	1713
5 – 9	955	859	1814
10 – 14	1129	1091	2220
15 – 19	1175	1049	2224
20 – 24	732	949	1681
25 – 29	905	914	1819
30 – 34	820	753	1573
35 – 39	806	892	1698
40 – 44	815	832	1647
45 – 49	717	692	1409
50 – 54	668	700	1368
55 – 59	497	545	1042
60 – 64	408	454	862
65 – 69	403	446	849
70 – 74	299	391	690
75 – 79	139	214	353
80 – 84	61	97	158
85 ve Üzeri	42	91	133
TOPLAM	11431	11826	23257

Nüfusun yaş gruplarına göre dağılımı, DİE tarafından ilçe merkezleri baz alınarak yapıldığı için, ilçede yaşayan nüfusun yaş gruplarına göre dağılımı sadece Tosya şehri ile sınırlandırılmak zorunda kalmıştır. Tosya şehrinde, 15 – 19 ve 10 – 14 yaş grubunda yaşayan nüfus diğer yaş gruplarına göre daha fazladır. 80 – 84 ve 85 üzeri yaş grubu ise Tosya nüfusu içinde en az yere sahiptir. Tosya şehrinde yaşayan nüfusun yaş gruplarına göre dağılımı Çizelge 21'de gösterildiği gibidir

Tosya ilçe merkezindeki nüfusun, okuryazarlık ve eğitim durumu ele alınacak olursa; 2616 kişinin okuma yazma bilmediği, 18594 kişinin ise okuma yazma bildiği tespit edilmiştir. Başka bir deyişle ilçedeki okuryazarlık oranı %88'dir. Tosya'daki nüfusun eğitim durumuna bakılacak olursa; nüfusun %70'inin ilkokul, %9'unun ortaokul, %14'ünün lise ve %7'sinin de yüksek öğretim mezunu olduğu görülür.

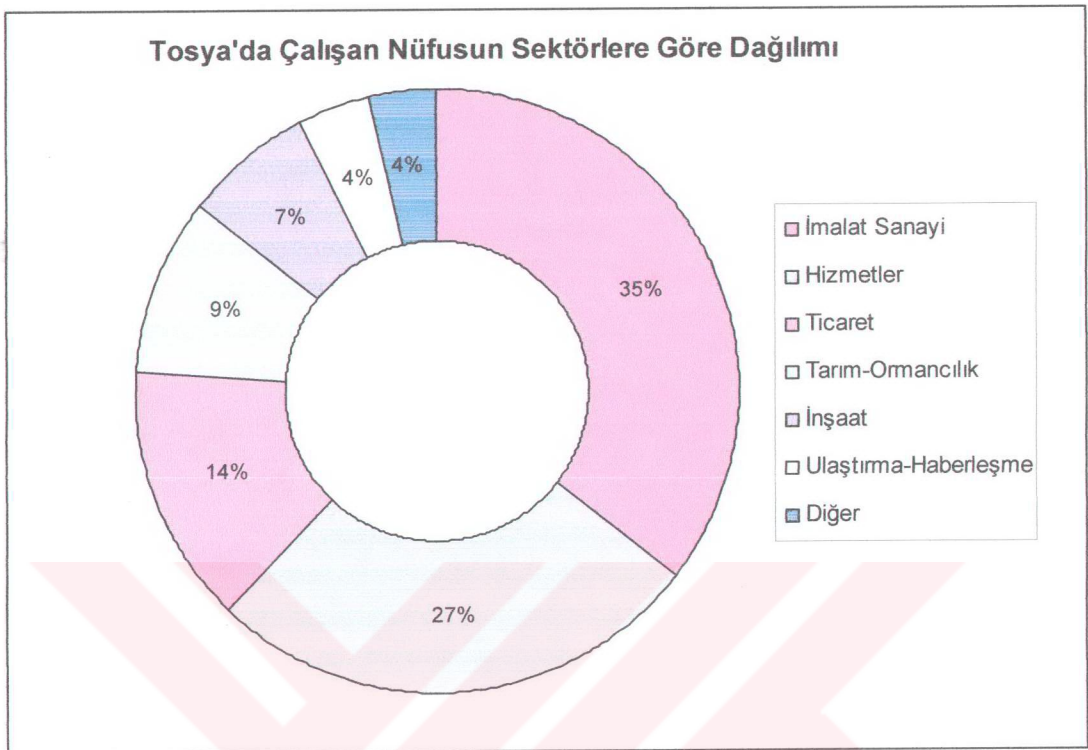
Çizelge: 22. Tosya'da Yaş Gruplarına Göre İşgücü Durumu(Kaynak DİE)

Yaş Grubu	İ ş g ü c ü			İşgücü Dışı
	Çalışan	İşsiz	Toplam	
12 – 14	56	8	64	1352
15 – 19	522	138	660	1564
20 – 24	618	139	757	924
25 – 29	880	72	952	867
30 – 34	797	48	845	728
35 – 39	799	46	845	853
40 – 44	780	37	817	830
45 – 49	590	20	610	799
50 – 54	415	18	433	935
55 – 59	207	15	222	820
60 – 64	127	9	136	726
65 ve Üzeri	165	13	178	2005
TOPLAM	5957	563	5891	12405

Tosya'da yaşayan nüfusun yaş grubu ve işgücü durumuna göre dağılımına bakıldığında; iktisaden faal olan nüfusun, yani 12 yaşın üzerindeki nüfus miktarının 18926 olduğu görülür. Bunun 6521'i, yani %34'ü işgücünde olan nüfusu, 12504'ü, yani %66'sı işgücünde olmayan nüfusu oluşturmaktadır. İşgücünde olan nüfus içinde ise, 25 – 29 yaş grubu en fazla çalışan grup olarak karşımıza çıkmaktadır. Toplam 6521 olan işgücü nüfusunun 5957'si, yani %91'i istihdam edilmiş nüfusu, 564'ü, yani %9'u ise işsiz nüfusu oluşturmaktadır. Tosya'da işgücü dışındaki nüfusun büyük çoğunluğunu ev kadınları(%62), emekliler(%15) ve öğrenciler(%18) oluşturmaktadır.

Tosya'da çalışan nüfusun ekonomik faaliyet kollarına göre dağılımında, imalat sanayinin ilk sırada olduğu görülür. İmalat sanayinin

ardından, hizmetler sektörü gelmektedir. En az istihdam edilen sektör ise, madenciliktir(Şekil: 14).

Şekil: 14. Tosya'da Çalışan Nüfusun Sektörlere Göre Dağılımı

Şehirleşmenin fazla olduğu yerlerde, hane halkı büyüklükleri de fazla olmamaktadır. Kırsal kesimde ise birkaç aile aynı hanede yaşayabilmekte, dolayısıyla hane halkı büyüklüğü artmaktadır. Şehirlerde ise genel olarak bir hanede bir aile yaşamaktadır. Tosya'da toplam 6195 hane bulunmaktadır ve hane halkı büyüklükleri 2 ile 4 arasında olan haneler çoğunluktadır.

Çizelge: 23. Tosya'da Hane Halkı Sayıları ve Hane Halkı Büyüklükleri(Kaynak DİE)

Toplam Hanehalkı Sayısı	Hane Halkı Büyüklüğü									
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10+
6195	459	1185	1156	1672	925	457	191	75	26	49

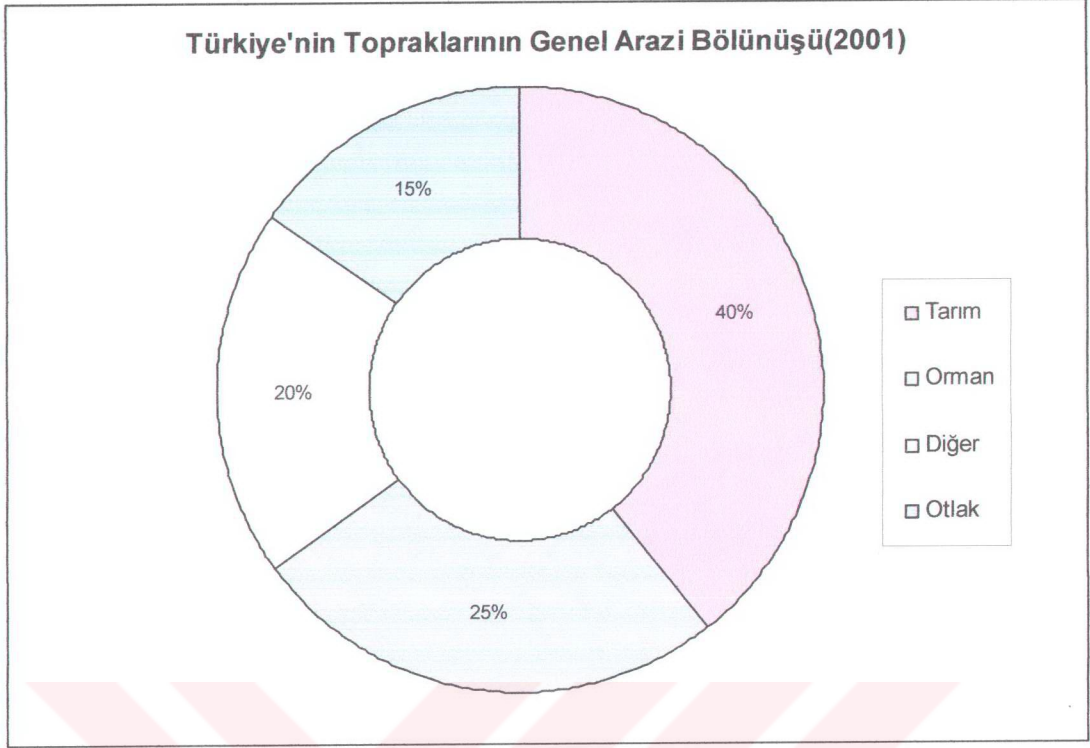
III. TOSYA İLÇESİNDE GENEL ARAZİ BÖLÜNÜŞÜ

Arazi bölünüşü denilince, bir ülke, bölge ya da yöredeki arazinin hangi amaçlarla kullanıldığı akla gelmelidir. Yani, arazideki tarım yapılan alanlar, orman alanları, otlak alanları ve yerleşme alanlarının toplam alan içerisindeki dağılımları, arazi bölünüşü olarak ifade edilebilir. Bu bağlamda, 1949 yılında Lizbon'da toplanan uluslar arası coğrafya kongresinde, arazi kullanımı haritalarının hazırlanırken nasıl bir tasnif yapılması gerektiği tartışılmış ve Gözenç, Türkiye için uygun bir tasnif sistemi önermiştir(Gözenç, 1980). Gözenç'e göre tarım alanları(ekili ve dikili tarım alanları), ormanlık alanlar, çayır ve meralar(otlak alanları) ve kullanılmayan alanlar şeklinde bir arazi bölünüş tasnifi, Türkiye için en uygun tasnif olarak önerilmiştir(Gözenç, 1980:46). Bu bağlamda Türkiye, Kastamonu ili ve Tosya ilçelerinin arazi bölünüşleri değerlendirilecektir.

Çizelge: 24. Türkiye, Kastamonu ili ve Tosya İlçelerinin Genel Arazi Bölünüş Durumları - 2001(Kaynak DİE, Tarım ve Orman Bakanlıkları).

	Tarım Alanı (km ²)	Orman Alanı (km ²)	Otlak Alanı (km ²)	Diğer (km ²)	Toplam (km ²)
Türkiye	322250	207030	123776	161522	814578
Kastamonu	3674	8380	824	230	13108
Tosya	215	646	113	11	985

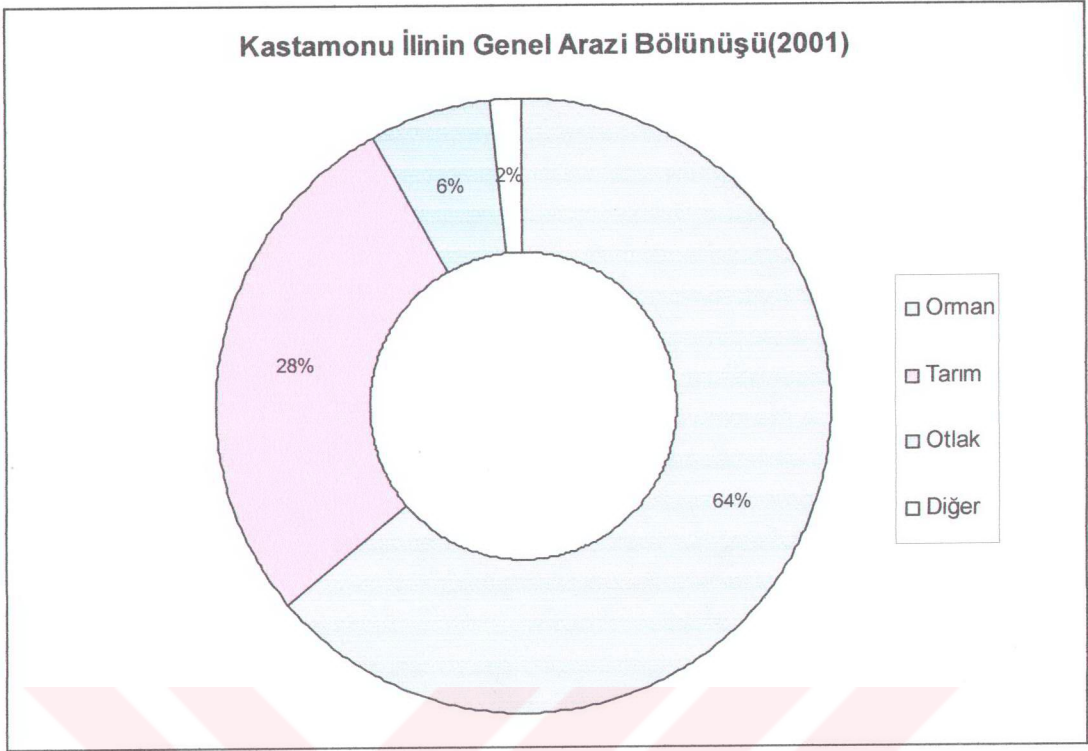
Yukarıdaki çizelge incelendiğinde, Türkiye topraklarının %40'ının tarım arazisi olarak kullanıldığı, %25'inin orman, %15'inin otlak ve %20'sinin diğer kullanım alanlarına bölündüğü görülür. Genel olarak bakıldığında, Türkiye'de arazi bölünüşünün homojen bir dağılım gösterdiğini söyleyebiliriz. Kastamonu ilinin genel arazi bölünüşüne bakılırsa, il genelinde orman alanlarının %64'lük payla, ilin toplam yüzölçümünün yarısından fazlasını kapladığı görülür. İl genelinde tarım alanları %28, otlak alanları ise %6'lık bir paya sahiptir.

Şekil: 15. Türkiye Topraklarının Genel Arazi Bölünüşü

Kastamonu ili, dağlık alanların fazla olduğu bir yörede yer almaktadır. Her ne kadar doğu Karadeniz bölgesi kadar olmasa da, ilin bulunduğu Batı Karadeniz bölgesi, engebenin fazla olduğu, düz alanların az olduğu ve çevresine göre yağış miktarının fazla olduğu bir bölgedir. Bu açıdan bakıldığında, Kastamonu ilinde orman alanlarının fazla yer kaplaması, ilin sahip olduğu doğal koşulların bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır.

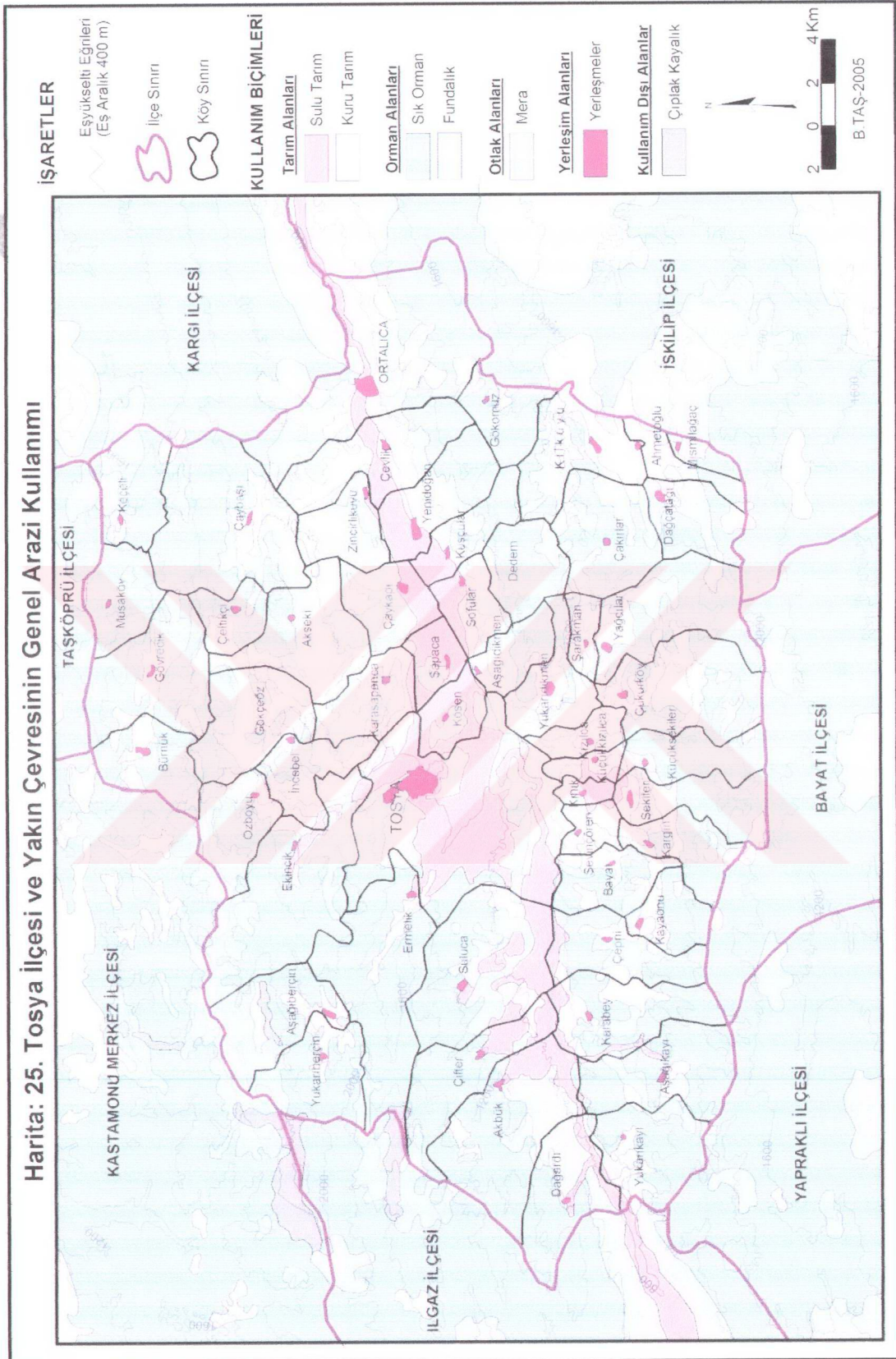
Kastamonu ilinde olduğu gibi, Tosya ilçesinde de orman alanlarının oldukça geniş bir alan kapladığı görülmektedir(%66). İlçede tarım alanları %22, otlak alanları %11'lik paya sahiptir. Tosya ilçesinin tarım alanları, Türkiye toplam tarım alanlarının %0,06'sına, Kastamonu ilinin ise %5,85'ine sahiptir. Orman alanları bakımından değerlendirildiğinde, Tosya ilçesi Türkiye toplamının %0,3'üne, Kastamonu ilinin %7,7'sine sahiptir. Tosya ilçesinin otlak alanları ise Türkiye genelinin %0,09'una, Kastamonu ilinin ise %13,7'sine karşılık gelmektedir.

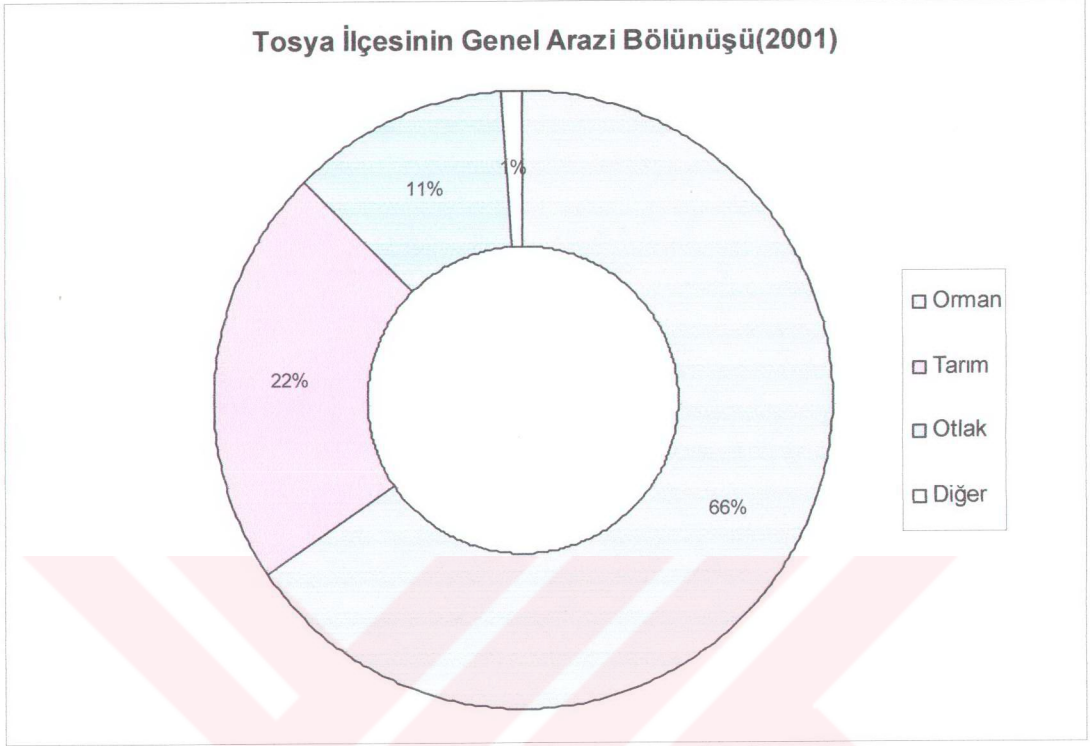
Şekil: 16. Kastamonu İlinin Genel Arazi Bölünüşü

Tosya ilçesinde, orman alanlarının bu denli fazla olmasındaki faktörlerin başında, yüzey şekilleri yükselti ve yağış gelmektedir. İlçe genelinde dağlık alanların geniş yer kaplaması, bu dağlık alanlar üzerinde orman formasyonuna ait bitki türlerinin kolayca yetişmesine neden olmuştur. Bu dağlık alanların yükseltilerinin fazla olması, buraların daha fazla yağış almasına neden olarak orman örtüsünün tutunabilmesine olanak sağlamıştır. Ayrıca, Ilgaz ve Geçmiş Dağları üzerinde, çoğu yerde eğim şartlarının tarımsal faaliyetlere izin vermeyecek düzeyde olması, bu alanların da ormanlar tarafından işgal edilmesine neden olmuştur. Böylece, ilçe genelinde ormanlar, oldukça geniş bir alana yayılma imkânı bulabilmişlerdir. Ancak, Devrez Çayı'nın güney kesiminde yer alan Geçmiş Dağları üzerinde, geniş düzlük alanların bulunması, buralarda ormanlık alanların yanında, tarım ve otlak alanlarının da yer almasına neden olmuştur. Buna karşın, kuzey kesimde yer alan Ilgaz Dağları'nda düzlük alanların çok geniş yer kaplamaması ve bu dağlık kütleinin yükseltisinin, Geçmiş Dağları'na göre

Harita: 25. Tosya İlçesi ve Yakın Çevresinin Genel Arazi Kullanımı

daha fazla olması, Ilgaz Dağları üzerindeki tarıma uygun alanların daralmasına neden olmuştur.

Şekil: 17. Tosya İlçesinin Genel Arazi Bölünüşü

İlçedeki tarım alanlarının, Devrez Çayı ve ona bağlanan derelerin etrafında toplandığı görülür. Akarsular tarafından getirilen ve eğimin azaldığı yerlerde biriktirilen malzemelerden oluşan alüvyal topraklar, tarımsal faaliyetler için en uygun alanlardır. Tosya ilçesinde, alüvyal toprakların bulunduğu alanlar, aynı zamanda yoğun bir biçimde tarımın yapıldığı alanları oluşturmaktadır. Bu sebeple, ilçede tarımsal faaliyetler bakımından, Devrez Çayı ve çevresindeki alanlar büyük önem taşımaktadır. Bu alanlarda yetiştirilen en önemli tarımsal ürün çeltiktir. Devrez Çayı'na bağlanan yan kollar üzerinde ise çeltik tarımı, yerini bağ – bahçe tarımına bırakmaktadır.

Tosya ilçesindeki dağlık alanlardaki tarım alanları ise, Devrez Çayı güneyindeki Geçmiş Dağları üzerinde yoğunlaşmaktadır. Geçmiş Dağları'nın yükseltisinin, kuzeydeki Ilgaz Dağları'na göre daha az olması ve üzerinde tarım yapılabilecek nitelikteki düzlük alanlara sahip olması, bu kesimdeki

köylerde tarımsal faaliyetlerin artmasına yol açmıştır. Buna bağlı olarak, Ilgaz Dağları üzerinde orman tahribatı sonucu açılan tarım alanlarına fazlaca rastlanmaktadır. Geçmiş Dağları üzerinde de orman tahribatı sonucu açılan tarım alanları bulunmasına karşın, Ilgaz Dağları üzerinde olduğu kadar yaygın değildir.

Çizelge: 25. Tosya İlçesinde İdari Alanlara Göre Arazi Bölünüşü Durumları(Dekar-%).

İdari Alan	Orman	Orman (%)	Tarım	Tarım (%)	Otlak	Otlak (%)	Diğer	Diğer (%)	Toplam
TOSYA	18580	28	33334	50	12612	19	2402	3	66928
ORTALICA	36541	68	8343	16	7777	15	745	1	53406
Ekincik	25507	63	2711	7	12257	30	78	0	40553
Çaybaşı	33066	82	2993	7	3957	10	115	1	40131
Ermelik	32402	88	2480	7	1298	3	714	2	36894
Suluca	17971	50	10707	31	6799	19	161	0	35638
Akbük	26972	80	6255	18	193	1	131	1	33551
Çukurköy	20387	75	6734	25	0	0	127	0	27248
Gövmecik	17889	67	5091	19	3803	14	111	0	26894
Yağcılar	22471	88	2839	11	59	0	165	1	25534
Akseki	17184	73	3780	16	2632	11	79	0	23675
Çevlik	11082	47	8595	36	3761	16	139	1	23577
Aşağıkayı	18801	82	1734	8	2348	11	149	1	23032
Çakırlar	18697	85	901	4	2172	10	105	1	21875
Karabey	11980	55	6844	31	2905	13	106	1	21835
Gökçeöz	13089	62	7470	35	467	3	68	0	21094
Kilkuyu	12472	62	7260	37	83	0	294	1	20109
Dağardı	17078	86	2677	13	0	0	87	1	19842
Çifter	13100	66	4742	24	1570	8	321	2	19733
Aşağıberçin	7160	37	3590	18	7485	38	1272	7	19507
Yukarıkayı	15265	79	2303	12	1790	9	48	0	19406
Yukarıberçin	11222	64	2523	14	3622	21	223	1	17590
Yenidoğan	12109	71	4713	27	83	0	312	2	17217
Çepni	9525	55	4045	24	3514	20	94	2	17178
Sekiler	11377	73	4104	26	0	0	165	1	15646
Keçeli	10602	68	546	4	4295	28	89	0	15532
Büyük	10340	71	3031	21	1006	7	193	1	14570
Özboyu	9293	64	603	4	4507	31	71	1	14474
Dağçatağı	10178	75	1862	14	1283	10	193	1	13516
Dedem	13415	100	0	0	0	0	11	0	13426
Yukarıdikmen	10125	76	3052	23	0	0	230	1	13407
Karasapanca	3141	24	5801	44	4246	31	122	1	13310
Çaykapı	3932	30	4258	32	4912	37	178	1	13280
Küçüksekiler	12201	92	988	7	0	0	80	1	13269
Musaköy	12712	96	0	0	436	3	68	1	13216
Bayat	7365	58	3719	29	1535	12	57	0	12676

İncebel	7872	63	3411	27	1151	9	91	1	12525
Kargın	9808	78	2596	21	0	0	97	1	12501
Zincirlikuyu	8381	69	982	8	2624	22	109	1	12096
Gökomuz	9657	88	852	8	452	3	71	1	11032
Kuşçular	6980	64	2535	23	1238	12	95	1	10848
Kayaönü	6259	63	2993	30	577	6	129	1	9958
Sofular	5470	56	4170	43	0	0	100	1	9740
Aşağıdikmen	8810	95	419	4	0	0	70	1	9299
Kösen	135	2	5875	67	2659	30	71	1	8740
Çeltikçi	6173	72	2228	27	0	0	120	1	8521
Sapaca	0	0	5900	83	1079	15	107	2	7086
Ahmetoğlu	3465	50	3457	50	0	0	0	0	6923
Kızılca	4049	64	2212	35	0	0	80	1	6342
Sevinçören	3030	55	2410	44	0	0	64	1	5504
Şarakman	4205	85	692	14	0	0	65	1	4962
Küçükkızılca	2252	54	1813	44	0	0	72	2	4137
Mısımlağaç	3177	91	219	7	0	0	83	2	3479
Kınık	1123	40	1607	58	0	0	64	2	2794
TOPLAM	646077	66	214999	22	113187	11	10993	1	985256

Tosya ilçesindeki otlak alanlarının, dağlık kesimlerde ve bu dağların yamaçlarında yoğunlaştığı görülür. İlçeyi çevreleyen her iki dağ kütlesi üzerinde de otlak alanlarının bulunduğu görülür. Otlak alanları, dağlık alanların Devrez Çayı'na bakan eteklerinde yoğunlaşmaktadır. Ayrıca köy yerleşmelerinin yakınındaki alanlarda da hayvancılık faaliyetine bağlı olarak, otlak alanları bulunmaktadır. İlçedeki otlak alanları, homojen bir dağılışı göstermemektedir. Alana yayılmış vaziyette olan otlak alanları, bir bütün oluşturacak kadar geniş alanlar kaplamazlar. Buna karşın, küçük alanlar halinde ve genelde yerleşmelerin yakınında olacak şekilde dağılışı gösterirler.

İlçede, hiç tarım alanına sahip olmayan iki köy idari alanı bulunmaktadır. Bunlardan ilki Ilgaz Dağları üzerinde yer alan Musaköy, diğeri ise Geçmiş Dağları üzerinde yer alan Dedem köyleridir. Aslında, bu köyler için "hiç tarım arazisine sahip değildirler" şeklinde bir ifade gerçeği tam olarak yansıtmaz. Şöyle ki; bu köylerde de elbette tarım arazileri bulunmaktadır. Ancak, bu tarım arazileri kayda değer düzeyde(yaklaşık10 dekarın altında) değildir. Benzer bir şekilde, Sapaca köy idari alanı, ilçede orman alanına sahip olamayan tek köy idari alanıdır. Ancak, Musaköy ve Dedem köy idari alanlarından farklı olarak, Sapaca köy idari alanında, gerçekten hiç orman alanı bulunmamaktadır. Çünkü bu köy idari alanının sınırı, tamamen Devrez

çayı ve çevresindeki sulu tarım alanlarının içerisinde yer almaktadır(Harita: 25 ve Çizelge: 25).

Genel olarak bakılırsa; Tosya ilçesinde arazinin bölünüşünün, Türkiye'nin genel arazi bölünüşü ile benzeşmediği, buna karşın, Kastamonu ilinin genel arazi bölünüşüyle paralellik gösterdiği söylenebilir. Kastamonu ilinin, dolayısıyla Tosya ilçesinin bulunduğu çevrenin genel coğrafi özelliklerine bağlı olarak, ormanlık alanların geniş yer kapladığı, buna karşın tarım yapılan alanların daraldığı görülmektedir.

IV. TOSYA İLÇESİNDE ARAZİDEN YARARLANMA

Türkiye’de arazi kullanımı ve onun planlamasına yönelik hizmetler bölgesel ya da yöresel düzeyde kalmış, ülke çapına yayılamamıştır. Köylerimize ait arazi kullanım durumlarını belirlemeye yönelik çalışmalar 1980’li yıllardan başlayarak bir defa yapılmış ve daha sonra bu konuda bir çalışma yapılmamıştır. Bu çalışmalar ise, ilçe ölçeğinde hazırlanmış, köy idari alanlarına kadar ayrıntıya inilmemiştir. Örneğin, çalışma alanımız olan Tosya ilçesinin de içinde bulunduğu Kastamonu iline ait arazi varlığı, son olarak 1993 yılında belirlenmiştir. Bu dönem öncesindeki durum ve sonrasında meydana gelen değişiklikler kayıt altına alınmamıştır. Bu tez çalışması kapsamında, ilçe alanının tamamına yönelik arazi çalışmaları yapılmış, aktüel arazi kullanımı durumunu belirlemeye çalışılmıştır.

Tosya ilçesinde ekonomik faaliyetler ile arazi kullanımı arasında sıkı ilişkiler bulunmaktadır. Tosya ilçesinde orman alanlarının oldukça geniş bir alan kaplaması, ilçede orman ürünleri sanayinin gelişme göstermesine olanak sağlamıştır. Bunun yanında depresyon tabanındaki doğal şartların elverişli olmasına bağlı olarak bu kesimde tarım, özellikle de çeltik tarımı ön plana çıkmıştır. Tosya ilçesinde, otlak olarak kullanılan alanlar oldukça sınırlıdır. Dağlık kütlelerin çok fazla yağış alması ve eğim değerlerinin yüksek olması, otlak alanlarının gelişmesine engel olmuştur. Otlak alanlarının kısıtlı olması, hayvancılık faaliyetlerinin ahırlarda yoğunlaşmasına neden olmuştur. Ancak doğal şartlardaki elverişsizliğe rağmen ilçede hayvancılık faaliyetleri yaygın ve etkili biçimde sürdürülmektedir. Ayrıca ilçe arazisi içinde Neojen depolarının varlığı, tuğla-kiremit sanayinin kurulmasına ve gelişmesine büyük katkı yapmıştır.

A. HAMMADDE ÜRETİM ALANLARI

Hammadde, bir ürün ya da mal oluşturmak için gerekli maddelerin işlenmeden önceki doğal durumu olarak tanımlanır(Türkçe Sözlük, C:I, 499). Yani, hammadde; işlenmemiş durumda doğada doğal olarak bulunan ya da insanlar tarafından yetiştirilen, meydana getirilen maddelerin tümünü

kapsamaktadır. Buna göre insanın hiçbir etkisi olmadan doğada kendiliğinden yetişmiş, işlenmemiş haldeki her türlü doğal ürünlerle, insanın bizzat uğraşarak yetiştirdiği işlenmemiş ürünlere hammadde denilmektedir(Özçağlar, 2003:127).

Arazi kullanımının belirlenmesinde, hammadde üretim alanları önemli bir yere sahiptir. Çünkü hammadde üretimi, mekândan yararlanmayı da beraberinde getirmektedir. Tarım, hayvancılık, ormancılık, avcılık-toplayıcılık ve madencilik faaliyetleri, doğal ortamla birebir ilişkili olan hammadde üretim gruplarıdır. Bu faaliyetler, doğal şartlara bağlı olarak farklı alanlarda farklı nitelik taşımaktadırlar. Örneğin, verimli tarım arazilerinin bulunduğu alanlarda tarımsal hammadde üretimi artmaktadır. Bunun gibi, ormanların geniş yer kapladığı alanlarda da ormana dayalı hammadde üretimi yoğunlaşmaktadır. Hayvan yetiştiriciliğinin kolaylaştığı otlak alanlarında ve hayvan çiftliklerinin yoğunlaştığı alanlarda, hayvancılığa dayalı hammadde üretiminin önem kazandığı görülmektedir. Buna benzer örnekleri çoğaltmak mümkün olmakla birlikte, üzerinde durulması gereken nokta, hammadde üretiminin doğal çevre şartlarından etkilendiği, hatta, ekolojik ortamı bozacak kadar da doğal çevreyi etkileyebildiği gerçeğinin unutulmamasıdır.

Tarım, hayvancılık, ormancılık, avcılık-toplayıcılık ve madencilik gibi hammadde üretim alanları, herhangi bir mekânda, o mekânın sahip olduğu potansiyele bağlı olarak biri diğerinden ya da diğerlerinden daha baskın olabilmekte ya da bu hammadde üretim faaliyetleri, mekânda birbirine yakın yoğunlukta olabilmektedir. Kısaca, bir yerin sahip olduğu doğal ve beşeri özellikler, o yerdeki hammadde üretim faaliyetlerinin alandaki dağılışını ve yoğunluğunu etkilemektedir.

Tosya ilçesinin bulunduğu alanın sahip olduğu doğal şartlar, ilçe genelinde orman alanlarının çok geniş yer kaplamasına neden olmuştur. Bu bağlamda, arazi kullanımı bakımından öncelikle Tosya ilçesindeki orman alanları ele alınacaktır. Sonrasında tarım alanları ve daha sonra da otlak alanları ele alınacaktır.

1. ORMAN ALANLARI

Orman, ağaçların, başka birtakım bitkilerin, irili ufaklı hayvanların katıldığı bir yaşam topluluğudur. Görünüme ağaçlar egemendir. Bu nedenle, ormandan söz edildiğinde akla ve göz önüne gelen, geniş alanlı ve boylu ağaç topluluğudur(Sanır, 2000:218). Orman, yukarıdaki tanımda da belirtildiği gibi, sadece ağaçlardan oluşmamaktadır. Ağaç toplulukları yanında, hayvanlar ve orman altı flora olarak adlandırılan bitkiler de orman alanlarının elemanları arasında yer alırlar. Bu sebeple, orman alanlarını, içindeki tüm elemanlarla birlikte ele almak gerekmektedir.

Orman alanlarının oluşumunda, iklimin büyük etkisi bulunmaktadır. Çünkü, kültür bitkilerinde olduğu gibi, orman alanlarındaki bitki toplulukları da sıcaklık ve yağış koşullarından fazlaca etkilenmektedirler. Elbette orman alanlarının oluşmasında sadece iklime ait unsurlar etkili değildir. İklimin yanında yüzey şekilleri ve beşeri faktörler de orman alanları üzerinde etkilidirler. Ormanlar, çoğunlukla kendiliğinden doğal olarak yetişen ağaç topluluklarından oluşmaktadır. Bunun yanında insanlar tarafından oluşturulmuş orman alanları(antropojen) da bulunabilmektedir. Yeryüzünde, ormanların genel olarak dağlık alanlarda yoğunlaştığı görülmektedir. Dağlık alanlar, iklim ve yüzey şekilleri bakımından, orman topluluğuna ait bitkilerin yetişebileceği doğal şartlara sahiptirler. Ayrıca, dağlık alanlarda beşeri unsurların olumsuz etkileri, düz alanlara göre daha azdır. İnsanlar, dağlık alanlardan ziyade, düz alanlardan faydalanma yollarına gitmişlerdir. Bu sebeple, düz alanların sınırlı olduğu alanlar dışında, orman alanları insanların daha az faydalandıkları alanlardır. Ancak, doğal şartların elverişsiz olduğu düz alanlar ile dağların geniş yer kapladığı yerlerde, dağlık alanlardan faydalanmak bir zorunluluk halini almıştır. Ormanların dağlık alanlarda daha fazla yer alması da, ormanlardan farklı şekillerde faydalanma yollarına gidilmesine neden olmuştur.

Dağlık bölgelerin görünürdeki en büyük potansiyel kaynağını ormanlar meydana getirir. Dağlık bölgeler yükselti ve iklim faktörleri açısından ideal olarak ağacın yetişme ortamıdır. Dağ topraklarının tabiatı ve bol nem, orman

ağaçlarının gelişmesine olumlu olanaklar sağlamıştır(Tunçdilek,1985:144). Orman alanlarında yetişen ağaçlar, yakacak olarak kullanılmakta; mobilya sanayi başta olmak üzere, inşaat, kâğıt sanayisine hammadde sağlamaktadır. Çam ormanlarında yetişen ağaçlardan elde edilen reçine, meşe ağaçlarından elde edilen meşe palamudu, günlük ağacından elde edilen sığla yağı, tropikal kuşak ormanlarında yetişen kauçuk ağaçlarından elde edilen kauçuk, sanayinin çeşitli kollarında yaygın olarak kullanılan orman hammaddeleridir(Özçağlar, 2003:140).

Ormanlar, yağışların fazla olduğu dönemlerde, erozyonu önlemede önemli rol oynarlar. Bunun yanında, yeraltı suyunun tutulmasında ve su baskınlarının önlenmesine katkıda bulunurlar. Ayrıca orman alanları, rekreasyon amaçlı kullanım için de ideal olan alanlardır. Temiz hava almak, eğlenmek ve dinlenmek için gidilen ve çoğunlukla ormanlar içerisinde bulunan piknik alanları, insanlar tarafından kullanılan önemli rekreasyon alanlarıdır. Orman altı flora arasında bulunan bitkilerden elde edilen ürünler de insanlar tarafından değerlendirilmektedir. Mantar, kekik, keven, böğürtlen, dağ çileği gibi bitkiler, orman altı florasına ait bitkilere örnek olarak verilebilir. Arıcılık faaliyetlerine de ev sahipliği yapan orman alanları gerek çam, gerekse çiçek balı üreten arıcılar tarafından kullanılmaktadır.

Türkiye’de dağlık alanların geniş yer kaplaması, bu dağlık alanlarda ormanların gelişmesine olanak sağlamıştır. Türkiye topraklarının %25’ini kaplayan ormanlar, hemen her bölgede yetişme olanağı bulabilmişlerdir. Başta Karadeniz bölgesi olmak üzere Akdeniz, Marmara ve Ege bölgeleri, Türkiye’de orman alanlarının geniş yer kapladığı bölgelerdir. Karadeniz bölgesi, sahip olduğu iklim ve yüzey şekillerine bağlı olarak, Türkiye’de en fazla orman alanına sahip olan bölgedir. Özellikle doğu Karadeniz bölgesi, çok sık bir orman örtüsüne sahiptir. Orta Karadeniz bölgesinde orman alanları biraz daralmakla birlikte, yine de önemli bir paya sahiptir. Araştırma alanımızın da içinde bulunduğu Batı Karadeniz bölgesi ise, orman varlığı bakımından önemli bir yere sahiptir. Küre ve Ilgaz Dağları, bölgedeki ormanlara ev sahipliği yaparlar. Küre Dağları, Karadeniz üzerinden gelen

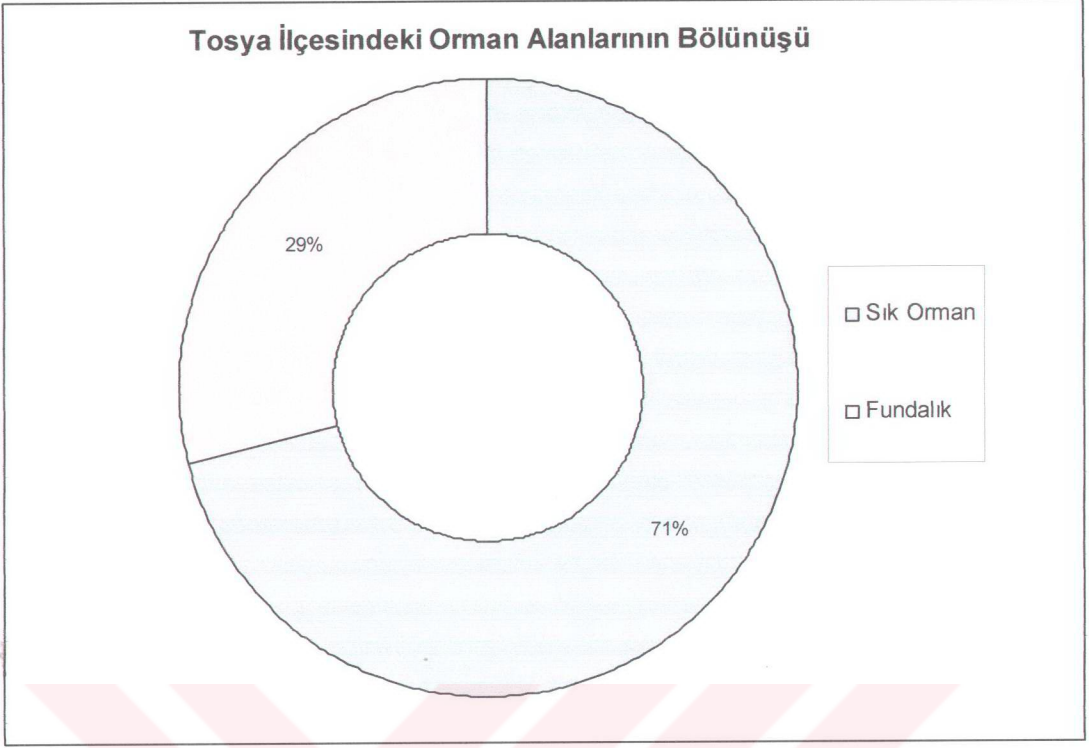
nemi hava kütlelerine daha yakın olduğu için, özellikle kuzeye bakan yamaçlarında, yoğun orman örtüsüyle kaplıdır. Ilgaz Dağları'nda ise, Küre Dağları kadar olmasa da yoğun orman alanları bulunmaktadır. Ilgaz Dağları'nın, özellikle kuzeye bakan yamaçlarında ormanlar geniş yer kaplarken, güneye bakan yamaçlarında yoğun orman alanları ancak 1000 metrenin üzerinde başlar.

Araştırma alanımız olan Tosya ilçesi idari alanı içerisinde yer alan Ilgaz Dağları'nın büyük bölümü üzerinde, orman ve fundalık alanlar oldukça geniş yer kaplar. Devrez depresyonunun güneyinde yer alan ve Köroğlu Dağları'nın uzantısı olan Geçmiş Dağları da ormanlar bakımından oldukça zengindir. Geçmiş Dağları'nın Tosya ilçesi idari alanı içerisinde kalan kuzey yamaçları, orman alanları bakımından, Ilgaz Dağları'nın güney yamaçlarına göre daha sık orman örtüsüne sahiptir. Bu durum üzerinde bakının etkisi önemli bir paya sahiptir. Çünkü kuzeye bakan yamaçlar, daha fazla yağış almaktadır.

Tosya ilçesindeki orman alanları, genel arazi bölünüşü içinde, %66'lık bir paya sahiptir. Yani, ilçe alanının yaklaşık 2/3'ü ormanlarla kaplıdır. Bu da, yararlanma bakımından ilçedeki en geniş alanın ormanlarla kaplı olduğunu gösterir. İlçe genelindeki orman alanları, iki ayrı grupta ele alınacaktır. Bunlardan ilki, sık orman alanları, diğeri ise fundalıklardır. Çalı formasyonu veya küçük ağaççıklar halindeki doğal bitki örtüsüne fundalık denilmektedir(Özçağlar, 2003:139). Fundalık alanlar gelişerek orman alanlarına dönüşebilmektedir. Bu sebeple fundalıkları, araziden yararlanma bakımından, orman alanları içerisinde değerlendirmek daha doğru olacaktır.

a. Sık Orman Alanları

Tosya ilçesindeki sık orman alanları, ilçe alanı içerisinde %47, orman alanları içerisinde ise %71'lik paya sahiptir. Devrez Çayı depresyonunun kuzeyinde yer alan Ilgaz Dağları ve güneyinde yer alan Geçmiş Dağları, sık orman alanlarının en fazla yayılım gösterdiği yerlerdir.

Şekil: 18. Tosya İlçesindeki Orman Alanlarının Bölünüşü

Devrez Çayı depresyonunun her iki yamacında da ortalama 800-900 metre yükseltiden itibaren başlayan sık orman alanları, 2000-2200 metre yükseltiye kadar çıkabilmektedir. Sık orman alanlarını karaçam, sarıçam, köknar ve meşe ağaçları oluşturmaktadır. Bunlardan meşe ve karaçam formasyonları 1000-1500 metreler arasında yoğunlaşırken, 1500 metrenin üzerinde sarıçam ve köknar ağaçlarının, sık orman alanlarındaki bitki türlerini oluşturduğu gözlenmiştir.

Devrez depresyonunun kuzey kesimindeki Ilgaz Dağları üzerinde bulunan sık orman alanları, güney kesimdeki Geçmiş Dağları üzerinde bulunan sık orman alanlarına göre daha fazla yer kaplar. İlçe alanının büyük bölümünün Ilgaz Dağları üzerinde bulunması böyle bir durumun ortaya çıkmasına neden olmuştur. Ancak, bu dağlık alanların Devrez depresyonuna bakan yamaçlarında durum değişir. Bakı etkisine bağlı olarak, Geçmiş Dağları'nın kuzey yamaçları, Ilgaz Dağları'nın güney yamaçlarına göre daha sık orman örtüsüne sahiptir. Bunun yanında, Ilgaz Dağları üzerinde eğim

şartlarının elverişsiz olması, bu dağlık alanda tarım yapılabilen alanları sınırlamıştır.

Köy idari alanlarına göre değerlendirildiğinde, sık orman alanlarının, Ilgaz Dağları üzerinde yer alan Musaköy'de %94 ile en fazla orana sahip olduğu görülür(Çizelge: 25). Musaköy köy idari alanının neredeyse tamamını kaplayan sık orman örtüsü, köy halkının ekonomik uğraşları üzerinde önemli etkiler yaratmıştır. Orman tahrip edilerek tarım alanı açılmış olmasına rağmen, bu tarım alanlarından köy halkının ihtiyaçlarını dahi karşılayacak düzeyde ürün alınamamaktadır. Hatta, Musaköy'de yıllar önce orman içinde açılan tarım alanları, köyden dışarıya göçlerin artmasıyla birlikte kullanılmamaya başlanmıştır. Orman tahribatı sonucu açılan bu tarım alanlarında, yağışın fazla olmasına bağlı olarak tekrar orman ağaçları yetişmeye başlamış ve bu tarım alanları doğal olarak orman alanı haline gelmeye başlamıştır(Foto: 12).

Tosya ilçesindeki sık orman alanı oranının, köy idari alanları içerisinde %80'in üzerinde olduğu diğer köy idari alanları ise Gökomuz(%87), Ermelik(%86) ve Küçüksekiler(%85) köyleridir. Bunlardan Ermelik köy idari alanı Ilgaz Dağları üzerinde, Gökomuz ve Küçüksekiler köy idari alanları ise Geçmiş Dağları üzerinde yer almaktadırlar. Toplam 26 köy idari alanında, sık orman oranı %50'nin üzerindedir. Yani, ilçedeki köylerin yarısında, sık orman alanlarının kapladığı alan, diğer kullanım alanlarının oranlarına göre daha fazladır. Bu da, Tosya ilçesindeki sık orman alanlarının yararlanma bakımından büyük bir potansiyele sahip olduklarını göstermektedir.

Devrez Çayı depresyonu tabanında yer alan köy idari alanları, sık orman alanları bakımından fakir olan alanlardır. Depresyon tabanı ya da tabana yakın konumda bulunan Çaykapı, Karasapanca, Zincirlikuyu, Sapaca ve Kösen köy idari alanlarında, 500-800 metreler arasında, sık orman bulunmamaktadır. Bu köy idari alanlarından Kösen, Çaykapı ve Sapaca'da sulu tarım alanları oldukça geniş yer kaplamaktadır. Buna karşın, Karasapanca ve Zincirlikuyu köy idari alanlarında, sık orman alanı hiç olmamakla birlikte sulu tarım alanı yok, ya da çok düşük bir oranda

bulunmamaktadır. Bu köy idari alanları, depresyon tabanına, sözü edilen diğer köy idari alanlarına göre daha uzakta bulunmaktadır.

Foto: 12. Musaköy Kuzeyindeki Tarım Alanlarının Orman Alanlarına Dönüşmesi

Çizelge: 26. Tosya ilçesinde Köy İdari Alanlarına Göre Sık Orman ve Fundalık Alanların Dağılışı

Köy İdari Alanı	Sık Orman (da)	Sık Orman (%)	Fundalık(da)	Fundalık(%)
Ahmetoğlu	1888	27	1577	23
Akbük	19357	58	7615	23
Akseki	4439	19	12745	54
Aşağıberçin	7160	37	0	0
Aşağıdikmen	4565	49	4245	46
Aşağıkayı	17514	76	1287	6
Bayat	6516	51	849	7
Bürnük	10340	71	0	0

Çakırlar	12774	58	5923	27
Çaybaşı	24530	61	8536	21
Çaykapı	0	0	3932	30
Çeltikçi	5660	66	513	6
Çepni	9525	55	0	0
Çevlik	5081	22	6001	25
Çifter	13100	66	0	0
Çukurköy	15331	56	5056	19
Dağardı	10175	51	6903	35
Dağçatağı	6591	49	3587	27
Dedem	10671	79	2744	20
Ekincik	22244	55	3263	8
Ermelik	31828	86	574	2
Gökçeöz	8324	39	4765	23
Gökomuz	9650	87	7	0
Gövrecik	17111	64	778	3
İncebel	2540	20	5332	43
Karabey	11575	53	405	2
Karasapanca	0	0	3141	24
Kargın	8010	64	1798	14
Kayaönü	6259	63	0	0
Keçeli	8343	54	2259	15
Kilkuyu	5050	25	7422	37
Kınık	0	0	1123	40
Kızılca	72	1	3977	63
Kösen	0	0	135	2
Kuşçular	4116	38	2864	26
Küçükkızılca	45	1	2207	53

Küçüksekiler	11265	85	936	7
Mısmılağaç	1696	49	1481	43
Musaköy	12489	94	223	2
Ortalıca	22325	42	14216	27
Özboyu	6703	46	2590	18
Sapaca	0	0	0	0
Sekiler	9364	60	2013	13
Sevinçören	0	0	3030	55
Sofular	293	3	5177	53
Suluca	15422	43	2549	7
Şarakman	665	13	3540	71
Tosya	7506	11	11074	17
Yağcılar	17225	67	5246	21
Yenidoğan	6911	40	5198	30
Yukarıberçin	11222	64	0	0
Yukarıdikmen	3631	27	6494	48
Yukarıkayı	12503	64	2762	14
Zincirlikuyu	0	0	8381	69
TOPLAM	459604	47	186473	19

Çaykapı, Karasapanca, Zincirlikuyu, Sapaca ve Kösen köy idari alanları dışında, Sevinçören ve Kınık köy idari alanlarında da, hiç sık orman alanı bulunmamaktadır. Bu iki köy idari alanı, 800-1100 metre yükselti aralığında ve Geçmiş Dağları'nın kuzey yamaçlarında yer alır. Hiç sık orman alanı bulunmayan diğer köylerden farklı olarak, bu iki köy idari alanının, depresyon tabanı ile bir bağlantısı bulunmamaktadır. Bu yükseltideki ve bu bakı şartlarına sahip iki köy idari alanında hiç sık orman alanının bulunmaması, doğal bir durum değildir. Daha önce sık orman örtüsünün bulunduğu bu köy idari alanlarında, orman alanları tarımsal faaliyetler için tahrip edilmiş ve eski orman alanları günümüzde tarım alanı haline

dönüştürülmüştür. Bu iki köy halkı ile yapmış olduğumuz mülakatlar, bu tezimizi doğrulamıştır. Kınık köy idari alanında, sulama imkânlarının da elverişli olması, eski orman alanlarının meyveliklere dönüşmesine neden olmuştur. Sevinçören köy idari alanında ise, ormandan açılan tarım alanlarında, kuru tarım yöntemleriyle tarımsal üretim yapılmaktadır.

Kınık köy idari alanının hemen doğusunda yer alan Kızılca ve Küçükkızılca köy idari alanlarında, sık orman örtüsü % 1 gibi çok düşük bir alan kaplamaktadır. Bu iki köy idari alanında da, Sevinçören ve Kınık köy idari alanlarında olduğu gibi, orman tahribatının çok fazla olduğu görülür. Kızılca ve Küçükkızılca köylerinde, ormandan açılan alanlar, kuru tarım alanı olarak kullanılmaktadır. Genel olarak ilçe alanı içerisinde, Sevinçören, Kınık, Kızılca ve Küçükkızılca köy idari alanlarının bulunduğu kesimde, orman tahribatı yoluyla açılan tarım alanlarının yoğunluk kazandığı görülmektedir. Buna benzer şekilde, depresyon tabanı ve Geçmiş Dağları'nın kuzey yamacında yer alan Sofular köy idari alanında, sık orman alanları, %3'lük bir paya sahiptir. Sofular köy idari alanında, sık orman alanları Geçmiş Dağları eteklerinde yoğunlaşmaktadır. Adı geçen bu köy idari alanlarının yüzölçümlerinin çok küçük olması, tarım yapılabilecek alanları sınırlamıştır. Bu köy idari alanlarında, tarım amaçlı kullanılan alanların geçmişte sık orman örtüsüyle kaplı olduğu, tarım yapılabilecek alana ihtiyaç duyulmasıyla birlikte bu sık orman alanlarındaki ağaçların kesilerek buraların tarım alanına dönüştürüldüğü görülmektedir. İlçedeki diğer köy idari alanlarında da orman alanlarının tarım alanına dönüştürüldüğü görülmekle birlikte, bu köy idari alanlarında daha fazla dönüşüm olduğu gözlenmiştir.

Tosya ilçe alanı içerisinde, toplam 16 köy idari alanında, sık orman örtüsüyle kaplı alan oranı %10 ile %50 arasında değişmektedir. Bu 16 köy idari alanının hepsi de, depresyon tabanında ya da dağ etek ve yamaçlarında konumlanmıştır. Bu köy idari alanlarında, su kaynaklarına yakınlığa bağlı olarak hâkim yararlanma biçimlerinin sulu ya da kuru tarım şeklinde olduğu görülür(Harita: 26).

Çizelge: 27. Tosya İlçesindeki Sık Orman Alanları ve Fundalıkların Bulundukları Jeomorfolojik Birimlere Göre Oransal Dağılışı

Kullanım Şekli Jeomorfolojik Birim	Sık Orman (%)	Fundalık (%)
Aşınım Yüzeyi(Miosen)	27	19
Yamaç	27	11
Tabansız Vadi	18	16
Aşınım Yüzeyi(Pliosen)	9	12
Aşınım Yüzeyi(Oligosen)	6	1
Sırt	4	13
Etek Düzlüğü	3	9
Fay Yamacı	3	5
Seki	2	6
Boğaz	1	3
Badlands	0	5
Birikinti Konisi	0	0
Tepe	0	0
Vadi Tabanı	0	0
Toplam	100	100

Sık orman alanları, bulundukları jeomorfolojik birimlere göre değerlendirilecek olunursa; sık orman alanlarının Miosen dönemi aşınım yüzeyleri üzerinde(%27) ve yamaçlarda(%27) yoğunlaştığı görülür(Çizelge: 18). Ayrıca, tabansız vadilerin yamaçlarında da sık orman alanları %18'lik bir orana sahiptir. Bunun yanında, badlands, birikinti konisi, tepe ve vadi tabanlarında, orman alanlarının bulunmadığı tespit edilmiştir.

Aslında, yükselti faktörü göz önüne alındığında, Oligosen dönemi aşınım yüzeyleri üzerinde, sık orman alanlarının daha geniş yer kaplaması gerekirdi. Ancak, bu aşınım yüzeylerinin bulunduğu alanlarda yükseltiye bağlı olarak tarımsal faaliyetlerin sınırlanmış olması, bu kesimlerde hayvancılığı ön plana çıkarmış, buna bağlı olarak da bu aşınım yüzeyleri çoğunlukla otlak alanı olarak kullanılmıştır.

Miosen dönemi aşınım yüzeyleri üzerinde orman alanlarının artış göstermesi, bu aşınım yüzeylerinin 1000 metre yükseltinin üzerinde bulunmasına bağlanabilir. Bu alanlarda yükseltinin yanında iklim şartlarının olumsuz etkisi, tarımsal faaliyetleri kısıtlamış ve bu alanlar üzerinde orman alanları gelişme gösterebilmiştir. Yamaçlarda ise eğim şartlarının olumsuzluğuna bağlı olarak tarım yapılamamakta, bu alanların sık ormanlar tarafından işgal edilmesine olanak sağlamaktadır.

Tepelik alanlarda ana kayanın yüzeyde bulunması ve toprak örtüsünün bulunmaması, sık orman ağaçlarının yetişmesine olanak sağlamamıştır. Bunun gibi badlands alanlarında da toprak örtüsü çok cılız olduğu için, bu alanlarda sık orman bitkileri tutunamamıştır. Birikinti konisi ve vadi tabanları ise, tarım alanı olarak kullanıldıkları için buralarda sık ormanlara rastlanmamaktadır.

b. Fundalık Alanlar

Fundalıklar, tam oluşmamış sık orman alanlarıdır. Yani, fundalıklarda ağaç toplulukları seyrek bir yapıya sahiptir. Ayrıca, ağaçların boyları sık ormanlardaki kadar uzun değildir. Tosya ilçe alanı içerisinde yer alan fundalık alanlarda, çeşitli türlerde ağaç toplulukları bulunmaktadır. Tür çeşitliliği, sık orman alanlarına göre, fundalıklarda daha fazladır. Fundalık alanlardaki en fazla görülen ağaç türünü meşeler oluşturmaktadır. Meşelerin yanında, dişbudak, söğüt, fındık ve akçaağaçlar, fundalık alanlarda yer alan diğer bitki türlerini oluşturmaktadır.

Foto: 13. Depresyonun Batı Kesimi Yamaçlarındaki Fundalıklar ve Depresyon Tabanındaki Çeltik Alanları

Tosya ilçesinde, fundalık alanlar ilçe topraklarının %19'unu, toplam ormanlık alanların ise %29'unu oluşturmaktadır. Çalışma alanında 400-500 metre yükseltiden itibaren başlayan fundalıklar, 1500-1600 metre yükseltilere kadar çıkabilmektedir. Devrez depresyonunu çevreleyen yamaçlardan itibaren görülmeye başlayan fundalıklar, hem Ilgaz Dağları'nda, hem de Geçmiş Dağları'nda yayılma olanağı bulabilmiştir. Depresyon tabanından sık orman alanlarına geçiş kuşağında yer alan fundalıklar, kuru tarım alanları, sulu tarım alanları ve otlak alanları ile iç içe girmiş durumda yer alırlar(Foto: 14).

Fundalıkların, köy idari alanları içerisindeki dağılışı incelendiğinde; Geçmiş Dağları üzerinde 1000-1200 metre yükselti aralığında yer alan Şarakman köy idari alanı, fundalıkların en geniş yer kapladığı köy idari alanıdır. Fundalık alanların, köy idari alanının %71'ini kapladığı Şarakman'da, kuru tarım alanları ile fundalıklar bir arada bulunurlar.

Ilgaz Dağları'nın güney yamacında, Devrez depresyonuna yakın konumda bulunan Zincirlikuyu köy idari alanı da fundalık alanlar bakımından zengin bir konumda bulunmaktadır. Köy idari alanının %69'unu oluşturan fundalıklar, ilçe alanının bu kesiminde yoğunlaşan badlands alanları üzerinde bulunmaktadır. Sulu tarım alanlarının hemen sonrasında başlayan buradaki fundalıklar, otlak alanları ile iç içe girmiş durumdadır.

Foto: 14. Fundalıklar ve Tarım Alanları İç İçe Girmiş Durumda

Geçmiş Dağları üzerinde yer alan Kızılca köy idari alanında, fundalıklar %63'lük bir paya sahiptir. Burada fundalıklar, depresyon yamaçlarından itibaren başlamakta ve tarım yapılan Pliosen yaşlı düz alanlara kadar devam etmektedir. Şarakman, Zincirlikuyu ve Kızılca köy idari alanları dışında, fundalık alan oranı %50'nin üzerinde olan 4 köy idari alanı daha bulunmaktadır. Bunlar; Akseki(%54), Küçükkızılca(%53), Sevinçören(%55) ve Sofular(%53) köy idari alanlarıdır. Bunlardan Akseki dışında tamamı, depresyonun güneyinde yer almaktadır.

Aşağıberçin, Bürnük, Çepni, Gökomuz, Kayaönü, Çifter, Sapaca ve Yukarıberçin köy idari alanlarında, fundalık bulunmamaktadır. Bunlardan

Çepni, Çifter ve Sapaca dışındaki köy idari alanları, 1500 metrenin üzerindeki yükseltilerde bulunmaktadır. Doğal olarak, bu yükseltilerde fundalıklar yerini sık orman alanlarına bırakmaktadır. Sapaca köy idari alanı, depresyon tabanına çok yakındır. Bu sebeple, bu köy idari alanının toprakları, sulu tarıma, özellikle de çeltik tarımına uygun topraklardır. Dolayısıyla Sapaca köy idari alanı içerisinde sık hem fundalık, hem de sık orman alanı bulunmamaktadır. Çepni köy idari alanında ise, fundalık olabilecek durumdaki araziler, hayvan otlatma amacıyla kullanılmakta olduğundan, fundalık bulunmamaktadır. Çifter köy idari alanı içerisinde, depresyon tabanından, Ilgaz Dağları'na doğru 2000 metre yükseltiye kadar olan araziler yer almaktadır. Ortalama 1200 metre yükseltiye kadar sulu tarım alanları bulunurken, bu yükseltiden itibaren eğim ve yağış miktarı gibi şartların etkisiyle sık orman alanları gelişme göstermiş, fundalıklar gelişmemiştir.

Foto: 15. Depresyon tabanında Sulu Tarım, Gerisinde Kuru Tarım ve Daha Geride Fundalık Alanlar

Fundalıkların üzerinde bulunduğu jeomorfolojik birimler, çeşitlilik göstermektedir. Fundalık alanların, sık orman alanlarında olduğu gibi en çok

%19 ile Miosen dönemi aşınım yüzeyleri üzerinde bulunduğu görülür(Çizelge: 27). Daha sonra sırasıyla, tabansız vadi yamaçlarında(%16), sırtlarda(%13), Pliosen dönemi aşınım yüzeyleri üzerinde(%12) ve yamaçlarda(%11) fundalık alanların yoğunlaştığı görülür. Birikinti konisi, tepe ve vadi tabanlarında ise fundalık alan bulunmamaktadır.

İlçe alanında, Miosen dönemi aşınım yüzeyleri üzerinde fundalıkların daha fazla görülmesinde, bu aşınım yüzeyi alanlarında sık orman örtüsünün geniş yer kaplamasının etkisi fazladır. Çünkü fundalıklar, sık orman örtüsüne geçiş bölgelerinde yoğunlaşmaktadır. Bunun yanında, sırtlarda ve tabansız vadi yamaçlarında fundalıkların fazla yer alması üzerinde, eğim faktörünün önemi oldukça büyüktür. Bu alanlar, tarımsal faaliyetler için uygun değildirler. Otlak alanlarının da bu alanlarda yoğunlaşması, buralarda hayvancılığın artmasına neden olmuştur.

Genel olarak Tosya ilçesindeki orman alanları, arazi kullanımı bakımından değerlendirildiğinde; çoğunlukla orman alanlarının(sık orman alanları ve fundalıklar), yakacak temini amacıyla kullanıldığı gerçeği ortaya çıkmaktadır. Çalışma alanında yapılan saha gözlemleri esnasında, özellikle orman alanı fazla olan köylerde, köy halkının yakacak ihtiyacını ormandan karşıladığı görülmüştür. Bu da orman alanlarının giderek daralmasına neden olmaktadır. Ayrıca, çalışma alanında orman içinde tarım alanı açılarak tarım alanı elde edilmektedir. Orman alanları, özellikle tahıl tarımına uygun alanlar değildir. Eğimin fazla olduğu orman alanlarında toprak sığdır. Öte yandan, orman toprakları, fazla miktarda yağıştan dolayı yıkandığı için, karbonatlar ve diğer besin maddeleri topraktan uzaklaşmış durumdadır. Tahıl için gerekli olan besin maddeleri bulunmamaktadır. Bu nedenle, orman alanlarında açılan tarım alanlarından alınan verim çok düşüktür ve zamanla bu topraklar terk edilmektedir(Atalay, 1994:255).

Tosya ilçesindeki orman alanlarından diğer bir yararlanma şekli, kereste teminine yöneliktir. Daha önce de üzerinde durulduğu gibi, ilçede 67506 ha orman alanı bulunmakta ve bunun 25966 hektarı(%38'i) balıkalık olarak kullanılmaktadır. İlçede 7 işletme şefliği bulunmaktadır. Bu şefliklerden

elde edilen orman ürünü miktarları, ilçe orman işletme müdürlüğü tarafından tespit edilmemiştir. Ancak ilçedeki orman alanlarının tamamından elde edilen toplam tomruk miktarının 2003 yılında 125000 m³ olduğu işletme müdürlüğü tarafından tespit edilmiştir. Tosya ilçesinde, özellikle de ilçe merkezinde, kereste işlemeye yönelik imalathaneler bulunmaktadır. İlçedeki ormanlardan elde edilen ağaç hammaddesi, bu imalathanelerde işlenerek mamul madde olarak pazarlanmaktadır. Tosya ilçe merkezinde bulunan keresteciler sitesinde üretilen mobilya ve diğer ürünler, başta Kastamonu olmak üzere, İstanbul ve Ankara pazarlarında satılmaktadır.

Tosya Orman İşletme Şefliği kontrolü altında yapılan ağaç kesim işlemleri, orman köylerinde yaşayan insanlara istihdam olanağı sağlamaktadır. Ağaçların kesilmesi ve taşınması işi, genelde yörede ikamet eden köylüler tarafından yapılmaktadır. Bu iş, yılın belirli dönemlerinde yapıldığı için, yöre halkının asli işi değildir. Yani, tarım, ya da hayvancılıkla uğraşan insanlar, yılın belli dönemlerinde, ormanlardaki ağaçların kesilmesi ve taşınması işini ek olarak yapmaktadırlar. Ağaçların kesimi, çoğunlukla, Musaköy, Gövrecik, Keçeli, Bürnük, Özboyu ve Gökomuz köy idari alanlarının bulunduğu kesimlerde yapılmakta ve bu köylerde yaşayan insanlara ek iş imkânı sunmaktadır.

Tosya ilçesindeki orman alanları, otlak alanının bulunmadığı yerlerde, hayvan otlatma amacıyla da kullanılmaktadır. Otlak alanının bulunmadığı Ahmetoğlu, Çeltikçi, Çukurköy, Dağardı, Dedem, Kargın, Kilkuyu, Kınık, Kızılca, Küçükkızılca, Küçüksekiler, Mısmılağaç, Sekiler, Sevinçören, Şarakman, Yağcılar, Yenidoğan ve Yukarıdikmen köy idari alanlarında, orman alanları aynı zamanda otlak alanı olarak kullanılmaktadır.

Tosya ilçesi içerisindeki orman alanları, arıcılık faaliyetlerine de ev sahipliği yapmaktadır. Özellikle yoğun orman altı floranın bulunduğu alanlar, ilçede arıcılığın yaygın olduğu alanlara karşılık gelmektedir. 1000-2000 metre yükselti aralığındaki alanlarda artış gösteren arıcılık faaliyetleri, hem Ilgaz Dağları, hem de Geçmiş Dağları üzerinde yapılabilmektedir. İlçe genelinde belirli bir alanda toplanmayan arıcılık faaliyetleri, 5500 adet fenni kovanla

gerçekleştirilmekte ve toplam 60,5 ton bal elde edilmektedir(Tosya İlçe Tarım Müdürlüğü, 2003).

Eskiden, kır yerleşmelerinde yapı malzemesi olarak kullanılan orman ağaçları, günümüzde yerini çoğu köy yerleşmesinde betonarme malzemeye bırakmıştır. Orman ağaçlarının yapı malzemesi olarak kullanıldığı birkaç yerleşmeden biri, Çaybaşı köyünde bulunmaktadır(Foto: 16). Yöreye özgü “çatma” olarak adlandırılan bu yapı tarzı, artık yeni yapılan meskenlerde kullanılmamaktadır.

Foto: 16. Çaybaşı Köyündeki Ahşap Meskenlere Bir Örnek

Avcılık ve orman altı flora bitkilerini toplayıcılık faaliyetleri, ilçe genelinde neredeyse yapılmamaktadır. İlçe alanında; kekik, geven, salkım otu, yumak, fiğ, brom, yonca, taş yoncası, çayır salkım otu, köpek dişi, sütlüğen ve domuz ayrığı gibi orman altı otları bulunmaktadır(Atalay, 1972:109). Ancak bu bitkiler çoğunlukla toplanmamaktadır. Avcılık faaliyeti ise, tarlalara ve ürünlere zarar veren yaban domuzlarını avlamaktan ileriye gitmemektedir.

Özet olarak; Tosya ilçesindeki orman alanlarından önem ve kullanım biçimi sırasına göre yakacak temini, kereste temini, hayvan otlatma, arıcılık ve orman altı bitkilerinin toplanması şeklinde faydalanılmaktadır.

2. TARIM ALANLARI

Tarım alanları, arazi kullanımı bakımından oldukça büyük öneme sahiptir. Çünkü tarım alanlarında yetiştirilen tarımsal ürünler, doğrudan tüketilebildiği gibi, sanayi tesislerinde işlendikten sonra mamul madde olarak da insanların tüketimine sunulmaktadır. Örneğin, tarım alanlarında yetiştirilen sebze, meyve gibi ürünler, doğrudan insanların tüketimine sunulmaktadır. Ayrıca bu ürünler, konserve, meyve suyu gibi ürünlerin de hammaddesini oluşturmaktadır. Bunun yanında, buğday, fasulye, nohut, pirinç gibi ürünler de çoğunlukla fabrikalarda birtakım işlemlere uğradıktan sonra tüketilebilmektedir. Bu açıdan, tarım alanları ve bu alanlarda yetiştirilen ürünler, tarıma dayalı sanayiye hammadde sağlamaktadır. Bu sebeple arazi kullanımı açısından tarım alanlarını, hammadde üretim alanları içerisinde değerlendirmek gerekmektedir.

Tarım, gerekli, yararlı bitkileri yetiştirmek amacıyla toprak üzerinde yapılan çalışmaların bütünü olarak tanımlanmaktadır(Özçağlar,2003: 128). Yeryüzündeki üretim şekillerinden en yaygın olanı tarımdır. Yaygın olmasının yanında, tarım yapılan yerler, yeryüzünün verimli alanlarıdır. Verimli tarım toprakları, yeryüzünün en önemli kaynaklarıdır(Tümertekin, 1997: 132). İnsanların gıda ve giyim ihtiyaçlarının büyük bir çoğunluğu, tarım alanlarında yetiştirilen ürünlerden karşılanmaktadır. Tarım alanları üzerinde gerçekleştirilen tüm faaliyetlere, tarımsal faaliyetler denilmektedir. Tarımsal faaliyetler, bulundukları alanların doğal ve beşeri koşullarından etkilenmektedirler. Aynı zamanda bulundukları mekânlardaki doğal şartların değişmesine de neden olan tarımsal faaliyetlerle mekân arasında karşılıklı etkileşimler söz konusudur.

Herhangi bir tarımsal ürünün bir alanda yetişebilmesi için, o alanın sahip olduğu doğal koşulların, yetişecek bitkinin ihtiyaçlarını karşılayabilecek düzeyde olması gerekmektedir. Örneğin turunçgillerin yetiştirilebilmesi için,

kış mevsiminin ılık geçmesi, düşen yağış miktarının bu bitkilerin yetişmesine olanak sağlayacak düzeyde olması gerekir. Buna bağlı olarak ılıman Akdeniz ikliminin görüldüğü alanlar, bu şartlara sahip olduğu için, turuncgil tarımının yapılabileceği alanlardır. Bu konudaki birçok örnek verilebilir. Tarımsal faaliyetlerin yapıldığı alanlarda, toprak veriminin artırılması amacıyla; gübreleme, sulama ve zirai ilaç kullanımı gibi yapılan dışarıdan müdahalelerden doğal çevre koşulları etkilenebilmektedir. Bu şekilde, tarımsal faaliyetlerin yapıldığı alanlarda, yetiştirilen ürünlerle doğal koşullar birbirlerinden etkilenmektedir.

Tosya ilçesindeki tarım alanlarının depresyon tabanında ve bu tabana yakın kesimlerdeki eğimin azaldığı alanlarda yoğunlaştığı görülür(Harita: 30). İlçedeki idari üniteler içerisinde ise en fazla tarım alanlarının Tosya kentsel idari alanı ve Suluca köy idari alanı içerisinde yer aldığını görmekteyiz(Çizelge: 28). En az tarım alanı ise, Dedem köy idari alanı içerisinde bulunmaktadır. Tarım alanlarının ilçe alanı içerisindeki dağılışı, yükselti eğim şartlarının çok büyük etkileri olmuştur. Genel olarak depresyon tabanından dağlık alanlara doğru tarım alanlarının kapladıkları alanların azaldığı görülmektedir. Özellikle Ilgaz Dağları üzerindeki köy idari alanlarında tarım alanlarının belirgin bir şekilde azaldığı gözlenir. Yükseltinin ve engebenin fazla olması, tarım yapılabilecek alanları sınırlamış ve Ilgaz Dağları üzerindeki köy idari alanlarında tarımsal faaliyetlerin dar bir kuşakta yapılmasına neden olmuştur. Buna karşın depresyonun güneyindeki Geçmiş Dağları üzerinde Miosen ve Pliosen dönemlerine ait geniş aşınım düzlüklerinin bulunması, bu dağlık alanlarda tarım yapılabilen alanların biraz daha genişlemesine neden olmuştur.

Tosya ilçesindeki idari ünitelerin yüzölçümleri içerisinde tarım alanlarının dağılışı incelendiğinde, Sapaca, Kösen Kınık köy idari alanlarında, toplam köy idari alanı içerisinde tarım alanlarının %50'den daha fazla yer kapladığı görülür(Harita: 30). Ilgaz Dağları üzerinde yer alan Musaköy ve Geçmiş Dağları üzerinde yer alan Dedem köy idari alanlarında ise, idari alanlarının neredeyse tamamı tarım dışı faaliyetlerde kullanılmaktadır. Genel

olarak bakıldığında, idari ünitelerin toplam alanları içerisinde tarım alanlarının kapladığı yer, depresyon tabanından dağlık kütlelere doğru, özellikle de Ilgaz Dağları'na doğru azalış göstermektedir.

Tarımsal ürünlerin yetiştirildiği alanlara tarım alanı denir. Tarım alanları ise, ekili tarım alanları ve dikili tarım alanları olarak iki gruba ayrılabilir(Özçağlar,2003: 129).Tosya ilçesindeki tarım alanları, bu yaklaşımla ele alınacaktır. Öncelikle Tosya ilçesindeki ekili alanlar ele alınacak ve bu alanların bulunduğu doğal koşullar ve yetiştirilen ürünler ele alınacaktır. Daha sonra ise dikili alanlar, aynı yaklaşımla incelenmeye çalışılacaktır.

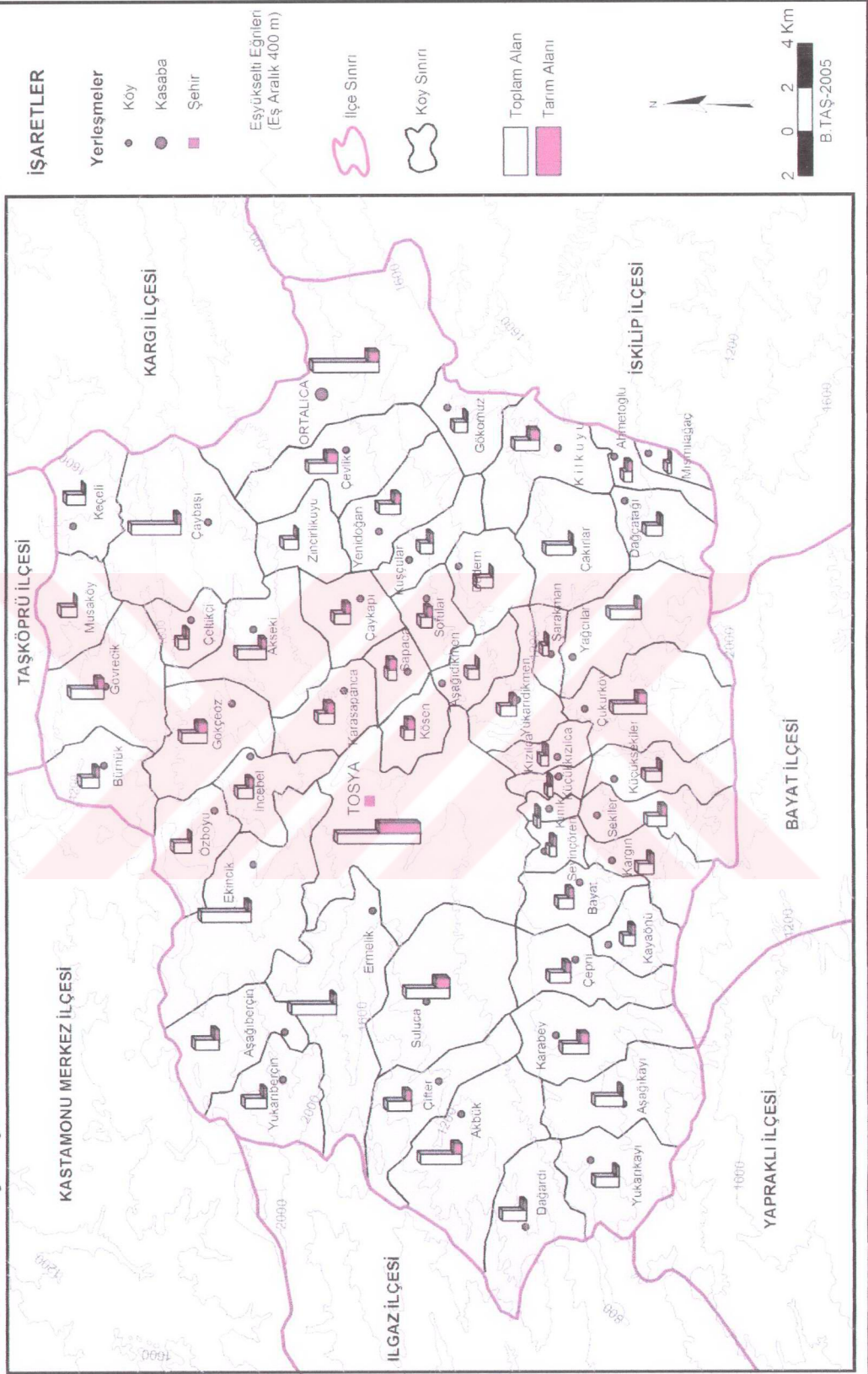
a. Ekili Alanlar

Tohum ekerek üzerinde yıllık veya sezonluk zirai bitki yetiştirilen, her ürün alınıştan sonra yeniden işlenen tarım alanlarına ekili alanlar denilmektedir(Özçağlar,2003: 129). Ekili tarım alanlarında, yıl içinde bir veya birden fazla ürün alınabildiği gibi, nadas yoluyla iki yılda bir ürün alındığı da görülebilmektedir. Arpa, buğday, çeltik, pamuk, soya, mısır, fasulye, nohut, sebze çeşitleri ve çilek gibi meyveler, ekili alanlarda yetiştirilmektedir. Kısaca, ekili alanlarda bitkilerin gövdeleri, meyveleri(ya da tohumları) toplandıktan sonra topraktan çıkartılmakta ve bir sonraki sezonda yeniden tohum ekilerek yetiştirilmektedir.

Türkiye'de ekili alanlar, tarım alanları içerisinde oldukça geniş yer kaplamaktadır. Türkiye'de 26.379.067 hektar tarım arazisi bulunmaktadır(DİE,2002). Bunun 23.032.692 hektarını ekili alanlar oluşturmaktadır. Başka bir deyişle Türkiye'deki tarım alanlarının % 87'si ekili alanlardan oluşmaktadır. Kastamonu ilinde de ekili alanlar oldukça geniş yer kaplar. Kastamonu'da 212.021 hektar tarım alanının 201.966 hektarı yani % 95'i ekili alanlardan oluşmaktadır.

Tosya ilçesinde toplam 215459 dekar tarım arazisi bulunmaktadır. Bu toplam tarım alanının 189863 dekarı, yani yaklaşık %89'u ekili alanlardan oluşmaktadır. Görüldüğü gibi Tosya ilçesinde tarım alanlarının büyük bir çoğunluğunu, ekili tarım yapılan araziler kaplamaktadır. Tosya ilçesindeki

Harita: 29. Tosya İlçesinde İdari Ünitelere Göre Tarım Alanlarının Toplam Alanlar İçerisindeki Yeri

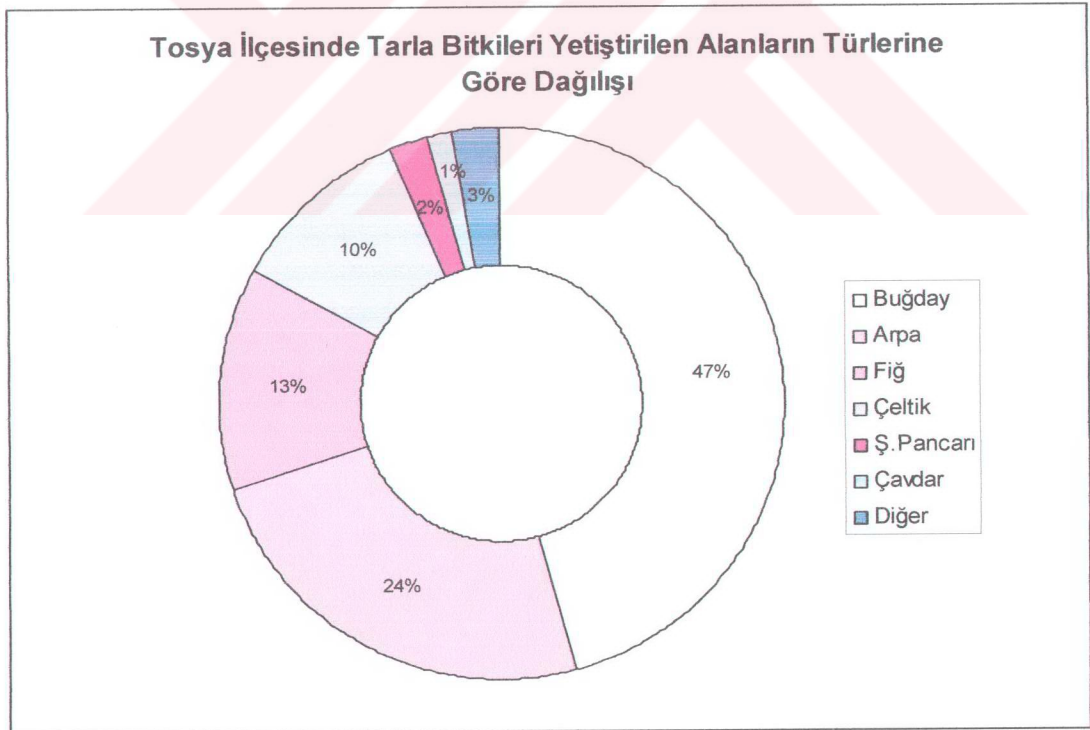
ekili tarım alanlarında; buğday, arpa, fiğ, çeltik, çavdar, şeker pancarı ve patates gibi tarla bitkileri ve domates, biber, fasulye, salatalık, barbunya ve kabak gibi sebzeler yetiştirilmektedir.

Çizelge: 28. Tosya İlçesinde İdari Ünitelere Göre Ekili Alanlar(Dekar)

İDARİ ÜNİTE	Ekili Alan	EKİLİ ALAN		Tarla Alanı	Sebze Alanı	Toplam Tarım Alanı	Yüzölçümü
		Kuru	Sulu				
Tosya	20367	2697	17670	19426	941	38037	67431
Suluca	9335	2467	6868	8154	1181	16203	35376
Çevlik	8558	5555	3003	8485	76	11564	23577
Ortalıca	8273	5744	2529	7820	453	10802	53406
Gökçeöz	7453	7453	0	7424	29	7453	21018
Kilkuyu	7250	7250	0	7250	0	7250	20110
Çukurköy	6718	6718	0	6651	67	6718	27246
Karabey	6294	4847	1447	6207	87	7741	21284
Sapaca	5618	596	5022	5223	395	10640	7085
Karasapanca	5401	5003	398	5122	279	5799	13309
Akbük	5198	1537	3661	4780	418	8859	33550
Gövrecik	5082	5082	0	5082	0	5082	26894
Yenidoğan	4382	195	4187	3915	467	8569	17216
Çaykapı	4234	3754	480	4171	63	4714	13279
Çifter	4073	762	3311	4030	43	7384	19732
Çepni	3913	2671	1242	3801	112	5155	17074
Sekiler	3876	3605	271	3790	86	4147	15646
Akseki	3758	3758	0	3716	42	3758	23675
Bayat	3655	3584	71	3584	71	3726	12676
Kösen	3627	4	3623	1504	2133	7260	8740
Aşağıberçin	3568	3568	0	3481	87	3568	19506
Sofular	3542	1164	2378	2770	772	5920	9740
Ahmetoğlu	3457	3457	0	3457	0	3457	6922
İncebel	3111	3037	74	3037	74	3185	12524
Yukarıdikmen	3049	3049	0	3049	0	3049	13407
Büyük	3028	3028	0	3028	0	3028	14570
Çaybaşı	2894	2894	0	2725	169	2894	40130
Yağcılar	2793	2793	0	2782	11	2793	25534
Ekincik	2678	775	1903	2641	37	4581	40552
Kayaönü	2593	2593	0	2516	77	2593	9958
Yukarıberçin	2509	2509	0	2500	9	2509	18102
Dağardı	2458	39	2419	2406	52	4877	19841
Kargın	2441	2441	0	2390	51	2441	12501
Çeltikçi	2219	2219	0	2219	0	2219	8521
Ermelik	2186	2152	34	2020	166	2220	36893
Kuşçular	2180	0	2180	2011	169	4360	10848
Sevinçören	2155	2057	98	2039	116	2253	5504
Kızılca	2134	2134	0	2120	14	2134	6341
Yukarıkayı	2018	1807	211	2004	14	2229	19406
Dağçatağı	1862	1862	0	1862	0	1862	13516

Küçükkızılcı	1530	910	620	1274	256	2150	4137
Aşağıkayı	1015	963	52	963	52	1067	23033
Zincirlikuyu	959	640	319	898	61	1278	12095
Kınık	957	607	350	607	350	1307	2793
Çakırlar	901	901	0	901	0	901	21875
Küçüksekiler	876	856	20	816	60	896	13269
Gökomuz	843	843	0	843	0	843	11031
Şarakman	672	672	0	640	32	672	4961
Özboyu	560	560	0	526	34	560	14473
Keçeli	546	546	0	546	0	546	15531
Aşağıdikmen	382	382	0	324	58	382	9298
Musaköy	250	250	0	250	0	250	13216
Mısmılağaç	219	219	0	219	0	219	3478
Dedem	200	200	0	200	0	200	13426
TOPLAM	189850	125409	64441	180199	9664	254304	985256

Tosya ilçesinde yetiştirilen tarım ürünlerinin, hangi idari ünite ne kadar alanda yetiştirildiği ve ne kadar ürün alındığına dair veri bulunmamaktadır. Veriler, ilçe tarım müdürlüğü tarafından, köy idari alanlarına göre derlenmemiş, ilçe bütünü düşünülerek hazırlanmıştır. Bu sebeple, ürün bazındaki değerlendirmeler, ilçe geneline göre yapılacaktır.

Şekil: 19. Tosya İlçesinde Tarla Bitkileri Yetiştirilen Alanların Yetiştirilen Bitki Türlerine Göre Oransal Dağılışı

Ekili alanlar içerisinde, tarla bitkileri ve sebzeler yetiştirilmektedir. Bu sebeple, Tosya ilçesindeki ekili alanlarda yetiştirilen ürünler, tarla bitkileri ve sebzeler olarak iki grupta ele alınacaktır.

Tarla Bitkileri

Tosya ilçesinde toplam 189863 dekar yer kaplayan ekili alanların 180199'u yani yaklaşık %83'ü tarla alanlarından oluşmaktadır. İlçe genelinde yetiştirilen tarla bitkileri içinde, üretim alanı olarak en geniş yer kaplayan ürünün buğdaydır(Çizelge: 29 ve Şekil: 19).

Çizelge: 29. Tosya İlçesinde Ekili Alanlarda Yetiştirilen Tarla Bitkilerinin Üretim Alanları, Üretim Miktarları Ve Verimleri(2003).

Tür	Üretim Alanı(da)	Üretim Miktarı(ton)	Verim(kg/da)
Buğday	82750	15864	192
Arpa	43600	9576	220
Fiğ	23500	2460	105
Çeltik	18880	9250	490
Ş.Pancarı	3934	17988	4572
Çavdar	2370	186	78
Korunga(ot)	1586	2450	1545
Patates	1200	1550	1292
Fasulye(kuru)	980	102	104
Mısır	860	2450	2849
Nohut	539	63	117
TOPLAM	180199		

Çeltik: Tosya ilçesindeki tarla tarımı yapılan alanlarda yetiştirilen en önemli ürün, şüphesiz çeltiktir. Yalnızca depresyon tabanı ile sınırlı olan çeltik alanları, ilçe genelindeki en değerli arazilerdir. Çelik bitkisinin(oryza sativa) meyvesi olan pirinç, ilk kez subtropikal iklim koşulları altında Çin'de ekilip biçilmiştir. Ancak aynı zamanda Batı Afrika'da da bilindiği sanılmaktadır(Tümertekin,1997: 153). MÖ 3000'li yıllarda Hindistan'a ve daha sonra batıya yayılmıştır. Avrupa'ya gelişi ortaçağa rastlar. Türkiye'ye ise 1500'lü yıllarda geldiği sanılmaktadır(Gül, 2003: 1). Genel olarak sıcaklığın yüksek ve suyun bol olduğu ortamlar, çeltik tarımı için uygun ortamlardır. Çeltik, su içinde çimlenebilen ve kökleri suda erimiş oksijenden faydalanabilen tek tahıl cinsidir. Yetiştirme döneminde 3500-4000 °C' lik toplam sıcaklığa ihtiyaç duyan çeltik, günlük ortalama sıcaklığın 20-25 °C olduğu

yerlerde uygun yetişme imkânı bulur. Ayrıca yetişme dönemi boyunca suyun sıcaklığı 13 °C' nin altına düşmemelidir(Türkoğlu,1999: 209).

Türkiye, çeltiğın yetişebilmesi için gerekli şartların bulunduğú bir ülkedir. Yetişme döneminde bol suya ihtiyaç duyan çeltiğın, 2500 mm den daha az yıllık yağış alan yerlerde, sulamayla bu ihtiyaçı karşılanır. Bu nedenle Türkiye'deki çeltik tarımı çoğunlukla suyun bol olduğú alanlarda, özellikle de akarsu yataklarında yapılmaktadır. Çeltik tarımının yapıldığı alanlarda eğim, 1-2 dereceden daha fazla olmamalıdır. Bunun yanında, tamamen düz alanlar da çeltik tarımı için uygun değildir. Çünkü çeltik tarımı, tava denilen alanlarda yapılmaktadır ve suyun bir tavadan diğereine geçebilmesi için, zeminin hafif eğimli olması gerekmektedir. Çeltik tarlalarının zemininin tesviyesi iyi yapılmalıdır. Yani tarlanın zemininin düz olması gerekmektedir. Tarlalara su verilmesi ve verilen suyun kontrol edilmesi çok güçtür. Çeltik tarlalarındaki suyu kontrol edebilmek için çeltik tarlaları bölümlere ayrılır. Her bir bölüme "tava" adı verilmektedir. Ancak günümüzde lazer kontrollü tesviye makinelerinin kullanılmaya başlanmasıyla, çeltik tarlalarını tavalara bölme uygulaması yavaş yavaş önemini yitirmeye başlamıştır. Çalışma alanımızdaki çeltik tarlalarında söz konusu makinelerin kullanım oranı oldukça düşüktür. Bu sebeple Tosya ilçesindeki çeltik tarlaları, tavalara ayrılarak işlenmektedir.

Çeltik tohumları toprağı ekilmeden önce çeltik tarlaları tavalara ayrılır ve toprak sürölür. Toprak sürüldükten sonra tarlalar, toprak yüzeyini 10-15 cm kaplayacak şekilde su ile doldurulur. Daha sonra, yukarıda da belirttiğimiz gibi, tapan denilen aletle tavaların tesviyesi yapılır. Pirinç tohumları, daha önceden suya yatırılarak, hafif çimlenmeleri sağlanır. Çimlenen tohumlar, tesviye edilen tavalara serpmeye yöntemi ile toprağın üzerine atılır. Nemli olan tohumlar, yerçekiminin de etkisiyle dibe çökerler ve kısa sürede toprağı kök salarlar. Nisan ayı sonu ya da en geç Mayıs ayı başlarında yapılan ekim işleminin sonrasında, tarlalar en az 4 ay su içinde kalırlar. Olgunlaşma döneminde çeltik artık suya ihtiyaç duymaz. Tosya ilçesinde Ağustos ve Eylül aylarına rastlayan bu olgunlaşma döneminde meydana gelen sağanak

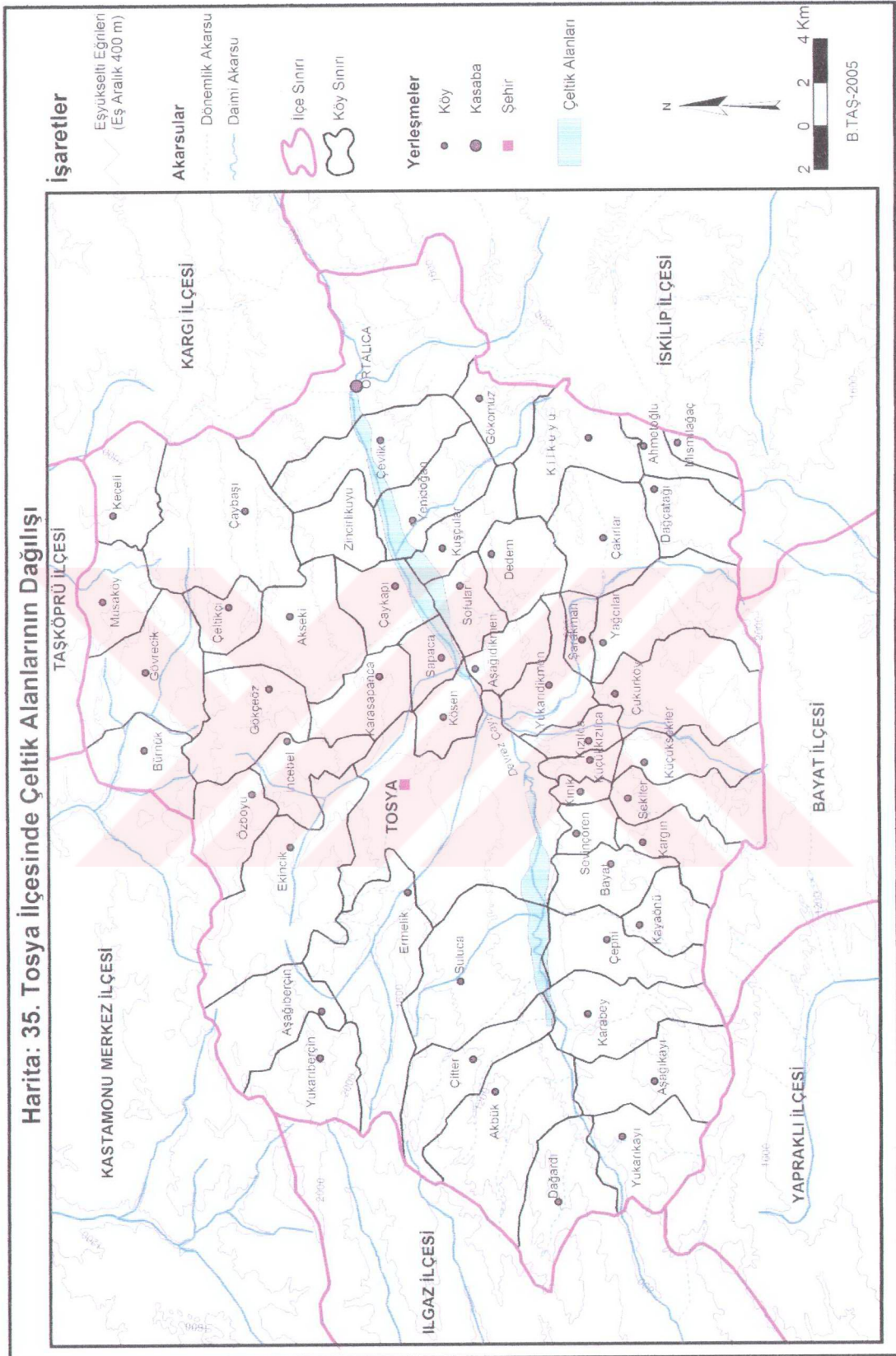
şeklindeki yağışlar, çeltiğe büyük zarar vermektedir. Bu sebeple olgunlaşma döneminde yağış, istenmeyen bir durumdur. Eylül sonu Ekim başlarında ise artık çeltik hasat edilmeye başlanır. Tarlalardan toplanan çeltik, fabrikalarda birtakım işlemler gördükten sonra satışa sunulur. Fabrikaya gelen çeltik, öncelikle kabuğundan ayrılır. Daha sonra pirinç tanelerindeki pas denen kırmızılığı alan zımparalama işleminden geçer. Bu esnada, pirinç tanelerinin etrafını çevreleyen bazı vitamin ve mineraller pirinçten ayrılır. Geriye sadece nişasta bakımından zengin bir besin maddesi kalır.

Türkiye'nin en önemli çeltik ekim alanlarından biri olan Karadeniz bölgesi, çeltik tarımı için gerekli doğal şartların bulunduğu bir bölgedir. Gökırmak ve Devrez depresyonları ile Kızılırmak ve Yeşilırmak'ın suladığı verimli tarım alanlarında çeltik tarımı yapılabilmektedir. Tosya ilçesinin de içinde yer aldığı Devrez depresyonu, Batı Karadeniz bölgesinin önemli çeltik alanlarından biridir.

Foto: 17. Depresyon Tabanının Batı Kesimindeki Çeltik Tarlaları

Harita: 35. Tosya İlçesinde Çeltik Alanlarının Dağılışı

Tosya ilçesindeki ekili ve sulu tarım alanlarının en önemli ürünü çeltiktir. Depresyon tabanında, 400 – 700 metre yükseltiler arasında ve 2 dereceye kadar eğimli alanlar, çeltik yetiştirilen alanlara karşılık gelmektedir. Tosya ilçesinde, çeltik alanları, depresyonun ilçe sınırları içerisinde kalan doğu kesiminde yoğunlaşmaktadır(Foto: 18). Tosya, Kösen, Sapaca, Sofular, Çaykapı, Kuşçular, Yenidoğan, Çevlik ve Ortalıca idari alanları, ilçede çeltik tarımının en fazla yapıldığı yerlerdir. Depresyonun batı kesiminde Çifter, Karabey, Suluca ve Çepni idari alanlarında da çeltik tarımı yapılmakla birlikte, depresyonun doğusunda olduğu gibi yoğun ve yaygın çeltik tarımı yoktur(Foto: 17). Başka bir deyişle, Tosya'nın doğusunda çeltik tarımsal üretimde ilk sırayı alırken, batısında ikinci sırada yer almaktadır. Depresyonun batı kesiminde, eğimin biraz daha fazla olması, buralarda çeltiğin yanında sebze ve meyve tarımının da yapılmasına neden olmuştur.

Foto: 18. Depresyon Tabanının Doğu Kesimindeki Çeltik Tarlaları

Çeltik yetiştirilen alanların, idari ünitelere göre dağılışı ile ilgili veri bulunmamaktadır. Ancak arazi gözlemlerimiz sırasında elde edilen bilgiler, sayısal haritalara aktarılmış ve depresyon tabanındaki idari ünitelerde yer

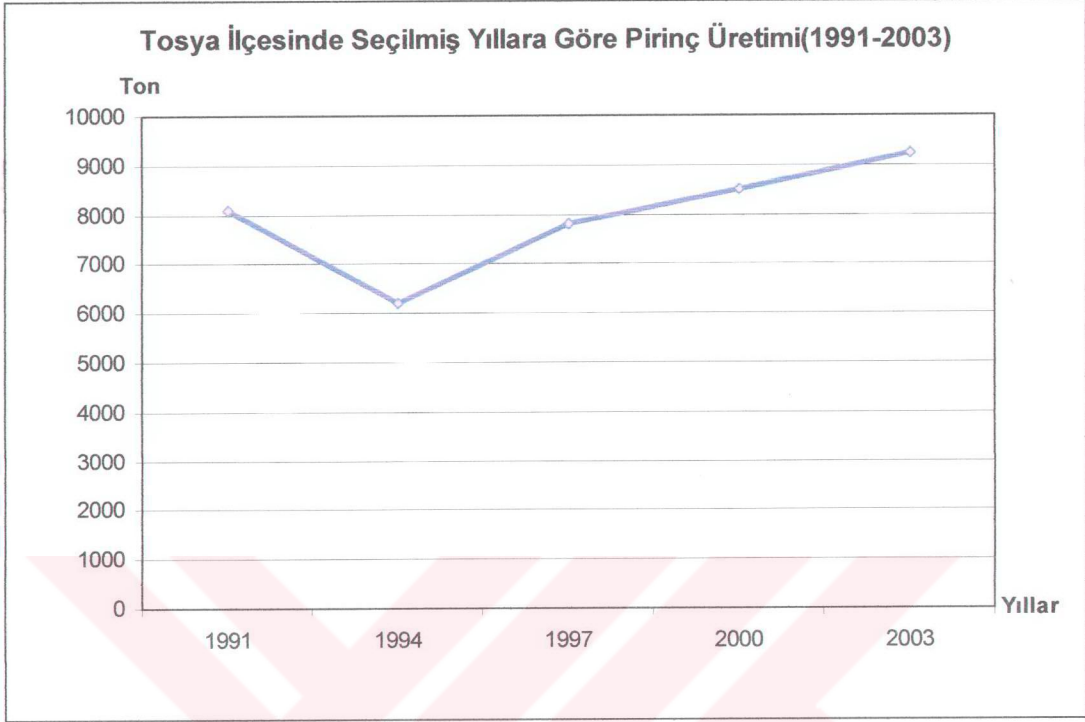
alan eltik alanları belirlenmiştir. Bu bilgiler ışığında; en fazla eltik tarlasının Tosya kentsel idari alanı içerisinde yer aldığı tespit edilmiştir(izelge: 30). Tosya'da eltik alanının fazla olmasının en önemli nedeni, idari alan sınırının oldukça geniş olmasıdır. Tosya kentsel idari alanı içinde eltik ekilen alanlar, oldukça azdır. İdari alanlar içerisinde eltik alanının en fazla olduğu idari ünite, Sapaca köy idari alanıdır. Sapaca köyü idari alanının neredeyse yarısı, eltik tarlaları ile kaplıdır.

Çizelge: 30. Tosya İlçesinde eltik Yetiştirilen Alanların İdari Ünitelere Göre Dağılışı

İdari Alan	eltik Tarlası(da)	Sulu Tarım Alanı(da)	eltik Alanı(%)
Tosya	3335	17760	19
Suluca	3025	6868	44
Yenidoğan	2669	4187	64
Çaykapı	2265	3754	60
Çevlik	1840	3003	61
Sapaca	1414	5022	28
Kuşçular	1307	2180	60
Sofular	1277	2378	54
Ortalıca	608	2529	24
Çifter	358	3311	11
Çepni	270	1242	22
Kösen	258	3623	7
Karabey	255	1447	18
TOPLAM	18880		

Tosya ilçesindeki eltik tarlaları, bir yıl ekildikten sonra diğer yıl toprağı dinlendirmek amacıyla nadasa bırakılırdı. Ancak 1963 yılında Kastamonu şeker fabrikasının açılmasıyla birlikte eltik alanlarında nadas terkedilmiş ve şeker pancarı ile münavebeli olarak ekilmeye başlanmıştır. Bu sebeple, eltik ekilen alanlar ve bu alanlardan elde edilen ürün miktarı seneden seneye değişim göstermektedir. Ancak yıllık eltik üretimi 4000 tonun altına düşmemiştir(Şekil: 20). Hatta 1997 yılından bu yana, pirinç üretiminde belirgin bir artış gözlenmiştir. Bu artışın altında yatan en önemli unsur, ürüne zarar veren hastalıklarla mücadelenin daha bilinçli yapılması ve bu konuda uygulanan yöntemlerin olumlu cevap vermesidir. Bunun yanında, yöreye has yaşar pirincinin daha yaygın olarak ekilmesi de üretim miktarında artışa neden olmuştur. Çünkü yaşar pirinci(diğer adıyla Tosya pirinci), Devrez

depresyonuna, daha da öz olarak depresyonun Tosya bölümüne has piriñ türüdür. Dolayısıyla bu alandaki verimi, diğler yerlere göre daha fazladır.

Şekil: 20. Tosya İlçesinde Belirli Dönemlere Göre Piriñ Üretim Miktarları(Kaynak: Tosya İlçe Tarım Müdürlüğü)

Tosya ilçesinde başta Yaşar pirinci olmak üzere Akkılçık, Sarıkılçık ve Maratelli piriñ türlerinin ekimi yapılmaktadır. Ancak, Tosya ile özdeşleşmiş Yaşar pirinci, ilçe genelinde en fazla yetiştirilen piriñ türüdür. 1990'lı yıllarda, Akkılçık ve Sarıkılçık türleri de yörede çok fazla yetiştirilmekte idi. Ancak bu türler ilçe genelinde düşük verimde yetiştikleri için son yıllarda Yaşar dışındaki piriñ türlerine pek fazla ilgi duyulmamaktadır. Dekarda 13-23 kg tohum atılarak ekilen çeltikten, hasat zamanı 300-700 kg arasında verim alınmaktadır. Verim miktarı, depresyonun doğu kesiminde bulunan Çevlik, Yenidoğan, Kuşçular, Sofular, Çaykapı, Sapaca ve Kösen köy idari alanlarında oldukça yüksektir. Bu kesimlerde eğim ve su şartlarının oldukça elverişli olması, verimin artmasına neden olmuştur. Bu kesimlerde verimin yüksek olmasına bağlı olarak bazı çeltik üreticileri, münavebe ve nadas yapmadan her yıl çeltik ekimi yapmaktadırlar. Depresyonun orta ve batı

kesiminde ise, verim miktarı nispeten düşmektedir. Bu kesimlerde depresyon tabanının daralması, doğal olarak çeltik alanlarının da daralmasına neden olmaktadır. Ayrıca bu kesimde yatağının daralmasına bağlı olarak Devrez Çayı'nın akımı biraz daha fazladır. Akımın fazla olması ise çeltik alanları üzerinde olumsuz etkiler yaratmaktadır. Tüm bu doğal şartlara bağlı olarak depresyonun batı kesiminde çeltiğin verimi düşmektedir.

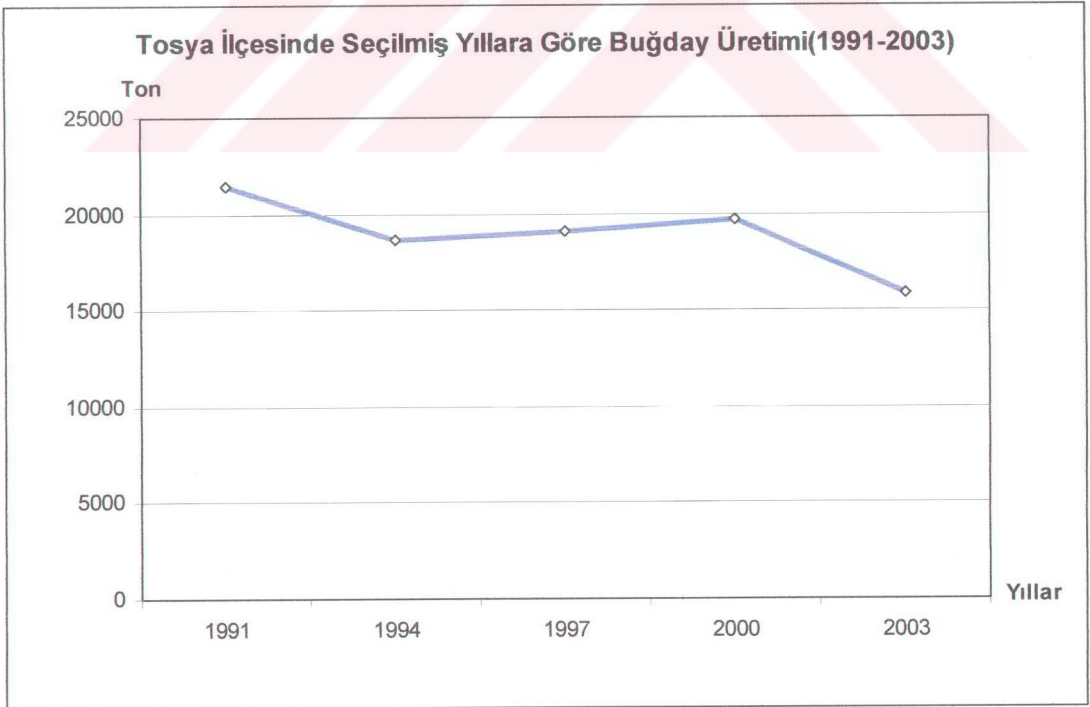

Foto: 19. Depresyon Tabanındaki Çeltik Tarlalarındaki Tavalar

Tosya ilçesinde üretilen pirinç, doğrudan Tosya'da kurulan pazarda satılabildiği gibi, civar ilçelerden ve büyük kentlerden gelen tüccarlar tarafından da satın alınarak tüketime sunulmaktadır. Tosya'da üretilen çeltiğin önemli bir pazarlama sorunu bulunmaktadır. Bu konu, planlamaya ilişkin öneriler bölümünde detaylı biçimde ele alınacaktır.

Buğday: İlçedeki tarla alanlarının %46'sını kaplayan buğday, toplam 82750 dekar arazide yetiştirilmektedir. Temel besin maddelerinin büyük bir çoğunluğunun hammaddesi olan buğday, çalışma alanı içerisinde depresyon tabanı dışında 1500 metre yükseltiye kadar yetiştirilmektedir. Araştırma alanında buğday, çoğunlukla söz konusu yükseltilere kadar olan dağlık

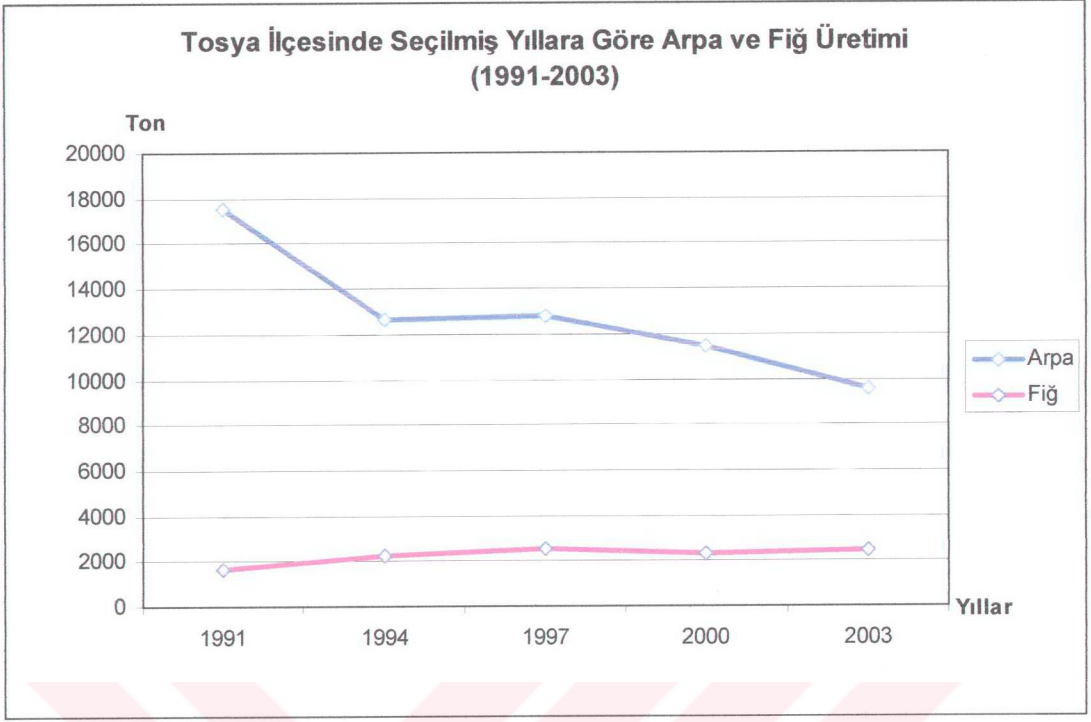
k t leler üzerindeki tarım alanlarının karakteristik kültür bitkisi durumundadır. Özellikle Geçmiş Dağları üzerinde yer alan Kilkuyu ile Ilgaz Dağları üzerinde yer alan Gökçeöz köy idari alanlarında buğday tarımının yaygın olarak yapıldığı arazi çalışmalarımız sırasında gözlenmiştir. Buğday yetiştirilen alanların yükseltisinin fazla olması ve bu alanların büyük çoğunluğunda eğimin fazla olması, buğdayın verimini olumsuz yönde etkilemiştir. Bu sebeple ilçe genelinde daha iyi verim alabilmek amacıyla buğday tarımı, nadaslı olarak yapılmaktadır. İlçe genelinde, buğdayın verimi dekarda ortalama 192 kg dır. Bu değer, 2001 yılı Türkiye ortalaması olan 203 kg/dekar'ın altındadır. Tosya ilçesinde buğday, Ekim ve Kasım aylarında ekilmekte ve Temmuz ayının ortasından sonra hasat edilmeye başlanmaktadır. Dağlık alanlarda hasat, Ağustos ayı ortalarına kadar sarkabilmektedir. İlçe genelinde en çok ekilen buğday türleri ise; Germir, Bolal ve Topba 'tır. Ortalama dekara 15-25 kg tohum atılmakta ve bunun karşılığında dekardan 100-220 kg arasında ürün alınmaktadır. Dekardan elde edilen verim, depresyon tabanından dağlık k t lelere doğru azalış gösterir.

Şekil: 21. Tosya İlçesinde Belirli Dönemlere Göre Buğday  retim Miktarları(Kaynak: Tosya İlçe Tarım Müdürlüğü).

Tosya ilçesi genelinde buğday üretim miktarlarının 1991-2003 yılları arasında önemli bir değişim göstermediği görülür(Şekil: 21). Tosya ilçesinde buğday üretim miktarının, bugünkünden çok daha düşük seviyelere ulaşmayacağı düşünülmektedir. Çünkü ilçe genelinde yetiştirilen buğday, yine ilçe içinde tüketilmektedir.

Arpa: Tarla bitkileri içinde arpa, buğdaydan sonra ekili alanların ikinci önemli kültür bitkisidir. Çoğunlukla hayvan yemi ve alkollü içecek hammaddesi olarak kullanılan arpa, buğdaya göre daha toleranslı bir üründür. Bu sebeple, arpa buğdayın yetişemediği alanlarda da yetişebilmektedir. İlçedeki tarla alanlarının 43600 dekarını yani %24'ünü kaplayan arpa yetiştirilen alanlar, genelde orman alanlarının tahribatı sonucu açılmış bölgelerde bulunmaktadır. İlçede tarım için uygun arazilerin az olması nedeniyle arpa, çoğunlukla orman içlerinde yetiştirilmektedir. Genel olarak 800 metre yükseltinin üzerinde yapılan arpa tarımının, Ilgaz Dağları üzerindeki Aşağıberçin, Yukarıberçin, Ekincik, Özboyu ile Geçmiş Dağları üzerindeki Kargın, Sekiler, Küçüksekiler, Çukurköy, Yağcılar ve Şarakman köy idari alanlarında daha yaygın olduğu gözlenmiştir. Bu köy idari alanlarının hemen hepsi de 1000 metrenin üzerindeki yükseltilerde yer almaktadır. Arpa tarımının ilçe genelinde yaygın olduğu bu köy idari alanlarındaki arpa yetiştirilen alanlar, orman tahribatının arttığı kesimlerde yoğunlaşmaktadır. İlçe genelinde arpanın verim durumu buğdaya göre daha iyidir. Türkiye ortalamasının 206 olduğu düşünülürse, Tosya ilçesinde arpanın verim durumunun Türkiye ortalamasının üzerinde olduğu görülür. Dekarda 20-25 kg atılan tohumla karşılık, 190-240 kg ürün alınır. İlçedeki arpa üretimi, 1991 yılından bu yana sürekli azalmıştır(Şekil: 22). Bu durum üzerinde kırsal kesimden dışarıya olan göçlerin büyük etkisi olduğu söylenebilir. Arpa tarımının dağlık alanlarda daha yaygın olduğu ve bu dağlık alanlardan dışarıya göçün daha yoğun olduğu düşünüldüğünde, bu azalışın ileriki yıllarda da devam edeceği düşünülmektedir.

Şekil: 22. Tosya İlçesinde Belirli Dönemlere Göre Arpa ve Fiğ Üretim Miktarları(Kaynak: Tosya İlçe Tarım Müdürlüğü).

Fiğ: Fiğ, çoğunlukla hayvan yemi olarak kullanılan bir kültür bitkisidir. Verimsiz ve tarıma elverişsiz alanlarda da yetişebilen fiğ, hasat edildikten sonra hayvan yemi olarak kullanılabilir. Bunun yanında, hasat edilmeden de hayvanlar bu fiğ tarlalarında otlatılmaktadır. İlçe genelinde, hayvancılığın önem kazandığı köy idari alanlarında fiğ tarımı yapılmaktadır. Ilgaz Dağları üzerindeki Çaybaşı, Musaköy, Gövrecik, Keçeli, Suluca, Ağağiberçin, Akbük, Gökçeöz, Ekincik ve Geçmiş Dağları üzerindeki Çakırlar, Dağçatağı, Karabey, Çepni ve Bayat köy idari alanları içerisinde fiğ tarımı yapılmaktadır. Bu alanlarda yetişen fiğ, hasat edilmemekte ve hayvanlar tarlada otlatılmaktadır. Bunun yanında hasat edilen fiğin, ihtiyaç fazlası, yem fabrikalarına satılmaktadır. İlçedeki fiğ üretimi, 1991 yılından günümüze kadar önemli bir değişim göstermemiştir. Arpa üretiminde meydana gelen belirgin azalışa göre fiğ üretiminde herhangi bir azalma olmaması, hayvancılık faaliyetlerinde fiğ bitkisinin önemli bir yeri olduğunu göstermektedir.

Tosya ilçesinde ekili alanlar içerisinde çeltik, buğday, arpa ve fiğ dışında şeker pancarı, çavdar, korunga, patates, kuru fasulye, mısır ve nohut gibi tarla ürünleri de yetiştirilmektedir. Bunlardan patates, fasulye, mısır ve nohutun üretim miktarları oldukça düşüktür. Bu ürünler genellikle kırsal kesimde yaşayan nüfusun kendi ihtiyaçlarını karşılamaları amacıyla yetiştirilen ürünlerdir. İhtiyaç fazlası ürünler de Tosya'da kurulan pazarda satılmaktadır. Ancak genel olarak ilçede yaşayan nüfusun ihtiyaçlarını karşılayacak düzeyde üretilmemektedirler.

Şeker pancarı, depresyon tabanındaki çeltik alanlarında çeltikle münavebeli olarak ekilmektedir. Bunun yanında, Devrez Çayı'na bağlanan derelerin oluşturduğu birikinti konisi alanları da şeker pancarı tarımının yapıldığı alanlardır. İlçe Tarım Müdürlüğü'nde 2003 yılı öncesine ait şeker pancarı üretim miktarları bulunmadığı için, bu ürünün geçmişteki üretimi hakkındaki bilgiler bulunmamaktadır. Ancak ilçe genelinde şeker pancarı üretim alanlarının çok az olduğu söylenebilir. Buna karşın, şeker pancarı ekilen alanlardan elde edilen ürün miktarı, oldukça fazladır(Çizelge: 29). Buna bağlı olarak da ilçede yetiştirilen şeker pancarının verim durumu oldukça yüksek düzeydedir.

Tosya ilçesinde arpa ve buğday tarımı yapılamayacak derecede eğimli alanlarda, çavdar tarımının öne çıktığı görülür. İlçe genelinde verim düzeyi oldukça düşük olan çavdar, hayvancılığın öne çıktığı kesimlerde üretilmektedir. Çavdar, hayvan yemi olarak kullanıldığı gibi, insanların da tüketebileceği bir besin maddesidir. Çavdar gibi korunga bitkisi de çoğunlukla hayvan yemi olarak kullanılmaktadır. İlçe genelinde hayvancılık faaliyetlerinin ön plana çıktığı yüksek kesimlerde korunga ekilmektedir.

Tosya ilçesi, bulunduğu konum ve sahip olduğu doğal şartlara bağlı olarak, nadaslı tarım yöntemleri uygulanmaktadır. Bir veya iki yıl ekim yapılan tarlanın, hasattan sonraki bir yıl boyunca boş bırakılmasına nadas denilmektedir. Bu yöntemle tarla boş kaldığı dönemde birkaç defa sürülmekte ve topraktaki organik maddelerin homojen dağılımı sağlanır. Tarla, boş kaldığı süre içinde yağmur ve kar sularını derine sızdırır ve bu sular toprakta

korunur. Toprak sürölmeyle birlikte kabarıp havalandığı için bakteriler çoğalı, daha sonra da bu bakteriler ölerək toprağı doğal olarak gübrelerler(Sanır, 2000: 215). Ancak ılıman iklimlerin görüldüğü, verimli toprakların bulunduğı alanlarda, nadas yöntemine ihtiyaç duyulmaz. Özellikle delta ovalarının bulunduğı kesimlerdeki topraklar organik madde bakımından çok zengin olduklarından buralarda tarım arazileri nadasa bırakılmaz.

Tosya ilçesindeki toplam 180199 dekar tarla arazisinin 145270 dekarı, yani %80'i nadasa bırakılarak ekilmektedir(Kastamonu İli Arazi Varlığı:52). Tosya ilçesinin bulunduğı alanda, özellikle dağlık kesimlerdeki topraklar, erozyon etkisiyle üst kısımlarındaki verimli katmanları yitirmekte ve tarımsal üretimin devamlılığına engel olmaktadır. Bu sebeple bu kesimlerdeki tarım arazileri, nadasa bırakılarak bir yıl dinlendirilmektedirler. Depresyon tabanının doğu kesimi, ilçe içerisinde nadas uygulanmayan alanları oluşturmaktadır. Bu kesimde eğimin düşük olması, erozyonun etkisini azaltmakta ve organik maddeler topraktan ayrılmamaktadır. Buna rağmen depresyon tabanının Tosya batısında kalan kesimdeki tarla alanlarında, her yıl ardı ardına çeltik ekilmemektedir. Şeker pancarı ile çeltik münavebeli olarak ekilmekte ve bu şekilde toprağın bir anlamda dinlenmesi sağlanmaktadır. Depresyon tabanı dışında kalan tüm tarla alanlarında nadas yöntemi uygulanmaktadır.

Genel olarak Tosya ilçesindeki tarla alanları değerlendirildiğinde, tarım alanları içerisindeki tarla ürünlerinin yetiştirildiğı alanların oranının Tosya, Kösen, Kınık ve Aşağıkayı idari üniteleri dışında %50'nin üzerinde olduğu görölür(Harita: 37). Bu idari ünitelerdeki ekili alanlarda ya sebze alanlarının ya da meyve alanlarının yoğun olduğu görölür.

Sebzeler

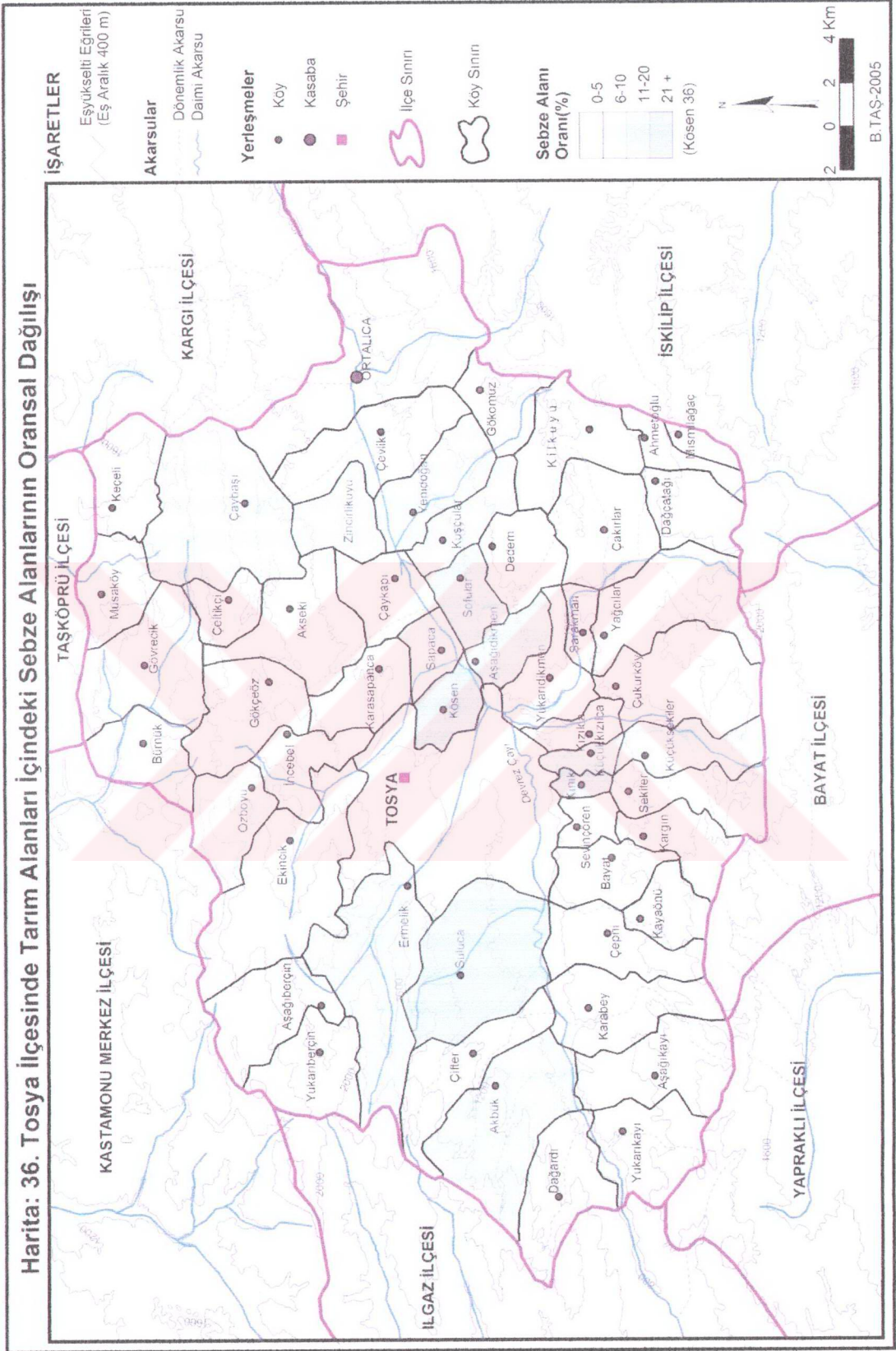
Tosya ilçesindeki ekili alanlar içerisinde sebze tarımı yapılan alanlar 9664 dekarlık bir yer kaplamaktadır. Başka bir deyişle sebze alanları, ekili alanların %5'ini oluşturmaktadır. İlçe genelindeki sebze alanları, çeltik alanlarında olduğu gibi sulanan ekili alanlar içerisinde değerlendirilmelidir. Genel olarak bakıldığında, depresyon tabanında çeltik tarımı yapılamayacak düzeydeki eğimli alanlar ile birikinti konileri, en önemli sebze üretim

alanlarıdır. Ayrıca, Ilgaz Dağları'ndan kaynağını alarak Tosya güneyinde Devrez Çayı'na bağlanan Deringöz ve Ulu dereleri ile Geçmiş Dağları'ndan kaynaklanan Kızılca, Göl ve Dereseği derelerinin vadi içlerinde sebze alanlarının yoğunlaştığı görülmektedir. Bu bağlamda sebze alanları idari üniteler bazında değerlendirilecek olunursa, en fazla sebze alanının 2133 dekar ile depresyon tabanında bulunan Kösen köyünün idari alanında yer aldığı görülür(Harita: 36). 1000 dekarın üzerinde sebze alanına sahip bir diğer idari ünite Suluca'dır. Bu iki idari alan, ilçe genelindeki en önemli sebze üretim merkezleridir. Bu iki idari ünitenin ortak özelliği, geniş sulu tarım arazilerine sahip olmalarıdır. Bunun yanında Suluca köyünün idari alanının güney kesiminin üzerinde bulunduğu seki, sebze tarımı için elverişli toprak, su ve eğim şartlarına sahiptir(Harita: 5, 6 ve 8).

Tosya kentsel idari alanının batı kesiminde gümele yerleşmelerinin bulunduğu kesimde, bağ ve bahçelik alanlar geniş yer kaplar. Bu kesimde bulunan bağ ve bahçeler, esasen meyveliklerle kaplıdır. Ancak meyve ağaçlarının altında sebze de yetiştirilmektedir. Buradaki bahçelerin büyük bir çoğunluğunda artezyen kuyuları bulunmaktadır. Artezyen kuyularından elde edilen su, sebze bahçelerinin su ihtiyacının karşılayabilmektedir.

Tosya ilçesindeki 13 idari ünite, hiç sebze alanı bulunmamaktadır. Bu idari üniteler, dağlık alanlarda bulunmaktadır. Sahip oldukları doğal şartlar, sebze yetişmesine olanak sağlamamaktadır. Ancak Aşağıberçin ve Yukarıberçin köy idari alanlarında, az da olsa sebze alanı bulunmaktadır. Bu iki köy idari alanı Büyük ve Küçük Hacet Tepe'lerinin etek kısımlarında ve 1500-2000 metre yükseltilerde bulunmaktadır. Aşağıberçin köyünün hemen güneyinde yer alan Deringöz deresi vadisinin güney yamaçları, kuzeyden gelen soğuk hava kütlelerine karşı korunaklı bir konumda bulunmaktadır. Yükseltinin 1500 metreye kadar düştüğü bu bölgede su kaynaklarının da bulunmasına bağlı olarak dar alanda sebze tarımı yapılabilmektedir. Ancak üretilen sebzeler, ekonomik önem taşımamakta ve köy halkının ihtiyaçlarını ancak karşılayabilecek düzeydedir. Yukarıberçin köyünün güney kesiminde de benzer bir vadi bulunmaktadır ancak burası,

Harita: 36. Tosya İlçesinde Tarım Alanları İçindeki Sebze Alanlarının Oransal Dağılışı

Aşağıberçin köyündeki kadar korunaklı olmadığı için bu köydeki sebze alanları daha dar bir alana sıkışmış durumdadır.

Çizelge: 31. Tosya İlçesinde Ekili Alanlarda Yetiştirilen Sebzelerin Üretim Alanları, Üretim Miktarları ve Verimleri(2003).

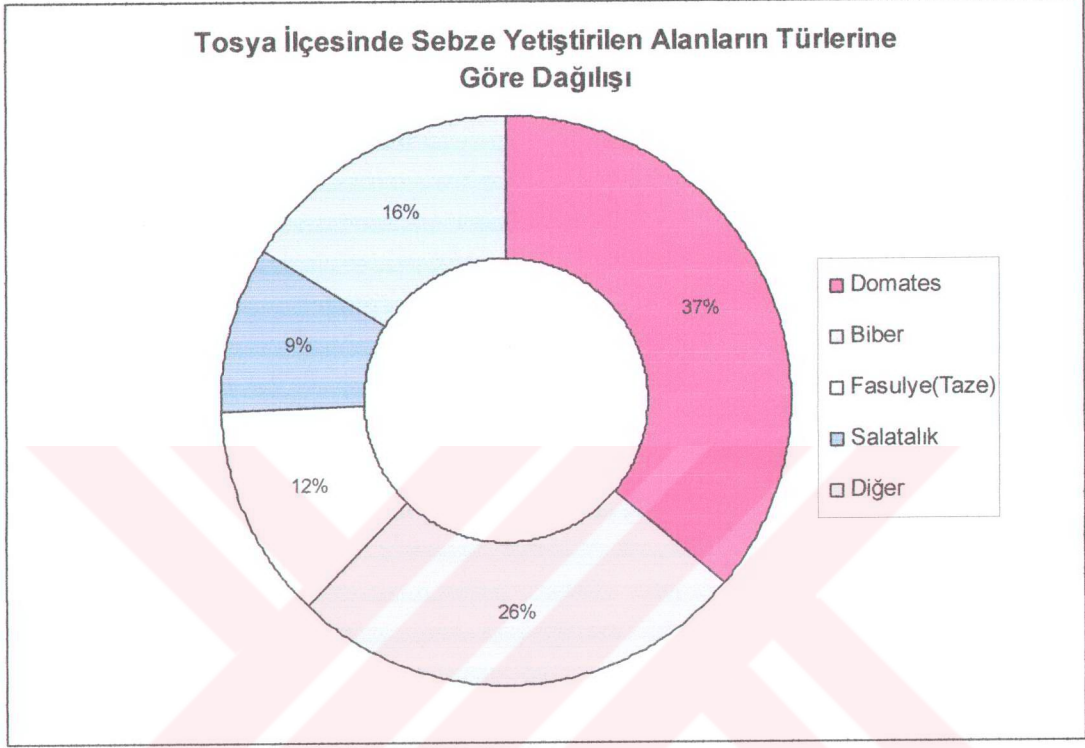
Tür	Üretim Alanı(da)	Üretim Miktarı(ton)	Verim(kg/da)
Domates	3500	5100	1457
Biber	2520	820	325
Fasulye(Taze)	1180	816	692
Salatalık	900	800	889
Barbunya(Taze)	490	468	955
Ispanak	370	378	1022
Marul	340	384	1129
Bal Kabağı	220	200	909
Beyaz Lahana	84	210	2500
Taze Soğan	30	24	800
Kavun	20	30	1500
Pırasa	10	21	2100
TOPLAM	9664		

Tosya ilçesindeki sebze alanlarında, başta domates olmak üzere, biber, fasulye, salatalık, barbunya, ıspanak, marul ve bal kabağı yetiştirilmektedir(Çizelge: 31). Bunlardan domates, gerek ekilen alan bakımından, gerekse üretim bakımından ilçede en fazla yetiştirilen sebze türüdür. Biber, taze fasulye, salatalık ve diğer sebzelerin ekili olduğu alanlar, domatese göre daha az yer kaplamaktadır.

Tosya ilçesinde yetiştirilen sebzeler, genelde aile içi tüketimde kullanılmaktadır. Ancak ihtiyaç fazlası ürünler Tosya pazarında satılmaktadır. Yetiştirilen sebzelerin tamamı yazlık olarak ekilirler. İklimin elverişsizliği nedeniyle seracılık gelişme göstermemiştir.

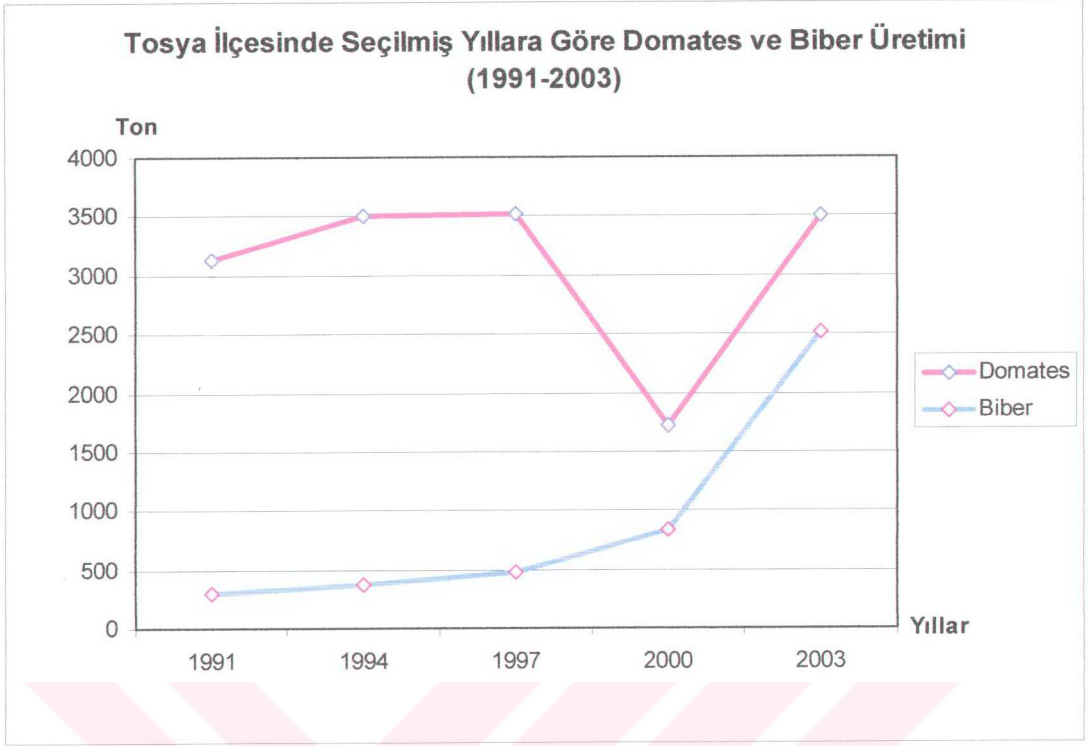
Genel olarak Tosya ilçesindeki idari ünitelerin tamamında, az da olsa ekili tarım alanı bulunmaktadır. Köy idari alanları içerisinde, ekili tarım alanlarının depresyon tabanından dağlık kütlelere doğru azalış gösterdiği görülmektedir(Harita: 32). Çalışma alanında ortalama 2000 metre yükseltiye kadar çıkabilen ekili alanlarda, yükseltinin arttığı yerlerde çoğunlukla fiğ, arpa ve buğday yetiştirilirken, depresyon tabanında çeltik yetiştirilmektedir. Sebze alanları da depresyon tabanına yakın mesafelerde bulunan yerlerde, özellikle

de Devrez Çayı'na bağlanan derelerin oluşturduğu birikinti konilerinin üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Bunun yanında araştırma alanında bulunan sekiler, eğim şartlarının uygunluğu ve su kaynaklarına yakınlıkları nedeniyle, sebze tarımının yapıldığı yerler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Şekil: 23. Tosya İlçesinde Sebze Yetiştirilen Alanların Yetiştirilen Türlerine Göre Oransal Dağılışı

Tosya ilçesindeki 15 idari üniteye ekili alanlar, idari ünitenin sahip olduğu tarım alanlarının tamamını kaplamaktadır(Çizelge: 27). Bu 15 idari alanın tamamı, dağlık kütleler üzerinde yer almakta, depresyon tabanı ile bağlantıları bulunmamaktadır. Bu idari ünitelerdeki ekili alanlarda buğday, arpa ve fiğ, ekili alanlardaki yetiştirilen ürünlerin başında gelmektedir.

Şekil: 24. Tosya İlçesinde Belirli Dönemlere Göre Domates ve Biber Üretim Miktarları(Kaynak: Tosya İlçe Tarım Müdürlüğü)

Tosya ilçesindeki ekili tarım alanları, sulanma durumlarına göre ekili sulu tarım alanları ve ekili kuru tarım alanları olarak değerlendirilebilir. Ekili kuru tarım alanları içerisinde çeltik ve şeker pancarı dışındaki tarla bitkileri yetiştirilmektedir. Yani buğday, arpa, fiğ, çavdar, fasulye, patates ve mısır tarımı yapılan alanlar, aynı zamanda ekili kuru tarım alanlarına karşılık gelmektedir. Bu alanların ilçe arazisi içinde, çoğunlukla depresyon tabanından uzak mesafelerdeki dağlık kütleler üzerinde yoğunlaştığı görülür(Harita: 33). Diğer bir ifade ile, Ilgaz ve Geçmiş Dağları üzerinde yer alan idari ünitelerin büyük bir çoğunluğunda tarla alanlarının tamamı, ekili kuru tarım alanı olarak kullanılmaktadır. Depresyon tabanına doğru ekili kuru tarım alanlarının, idari ünitelere göre toplam ekili alanlar içinde, oransal olarak azalış gösterdiği görülür. Özellikle Tosya, Kösen, Sapaca, Kuşçular, Yenidoğan ve dağardı idari ünitelerindeki ekili kuru tarım alanlarının oranı, %10'un altına inmektedir. Bu dağılışı üzerinde şüphesiz yükselti, eğim ve su faktörlerinin hepsi de etkili olmuştur. Öncelikle su kaynaklarının bolluğu, sulu

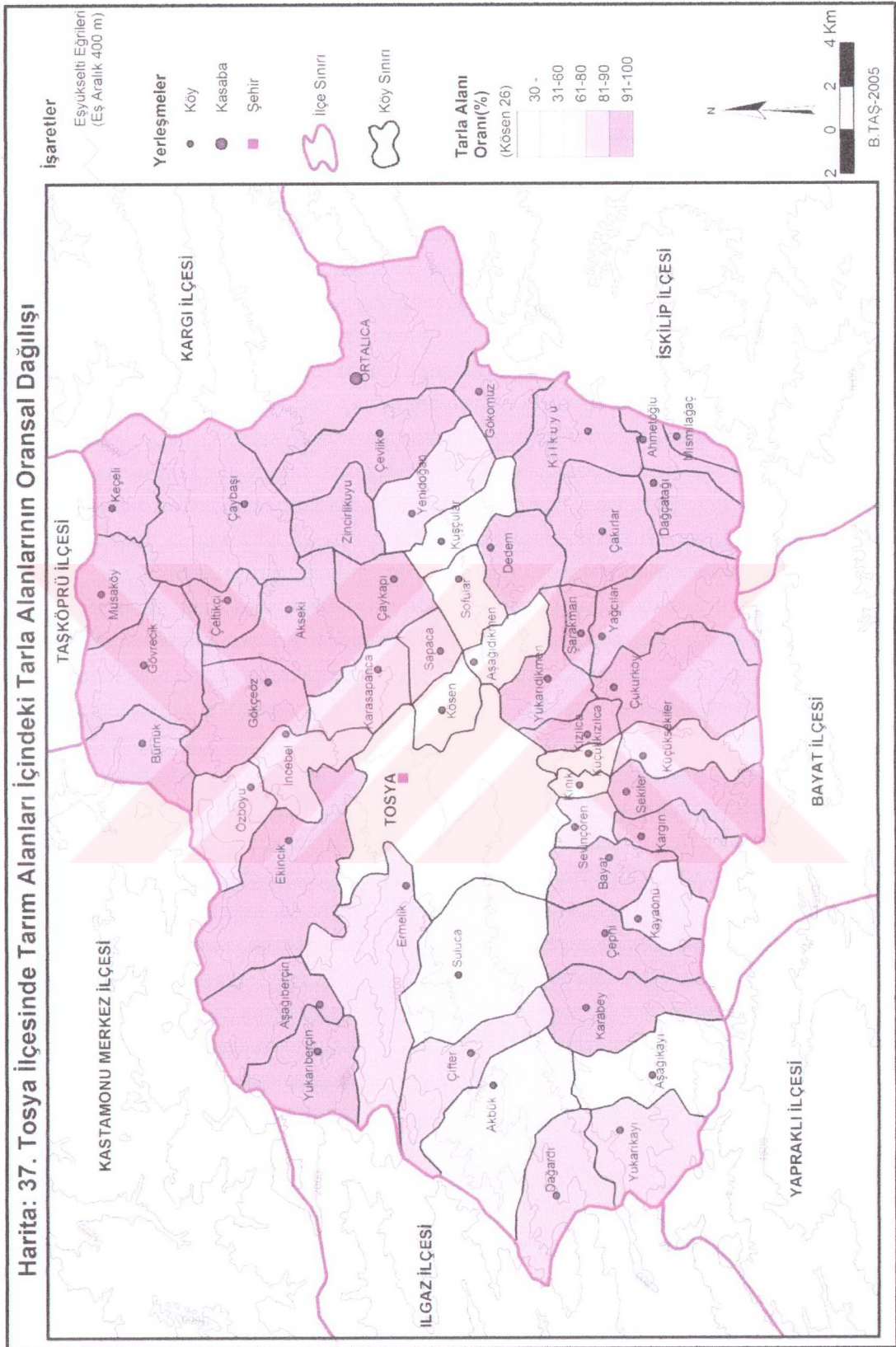
tarım için bir ön koşul durumundadır. Bunun yanında, çalışma alanında sulu tarım yöntemleri kullanılarak üretilen çeltik ve sebze türleri, eğimin fazla olduğu yerlerde yetiştirilememektedir. Yükselti ve buna bağlı olarak da iklim faktörlerinin de etkisiyle, dağlık kütlelerdeki ekili alanlar, büyük oranda ekili kuru tarım alanları olarak kullanılmaktadır.

Tosya ilçesinde, ekili alanlar içindeki sulu alanlar, depresyon tabanında yoğunlaşmaktadır(Harita: 34). Depresyon tabanında arazisi bulunan Dağardı, Akbük, Çifter, Suluca, Karabey, Çepni, Tosya, Kösen, Sapaca, Sofular, Kuşçular, Yenidoğan, Çevlik ve Ortalıca idari ünitelerinde ekili sulu alanların, toplam ekili alanlar içerisinde önemli bir yere sahip olduğu görülür. Depresyon tabanının doğu kesimindeki ekili sulu tarım alanlarında çeltik en önemli ürün iken, batı kesiminde çeltiğin önemi biraz azalmakta ve sebze yetiştiriciliği ön plana çıkmaktadır. Dağlık kütleler üzerindeki idari ünitelerde ise ekili sulu tarım alanları bulunmamaktadır.

Tosya ilçesindeki tarım arazilerinin %89'unu kaplayan ekili alanlar, ilçenin tarımsal üretimi üzerinde önemli bir paya sahiptir. İlçedeki ekonomik faaliyet kolları içerisinde, tarım en fazla gelir getiren sektördür. Tarım sektörü içerisinde ekili alanlardan elde edilen ürünler, ekonomik getirisi fazla olan ürünlerdir. Bu ürünlerin başında pirinç ilk sırada yer alır. Çeltik, ilçe topraklarındaki ekili alanlar içerisinde şeker pancarından sonra en fazla verim alınan tarım ürünüdür. Kullanım bakımından ilçe arazisi içerisinde çok az yer kaplayan çeltiğin ilçe ekonomisinin bel kemiği olması, çeltik tarımı yapılan alanların önemini bir kat daha artırmaktadır.

Ekili alanlar içerisinde yetiştirilen tarım ürünlerinden buğday, arpa, fiğ ve diğer tarla bitkileri ile sebzeler, halkın kendi ihtiyaçlarını karşılayacak düzeyde üretilmektedir. Çeltik ile münavebeli olarak ekimi yapılan şeker

Harita: 37. Tosya İlçesinde Tarım Alanları İçindeki Tarla Alanlarının Oransal Dağılışı

pancarı ise, Kastamonu şeker fabrikasında işlenmektedir. Ancak şeker pancarı ekilen alanlar, çeltik ekilen alanların ancak 1/5'i kadar yer kaplamaktadır. Bu sebeple arazi kullanımı açısından şeker pancarı ekilen alanların çok fazla önemi bulunmamaktadır. Ekili alanlarda yetiştirilen sebzelerden domates, doğrudan tüketilebildiği gibi salça yapımında da kullanılmaktadır. Ancak üretilen salçalar çok fazla ticari önem taşımamaktadır. Tüketim fazlası ev yapımı salçalar, Tosya pazarında satılmaktadır. Bazen Kastamonu'dan ve civar ilçelerden gelen pazarlamacılar, bu ev yapımı salçaları satın almaktadırlar.

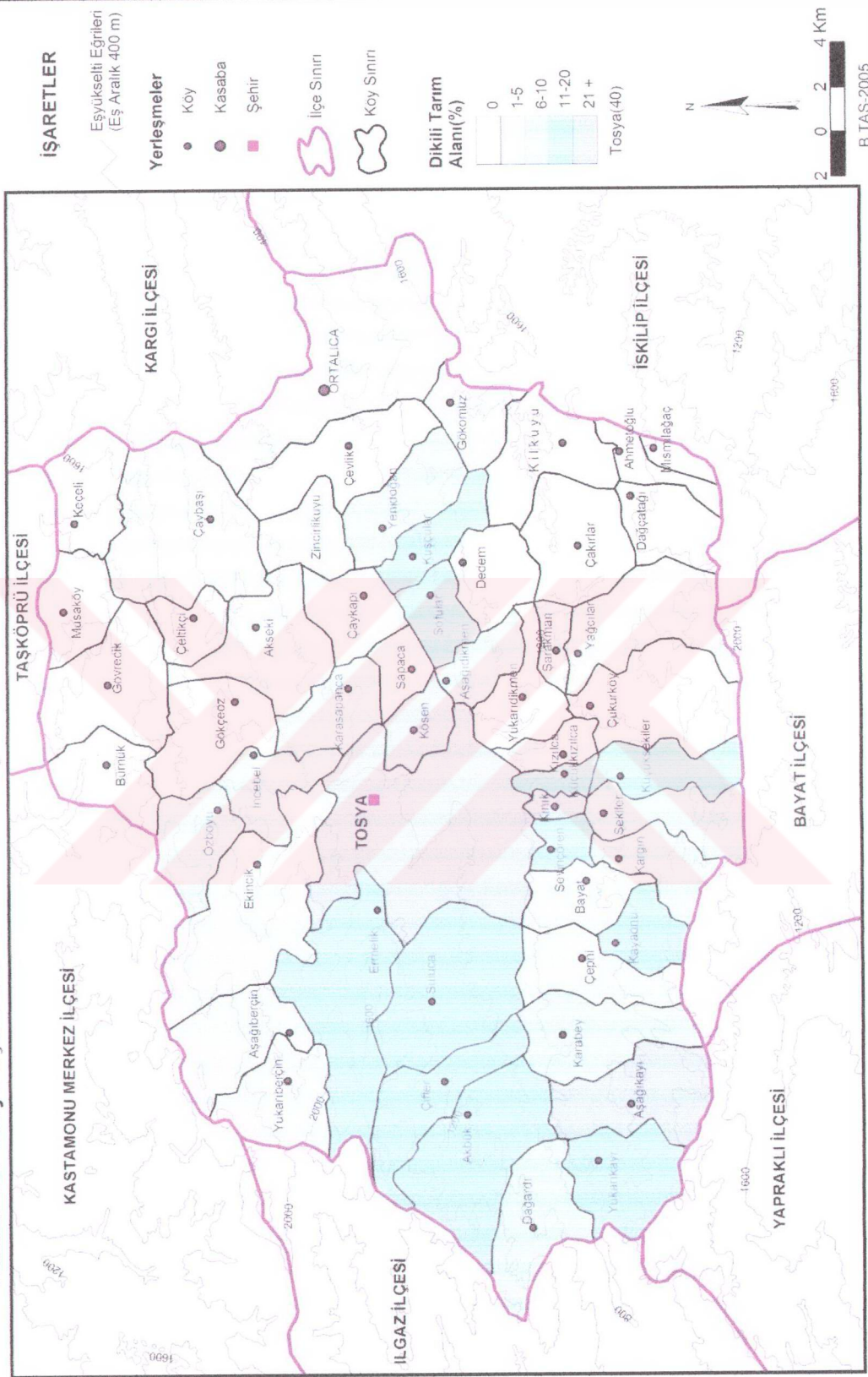
b. Dikili Alanlar

Üzerinde uzun ömürlü kültür bitkilerine yer veren tarım alanlarına dikili alanlar denilmektedir(Özçağlar,2003: 129). Dikili tarım alanları üzerinde fidan dikilerek yetiştiricilik yapılmaktadır. Dikili alanlarda bulunan bitkiler, uzun yıllar toprakta kalabilmekte ve yıllık ya da sezonluk olarak ürün vermektedirler. Doğal bitki örtüsü içindeki doğal ve antropojen bitki toplulukları dikili alanlar içinde yer almazlar. Ancak ekonomik amaçlı dikilen ağaç türleri, özellikle de bu grup içinde yer alan kavaklıklar, dikili alanlar içerisinde değerlendirilmektedir.

Çoğunlukla meyve ağaçları ve üzüm bağlarının içinde bulunduğu dikili alanlar, Türkiye'de çok geniş yer kaplamazlar. Türkiye'de 26.379.067 hektar tarım arazisi bulunmaktadır(DİE,2002). Bunun 3.346.375 hektarı yani yaklaşık %13'ü dikili alanlardan oluşmaktadır. Kastamonu ilinde de durum çok farklı değildir. Kastamonu'daki 212.021 hektarlık tarım alanının 10.055 hektarı dikili alanlardan oluşmaktadır. Yani il genelinde dikili tarım alanı oranı %5'tir.

Tosya ilçesindeki dikili alanların kapladığı alan da Türkiye ve Kastamonu ili genelinden çok farklı değildir. İlçedeki 215459 dekar olan tarım arazisinin 25596 dekarı dikili tarım alanları ile kaplıdır. Yani ilçedeki tarım arazilerinin %11'i dikili tarım alanı olarak kullanılmaktadır. Bu değer, Türkiye ortalamasından birazcık düşük, Kastamonu ili ortalamasından ise daha yüksektir. Tosya ilçesi sınırları içerisinde kalan Devrez depresyonunun tabanı

Harita: 38. Tosya İlçesinde Tarım Alanları İçindeki Dikili Alanların Oransal Dağılışı

400 ile 800 metre yükseltiler arasında yer almaktadır. Dolayısıyla depresyon tabanında ve tabanı çevreleyen yamaçlarda, çevrelerine göre daha ılıman iklim koşulları görülmektedir. Bu doğal şartlar altında, çoğunlukla meyve tarımının yapıldığı dikili alanlar, gelişme imkânı bulabilmiştir(Foto: 20).

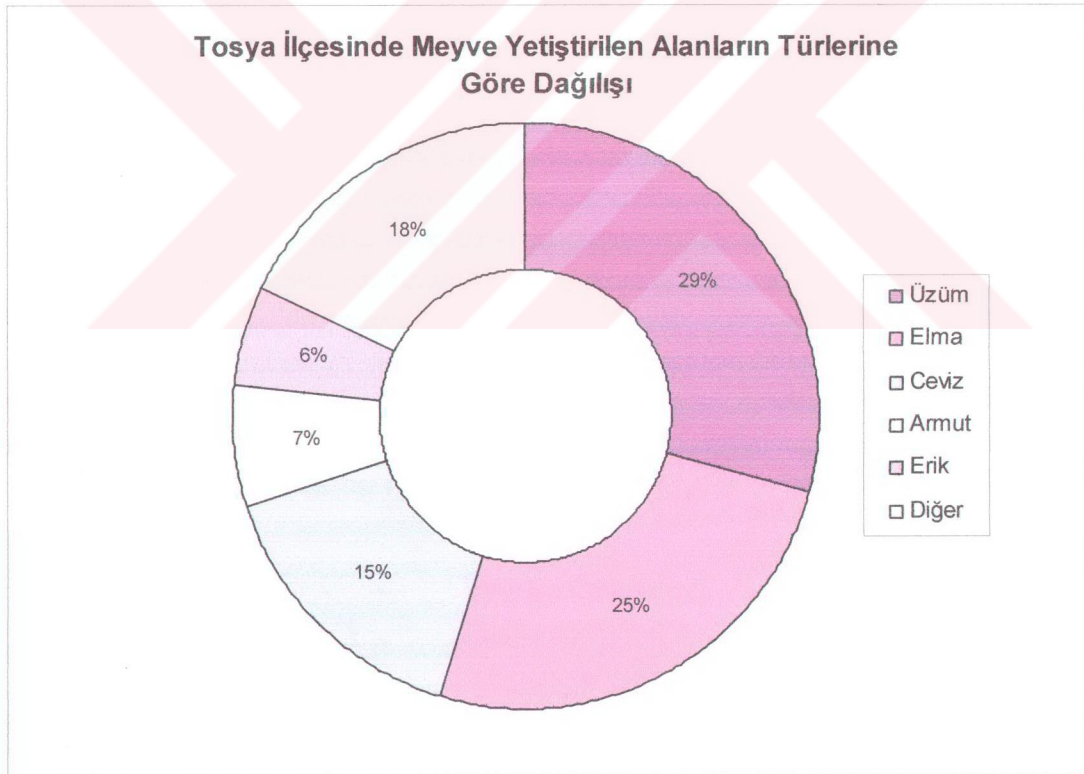
Foto: 20. Tosya Şehri Güneyindeki Bahçe Alanları ve Meyvelikler

Tosya ilçesinde, dikili alanlarda çoğunlukla meyve yetiştiriciliği yapılmaktadır. İlçede yetiştirilen başlıca meyve türlerinin üzüm, elma, ceviz, armut, erik, kiraz, şeftali, dut ve ayva olduğu tespit edilmiştir(Çizelge: 32). Bu meyve türlerinin hemen hepsi de dikili alana sahip tüm idari ünitelerde yetiştirilebilmektedir. Başka bir ifadeyle, belirli bir yöreye özgü meyve türü bulunmamaktadır. Ancak üzüm, çoğunlukla Tosya idari alanındaki bağlık alanlarda yetiştirilmektedir. İlçe alanı içerisinde elma, hemen her yerde yetiştirilebilmektedir ancak en fazla elma yetiştirilen idari üniteler Suluca, Aşağıkayı ve Tosya'dır. Kiraz ve şeftalinin Tosya kentsel idari alanında, erik ve dut Kösen, Kınık köy idari alanlarında, ceviz Suluca ve Aşağıkayı köy idari alanlarında daha çok yetiştirilmektedir. Dikili alanlar içerisinde ele alınan kavaklıklar ise ilçe alanı içerisinde çok az yer kaplar. 1074 dekar alan

kaplayan kavaklıklar, çoğunlukla akarsu ve dere vadilerinin kenarlarında yer almaktadır.

Çizelge: 32. Tosya İlçesinde Dikili Alanlarda Yetiştirilen Meyvelerin Üretim Alanları, Üretim Miktarları Ve Verimleri(2003).

Tür	Üretim Alanı(da)	Üretim Miktarı(ton)	Verim(kg/da)	Ağaç Sayısı
Üzüm	7485	4500	60	---
Elma	6500	7555	116	198755
Ceviz	3950	2002	51	29530
Armut	1673	1386	83	33600
Erik	1465	726	50	33250
Kiraz	1577	748	47	17200
Şeftali	1296	589	45	31000
Kavaklık	1074			
Dut	376	560	149	7050
Ayva	200	146	73	
TOPLAM	25596			

Şekil: 25. Tosya İlçesinde Meyve Yetiştirilen Alanların Yetiştirilen Türlerine Göre Oransal Dağılışı

Tosya ilçesindeki dikili alanlarda yetiştirilen ürünler içerisinde en fazla üretim alanına sahip olanı üzümdür. Üzümden sonra sırasıyla elma, ceviz, armut ve erik gelmektedir(Şekil: 25). Ancak bu meyvelerin üretim miktarları, dikili oldukları alanla orantılı değildir. En fazla üretim miktarı, elmaya aittir. Elma ağacı sayısının çok fazla olması ve bu ağaçların veriminin yüksek olması, elma dikili alanlardan çok fazla ürün alınmasına neden olmuştur. Bu bağlamda ağaç sayıları ele alınacak olunursa, ilçe genelindeki dikili alanlarda en fazla elma ağaçlarının bulunduğu görülür. Daha sonra sırasıyla armut, erik, şeftali, ceviz, kiraz, ayva ve dut ağaçlarının geldiği görülür(Çizelge: 32).

Çizelge: 33. Tosya İlçesinde İdari Ünitelere Göre Dikili Alanlar(Dekar)

İdari Ünite	Dikili Alan	Dikili Alan		Toplam Tarım Alanı	Yüzölçümü
		Kuru	Sulu		
Tosya	12967	102	12865	33334	67431
Kösen	2248	48	2200	5885	8740
Suluca	1372	71	1301	10707	35376
Akbük	1057	0	1057	6255	33550
Aşağıkayı	719	248	471	1734	23033
Çifter	669	0	669	4742	19732
Kınık	650	250	400	1607	2793
Sofular	628	29	599	4170	9740
Karabey	550	60	490	6844	21284
Karasapanca	400	120	280	5801	13309
Kayaönü	400	400	0	2993	9958
Kuşçular	355	0	355	2535	10848
Yenidoğan	331	121	210	4713	17216
İncebel	300	90	210	3411	12524
Ermelik	294	96	198	2480	36893
Yukarıkayı	285	45	240	2303	19406
Küçük kızılca	283	81	202	1813	4137
Sapaca	282	81	201	5900	7085
Sevinçören	255	15	240	2410	5504
Sekiler	228	30	198	4104	15646
Dağardı	219	0	219	2677	19841
Kargın	155	155	0	2596	12501
Çepni	132	0	132	4045	17074
Küçüksekiler	112	13	99	988	13269
Çaybaşı	99	99	0	2993	40130
Kızılca	78	78	0	2212	6341
Ortalıca	70	10	60	8343	53406
Bayat	64	54	10	3719	12676
Yağcılar	46	46	0	2839	25534
Özboyu	43	43	0	603	14473
Aşağıdikmen	37	27	10	419	9298

Çevlik	34	0	34	8595	23577
Ekincik	33	0	33	2711	40552
Çaykapı	24	24	0	4258	13279
Zincirlikuyu	23	0	23	982	12095
Akseki	22	22	0	3780	23675
Aşağıberçin	22	22	0	3590	19506
Şarakman	20	20	0	692	4961
Gökçeöz	17	17	0	7470	21018
Çukurköy	16	16	0	6734	27246
Yukarıberçin	14	14	0	2523	18102
Kilkuyu	10	10	0	7260	20110
Gövecik	9	9	0	5091	26894
Çeltikçi	9	9	0	2228	8521
Gökomuz	9	9	0	852	11031
Yukarıdikmen	3	3	0	3052	13407
Bürnük	3	3	0	3031	14570
Ahmetoğlu	0	0	0	3457	6922
Dağçatağı	0	0	0	1862	13516
Çakırlar	0	0	0	901	21875
Keçeli	0	0	0	546	15531
Musaköy	0	0	0	250	13216
Mısımlağaç	0	0	0	219	3478
Dedem	0	0	0	200	13426
TOPLAM	25596	2590	23006	215459	985256

Tosya ilçesinde dikili alanlar, depresyon tabanına komşu alanlarda yoğunlaşmaktadır. Depresyon tabanının doğu kesiminde meyvelikler bulunmazken, batı kesiminde çeltik tarımı yapılamayacak kadar eğimli alanlarda meyvelikler bulunmaktadır. İlçe genelinde dikili alanların Tosya, Kösen, Kınık ve Aşağıkayı idari ünitelerinde, tarım alanlarının %20'sinden daha fazla olduğu görülmektedir(Harita: 38). En fazla dikili alan ise Tosya kentsel idari alanı içerisinde bulunmaktadır(%40). Ilgaz Dağları ile geçmiş Dağları'nın ilçe alanı içerisinde kalan doğu kesimindeki idari ünitelerde dikili tarım alanı bulunmamaktadır. Genel olarak değerlendirildiğinde depresyon tabanından dağlık alanlara doğru dikili alanların azaldığı görülmektedir.

Tosya kentsel idari alanının batı kesiminde yer alan bağ ve bahçe alanları, ilçede dikili alanların en fazla olduğu yerlerdir. Buradaki bağ ve bahçeler, yaz döneminde hareketlilik kazanmaktadır. Gümele tipindeki yerleşmelerin bulunduğu bağ ve bahçe alanları, yaz döneminde özellikle üzüm yetiştiriciliğinin öne çıktığı alanlardır. Tosya'nın hemen doğusunda yer

alan Kösen, dikili alanların fazla olduğu bir köy idari alanıdır. Burada da meyve yetiştiriciliği dikili alanlar üzerindeki en önemli kullanım biçimidir.

Tosya ilçesindeki dikili alanlar, sulanan dikili alanlar ve sulanmayan(kuru) dikili alanlar olarak iki gruba ayrılabilir. Böyle bir ayrım yapıldığında, sulanan dikili alanların, sulanmayan alanlara göre çok az yer kapladığı görülür(Çizelge: 33). Toplam dikili alanlar içerisinde sulanan dikili alanlar yaklaşık %11'lik bir paya sahiptir. Sulanan dikili alanların ilçe genelindeki dağılışı incelendiğinde, depresyon tabanına yakın mesafedeki alanlarda ve su kaynakları yakınında bu alanların yoğunlaştığı görülür(Harita: 40). İlçe genelinde çok daha geniş bir yer kaplayan sulanmayan(kuru) dikili alanlar ise, dağlık alanlarda daha fazla bulunmaktadır. Sulanan dikili alanlarda üzüm, şeftali, kiraz gibi suya daha çok ihtiyaç duyan meyveler yetiştirilirken, sulanmayan dikili alanlarda elma, ayva, erik, armut, dut ve ceviz yetiştirilmektedir. Meyve yetiştirilen alanların toplam tarım alanları içerisindeki oranları incelendiğinde, en fazla orana sahip olan idari ünitenin depresyonun batısında yer alan Aşağıkayı köy idari alanı olduğu görülür(Harita: 41). Aşağıkayı köy idari alanındaki meyve alanlarının büyük bir çoğunluğunda sulama olanakları bulunmaktadır. Bu sebeple köy idari alanı içindeki dikili alanlar, sulanan dikili alanlar içerisine girmektedir. Bunun yanında, Tosya, Kösen ve Kınık idari ünitelerinde de meyve alanlarının toplam tarım alanları içerisinde önemli yer kapladığı görülür.

Tosya ilçesindeki dikili alanlar, 1500 metre yükseltiye kadar çıkabilmektedir. Ancak yükseltinin 1000 metreyi aştığı yerlerdeki dikili alanlar, tarım alanları içerisinde çok az yer kaplar. Depresyon tabanının da çeltik tarımına ayrıldığı düşünülürse, dikili alanların 800-1000 metre yükselti aralığında yoğunlaştığı görülür. Sulanan dikili alanlar, bu yükselti aralığındaki alanlarda bulunmaktadır. 1000-1500 metre yükselti aralığında ise, seyrekleşen dikili alanlar, çoğunlukla sulanamayan arazilerden oluşmaktadır.

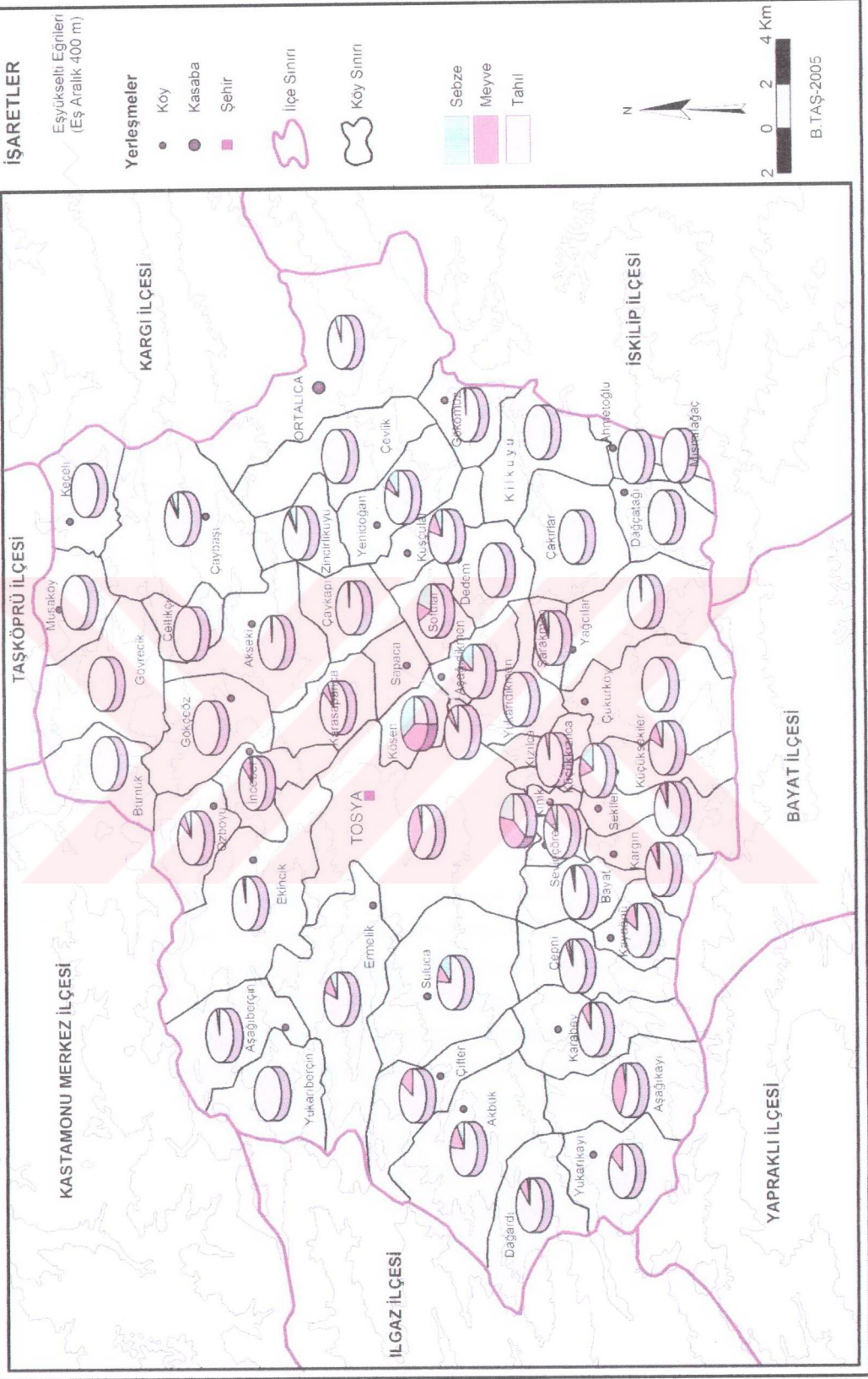
Tosya ilçesindeki dikili alanlarda üretilen meyveler, çoğunlukla pazarda satılmaktadır. Özellikle ilçede üretilen elmalar, Kastamonu ve civar ilçelerin pazarlarında satılmaktadır. Bağ alanlarında üretilen üzüm ise,

genelde pekmez yapımında kullanılmakta ve çok fazla ekonomik değer taşımamaktadır. İlçede bir adet meyve suyu fabrikası bulunmaktadır. Bu fabrikada ilçe genelinde yetiştirilen şeftaliler, meyve suyu yapımında kullanılmaktadır. İlçede yetiştirilen elma ve şeftali dışındaki meyveler, ekonomik değer taşımamakta, daha çok üreten aileler tarafından tüketilmektedir.

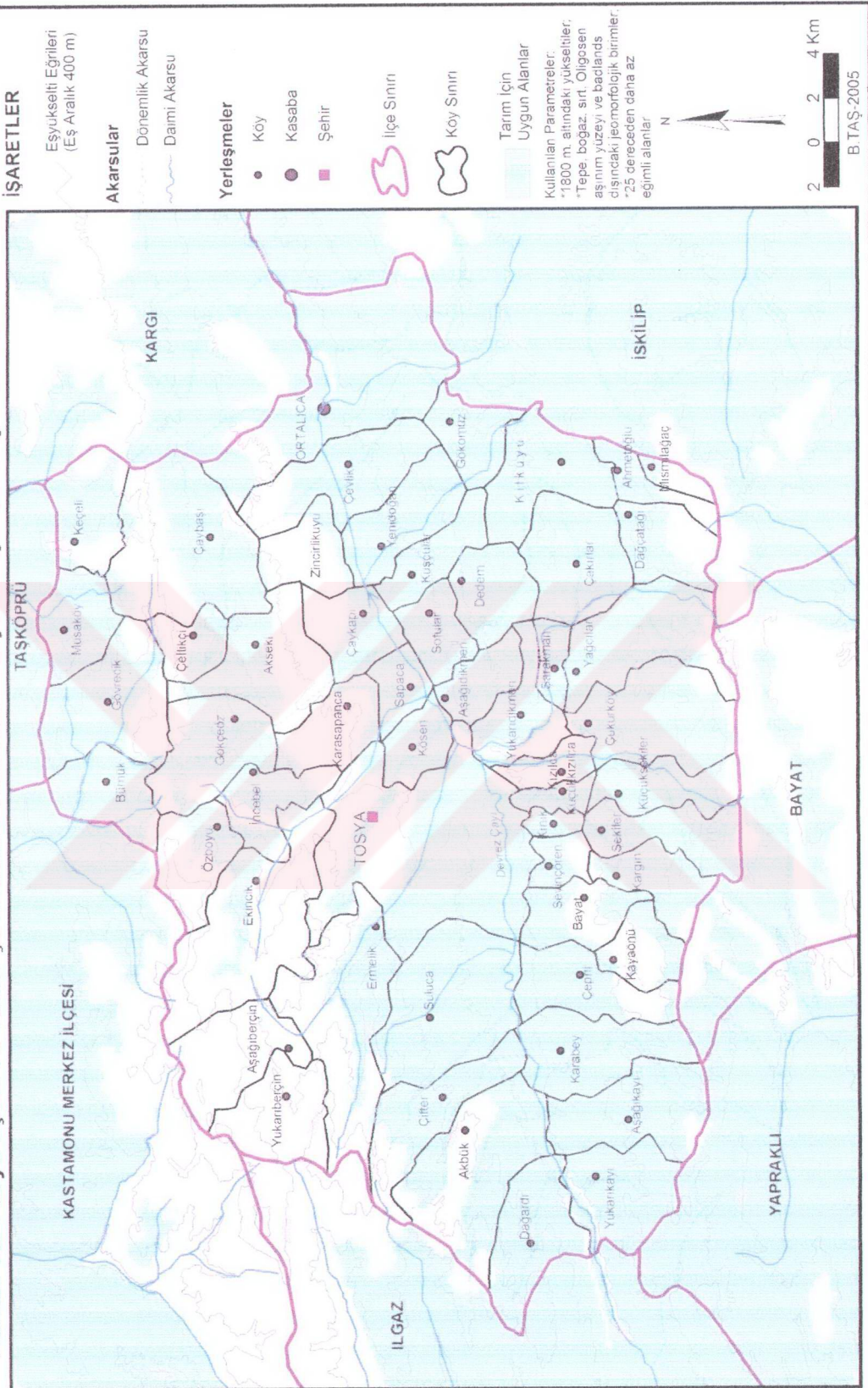
Genel olarak Tosya ilçesindeki tarım alanları değerlendirildiğinde; ekili alanların ilçe arazisi içerisinde daha fazla yer kapladığı ve ilçe ekonomisinin ekili alanlardan elde edilen ürünlere dayandığı görülmektedir. Özellikle çeltik, ilçedeki tarım alanları içerisinde yetiştirilen en önemli üründür. Çeltik ekili alanlar, ilçede nüfusunda yoğunlaştığı alanlardır. Bunun yanında ilçedeki ekili alanlarda üretilen buğday, genelde ilçe içerisinde tüketilmekte, hatta ilçede yaşayan nüfusun buğday ihtiyacının tamamını karşılamamaktadır. Ekili alanlar içerisinde üretilen arpa, fiğ ve korunga gibi ürünler, ilçedeki hayvan yetiştiriciliğine önemli katkıda bulunmaktadır. Genel olarak hayvancılığın gelişme gösterdiği yerlerdeki ekili alanlar, söz konusu tarım ürünlerinin en fazla ekildiği alanları oluşturmaktadır. İlçe genelinde ekim alanı dar olan şeker pancarının üretim miktarının ekilen alanla kıyasla fazla olması, şeker pancarının ilçede çeltikle münavebeli olarak depresyon tabanında yetiştirilmesine bağlanabilir. Oldukça verimli tarım arazilerinin bulunduğu depresyon tabanında sulama olanaklarının fazla olması, burada yetiştirilen ürünlerden maksimum düzeyde verim alınmasına neden olmaktadır. İlçedeki ekili alanların, depresyon tabanında arttığı, dağlık kütlelere doğru azalış gösterdiği görülür. Dikili alanlar, ekili alanlardan farklı olarak depresyon tabanında daha az yer kaplarken, depresyona açılan vadi tabanlarında ve sekilerde daha fazladır. Dikili alanlarda yetiştirilen ürünlerden elma ve şeftali ekonomik olarak önem taşıırken diğer ürünler çoğunlukla iç tüketime yöneliktir.

Tosya ilçesindeki kuru tarım alanları, Miosen dönemi aşınım yüzeylerinde yoğunlaşmaktadır(Çizelge: 2). Buna karşın birikinti konilerinde

Harita: 42. Tosya İlçesi İdari Ünitelerindeki Tarım Alanlarının Yetiştirilen Ürünlere Göre Dağılışı

Harita: 43. Tosya İlçesi ve Yakın Çevresinde Tarımsal Faaliyetler İçin Elverişli Alanlar

ve sekilerde kuru tarım alanları bulunmamaktadır. Sulu tarım alanları ise, depresyon tabanı, sekiler ve tabansız vadilerde toplanmıştır.

3. OTLAK ALANLARI

Otlak alanları, kırsal alanlarda arazi kullanımı açısından önemli bir yere sahiptir. Otlak alanları, tarım alanlarında olduğu gibi, hammadde üretim alanları içerisinde değerlendirilmelidir. Otlak alanları, adından da anlaşılacağı üzere hayvanların doğal yolla beslendikleri alanları oluşturmaktadır. Hayvancılık ise, gıda sanayisine hammadde sağlayan sektörlerden biridir. Et, süt, süt ürünleri, yumurta gibi hayvansal ürünler, otlak alanlarında ya da besihanelerde(çiftliklerde) yetiştirilen hayvanlar, temel gıda maddelerinin önemli bir bölümüne kaynak oluşturmaktadırlar. Hayvanlardan sadece gıda maddeleri elde edilmemektedir. Bağırsak, boynuz, kemik, yapağı, yün ve deri gibi ürünler, farklı sanayi kolları tarafından hammadde olarak kullanılmaktadır.

Arazi kullanımı bakımından otlak alanları çayır ve meralar olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır. Çayırlar, taban suyunun yüksek olduğu ova ve vadi tabanları ile orman örtüsünün doğal olarak kesintiye uğradığı yüksek kesimlerde yer alan bir ot formasyonudur(Özçağlar,2003: 134). Çayırlar, yılın büyük bir bölümünde yeşil kalan alanlardır. Bu sebeple hayvancılık faaliyetlerinin devamlılığı açısından çayırlar büyük öneme sahip alanlardır. Mera alanları ise çayırlardan farklı olarak yılın belirli dönemlerinde üzerinde ot yetişen alanlardır. Dolayısıyla mera alanlarında hayvanların otlatılması çayırlardaki kadar uzun süreli olamamaktadır. Meralar, çoğunlukla bitki örtüsünün gelişme gösteremediği ve tarım yapılamayan alanlarda yoğunlaşmaktadır. Genel olarak mera alanları, otlak alanlarına göre daha geniş alanlar kaplamaktadır.

Otlak alanları Türkiye yüzölçümünün %15'ini kaplamaktadır. Kastamonu ilinde ise otlak alanları toplam il alanının ancak %6'sında bulunmaktadır. Tosya ilçesine gelindiğinde, 985 km² olan ilçe alanının 113 km² si yani yaklaşık %11'i otlak alanları ile kaplıdır(Çizelge: 23). Tosya ilçesindeki otlak alanlarının oranı Türkiye genelinin altında, Kastamonu il

genelinin ise üzerinde yer almaktadır. Kastamonu ilindeki 824 km² olan otlak alanının 113 km² si Tosya ilçesinde bulunmaktadır. Başka bir ifadeyle Tosya ilçesindeki otlak alanları, Kastamonu ili otlak alanlarının % 13,7'sini oluşturmaktadır.

Tosya ilçesindeki otlak alanları içerisinde sadece meralar bulunmaktadır. Çayırılık alan bulunmayan Tosya ilçesinde, çayır olabilecek niteliklere sahip alanlar depresyon tabanında bulunmaktadır. Daha önce de vurgulandığı gibi, depresyon tabanı, tarım alanı olarak kullanılmaktadır. Bu nedenle, Tosya ilçesindeki otlak alanlarını meralar temsil etmektedir.

Tosya ilçesinde otlak alanları, çoğunlukla dağlık kesimlerin yamaçlarında yoğunlaşmaktadır. Yamaçlar dışında sekiler, Oligosen dönemi aşınım yüzeyleri, Pliosen dönemi aşınım yüzeyleri ve tabansız vadilerde de otlak alanları bulunmaktadır. Birikinti konileri, boğazlar fay yamaçları ve etek düzlüklerinde ise otlak alanları çok az yer kaplamaktadır. Otlak alanları hemen hemen tüm jeomorfolojik birimlerde bulunabilmektedir.

Tosya ilçesindeki otlak alanları, arazi kullanımı açısından değerlendirildiğinde, çok geniş alanlar kaplamadığı görülür. Ayrıca otlak alanları, belirli bir yerde toplanmamış, ilçe arazisi içerisinde farklı yükseltilerde ve farklı jeomorfolojik birimlerde yer almıştır. Otlak alanları, genel olarak ülkemizde hayvancılığın da artış gösterdiği alanlardır. Yani genel olarak hayvancılık, otlak alanlarının geniş yer kapladığı yerlerde artış göstermiştir. Tosya ilçesinde böyle bir durum söz konusu değildir. Otlak alanları ile hayvancılığın ön plana çıktığı alanlar birbiriyle örtüşmemektedir. Bu durum, ilçe genelinde hayvancılığın doğal ortamda değil, kapalı ortamlarda yapılmasına neden olmuştur.

Tosya ilçesindeki mera alanları, hayvancılık faaliyetlerinin en yoğun olduğu alanlardır. Mera alanlarının dağlık alanlarda toplanması, bu alanlardaki köy yerleşmelerinde hayvancılığı ön plana çıkarmıştır. Özellikle tarım arazisi kısıtlı olan idari ünitelerde, hayvancılık en önemli uğraş durumundadır. İlçede yetiştirilen hayvanlar arasında koyun, sığır ve keçi

türleri bulunmaktadır. Bu hayvan türleri içerisinde en fazla olanı inek, en az olanı ise keçidir.

Tosya ilçesinde idari ünitelere göre otlak alanlarının dağılışı incelendiğinde, idari ünitelerin toplam alanları içerisinde otlak alanlarının en fazla olduğu idari ünitenin Aşağıberçin olduğu görülür(Harita: 44). Depresyon tabanından itibaren hemen her yükseltide bulunabilen otlak alanlarının dağlık ünitelerde yoğunlaştığı görülmektedir. Özellikle Ilgaz Dağları, otlak alanlarının daha fazla olduğu görülür. Ilgaz Dağları üzerindeki Özboyu, Yukarıberçin, Ekincik ve Keçeli köy idari alanlarında otlak alanlarının artış gösterdiği görülmektedir. Geçmiş Dağları'nda ise, Ilgaz Dağları'na göre daha az otlak alanı bulunmaktadır. Geçmiş Dağları üzerinde düzlük alanların daha geniş yer kaplaması, buralarda tarımsal faaliyetlerin öne çıkmasına neden olmuştur. Ilgaz Dağları'nda ise engebenin ve eğimin biraz daha fazla olması tarımsal faaliyetleri olumsuz etkilemiş ve otlak alanlarının daha fazla olmasında etkili olmuştur. İlçe genelinde 17 idari üniteye hiç otlak alanı bulunmamakta ve bu idari üniteler Geçmiş Dağları üzerinde yoğunlaşmaktadır.

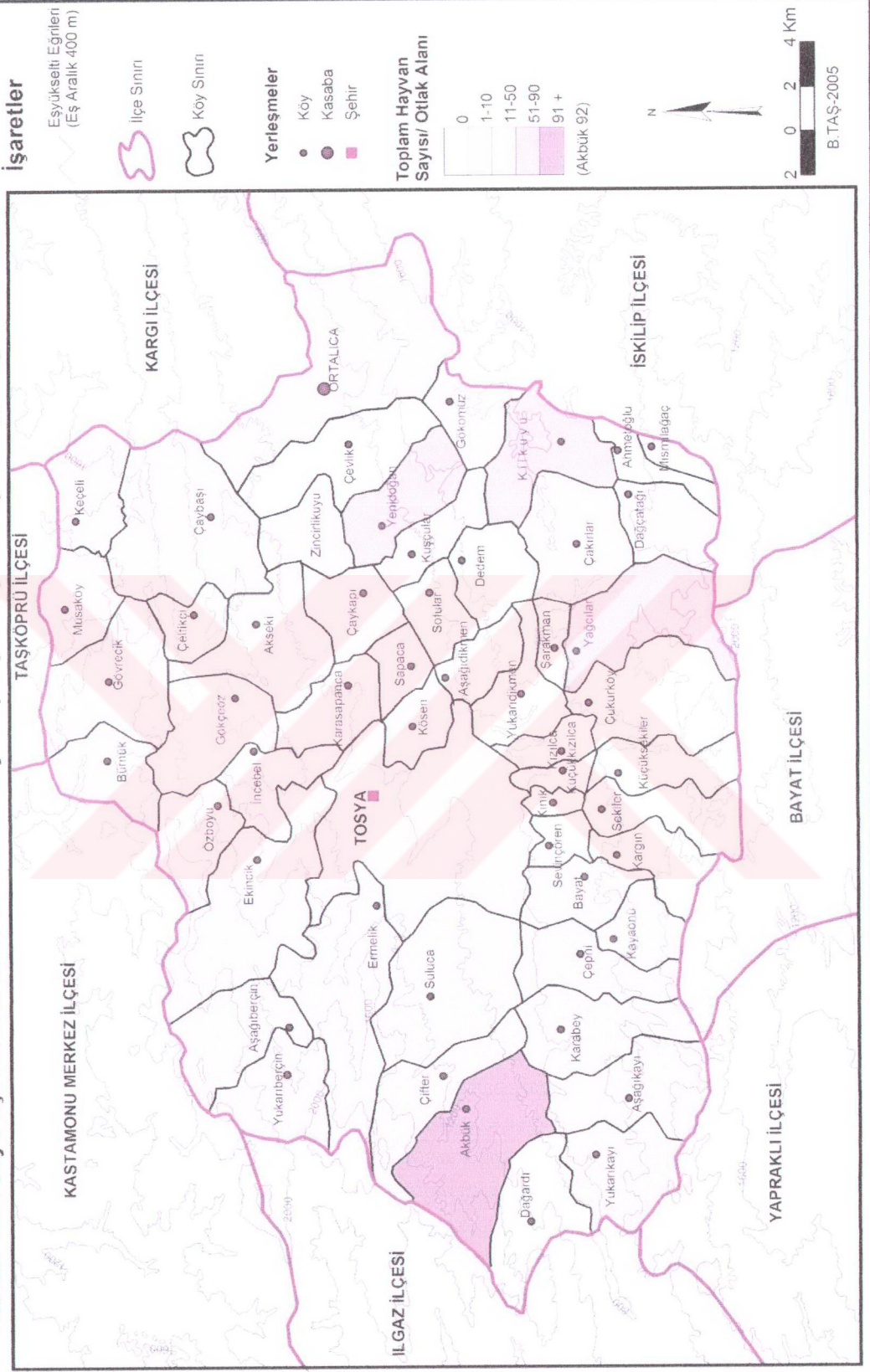
Çizelge: 34. Tosya İlçesinde İdari Ünitelere Göre Hayvan Sayıları, Otlak Alanları ve Yüzölçümler(Sıralama hayvan sayısına göre yapılmıştır).

İDARİ ÜNİTE	Sığır Sayısı	Koyun Sayısı	Keçi Sayısı	Toplam Hayvan Sayısı	Otlak Alanı (Dekar)	Otlak Alanı Oranı(%)	Yüzölçümü (Dekar)
Tosya	4807	900	50	5757	12612	19	67431
Çaybaşı	522	2730	350	3602	3957	10	53406
Karabey	950	350	810	2110	2905	13	40552
Akbük	1200	300	250	1750	193	1	40130
Suluca	940	600	180	1720	6799	19	36893
Çepni	250	430	997	1677	3514	20	35376
Ortalıca	1385	125	0	1510	7777	15	33550
Çeltikçi	237	1037	150	1424	0	0	27246
Gökçeöz	850	350	10	1210	467	2	26894
Sekiler	630	300	130	1060	0	0	25534
Aşağıberçin	623	125	160	908	7485	38	23675
Sapaca	580	300	9	889	1079	15	23577
Dağçatağı	450	300	135	885	1283	9	23033
Gövrecik	375	300	125	800	3803	14	21875
Bayat	507	100	190	797	1535	12	21284
Ekincik	530	130	135	795	12257	30	21018

Akseki	305	180	285	770	2632	11	20110
Gökomuz	469	250	40	759	452	4	19841
Aşağıkayı	325	80	320	725	2348	10	19732
Keçeli	270	450	0	720	4295	28	19506
Bürnük	313	300	90	703	1006	7	19406
Yenidoğan	450	250	0	700	83	0	18102
Ahmetoğlu	280	400	6	686	0	0	17216
Dagardı	360	0	275	635	0	0	17074
Kayaönü	218	300	100	618	577	6	15646
Kargın	130	285	150	565	0	0	15531
Çakırlar	120	350	80	550	2172	10	14570
Küçüksekiler	215	200	135	550	0	0	14473
Ermelik	228	50	250	528	1298	4	13516
Çukurköy	335	110	75	520	0	0	13426
Sofular	250	250	10	510	0	0	13407
Yukarıkayı	215	30	260	505	1790	9	13309
Yağcılar	150	300	50	500	59	0	13279
Yukarıberçin	163	200	135	498	3622	21	13269
Çifter	291	170	0	461	1570	8	13216
Kilkuyu	260	200	0	460	83	0	12676
Çaykapı	134	170	145	449	4912	37	12524
Dedem	161	100	185	446	0	0	12501
Karasapanca	180	50	215	445	4246	32	12095
Yukarıdikmen	190	0	245	435	0	0	11031
Özboyu	292	70	20	382	4507	31	10848
Kösen	300	0	0	300	2659	30	9958
Kuşçular	213	60	0	273	1238	11	9740
İncebel	203	40	15	258	1151	9	9298
Musakoy	114	130	0	244	436	3	8740
Sevinçören	130	70	40	240	0	0	8521
Kızılca	210	15	0	225	0	0	7085
Zincirlikuyu	90	50	0	140	2624	22	6922
Mışmılağaç	120	10	0	130	0	0	6341
Kınık	125	0	0	125	0	0	5504
Aşağıdikmen	111	0	0	111	0	0	4961
Küçükkızılca	110	0	0	110	0	0	4137
Çevlik	100	0	0	100	3761	16	3478
Şarakman	98	0	0	98	0	0	2793
TOPLAM	23064	13497	6807	43368	113187	526	985256

Genel olarak bakıldığında, idari ünitelerin sahip olduğu otlak alanları, toplam alanlarının %38'ini geçmemektedir. 14 idari alanda otlak oranının %1 ile %10, 11 idari alanda %11 ile %20 arasında, 5 idari alanda %21 ile %30 arasında ve 4 idari ünite de % 31 ile %38 arasında değiştiği tespit edilmiştir. Görüldüğü gibi otlak alanları, idari ünitelerin büyük çoğunluğunda oldukça az yer kaplamaktadır. Bu durum, ilçede genelinde hayvancılığın

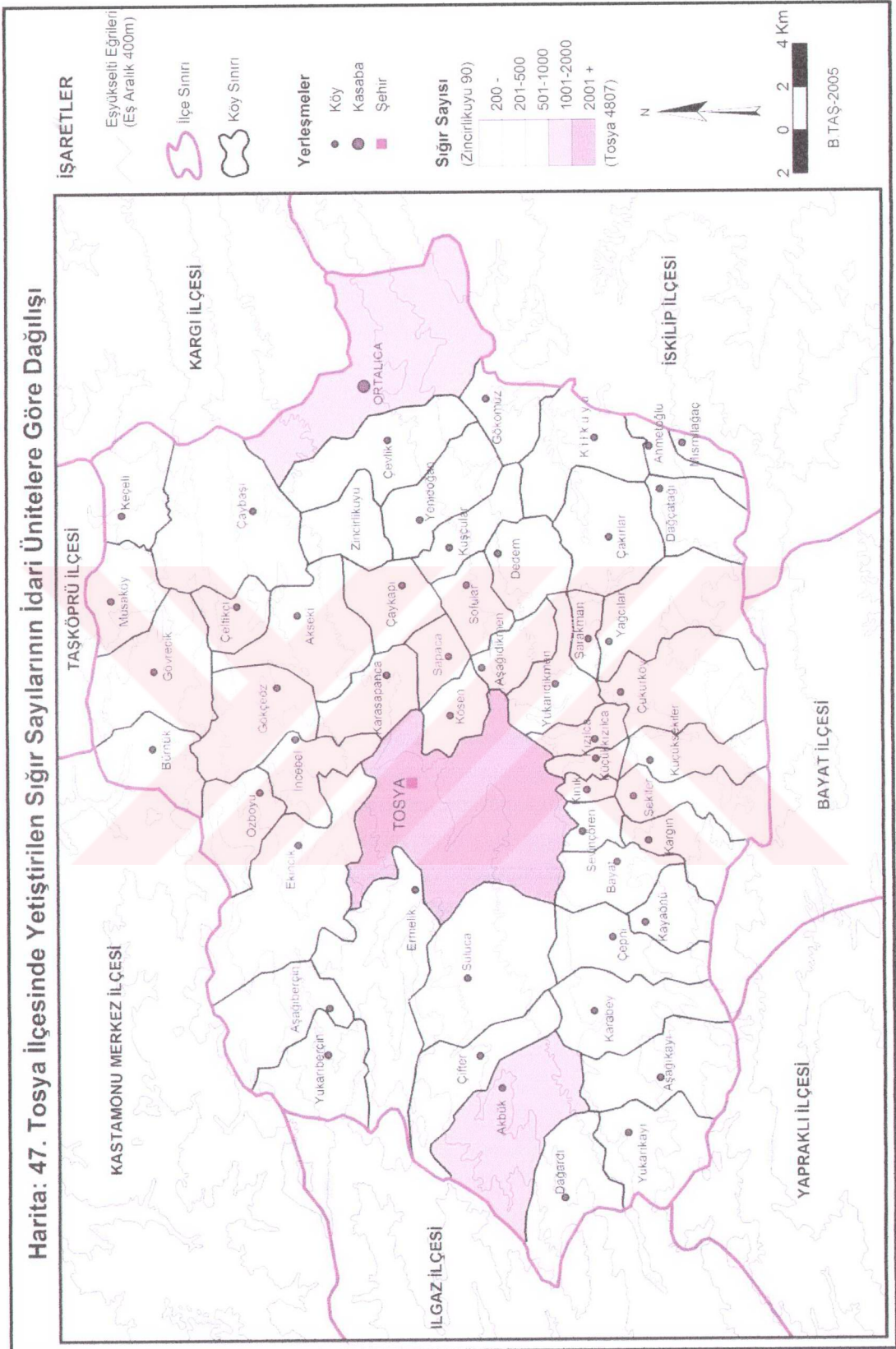
Harita: 45. Tosya İlçesindeki İdari Ünitelerin Hayvan(Küçükbaş ve Büyükbaş) Yoğunlukları

sadece otlak alanlarına bağımlı olmadığını, besi hayvancılığının ise ön plana çıktığını göstermektedir. İdari ünitelerde yetiştirilen toplam hayvan sayıları ile idari ünitelerin sahip oldukları otlak alanı oranlarının birbirine paralel olmayışı, bu düşüncüyü desteklemektedir(Çizelge: 34). Toplam hayvan sayısı 1000'in üzerinde olan idari ünitelerde otlak alanı oranının %20'nin üzerine çıkmadığı görülmektedir. Benzer şekilde, otlak alanı oranının yüksek olduğu birçok idari ünite hayvan sayısının otlak alanının tersine düşük olduğu görülmektedir. Bu durumu en iyi şekilde ortaya koyabilmek için, hayvan yoğunluğu haritası hazırlanmıştır(Harita: 45). Bu harita hazırlanırken, idari ünitelerdeki toplam hayvan sayıları, idari ünitelerin sahip oldukları otlak alanlarına oranlanmıştır. Buna göre, ilçe alanı içerisindeki idari ünitelerin büyük çoğunluğunda, hayvan yoğunluğunun 10'un altına indiği belirlenmiştir. Akbük köy idari alanında yoğunluk en yüksek düzeye çıkarak 91'e ulaşmıştır. Akbük köy idari alanında, toplam hayvan sayısı 1000'in üzerinde olmasına karşın, otlak alanının bu hayvan sayısına göre oldukça az olması, idari üniteye yoğunluğun artmasına neden olmuştur. Bunun gibi, hayvan yoğunluğunun yüksek olduğu idari ünitelerde, hayvan sayısı ile otlak alanı oranı arasında ters orantı bulunmaktadır. Bu durum, yukarıda da belirtildiği gibi, yoğunluğun fazla olduğu köy idari alanlarında besi hayvancılığının ön plana çıkmasına neden olmuştur.

Tosya ilçesindeki toplam hayvan sayılarının idari ünitelere göre dağılışı incelendiğinde, en fazla hayvanın Tosya kentsel idari alanı içerisinde yer aldığı görülür(Harita: 46). 5757 adet büyükbaş ve küçükbaş hayvanın bulunduğu Tosya'da, yoğunlukla hayvan yetiştiriciliği yoğunlukla çiftliklerde yapılmaktadır. Aslında Tosya kentsel idari alanında otlak alanları az değildir. İlçe genelinde idari ünitelerin sahip oldukları otlak alanı miktarları içerisinde, Tosya kentsel idari alanı en fazla değere sahip olan idari ünite dir. Bununla birlikte Tosya kentsel idari alanının yüzölçümünün diğer idari ünitelere göre daha fazla olması, otlak alanlarının oransal olarak değerinin düşmesine neden olmuştur. Toplam hayvan sayısı 2000'in üzerinde olan diğer idari üniteler, Karabey ve Çaybaşı köy idari alanlarıdır. Bu köy idari alanlarının

Harita: 47. Tosya İlçesinde Yetiştirilen Sığır Sayılarının İdari Ünitelere Göre Dağılışı

sahip olduğu otlak alanları, bu idari ünitelerdeki hayvanları besleyecek düzeyde değildir. Bu sebeple bu köylerde de hayvancılık faaliyetleri, çoğunlukla ahır ve besihanelerde yürütölmektedir.

Toplam hayvan sayıları bakımından idari ünitelerinin 22 tanesi 501-1000 adet hayvana sahiptir. 19 tanesi 101-500, 7 tanesi ise 1001-2000 adet hayvana sahiptir. Göröldüğü gibi idari ünitelerin büyük bir çoğunluğunda 1000'den daha az hayvan yetiştirilmektedir. İlçe genelinde en az hayvan ise, Geçmiş Dağları üzerinde yer alan Şarakman köy idari alanında bulunmaktadır(91 adet). Şarakman köyü, aynı zamanda ilçe genelinde nüfus miktarının en düşük olduğu bir yerleşmedir(2000 sayımına göre nüfusu 41). Nüfusun azlığı, bu köy idari alanında yaşayan insanların hayvancılık faaliyetlerine de yansımıştır.

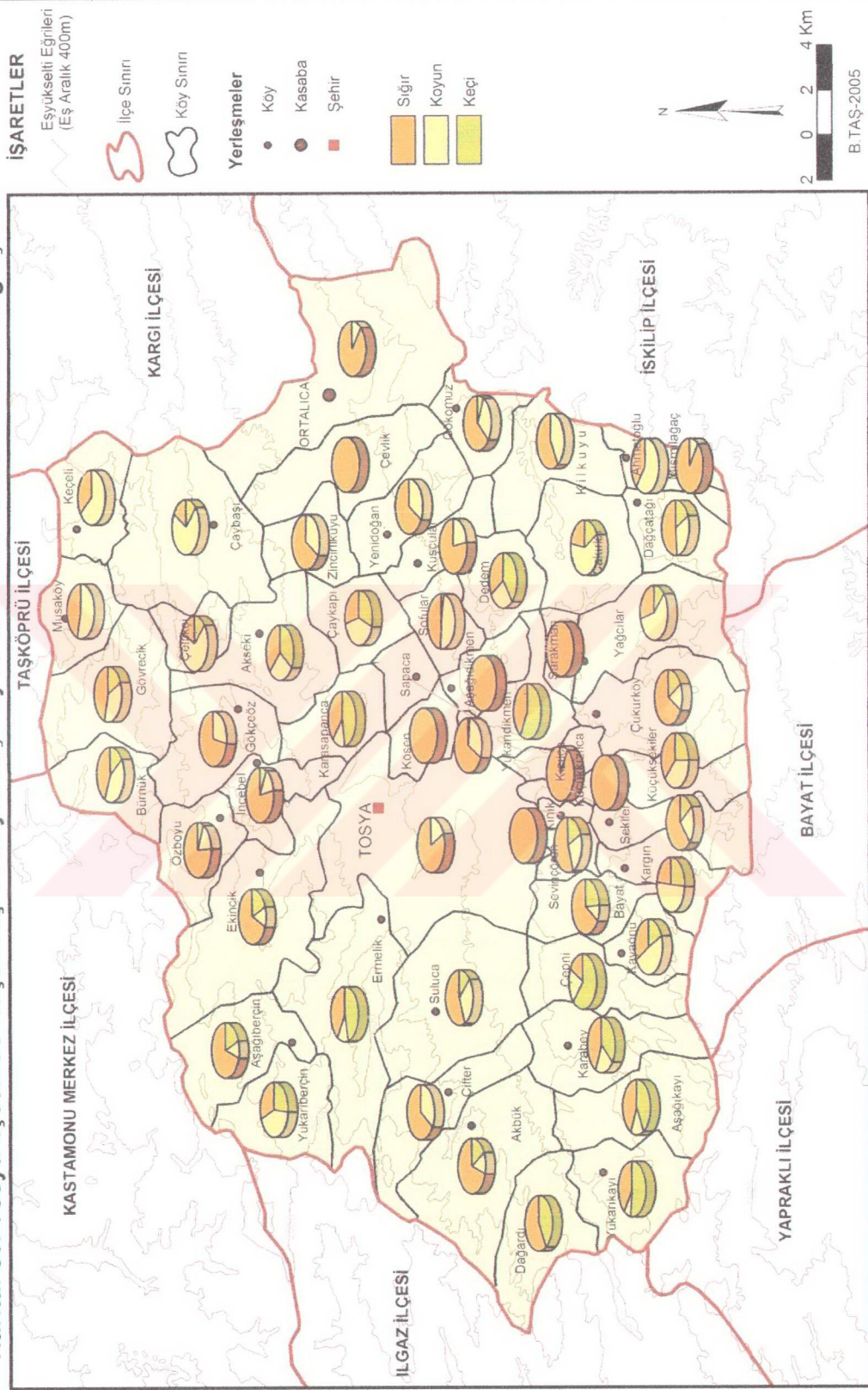
Tosya ilçesi genelinde yetiştirilen hayvan türleri sığır, koyun ve keçilerden oluşmaktadır. Bunlardan kuşkusuz miktar olarak en fazla olanı sığırdır(Şekil: 26). Tosya ilçesinde sığır sayısının oranı, Türkiye ortalamasının üzerinde, Kastamonu ortalamasının altındadır(Çizelge: 35). Koyun sayısının oranı, Türkiye ortalamasının altında, Kastamonu ili ortalamasının üzerindedir. Keçi sayısının oranı ise, Türkiye ortalaması ile aynı, Kastamonu ili ortalamasının üzerindedir. İlçe genelinde sığır yetiştiriciliğinin daha yaygın olması, ilçedeki otlakların sığır yetiştiriciliğine daha uygun olmasından kaynaklanmaktadır. Daha önce de üzerinde durulduğı gibi ilçe genelinde otlak alanları çık geniş alanlar kaplamamaktadır. Hayvancılık çoğunlukla besihanelerde ya da çiftliklerde yapılmaktadır. Sığır ise, besi yetiştiriciliğı için daha uygun bir hayvandır. Çünkü sığırdan elde edilen et, süt gibi hayvansal ürünler, koyun ya da keçiden elde edilenlere oranla miktar olarak çok daha fazladır. Bir sığırdan elde edilecek et miktarı, bir koyun ya da keçiden elde edilene göre çok daha fazladır. Bunun yanında, yörenin kültürel özellikleri de yetiştirilen hayvan türüne yansımaktadır. Yöre insanı büyükbaş hayvanlara ait et ve süt ürünlerini daha çok tercih etmekte, bu da sığır yetiştiriciliğini ön plana çıkarmaktadır.

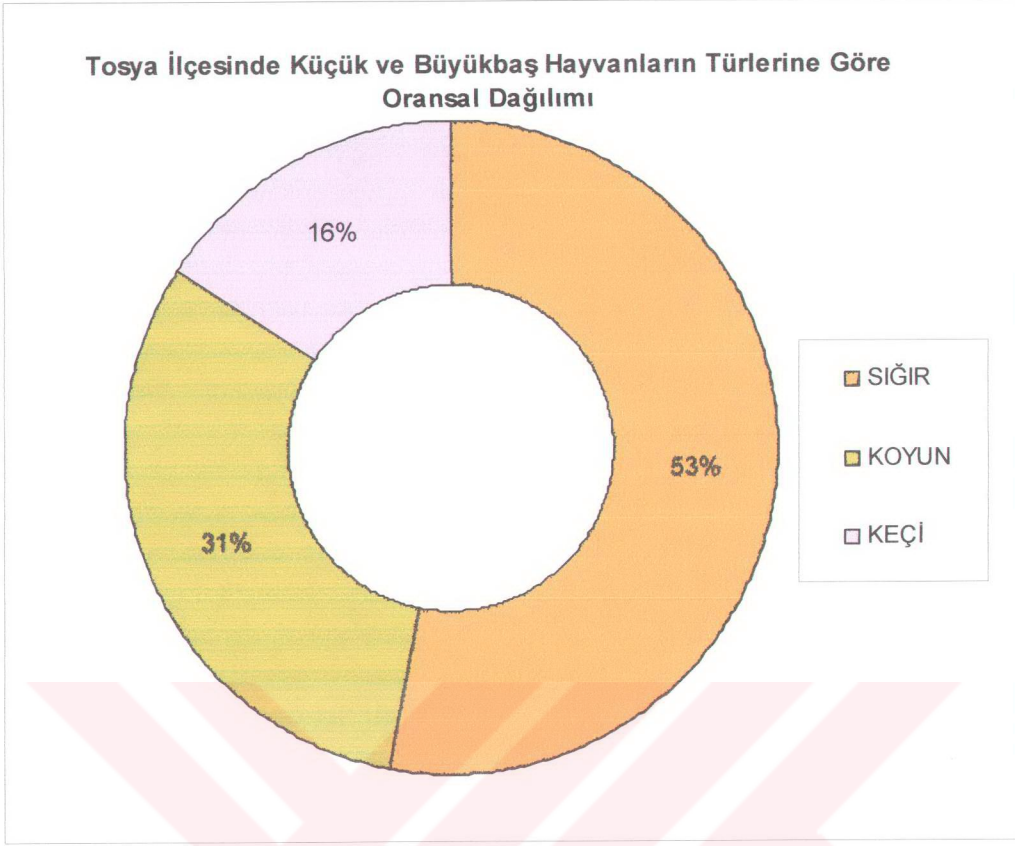
Çizelge: 35. Türkiye, Kastamonu İli ve Tosya İlçelerindeki sığır, Koyun ve Keçi Sayıları(Türkiye ve Kastamonu, DİE, 2002; Tosya, İlçe Tarım Müdürlüğü, 2003)

	Sığır	Sığır Oranı(%)	Koyun	Koyun Oranı(%)	Keçi	Keçi Oranı(%)	TOPLAM
Türkiye	10686000	24	26972000	60	7022000	16	44680000
Kastamonu	287230	70	91530	22	30460	7	409220
Tosya	23064	53	13497	31	6807	16	43368

Tosya ilçesi genelinde sığır yetiştirilen alanlar, depresyon tabanına yakın kesimlerde yoğunlaşmaktadır. Genel olarak depresyon tabanından dağlık kütlelere doğru idari ünitelerdeki sığır sayılarının azaldığı görülmektedir(Şekil: 47). Depresyon tabanına yakın olan Tosya, Ortalıca ve Akbük idari ünitelerindeki sığır sayıları 2000'in üzerindedir. Bunların içinde en fazla sığır bulunan idari ünite ise Tosya kentsel idari alanıdır. Burada besi çiftliklerinin bulunmakta ve bu çiftliklerde çoğunlukla sığır yetiştirilmektedir. Tosya gibi Ortalıca ve Akbük idari ünitelerinde de sığır yetiştiriciliği çiftliklerde yapılmaktadır. Bu üç idari üniteye yetiştirilen sığırlar, ekonomik önem taşımaktadır. Çünkü buralarda üretilen sığırların bir kısmı, mezbahalara satılmakta, bir kısmı ise süt üretimi amacıyla yetiştirilmektedir. Suluca, Karabey, Bayat, Sekiler, Ekincik, Gökçeöz, Sapaca ve Çaybaşı idari üniteleri de sahip oldukları sığır sayıları bakımından önemlidirler. Bu idari ünitelerde yetiştirilen sığırların bir bölümü ailelerin ihtiyaçlarını karşılarken, bir kısmı da pazarlanmaktadır. Yukarıda sayılanların dışında kalan idari ünitelerin büyük çoğunluğunda yetiştirilen sığırlar, hayvan sahiplerinin ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olup, çok fazla ekonomik değer taşımamaktadırlar.

Harita: 50. Tosya İlçesinde Küçükbaş ve Büyükbaş Hayvanların İdari Ünitelere Göre Dağılışı

Şekil: 26. Tosya İlçesinde Yetiştirilen Hayvanların Türlerine Göre Oransal Dağılımı(2003)

İlçe genelinde yetiştirilen sığırlar, Tosya şehrinde kurulan hayvan pazarında satılmaktadır. Buraya ilçe içinden olduğu gibi civar ilçelerden de hayvan almak için gelinmektedir. İlçede yetiştirilen sığır türlerinin büyük bölümünün kültür ve melez sığırlarından oluşmaktadır. Bu sığır türleri, hem et hem de süt üretiminde verimin fazla olduğu ırklardır. Bunun yanında yerli ırk olan karasığır, oldukça az sayıdadır.

Tosya ilçesindeki otlak alanları içerisinde yetiştirilen hayvan türlerinden diğeri koyundur. İlçe genelinde 13497 adet koyun bulunmaktadır. Küçük ve büyükbaş hayvanlar içerisindeki koyun sayısının oranı %31'dir. İlçede toplam 20322 adet küçükbaş hayvanın %66'sını koyunlar oluşturur. Sığırda olduğu gibi koyun yetiştiriciliği, genellikle yetiştirenlerin ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Ancak koyun sayısının 1000'in üzerinde olduğu idari ünitelerde koyun, ekonomik önem taşımaktadır. İlçede, koyun sayısının 1000'in üzerine çıktığı

2 köy idari alanı bulunmaktadır. Bunlardan Çaybaşı, ilçede en fazla koyunun bulunduğu idari ünitelerdir. 2730 adet koyun bulunan Çaybaşı köy idari alanında 3957 dekar otlak alanı bulunmaktadır. Yani toplam alanının yaklaşık %10'u otlak alanları ile kaplıdır. Bu durumda Çaybaşı köy idari alanında yetiştirilen koyunlar, otlak alanlarından çok fazla faydalanamamaktadır. Bu sebeple Çaybaşı köy idari alanında koyun yetiştiriciliği, ağıl denilen besihanelerde yapılmaktadır. Çaybaşı köy idari alanının hemen batısında yer alan Çeltikçi köy idari alanı, ilçede en fazla koyun yetiştirilen ikinci idari ünite. Çeltikçi köy idari alanı içerisinde hiç otlak alanı bulunmamaktadır. Bu sebeple bu idari ünite de koyun yetiştiriciliği ağıllarda gerçekleştirilmektedir.

Tosya ilçesinde 8'i dışında tüm idari ünitelerde koyun az da olsa koyun yetiştirilmektedir. Ancak genel olarak bakıldığında idari ünitelerin büyük çoğunluğunda(23 tanesinde) 1 ile 200 arasında koyun bulunmaktadır(Çizelge: 34). 18 idari ünite 201-500 arasında, 2 idari ünite 501-1000 arasında ve 2 idari ünite de 1001 ve daha fazla koyun bulunur.

Tosya ilçesinde ekonomik amaçlı yetiştirilen koyunlar, Tosya'da kurulan hayvan pazarında satılmaktadır. Daha önce de vurgulandığı gibi, ilçe genelinde koyun yetiştiriciliği ekonomik önem taşımamakta, çoğunlukla yetiştiren ailelerin ihtiyaçlarını karşılamaktadır.

Tosya ilçesinde yetiştirilen bir diğer küçükbaş hayvan keçidir. İlçede tiftik ve kıl keçisi olmak üzere, iki tür keçi yetiştirilmektedir. Bunlardan tiftik keçisi, daha yaygındır. Toplam 6807adet keçinin 5475'i yani yaklaşık %80'i tiftik keçisidir. Toplam keçi sayısı, ilçedeki küçükbaş hayvan sayısının %34'ünü, toplam hayvan sayısının ise %16'sını oluşturmaktadır.

Keçi, engebenin ve eğimin fazla olduğu alanlarda daha kolay otlayan bir küçükbaş hayvandır. Buna bağlı olarak Tosya ilçesinde eğimin fazla olduğu idari ünitelerde keçilerin daha yoğun olduğu görülmektedir. Depresyonun doğu kesimindeki kesimlerdeki idari ünitelerde keçi sayılarının düştüğü, batı kesimindeki dağlık alanlardaki idari ünitelerde ise arttığı görülmektedir.

İdari ünitelere göre ele alındığında, Geçmiş Dağları üzerinde yer alan Çepni, Karabey ve Aşağıkayı ile Ilgaz Dağları üzerinde yer alan Çaybaşı köy idari alanları, ilçe genelinde en fazla keçi yetiştirilen alanlardır. Bu idari ünitelerde beslenen keçi sayısının fazla olması, daha çok kültürel nedenlere bağlanabilir. Bu idari ünitelerde yaşayan insanlar, yapmış olduğumuz mülakatlar sonucunda, buralara yerleştiklerinden bugüne kadar sürekli keçi beslediklerini söylemişlerdir. Özellikle Çepni köyünde, keçi sayısı diğer küçük ve büyükbaş hayvan sayılarından oldukça fazladır(Çizelge: 34). Bu köylerde yaşayan insanlar, geçmiş yıllarda keçi sayısının daha fazla olduğunu, artık para kazandırmadığı için keçi yetiştiriciliğinin yıldan yıla azaldığını da belirtmişlerdir.

Tosya ilçesindeki idari ünitelerin büyük bir çoğunluğunda(20 idari ünite) keçi sayısının 101 ile 300 arasında olduğu görülür. 14 idari ünite 1 ile 100 arasında keçi bulunurken 16 idari ünite hiç keçi bulunmamaktadır. Hiç keçi bulunmayan idari üniteler depresyonun doğusunda yoğunlaşırken, Ilgaz Dağları'ndaki idari ünitelerde keçi sayıları artış göstermektedir.

Tosya ilçesinde, otlak alanları dışında yapılan hayvancılık türlerinin en önemlisi kümes hayvancılığıdır. Toplam 83000 adet kümes hayvanı bulunan Tosya ilçesinde, kümes hayvancılığı Tosya ve Ortalıca kentsel idari alanları ile Suluca, Kösen ve Sapaca köy idari alanlarında daha yaygındır. Özellikle Tosya kentsel idari alanı içerisinde bulunan tavuk çiftlikleri, ilçenin yumurta ve tavuk eti ihtiyacının büyük bir bölümünü karşılamaktadır. Yukarıda sayılan idari üniteler dışında depresyon tabanındaki idari ünitelerde kümes hayvanları yetiştiriciliği artış gösterirken, dağlık kütlelerdeki idari ünitelerde azalmaktadır. Toplam 83000 kümes hayvanının 75000'i yumurta tavuğu, 6000'i et tavuğu ve 2000'i de hindilerden oluşmaktadır. Tosya kentsel idari alanı içerisinde, gümele tipi yerleşmelerin yoğunlaştığı batı kesimi, tavuk çiftliklerinin de yoğunlaştığı alanlardır. Buralarda yetiştirilen tavuklardan elde edilen yumurta ve diğer ürünler, Tosya şehri başta olmak üzere depresyon tabanındaki yerleşmelerde satılmaktadır.

* * *

Tosya ilçesindeki hammadde üretim alanları genel olarak değerlendirilecek olunursa, orman alanlarının ilçe alanı içerisinde en fazla yer kapladığı görülür. Ancak ekonomik getiri açısından ele alındığında orman alanları ilk sırada yer almaz. İlçe genelinde ekonomik getirisinin en fazla olduğu alanlar, tarım alanlarıdır. Özellikle depresyon tabanındaki verimli tarım arazileri, tarım alanları içerisindeki en önemli alanlardır. Yöre ile özdeşleşmiş olan pirinç(Tosya pirinci), bu kesimdeki tarım alanlarında yetiştirilmektedir. Çeltik ekilen alanlardan elde edilen verimin oldukça yüksek olması, depresyon tabanındaki tarım arazilerinin daha da değerlendirilmesine neden olmuştur. Depresyon tabanı yanında birikinti konileri ve sekiler, tarımsal üretim açısından değerli olan diğer alanlardır. Buralarda daha çok sebze ve meyve tarımı öne çıkmaktadır. İlçe alanı içerisinde bulunan Devrez Çayı dışındaki derelerin aktıkları tabansız vadiler de tarım yapılan diğer alanlardandır. Buralarda da arazilerin sulanma durumuna göre sebze, meyve ve tahıl(buğday) tarımı yapılmaktadır. Dağlık kütlelere doğru çıkıldıkça hem tarıma uygun alanlar daralmakta, hem de bu tarım alanlarından elde edilen ürün çeşitliliği ve verim azalmaktadır. Bu nedenle dağlık kütleler üzerinde çoğunlukla arpa, fiğ ve buğday tarımı yapılabilmektedir. Tosya ilçesindeki otlak alanları ise dar alanlarda yer aldıklarından, ilçedeki hayvancılık faaliyetlerine önemli bir katkı yapamamaktadırlar.

B. SANAYİ ALANLARI

İnsanların başlıca ekonomik faaliyetlerinden biri olan sanayi, kalkınma ve küreselleşmenin motorudur. Bu yolla hammaddelerin şekilleri değiştirilir, daha kullanılabilir hale getirilir ve değerlendirilir(Tümertekin:1997, 473). Endüstri olarak da kullanılabilen sanayi kavramının bünyesinde birçok unsur bulunmaktadır. Sanayi ile hammadde ayrılmaz bir bütündür. Yani hammadde olmadan sanayiden söz edilemez. Bunun yanında teknoloji, ulaşım, pazarlama gibi unsurlar da sanayi ile birlikte değerlendirilir. Coğrafi yaklaşımla sanayi, iki açıdan ele alınır. Bunlardan birincisi, bazı alanların neden sanayiye çekici gelmesi, ikincisi ise bazı sanayi kollarının neden belirli alanlarda yoğunlaştığıdır(Tümertekin:1997, 474). Mekân ile sanayinin

ilişkilendirilmesine dayalı olan bu yaklaşımlarla sanayi, birçok açıdan incelenir. Yer seçimi, ulaşım, pazarlama gibi konular, sanayi coğrafyasının öncelikli olarak ele aldığı konulardır.

Sanayi faaliyetlerinin yer seçimi, iki unsurun kontrolü altındadır. Hammaddeye ve pazara yakınlık, sanayi faaliyetlerinin mekândaki dağılışı üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Tosya ilçesi, farklı sanayi kollarının ihtiyaçlarını karşılayacak hammaddelerin üretilebildiği bir lokasyonda bulunmasına rağmen, sanayide üretilen mamul maddelerin pazarlarına uzak olmasından dolayı, sanayi faaliyetlerinin gelişme gösteremediği bir ilçe idari alanıdır. İlçedeki sanayi faaliyetleri sonucunda üretilen mallar, yoğunlukla ilçe içerisinde ya da yakın mesafedeki pazarlarda satılmaktadır. Bu nedenle yakın gelecekte de Tosya ilçesi, sanayi faaliyetlerinin ilerleme sağlayamadığı bir saha olacaktır.

Sanayi faaliyetlerinin geliştiği yerlerde, sosyal ve ekonomik koşullar da sanayiye bağlı olarak gelişmektedir. Bunun yanında sanayinin geliştiği alanlar, aynı zamanda nüfus çeken alanlardır. Yani sanayinin geliştiği yerde dışarıdan gelen göçler yoluyla nüfus miktarı da artmaktadır. Tosya ilçesinde sanayi faaliyetlerinin gelişmemiş olması, dışarıya sürekli göç vermesine neden olmuştur. Zaman içerisinde ilçedeki nüfusun değişimi incelendiğinde, düşüş eğiliminde olduğu görülür(Çizelge: 18). Türkiye’de sanayinin büyük sıçrama yaparak geliştiği 1980’li yıllardan itibaren ilçe nüfusu sürekli azalmıştır. Sanayinin geliştiği bölgeler, özellikle de Marmara bölgesi, Tosya ilçesinde yaşayan insanların en fazla göç ettiği bölgedir.

Tosya ilçesindeki sanayi kolları, büyük ölçüde ilçe alanı içerisinde elde edilen hammaddelere dayalıdır. Bunun yanında, ilçe dışından getirilen hammaddelerin işlendiği sanayi kolları da bulunmakla birlikte bunların sayısı oldukça azdır. İlçe alanı içerisinde üretilen en önemli hammaddeler, tarımsal ürünlerdir. Üretilen tarım ürünlerinin büyük çoğunluğu sanayiye hammadde sağlamamakta, doğrudan tüketilmektedir. İlçedeki sanayi kolları, tarıma dayalı sanayi, taş ve toprağa dayalı sanayi ve orman ürünlerine dayalı sanayi olmak üzere üç grupta toplanabilir. Bu sanayi kolları içerisinde istihdam

bakımından en önemli olanı taş ve toprağa dayalı sanayidir. Bunu orman ürünlerine dayalı sanayi ve tarıma dayalı sanayi kolları takip etmektedir.

Tosya ilçesindeki sanayi tesisleri, çoğunlukla E-80 karayolu üzerinde bulunmaktadır(Harita: 51). E-80 karayolu, Orta ve Doğu Karadeniz bölgelerini, İstanbul' a bağlayan işlek bir yoldur. Aynı zamanda bu yol, Ilgaz güneyinde Ankara-Kastamonu karayolu ile birleşmekte, dolayısıyla ilçenin Ankara ile bağlantısını da sağlamaktadır. Bu sebeple sanayi tesisleri, ulaşım giderlerini azaltmak amacıyla bu yol üzerinde yoğunlaşmaktadır.

Foto: 21. Tosya Şehrinin Kuzey Kesimindeki Keresteciler Sanayi Sitesi

Tosya ilçesinde hammadde- sanayi ilişkilerinin sanayi tesislerinin yer seçimi üzerindeki etkilerine birçok örnek bulunmaktadır. İlçedeki tuğla-kiremit fabrikaları, kum ocaklarının hemen yanında yer alırken, çeltik fabrikaları da depresyon tabanına yakın mesafelerde bulunmaktadır. Meyve üretiminin yoğun olduğu Tosya kentsel idari alanı içerisinde bir meyve suyu fabrikası bulunmaktadır. İlçe genelinde yetiştirilen buğday değirmenlerde ve Ortalıca kasabasında bulunan un fabrikasında, arpa Tosya kentsel idari alanı içerisindeki yem fabrikasında işlenmektedir. İlçenin sahip olduğu doğal

şartlar, pamuk yetiştirilmesini engellemektedir. Bu sebeple ilçede bulunan iplik fabrikasının hammaddesi ilçe dışından temin edilmektedir. İplik fabrikası dışındaki tüm sanayi tesislerinin hammadde ihtiyaçları, ilçe içinden karşılanmaktadır. Ancak iplik fabrikalarının hemen hepsinde kıl tela imalatı yapılmaktadır. Kıl telanın hammaddesini keçi kılları oluşturmakta ve ilçede beslenen keçilerin kılları bu fabrikalarda ya da işletmelerde değerlendirilmektedir.

Foto: 22. Tosya İlçesindeki Bir Tuğla-Kiremit Fabrikası ve Gerisindeki Neojen Depoları.

Tosya ilçesindeki sanayi tesislerinin işgücü ihtiyacı genel olarak ilçe içinden, özellikle de Tosya şehrinden karşılanmaktadır. Ancak tuğla-kiremit fabrikaları yaz döneminde çalıştıklarından ve bu dönemde Tosya ilçesindeki işgücü bu fabrikaların talebini karşılayamadığı için, ilçe dışından işgücü temin edilmektedir. Tuğla-kiremit fabrikalarının yetkililerinden alınan bilgilere göre, yaz dönemindeki işgücü ihtiyacının yaklaşık %80'i ilçe dışından karşılanmaktadır. Özellikle Boyabat ve Sinop'tan yaz döneminde buraya gelen geçici olarak gelen işçiler, sonbaharda üretimin durmasından sonra

buradan ayrılmaktadırlar. Diğer sanayi kollarında ise çoğunlukla yerli işgücü kullanılmaktadır.

Tosya ticaret odasından 2005 yılında almış olduğumuz veriler doğrultusunda Tosya ilçesi genelinde 26 adet sanayi tesisi bulunmaktadır. İlçe genelindeki 26 sanayi tesisinin 20 tanesi anonim şirket, 1 tanesi kolektif şirket, 1 tanesi şahsa ait, 4 tanesinin de limited şirket durumundadır. Başka bir ifadeyle ilçedeki 23 sanayi tesisinin çok ortaklı olduğu ve ilçe genelindeki sermayenin tabana yayıldığı görülmektedir. İlçedeki 26 sanayi tesisinin dışında, mülkiyeti kişilere ait olan birçok atölye tipi işletme bulunmaktadır. Çoğunlukla Tosya kentsel idari alanındaki sanayi sitesinde toplanan bu işletmelerde metal ve ahşap ürünleri üretilmektedir.

Çizelge: 36. Tosya İlçesindeki Sanayi Tesislerinin Sektörlere Göre Dağılımı ve Çalışan İşçi Sayıları(Kaynak: Tosya Ticaret Odası, 2005)

Sanayi Kolu	Tesis Sayısı	Devamlı	Geçici	Sektörler İçindeki Oranı	Çalışan İşçi Sayısı Oranı
Taş ve Toprak	9	135	198	35	39
Orman Ürünleri	8	296	0	31	35
Tekstil	6	166	0	23	19
Gıda	3	59	0	12	7
TOPLAM	26	854		100	100

Tosya ilçesinde toplam 68 sanayi tesisi bulunmakla birlikte bunların 26'sında yani yaklaşık %38'inde 10 ve daha fazla işçi çalışmaktadır. 10'dan daha az işçi çalışan işletmeler, değerlendirme kapsamı dışında bırakılmıştır. Çünkü bu işletmelerde çalışan işçi sayısı genel olarak 5'in altında olup aile işletmeleri şeklindedir. Tosya ilçesindeki sanayi tesislerinin sektörlere göre dağılışı incelendiğinde, taş ve toprağa dayalı sanayi tesisi sayısının en fazla olduğu görülür(Çizelge: 36). İlçe genelindeki 26 sanayi tesisinin 12'si yani yaklaşık %46'sı, tuğla-kiremit fabrikasıdır. Killi-milli topraklar, tuğla-kiremit sanayinin en önemli hammadde durumundadır. Tosya ilçesinde depresyonun Ilgaz Dağları'na doğru olan yamaçlarında, Neojen depoları bulunmaktadır(Harita: 4). Bu Neojen dolgu alanlarında bulunan killi topraklar, ilçede tuğla-kiremit sanayinin gelişmesindeki en önemli faktördür. E-80 karayolu, bu depoların hemen kenarından geçmekte, dolayısıyla bu kesimde

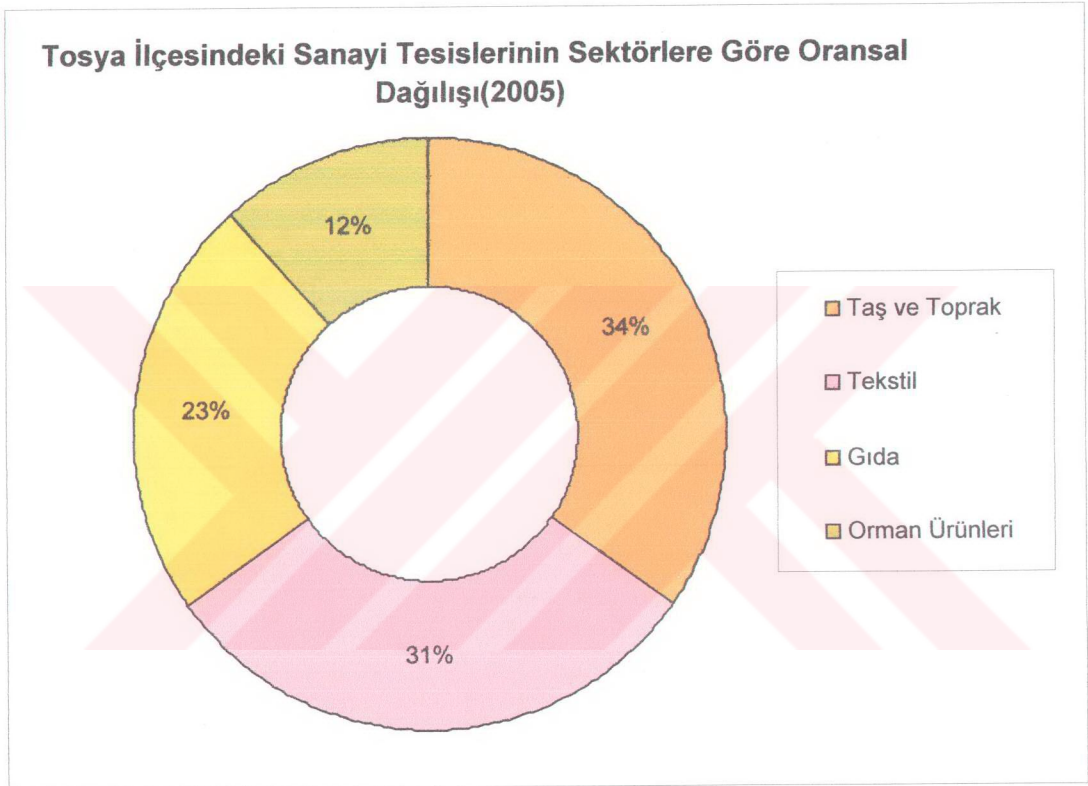
tuğla-kiremit fabrikalarının kurulması için gerekli şartlar bulunmaktadır. Bu fabrikalar, dönemlik çalışan fabrikalardır. Nisan-Mayıs aylarında faaliyete geçen tuğla-kiremit fabrikaları, Ekim ayı başlarına kadar faaliyet göstermektedirler. Tuğla-kiremit fabrikalarının sayısının fazla olması, bu sektörde işgücüne daha fazla ihtiyaç duyulmasına neden olmuştur. Bu sebeple, yukarıda da belirtildiği gibi yaz döneminde çevre ilçelerden Tosya ilçesine sezonluk işçi göçü gerçekleşmektedir. İlçedeki tuğla-kiremit fabrikalarında yıllık yaklaşık 90 milyon adet tuğla ve kiremit üretilmektedir. Tuğla-kiremit fabrikalarında üretilen ürünler, başta Kastamonu merkez ilçesi olmak üzere çevredeki ilçelerde satılmaktadır.

Foto: 23. Tosya İlçesindeki Tuğla Kiremit Fabrikaları, Hammaddeye Yakın Konumda Bulunmaktadır.

Tosya ilçesinde faaliyet gösteren sanayi kollarından diğeri, tekstil sektörüdür. Bu sektörde ilçe genelinde 6 tesis bulunmaktadır. Bunlardan en önemlisi, Tosya şehri güneyinde yer alan iplik fabrikasıdır. Bu iplik fabrikasının hammaddesi olan pamuk, ilçe dışından temin edilmektedir. Fabrika yetkilileri, Türkiye’de üretilen pamuğun oldukça pahalı olduğunu, bu nedenle fabrikada Orta Asya menşeli pamuğun daha çok kullanıldığını belirtmektedirler. Ayrıca, kıl ipliği de üreten fabrikanın yıllık üretim miktarı

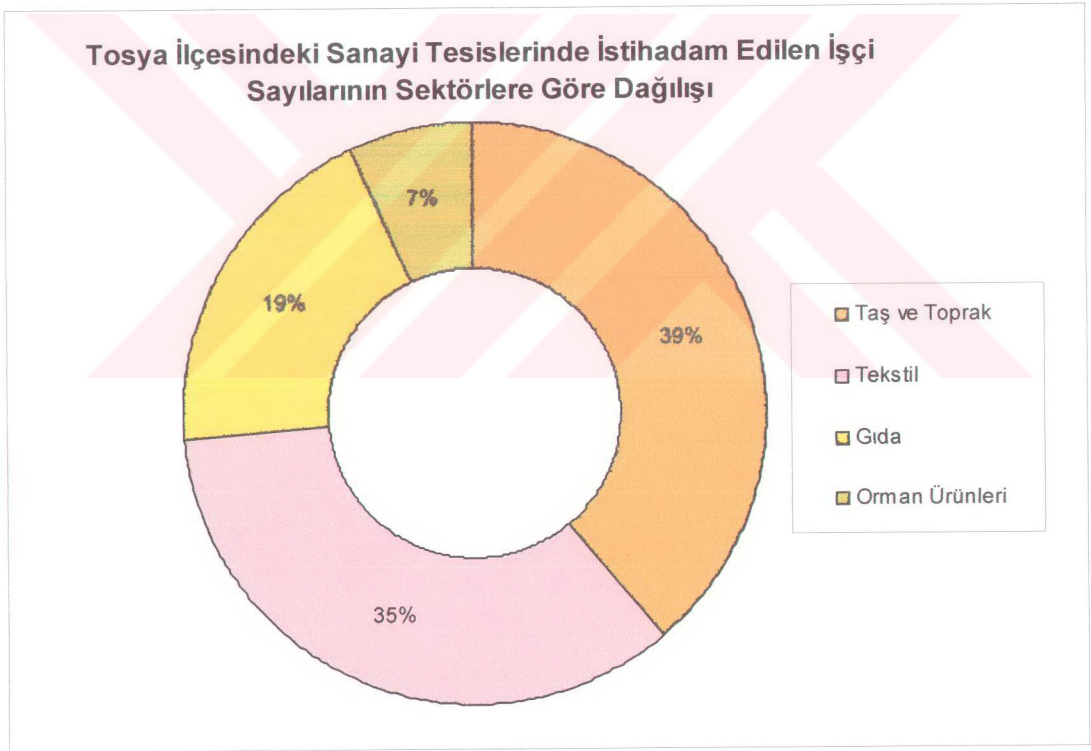
73728 kg dır. Burada üretilen iplik çoğunlukla ilçe içerisinde kullanılmaktadır. Bunun yanında Kargı ve Kastamonu merkez ilçelerine de iplik gönderilmektedir. Tosya ilçesindeki tekstil sektörünü temsil eden diğer tesisler, konfeksiyon atölyeleridir. Bu konfeksiyon atölyeleri küçük işletmeler olup, çoğunlukla bayanlar çalışmaktadır. Bu atölyelerde penye ve hazır giyim ürünleri üretilmektedir. Buralarda üretilen ürünler, genelde Tosya ilçesi içerisinde pazarlanmaktadır.

Şekil: 27. Tosya İlçesindeki Sanayi Tesislerinin Sektörlere Göre Oransal Dağılışı

Tosya ilçesinde gıda sektörü çok gelişme gösterememiştir. İlçe genelinde üretilen hammaddelerin en önemlisini tarım ürünleri oluşturmalarına karşın, gıda sanayine yetecek düzeyde üretilmemektedir. Yetiştirilen tarım ürünlerinden çeltik, meyveler ve çok az miktardaki buğday dışında, hiçbirisi sanayi hammaddesi durumunda değildir. Aslında çeltik de sanayi hammaddeleri arasında değildir. Ancak çeltik, tarladan toplandığı halinde tüketilememekte, bazı işlemlerden geçmektedir. Bu işlemler de çeltik

fabrikalarında yapıldığından çeltik, pirinç hammadde olarak sayılabilir. İlçe genelinde gıda sektörüne ait sanayi tesisleri çeltik fabrikaları, un fabrikası meyve suyu fabrikası ve tavuk çiftliğidir. Bunlardan un fabrikası dışındakiler, Tosya kentsel idari alanı içerisinde yer almaktadır. Çok fazla işçinin çalışmadığı gıda sektöründe üretilen ürünlerden pirinç ve meyve suyu dışındakiler, ilçe içerisinde pazarlanmakta, meyve suyu ve pirinç, Türkiye'nin farklı yerlerine gönderilmektedir. İlçenin tavuk eti ve yumurta ihtiyacı ise, Tosya şehri güneyinde kurulu olan tavuk çiftliğinde yetiştirilen tavuklardan karşılanmaktadır. Çoğunlukla şehre hitap eden bu çiftliğin üretim kapasitesi çok fazla değildir. İlçedeki tek un fabrikası Ortalıca kasabasında bulunmaktadır. Bu fabrikanın da üretim kapasitesi düşük olup, ilçe genelinin ihtiyacını karşılamamaktadır.

Şekil: 28. Tosya İlçesindeki Sanayi Tesislerinde İstihdam Edilen İşçi Sayılarının Sektörlere Göre Dağılışı

Tosya ilçesinde faaliyet gösteren bir diğer sanayi kolu orman ürünleri sanayidir. Tosya ilçesinde orman ürünlerine dayalı sanayinin ihtiyacı olan hammadde, yeterince bulunmaktadır. Bu nedenle ilçe genelinde hammadde

ile sanayi kolu arasındaki ilişkilerin en fazla olduğu sektör, orman ürünleri sanayidir. İlçedeki orman alanlarından kesilen ağaçların büyük bir bölümü bu sanayi tesislerinde işlenirken, az bir bölümü de ilçe dışına gönderilmektedir. Özellikle kontrplak ve ahşap kapı imalatının yoğun olduğu orman ürünleri işleme tesislerinde çoğunlukla kaba işçiliği olan ahşap ürünler üretilmektedir. Daha ince işçilik isteyen mobilya sanayi, ilçede bulunmamaktadır.

Foto: 24. Tosya İlçesindeki Tuğla-Kiremit Fabrikalarından Bir Tanesi

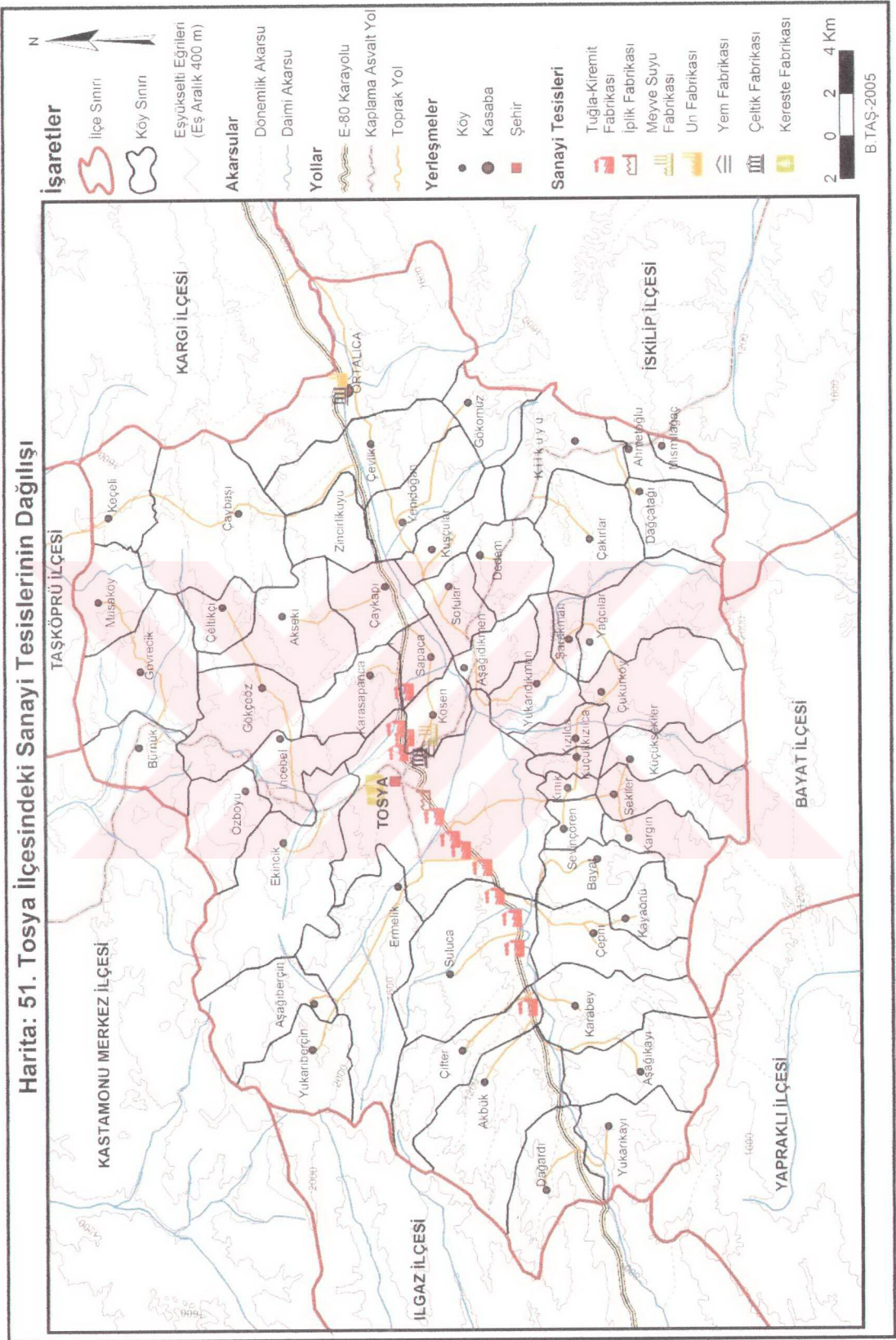
Tosya ilçesinde 8 adet orman ürünleri işleyen tesis bulunmaktadır. Bunlar da ilçe merkezindeki keresteciler sitesinde yer almaktadır. Keresteciler sitesinde, bu iki tesis dışında birçok marangoz atölyesi bulunmaktadır. Atölyelerin büyük çoğunluğu küçük işletmeler olup, 2 ile 10 kişi arasında işçi çalıştırmaktadırlar. Çalışan işçilerin büyük bir çoğunluğu ise atölye sahiplerinin aile fertlerinden oluşmaktadır. Orman ürünlerine ait sanayi tesisleri ilçe dışına, özellikle de büyük şehirlere yönelik ürünler üretirken, atölye tipindeki küçük işletmeler çoğunlukla ilçenin ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik hizmet vermektedirler. İlçedeki orman ürünleri üreten tesislerde 2700

m³ kontrplak, 32400 adet ahşap pres kapı ve 8000 kapı kasası üretilmektedir(Tosya Ticaret Odası, 2005).

Tosya ilçesindeki sanayi tesislerinden bir tanesinde, tarım alet ve makineleri üretilmektedir. Traktör römorku üretilen fabrikada çalışan işçi sayısı oldukça düşüktür. Bu fabrikada üretilen römorklar, Tosya ilçesi köylerindeki çiftçiler tarafından alınmaktadır. Bunun yanında az bir miktarda da çevre ilçelere satılmaktadır. Bu fabrikanın yıllık üretim kapasitesi 276 adettir.

Genel olarak Tosya ilçesindeki sanayi tesisleri, Devrez depresyonu boyunca batı-doğu doğrultusunda ilçe topraklarını kat eden E-80 karayolu üzerinde veya yakınında yoğunlaşmıştır. Hammadde yakınlığı nedeniyle özellikle tuğla-kiremit fabrikaları, Neojen dolgularının yüzeye çıktığı alanlarda yoğunlaşmıştır. Bunun dışında diğer sanayi tesislerinin büyük bir bölümü Tosya şehrinde bulunmaktadır. İlçedeki tek un fabrikası ise Ortalıca kasabasında bulunmaktadır. Genel bir ifadeyle ilçedeki sanayi tesislerinin yollar üzerinde ve Tosya şehrinde yoğunlaştığını söylemek yanlış olmayacaktır. Tosya ilçesindeki sanayi tesislerinde çalışan işgücünün dağılışı da, sanayi tesislerinin sektörlere göre dağılımıyla paralellik gösterdiği görülür(Çizelge: 36). Çalışan işgücünün büyük bir bölümü tuğla-kiremit sanayinde istihdam edilmektedir. Bu sektörü sırasıyla tekstil, gıda, orman ürünleri ve tarım alet ve makineleri sektörleri takip etmektedir. Tosya ilçesi, işgücü bakımından tuğla-kiremit fabrikaları dışında dışa bağımlı değildir. İşgücü ihtiyacı büyük ölçüde Tosya şehrinden ve yakın köylerden karşılanmaktadır. Tosya ilçesi, sanayi tesislerinde üretilen ürünlerin hammaddeleri bakımından da genel olarak dışa bağımlı değildir. Tekstil dışındaki sektörlerin hammaddeleri, ilçe içinden karşılanmaktadır. Tüm bu unsurlar, ilçe ekonomisinin dışa kapalı olduğunu işaret etmektedir. Genel bir ifade ile Tosya ilçesi, ekonomik açıdan kendi yağıyla kavrulmaktadır. Ancak ilçenin kalkınabilmesi için daha çok dışa açılması ve en azından çevre ilçeleri etki alanına alması gerekmektedir.

Harita: 51. Tosya ilçesindeki Sanayi Tesislerinin Dağılışı

C. YERLEŞİM ALANLARI

İnsanın varlığını sürdürebilmesi için; su, yiyecek, giyecek ve dinlenme/korunma gereksinimlerinin karşılanması bir zorunluluktur. Hava olayları, yırtıcı hayvanlar veya diğer insanların saldırılarına karşı can ve mal güvenliğini sağlamak, doğal veya yapay kapalı bir mekânda yiyeceklerini yeme, uyuma arzu ve içgüdü, insan için büyük önem arz etmektedir. Bunun yanında diğer temel gereksinimlerin peşinden sürekli koşmak yerine, bunların bir arada kolaylıkla bulunabileceği yerlerde, sabit bir hayat sürme isteği, insan ve onun oluşturdukları toplulukların uzun bir süreç sonucunda ulaştıkları dönüm noktalarından biridir(Özgür,2000: 93). Yerleşmeler, bu dönüm noktasının bir sonucu olarak, insanla mekân arasındaki etkileşime dayalı ortaya çıkmış bir kavramdır. İnsanların göçebe hayatı terk ederek belirli yerleri yaşama alanı olarak seçmesi ile yerleşmeler nitelik değiştirmeye başlamıştır. Doğal koşullar, kültür ve ekonomik faaliyetler yerleşmelerin özelliklerini etkileyen en önemli faktörlerdir. Bu faktörlerin kontrolü altında yerleşmeler mekânda toplu ya da dağınık durumda bulunabilmektedir. Benzer biçimde yerleşmelerin yoğunluğu da bu özelliklere bağlıdır. Sanayinin geliştiği yerlerde nüfusla birlikte yerleşmelerin sayısı da artmakta ve şehir nitelikli yerleşmeler oluşmaktadır. Sanayinin gelişmediği, köy ekonomisinin hâkim olduğu yerlerde ise kırsal yerleşmeler ortaya çıkmaktadır. Kırsal yerleşmeler ile kentsel yerleşmeler arasında fonksiyon, nitelik ve doku gibi birçok konuda büyük farklılıklar bulunmamaktadır.

Tosya ilçesindeki yerleşmeler, yukarıdaki açıklamalar doğrultusunda iki ana başlık altında ele alınacaktır. Birincisi kentsel yerleşmeler, diğeri ise kırsal yerleşmeler olacaktır.

1. KENTSEL YERLEŞMELER

Kent, günümüz Türkiye'sinde yaygın olarak şehir karşılığı kullanılan ve şehirle eş anlamlıymış gibi algılanan bir sözcüktür. Özellikle genel yaşam söz konusu olduğunda "kırsal", "kentsel" sözcüklerini; insanları yaşadıkları yerlerle ilişkilendirerek ele aldığımızda da, "köylü", "kentli" şeklinde bir ayırım yapılmaktadır. Burada vurgulanan kent kavramı içerisinde hem kasabalar,

hem de şehirler yer almaktadır. Bu nedenle, Türkiye’de ki kasaba ve şehir yerleşmelerini özelde herhangi bir fonksiyonel ayrıma tabi tutmadan genelleştirerek “kentsel yerleşmeler” başlığı altında toplamak mümkündür(Özçağlar, 2005). Buna bağlı olarak, daha önce de üzerinde durulduğu gibi kasaba ve şehir yerleşmelerinin bulunduğu idari alanlara da kentsel idari alan denilmektedir.

Kentsel yerleşmeler içerisinde şehir yerleşmeleri ve kasaba yerleşmeleri bulunmaktadır. Bu iki yerleşme tipinde de ortak olan unsur, belediye örgütünün bulunmasıdır. Bu bağlamda Tosya ilçesindeki kentsel yerleşmeler şehir yerleşmeleri ve kasaba yerleşmeleri olarak değerlendirilecektir. Ancak Tosya ilçesinde bir şehir yerleşmesi ve bir de kasaba yerleşmesi bulunduğu için konu, Tosya Şehri ve Ortalıca Kasabası başlıkları altında ele alınacaktır.

a. Tosya Şehri

Yerleşmelerde tarım, hayvancılık, ormancılık vb. primer faaliyetlerin önemini yitirmesiyle birlikte şehir yerleşmelerine doğru bir yöneliş vardır. Başka bir deyişle kırsal ekonominin etkisini yitirmeye başladığı, sanayi, ticaret ve hizmet sektörlerinin ise ön plana çıktığı yerleşmeler, şehir yerleşmeleridir. Şehir yerleşmelerinde nüfus 20000 hatta 30000’in üzerindedir. Bir yerin şehir olup olmadığını belirlemede nüfus belirleyici bir faktör olmamakla birlikte, şehir yerleşmelerine ait fonksiyonların oluşabilmesi için de belirli miktarda nüfusu barındırması gerekmektedir. Türkiye şartlarında nüfusu 20000’in üzerinde olan yerleşmeler şehir niteliklerini taşımakla birlikte, 30000’in üzerindeki yerleşmelerde şehre ait unsurların tamamının bulunduğu görülmektedir. Bunun için nüfusu 30000’in altındaki şehirleri küçük şehir yerleşmeleri olarak tanımlamak yanlış olmayacaktır.

Tosya şehrinin 2000 yılı nüfusu 23257’dir. Nüfus miktarına bakılarak Tosya şehrinin küçük bir şehir yerleşmesi olduğu söylenebilir. Ancak nüfus sayımı döneminde, Tosya’da oturup başka yerlerde sayılmak amacıyla şehirden dışarıya önemli miktarda nüfus gittiği belediye başkanı tarafından tarafımıza söylenmiştir. Şehirde yaşayan aktüel nüfusun 28000-30000

arasında olduğunu belirten Tosya belediye başkanı, verilen belediye hizmetlerinin aktüel nüfusa göre planlandığını söylemiştir.

İlgaz Dağları'nın güney eteklerinde kurulmuş olan Tosya şehrinin bulunduğu alan, hafif eğimlidir. Şehrin içinden Kuru Dere adında bir dere akmaktadır. Ancak ıslah çalışmaları ile bu dere kanalizasyonla edilmiş ve şehir sel baskınlarına karşı korunmuştur. Bu dere ıslah edilmeden önce, şehirde su baskınlarına neden oluyormuş. Birçok konut ve işyeri, bu baskınlardan olumsuz etkilenmekte iken günümüzde bu sorun ortadan kalkmıştır. Dere yatağında bir kanal açılmış ve bu kanalın üzeri kapatılmıştır. Kapatılan dere yatağının üzeri bugün, pazaryeri ve otopark olarak kullanılmaktadır.

Genel olarak bakıldığında Tosya, şehre ait fonksiyonların büyük bölümünü barındıran bir şehirdir. Birçok bankanın şubesi bulunurken sigortacılık hizmetleri de şehirde verilmektedir. Şehir özellikle eğitim hizmetleri ile öne çıkmaktadır. İlçe Mili Eğitim Müdürlüğünden almış olduğumuz bilgilere göre şehirde 8 lise, 8 ilköğretim okulu, 1 halk eğitim merkezi ve 1 mesleki eğitim merkezi olmak üzere 18 eğitim kurumu bulunmaktadır. Özellikle lise sayısının fazla olması, gerek şehirde gerekse ilçe genelinde eğitim düzeyinin yüksek olmasına katkıda bulunmuştur. Şehirde bulunan 8 lisenin 5'i meslek lisesi, biri klasik lise, biri Anadolu lisesi ve biri de Anadolu Öğretmen lisesidir. Toplam 1427 öğrencinin eğitim gördüğü liselerde 118 öğretmen çalışmaktadır.

Şehir merkezinde lise sayısının ve öğrencisinin fazla olması, üniversiteye hazırlık dershanelerinin de açılmasını tetiklemiştir. Şehirdeki orta öğretim kurumlarından meslek liselerinin fazla olmasının en önemli nedeni, ilçe genelinde nitelikli işgücü ihtiyacının fazla olmasıdır. Meslek liselerinden mezun olanlar, genelde sanayi sektöründe çalışmaktadır. Özellikle şehir içinde bulunan küçük sanayi ve keresteciler sitesinde çalışanların büyük çoğunluğu meslek lisesi mezunlarından oluşmaktadır.

Tosya şehrinde toplam 8 ilköğretim okulu bulunmaktadır. Bu ilköğretim okullarındaki öğrenci sayıları oldukça fazladır. Şehirdeki ilköğretim okullarının hepsinde de öğrenci sayısı 200'ün üzerindedir. Toplam 4524 öğrencinin

ilköğretim kurumlarında 210 öğretmen hizmet vermektedir. Ayrıca şehirde bir mesleki eğitim merkezi ve bir halk eğitim merkezi bulunmaktadır. Halk eğitim merkezi bünyesinde anaokulu bulunmaktadır. Mesleki eğitim merkezi ise son yıllarda orman ürünleri sanayinin gelişmesine bağlı olarak, bu sanayi kolunda çalışanları yetiştirmek amacıyla kurulmuştur.

Tosya ilçesinde sağlık hizmetleri, şehirde bulunan devlet hastanesi aracılığıyla verilmektedir. 125 yatak kapasiteli Tosya Devlet Hastanesinde hemen hemen tüm poliklinikler bulunmakta ve hizmet vermektedirler. Hatta bu hastanede büyük ameliyatlara da yapılabilmektedir. Genelde ilçe içine hizmet veren hastaneye nadir olarak civar ilçelerin köylerinden de hasta gelmektedir. Şehirde hastanenin dışında 5 tane de sağlık ocağı bulunmaktadır.

Tosya ilçesinin idari yönetim merkezi durumundaki Tosya şehrinde birçok resmi kurumun müdürlüğü ya da şefliği bulunmaktadır. Şehirde bulunan idari yönetim birimleri şunlardır: Gençlik ve Spor İlçe Müdürlüğü, Cezaevi, Defterdarlık, Tapu ve Kadastro İlçe Müdürlüğü, İlçe Sağlık Grup Başkanlığı, Halk Kütüphanesi, İlçe Orman İşletme Müdürlüğü, Meteoroloji Müdürlüğü, İlçe Tarım Müdürlüğü, PTT ve Telekom Müdürlükleri. Bu idari kuruluşların yanında sivil toplum örgütü olarak nitelenen oda ve dernekler de bulunmaktadır. Bunların en önemlileri Ticaret ve Sanayi Odası, Ziraat Odası, Marangozlar Odası ve Şoförler Odalarıdır. Şehirde Ziraat Bankası, Halk Bankası, Vakıfbank, İş Bankası ve Şekerbank'ın birer şubeleri de bulunmaktadır.

Tosya şehrinin arazi kullanımı haritası incelendiğinde, barınma alanlarının oldukça geniş yer kapladığı görülür(Harita: 52). Pazarlama-ticaret alanları, çoğunlukla yol kenarlarında, eğitim kurumları ise şehir merkezinde yoğunlaşmaktadır. Şehrin kuzey kesiminde, sanayi ve rekreasyon alanları bulunmaktadır. Bu kesimde, ilçe genelinden kesilen ağaçların işlendiği keresteciler sitesi bulunmaktadır. Burada büyük sanayi tesislerinden çok küçük ev tipi atölyeler daha yaygındır. E-80 karayolunun geçtiği şehrin güney kesiminde ise, konut alanları yoğunlaşır. Özellikle kooperatif tarzında yeni

yapılaşmanın yoğun olduğu bu kesimdeki binaların büyük bölümü 5 kattan daha fazla yüksekliğe sahiptir. Şehir merkezinden gelen yolla E-80 karayolunun kesiştiği yerde otobüs terminali bulunmaktadır. Oldukça işlek bir yol olan E-80 karayolundan çok sayıda şehirler arası otobüs geçmekte, büyük çoğunluğu da Tosya otobüs terminalinde durmaktadır.

Foto: 25. Tosya Şehrindeki Eski ve Yeni Yapılar

Tosya şehrindeki barınma alanlarını iki gruba ayırmak mümkündür. Şehrin merkezi ve kuzey kesimindeki konutlar, çoğunlukla eski binalardan oluşmaktadır. Buradaki sokaklar oldukça dardır ve binalar birbirine bitişik dokudadır. Bu binaların bir kısmı koruma altına alınmış tarihi yapılardır. Bu kesimdeki binalar 3-4 katlı olup çoğunlukla geleneksel tarzda inşa edilmişlerdir(Foto: 25). Bu geleneksel doku şehrin güneyine doğru etkisini yitirmektedir. Hıdırlık tepesi denilen ve şehrin ortasında bulunan Neojen formasyonlarından oluşmuş bir tepelik alan bulunmaktadır. Bu tepelik alanın hemen yanında barınma amaçlı binaların yapıldığı gözlenmiştir(Foto: 28). Heyelan riskinin yüksek olduğu bu alanlarda yapılaşmanın yanlış olduğu düşünülmektedir. Şehrin güneyinde ise görünüm oldukça farklıdır. Şehrin

kuzeyindeki sık doku burada gözlenmemektedir. Modern mimarinin etkisiyle yapılmış binalar çok katlıdır ve birbirlerine çok yakın mesafede değildirler. İlçe genelinin kuzey Anadolu fay kuşağı üzerinde yer aldığı düşünüldüğünde çok katlı binaların burada denetim altında yapılması gerekmektedir. Ayrıca şehrin güneyinde Neojen dolgu alanları oldukça geniş yer kaplamaktadır. Bu alanlar üzerindeki yerleşmelerin büyük risk altında olduğu düşünülmektedir.

Foto: 26. Tosya Şehri ve Çevresinin Uydu Görüntüsü(Google Earth'ten Alınmıştır)

Genel olarak Tosya şehri kullanım açısından değerlendirildiğinde barınma alanlarının diğer küçük şehirlerde olduğu gibi geniş yer kapladığı görülür. Şehirdeki pazarlama ticaret alanları, çoğunlukla perakende ticaretin yapıldığı alanlardır. Şehir merkezinde haftada bir kurulan halk pazarında köylerden ve çevre ilçelerden gelen ürünler satılmaktadır. İlçede geniş alanlarda yetiştirilen pirinç, E-80 karayolu üzerindeki ticarethanelerde toptan veya perakende olarak satılmaktadır. Şehrin güney ve doğu kesiminde

kullanılmayan boş alanlar bulunmaktadır. Bu alanlar bina yapımına uygun alanlar olmadıklarından gelecekte park-bahçe olarak değerlendirilebilir. Şehrin hemen bitişiğinde orman alanlarının ve fundalıkların bulunması, şehre hoş bir görünüm kazandırmıştır. Özellikle hıdırlık ve kuzeydeki orman alanları, piknik ve dinlenme alanı olarak kullanılmaktadır.

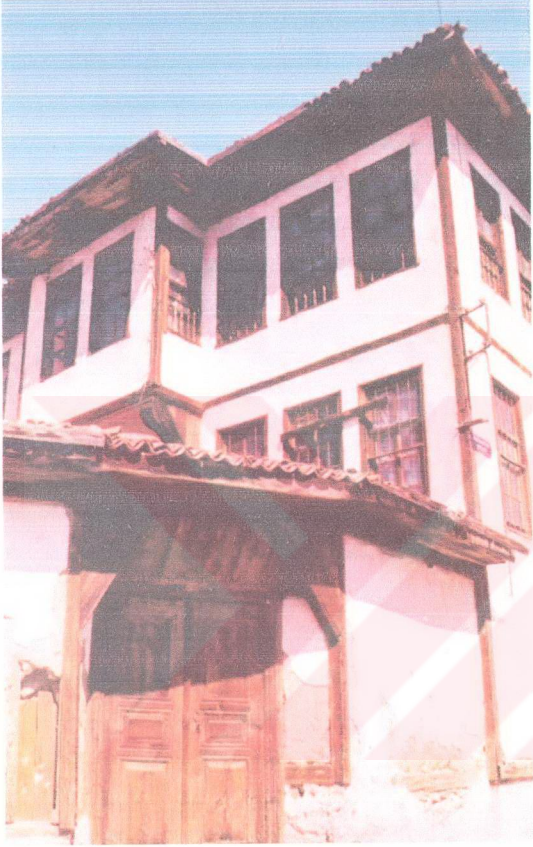
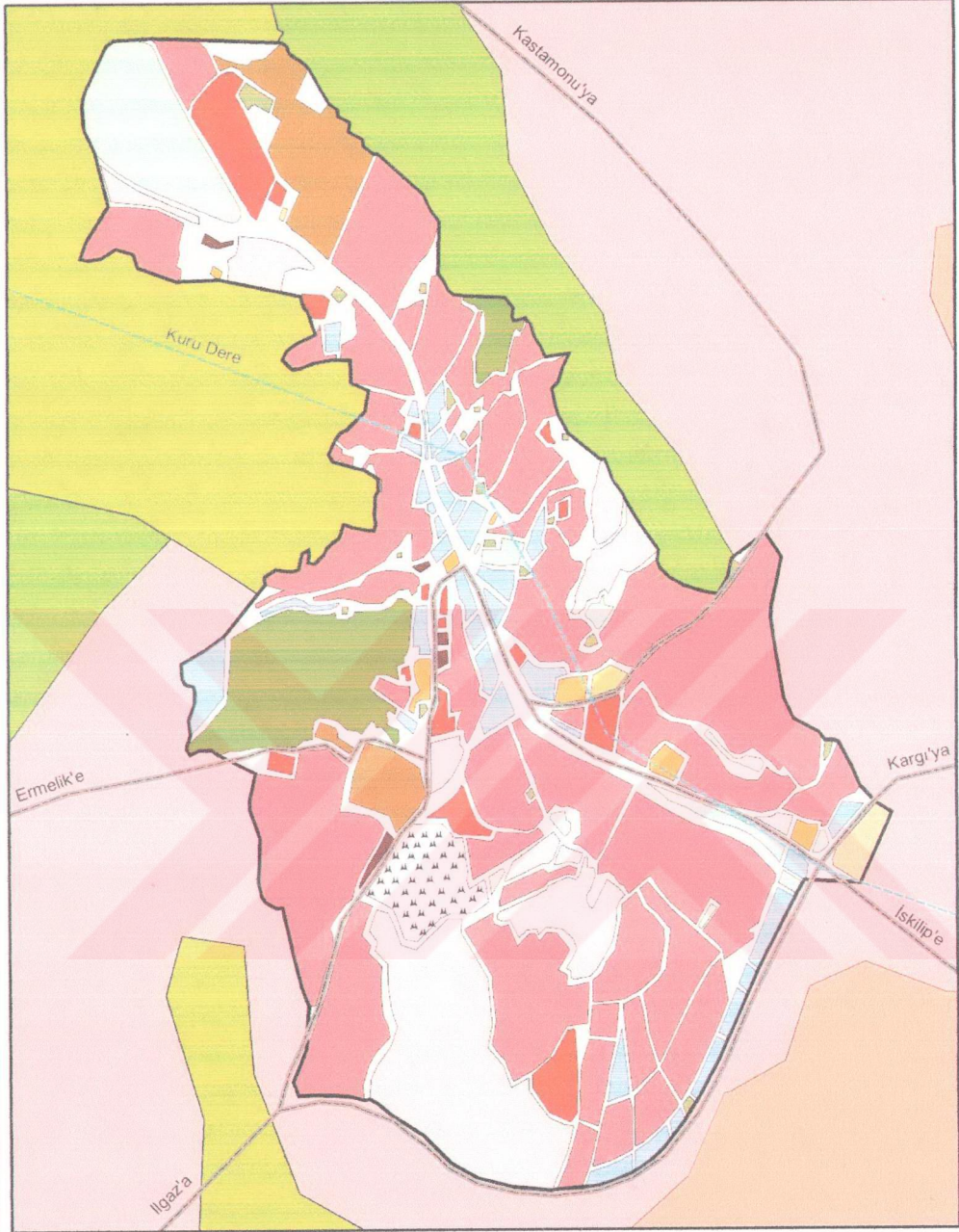

Foto: 27. Tosya Şehrinde Geleneksel Tarzda İnşa Edilmiş Eski Evlere Bir Örnek

Harita: 52. Tosya'nın Şehir İçi Arazi Kullanımı Haritası

İşaretler

Yollar	Orman ve Fundalık Alanları	Ulaştırma Hizmeti Alanları	Mezarlık
Dere	Eğitim-Kültür Alanları	Pazarlama-Ticaret Alanları	
Şehir Yerleşim Alanı Sınırı	Güvenlik Hizmet Alanları	Sanayi Alanları	
Bahçe Alanları	Dini Tesisler	Park ve Bahçeler	
Bağ Alanları	İdari Fonksiyon Alanları	Barınma Alanları	
Otlak Alanları	Sağlık Hizmeti Alanları	Kullanılmayan(Boş) Alanlar	

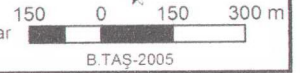

Foto: 28. Tosya Şehrinde Tehlikeli Boyutta Çarpık Yapılaşma Örneği

b. Ortalık Kasabası

Kasaba yerleşmeleri, kırsal yerleşmelerin en büyüğü olan köyler ile şehirler arasında geçiş özelliği gösteren yerleşmelerdir. Türkiye gibi tarımın önemini koruduğu, gerçek şehirlerde bile tarım sektöründe önemli miktarda insanın yaşadığı bir ülkede, kasabalar ayrı bir yerleşme tipi olarak karşımıza çıkar ki, bu tip kendini hem köy hem de şehir karakterleriyle belli eder(Özgür,2003: 121). Kasaba yerleşmeleri ile kır yerleşmeleri arasındaki en önemli fark idari teşkilatlanma yönündendir. Köyler muhtarlık tarafından yönetilirken kasabalar, şehirlerde olduğu gibi belediye başkanı tarafından yönetilirler.

Türkiye’de nüfusu 5000’in üzerinde olan yerleşmelerde belediye teşkilatının kurulması gerektiği kanunla belirlenmiştir. Bu bağlamda, bu nüfus miktarını aşan yerleşmeler kasaba yerleşmeleri olarak nitelendirilmiştir. Ancak nüfus, bir yerleşmenin kasaba niteliği kazanmasında tek başına belirleyici bir faktör olmamalıdır. Bunun yanında yerleşmenin sahip olduğu fonksiyonlarında göz önünde tutularak böyle bir değerlendirme yapılmalıdır.

Tosya ilçesindeki tek kasaba yerleşmesi olan Ortalıca kasabası, aslında tam olarak kasaba fonksiyonlarını kazanamamış, köy ile kasaba arasındaki küçük bir kasaba yerleşmesidir. 1994 yılına kadar köy durumunda olan Ortalıca, hemen doğusunda yer alan Karaköy ile birleşerek belde statüsü kazanmıştır. Bilindiği gibi beldeler, il ve ilçe merkezliği olmayan belediye örgütlü yerleşmelerdir(Özçağlar,2005). Ortalıca kasabası, söz konusu il ve ilçe merkezliği bulunmadığı ve belediye örgütüne sahip olduğu için, idari açıdan belde statüsündedir.

Foto: 29. Tosya İlçesindeki Tek Kasaba Yerleşmesi Olan Ortalıca

Tosya ilçesinin doğu sınırında yer alan Ortalıca kasabası, geçmiş Dağları'ndan kaynağını alan Geyikli Dere'nin Devrez Çayı'na katıldığı yerde kurulmuştur. Kasabanın hemen güneyinde dik bir eğimle yükselen geçmiş Dağları, kasabanın güneye doğru gelişimini engellemiştir. Kuzeyde ise bir boğazla birlikte Devrez Çayı'nın bulunması, kasabanın kuzeye doğru gelişimine de engel olmuştur. Bu sebeple kasaba batı ve doğuya doğru gelişmiştir. Özellikle Karabey mahallesinin bulunduğu doğu kesime doğru gelişme daha fazla olmuştur.

Kasabada hâkim ekonomik faaliyet tarımdır. Çeltik alanlarına yakın mesafede bulunması, yetiştirilen en önemli tarım ürününün çeltik olmasına neden olmuştur. Kasaba idari alanının Devrez Çayı'nın kuzey kesiminde kalan kesimi otlak alanları ile kaplı iken Geçmiş Dağları üzerinde olan kesimi sık orman alanları ile kaplıdır. Kasaba idari alanı içerisinde bir de yayla bulunmaktadır. Bektaşlar yaylası Geçmiş Dağları üzerinde bulunmaktadır ve yerleşme fonksiyonu bulunmamaktadır. Ancak yaz aylarında başka memleketlerde yaşayan Ortalıca'lıları buraya çekmek amacıyla yayla şenlikleri düzenlenmekte ve bu şenlikler vasıtasıyla dışarıda beldeden dışarıya göç edenler bir araya gelebilmektedir.

Ortalıca kasabasında 2 kıraathane, 2 orta büyüklükte market, 2 bakkal dükkânı ve 1 tane de çeltik fabrikası bulunmaktadır. Devrez depresyonunun Tosya kesiminin doğusundaki çeltik tarlalarında yetiştirilen çeltik, bu fabrikada işlenerek pirinç haline getirilmektedir. Cadde ve sokak düzeninin çok fazla gelişmediği kasabadaki binaların büyük çoğunluğu 3 katın altındadır. 2001 yılına kadar büyük bir içme suyu sıkıntısının çekildiği kasabada, bu yılda gerideki geçiş Dağları'ndan getirilen su ile bu sorun çözülmüştür.

Genel olarak değerlendirildiğinde köy fonksiyonlarının daha baskın olduğu Ortalıca'da kasabalaşma süreci hala devam etmektedir. Tarım ekonomisinin hâkim olduğu Ortalıca kasabasında altyapı ve üstyapıya ait unsurların tamamlanması ile birlikte kasabanın biraz daha gelişeceği düşünülmektedir. Ayrıca yeni ticarethanelerinin açılmasına da ihtiyaç duyulmaktadır. Çevresindeki köyleri etki alanına alması, birçok konuda Tosya'dan ziyade kendisine çekmesi gerekmektedir. Özellikle Çevlik, Yenidoğan, Gökomuz, Kilkuyu köylerinin birtakım ihtiyaçlarını karşılayacak düzeyde ticarethanelerin bulunması, bu köylülerin Tosya yerine Ortalıca'dan alışveriş yapmalarına neden olacaktır.

Tosya ilçesindeki kentsel yerleşmeler içinde, yalnızca Tosya'nın şehrinin genel anlamda kentsel fonksiyonlara sahip olduğu görülür. Bu nedenle ilçe genelinde eğitim ve sağlık gibi temel hizmetler Tosya şehrinde

verilmektedir. İlçeye bağlı köylerin hepsi de Tosya şehrinin etki alanı içerisinde. Hatta ilçenin batı komşusu olan Ilgaz ilçesinin de Tosya şehri etki alanı içerisinde olduğu söylenebilir. Çünkü Ilgaz ilçe merkezi ile depresyon tabanındaki köyleri, ticari ilişkilerinin büyük çoğunluğunu Tosya şehri ile yürütmektedirler. Ulaşım olanaklarının kolaylığı, bu ilişkinin güçlenmesindeki en önemli faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. İlçedeki tek kasaba yerleşmesi olan Ortalıca ise, aslında bir köy yerleşmesi görünümünden kurtulamamış, zoraki belediye teşkilatı kurulmuş bir yerleşmedir. Bu nedenle gelecek dönemlerde bazı fonksiyonların gelişmemesi durumunda bu yerleşmenin kasabalasma sürecinin yavaşlayacağı düşünülmektedir.

2. KIRSAL YERLEŞMELER

Şehir ve kasaba alanları dışında kırsal alanda yer alan, şehir ve kasabalara göre fonksiyonları gelişmemiş, doğal ortam içerisinde yalın özelliğe sahip olan yerleşmelere kır yerleşmeleri denilmektedir(Özçağlar,2003:74). Bu tanımdan da anlaşılacağı üzere kır yerleşmelerinde doğal ortamdaki doğal biçimde yararlanma söz konusudur. Yani tarım, hayvancılık ve ormancılık gibi faaliyetler kır yerleşmelerindeki en önemli ekonomik faaliyetlerdir. Türkiye'deki kır yerleşmelerinin en büyüğü ve en önemlisi köy yerleşmeleridir. Aynı zamanda idari bölünüş içerisinde de en küçük idari ünite olan köy idari alanları içerisinde köy yerleşmeleri önemli bir yere sahiptir. Yararlanma sürelerine bağlı olarak sürekli ve dönemlik olarak ayrılabilen kır yerleşmeleri, yerleşme sayısına göre de sınıflandırılmaktadır. Tek yerleşmeli ve çok yerleşmeli olarak sınıflandırılabilen kır yerleşmeleri doğal ve beşeri şartlara bağlı olarak mekânda farklı biçimlerde yer almaktadırlar.

Tosya ilçesindeki kır yerleşmelerinin tamamı, sürekli kır yerleşmeleridir. Bunun yanında özellikle doğal şartlara bağlı olarak ilçedeki köy idari alanlarının büyük çoğunluğunda birden çok yerleşme bulunmaktadır. Tosya ilçesinde bulunan 53 köy idari alanının 29'unda birden fazla kır yerleşmesi bulunmaktadır. Mahalleli köy yerleşmeleri olarak

tanımlayabileceğimiz bu tip yerleşmeler Ilgaz Dağları üzerinde yoğunlaşmaktadır. Buna karşın depresyon tabanında ve Geçmiş Dağları'nda tek yerleşmeli köylerin yoğunlaştığı görülmektedir. Yani Tosya ilçesindeki kır yerleşmelerinin doku özellikleri, doğal şartların kontrolü altındadır. Dağlık kesimlerdeki köy idari alanlarındaki çok yerleşmeli köyler alanda dağınık, kendi içinde toplu özellik gösterirler. Diğer bir ifadeyle mahalleler köy idari alanları içerisinde dağınık bir dokuya sahipken, mahalleler içindeki yerleşmeler toplu görünüme sahiptirler. Bu durum, tarım alanlarının doğal şartlar tarafından sınırlanmasıyla ilişkilidir. Mahalleler tarım alanlarına yakın yerlerde toplanırken, alanın darlığından dolayı yerleşmeler birbirine bitişik durumdadırlar. Depresyon tabanında ise durum tamamen farklıdır. Bu kesimdeki köy idari alanlarının büyük çoğunluğu tek mahalleden oluşmaktadır ve toplu dokudadırlar. Araştırma alanında kır yerleşmelerinin üst sınırının 2000 metre olduğu tespit edilmiştir. 2000 metrenin üzerinde tarımsal faaliyetlerin yapılamaması yerleşmelerin de bu yükseltinin üzerine çıkmasını engellemiştir. Genel olarak bakıldığında ilçe genelindeki kır yerleşmelerinin büyük çoğunluğunun dağ yamaçlarında toplandığı görülmektedir(Çizelge: 16).

2000 nüfus sayımı sonuçlarına göre ilçede nüfusu 1000'in üzerinde olan tek köy yerleşmesi Suluca'dır. Tosya'nın batısında bulunan Suluca köy idari alanında 6 mahalle bulunmaktadır. Çeltik tarımının yapıldığı sulu tarım alanlarının yanında bağ ve bahçe alanlarının da geniş yer kapladığı Suluca köy idari alanında eğim ve engebe fazla olmamasına rağmen birden çok mahalle bulunmaktadır. Nüfusun fazla olması ve tarım alanlarına yakın olma isteği, birden çok mahallenin kurulmasında etkili olmuştur. Nüfusu 945 olan Akbük köy idari alanında ise bunun tersi bir durum söz konusudur. Akbük köy idari alanında tarım alanlarının biraz daha az yer kaplaması, yerleşmelerin daha toplu olmasına neden olmuştur.

Genel olarak Ilgaz Dağları üzerindeki tarım alanlarının kısıtlı olması buradaki kır yerleşmelerinde hayvancılığı ve ormancılığı ön plana çıkartırken, Geçmiş Dağları üzerinde düz alanların daha fazla yer kaplaması buradaki

kırsal yerleşmelerde tarım, hayvancılık ve ormancılığın birlikte yürütülmesine olanak sağlamıştır. Depresyon tabanında yer alan kır yerleşmelerinde ise kuşkusuz tarım, özellikle de çeltik tarımı en önemli ekonomik faaliyet durumundadır.

Tosya ilçesindeki kır yerleşmelerinin refah durumları değerlendirildiğinde; depresyon tabanından dağlık kütlelere doğru kır yerleşmelerinin ekonomik durumlarının zayıfladığı görülür. Özellikle de Ilgaz Dağları üzerinde 1500 metrenin üzerinde yer alan köyler(Özboyu, Bürnük, Gövrecik, Musaköy, Keçeli), ilçedeki en fakir köylerdir. Depresyon tabanında bulunan ve Tosya'ya yakın konumda bulunan köyler(Suluca, Ermelik, Kösen, Sapaca, Sofular, Kuşçular ve Yenidoğan) ise ilçedeki en zengin köylerdir. Bunlardan Ermelik, Kösen ve Sapaca köylerinde yaşayan insanların büyük çoğunluğu, tarımla uğraşmanın yanında Tosya'da da çalışmaktadır. Yani birden çok sektörde faaliyet söz konusudur. Özellikle yaz aylarında bu durum daha da belirgin bir hal almaktadır. Hem tarlasını ekip-biçen hem de Tosya'da kamu kurumunda ya da özel çalışan sayısı oldukça fazladır. Bu nedenle bu köylerin ekonomik durumları daha iyi durumdadır.

Tosya ilçesindeki yerleşme alanları toplam 8644 dekar alan kaplamaktadır. Yani ilçe alanının %0,9'u yerleşme alanları ile kaplıdır. Bu alanların %33'ü kentsel yerleşmelerle, %67'si ise kırsal yerleşmelerle kaplıdır. İlçede Tosya şehrinin en önemli yerleşme alanı olduğu görülür. Bünyesinde birçok fonksiyonu barındıran Tosya şehri, ilçe genelini olduğu kadar, çevre ilçeleri de etkisi altına almıştır. Ulaşım olanaklarının uygunluğu bu durumun oluşmasında önemli bir katkı yapmıştır.

V. TOSYA İLÇESİNDE ARAZİ KULLANIMI PLANLAMASINA İLİŞKİN ÖNERİLER

Neyin, nerede, ne zaman, niçin ve nasıl yapılacağı sorularına cevap aramak, planlamanın özünü oluşturmaktadır. Planlama ile mekân arasında çok sıkı bir ilişki vardır. Erinç planlamayı “mekânın maksada en uygun şekilde düzenlenmesi” şeklinde tanımlamıştır(Erinç,163: 32). Bir anlamda canlıların yaşadığı mekânın düzenlenmesi olan planlama, birçok disiplinin müdahil olduğu bir kavramdır. Coğrafyacılar, planlama kavramını mekânla ilişkilendirerek ele almaktadırlar. Dolayısıyla planlama coğrafyanın tekeli altında değildir. Bilakis coğrafya planlamaya yönelik altyapı çalışmalarını yaparak birtakım önerilerde bulunur. Daha önce de vurgulandığı gibi bu tez çalışmasının esas amaçlarından biri de planlamaya ilişkin öneriler oluşturmaktadır. Bu kapsamda araştırma alanında, arazi kullanımına yönelik gelecek dönemlerde yapılacak planlama çalışmalarına temel olacak önerilerde bulunulmuştur.

Araştırma alanının arazi kullanımı planlamasına ilişkin öneriler, dört unsur göz önünde bulundurularak yapılmıştır. Öncelikle ilçe alanının ve özelde de idari ünitelerin arazi kullanımı yönünden güçlü ya da avantajlı olduğu yönler belirlenecektir. Buna karşın ilçe alanı genelinin ve idari ünitelerin zayıf yönleri de ortaya konulacaktır. Daha sonra ilçe alanında tehdit edici unsurlar belirlenecektir. Alanı tehdit edici unsurlar bulunmasına karşın olumlu etkisi olan imkânlar ve fırsatlar da bulunmaktadır. Özetlenecek olunursa, ilçe geneli ve idari ünitelerin sahip olduğu alanların arazi kullanımı yönünden güçlü yönleri ile bu alanların sahip olduğu imkân ve fırsatlar ile alanın zayıf yönleri ve alanı tehdit edici unsurlar karşılaştırmalı olarak değerlendirilecektir. Bu değerlendirme sonucunda Tosya ilçesinde arazi kullanımı planlamasına ilişkin öneriler, gerekçeleri ile verilecektir.

Tosya ilçesinde arazi kullanımı hammadde üretim alanları, sanayi alanları ve yerleşim alanları olmak üzere üç ana başlık altında ele alınmıştır. Planlamaya yönelik yapılacak öneriler de bu üç ana başlık altında ele alınacaktır.

A. HAMMADDE ÜRETİM ALANLARININ PLANLAMASINA İLİŞKİN ÖNERİLER

İlçedeki hammadde üretim alanları, orman alanları, tarım alanları ve otlak alanları olarak üç grupta ele alınmıştı. Araştırma alanındaki kullanım biçimleri içerisinde orman alanları oldukça geniş bir yer kaplar. Kapladığı alan bakımından orman alanlarını sırasıyla tarım alanları ve otlak alanları takip eder. Bu alanlar doğrudan ya da dolaylı olarak çeşitli sanayi kollarına hammadde sağlayan alanlardır. Bu nedenle arazi kullanımı içerisinde hammadde üretim alanları oldukça önemlidir.

1. ORMAN ALANLARINA İLİŞKİN ÖNERİLER

Tosya ilçesinde orman alanları toplam ilçe alanının %66'sını kaplar. Daha önce de belirtildiği gibi Tosya ilçesindeki orman alanları da kendi içerisinde sık orman alanları ve fundalıklar olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır. Sık orman alanlarında orman formasyonuna ait bitkiler oldukça yoğun iken fundalıklarda bitki örtüsü seyrekleşmekte ve çoğunlukla meşelerden oluşmaktadır.

Tosya ilçesinde orman alanlarının bulunduğu yerlerin sahip olduğu potansiyel, buraların gür bitki örtüsüne sahip olmasına neden olmuştur. Başka bir deyişle orman alanlarının oluşmasında doğal şartlar etkili olurken beşeri şartlar etkili olmamıştır. Genel olarak yükseltinin ve yağış miktarının fazla olduğu alanlarda doğal bitki örtüsü ormanlarla kaplanmıştır. Yükseltinin ve yağışın azaldığı dağların etek kısımlarında ise fundalık alanlar oluşmuştur. Bu nedenle orman alanlarının güçlü yanlarının doğal koşullar tarafından belirlendiği söylenebilir. Orman alanlarının kuzeydeki Ilgaz Dağları'nda andezitler üzerinde ve güneydeki Geçmiş Dağları'nda kalkerler üzerinde gelişmiş olması, zemin şartları açısından orman alanlarının zayıf yönlerini oluşturmaktadır. Özellikle kalkerli arazilerde yüzeye düşen su yüzeysel akışa geçememekte ve derine sızmaktadır. Bu nedenle kalkerli arazilerde bitkilerin tutunabilmesi ve yetişebilmesi oldukça güçtür. Ilgaz Dağları üzerindeki andezitler, tam olarak ayrışamamış dolayısıyla iri çakıllardan oluşan bir toprak örtüsü oluşmasına neden olmuştur. Toprak örtüsünün çakıllı

malzemelerden oluşması, doğal bitki örtüsünü olumsuz yönde etkilemiştir. Bunun yanında Ilgaz Dağları'nda eğimin de Geçmiş Dağları'na göre daha fazla olması, bu iri çakıllı malzemenin erozyona maruz kalmasına ve taşınmasına neden olmuştur. Bu nedenle dağ eteklerinde ve yamaçlarda fundalık alanların gelişmesine neden olmuştur. Ancak söz edilen bu zayıf yönler rağmen dağlık alanlarda yağış miktarının çok fazla olması, doğal bitki örtüsünün oldukça gür olmasına neden olmuştur. Orman alanları üzerinde birtakım tehdit edici unsurlar da bulunmaktadır. Bunların başında orman alanlarında hayvan otlatılması gelmektedir. Daha önce de üzerinde durulduğu gibi Tosya ilçesinin sahip olduğu otlak alanları, ilçedeki hayvanların otlatılması için yeteri kadar geniş değildir. Bu sebeple özellikle dağlık alanlardaki orman ağaçları kesilerek buralar otlak alanı haline getirilmektedir. Orman alanları üzerindeki bir diğer tehdit edici unsur ise orman tahribatı ile tarım alanı açılmasıdır. Özellikle Geçmiş Dağları üzerindeki düz alanlardaki orman ağaçları kesilerek buralar tarım alanına dönüştürülmektedir. Bu kesimdeki idari ünitelerde tarım alanlarının az yer kaplaması bunun en önemli sebebi durumundadır. Orman alanlarındaki bu tehdit edici unsurlara karşın bu alanların sahip olduğu imkân ve fırsatlar da bulunmaktadır. Bu imkânların başında yağış miktarı gelmektedir. Özellikle Geçmiş Dağları'nın bakı etkisiyle daha fazla yağış alması ve bu dağlık kütle üzerinde düz alanların geniş yer kaplaması, bu alanlarda tarım yapılabilmesine neden olmaktadır. Her ne kadar orman alanlarının tarım alanı haline getirilmesi ormanları tehdit etmekte ise de ekonomik yönden tarım daha fazla gelir getirmektedir. Ayrıca orman alanlarının oldukça geniş yer kaplaması, orman içinde açılan tarım alanlarının ormanlar için önemli bir tehdit oluşturmamasına neden olmuştur. Bunun yanında yamaçlarda bulunan fundalıklar da tarım alanına dönüştürülebilmektedir. Ancak fundalıklarda toprak şartlarının elverişsizliği bu alanlardan alınan verimi olumsuz yönde etkilemektedir.

Tosya ilçesindeki orman alanlarından en verimli şekilde yararlanabilmek için karar geliştirmeye yönelik birtakım önerilerde bulunmak mümkündür. Bu öneriler aşağıdaki gibi sıralanabilir;

a. Genel olarak orman alanlarının güçlü yönlerinin ve sağladığı imkân ve fırsatların, zayıf yönler ve tehdit edici unsurlara göre daha fazla olduğu söylenebilir. Bu nedenle Tosya ilçesi genelindeki orman alanları, amaca ve yaşayan insanların ihtiyaçlarına yönelik olarak kullanılmaktadır. Ancak yükseltinin 1500 metrenin üzerine çıktığı orman alanlarında açılan tarım arazilerinden elde edilen verim oldukça düşüktür. Bu nedenle bu alanlarda tarım yapılmaması uygun olacaktır. Ancak yöre insanının sahip olduğu kültür, buralarda dar bir alanda da olsa tarla ile uğraşmasını gerektirmektedir. Özellikle buğday yetiştiriciliğinin yapıldığı bu alanlarda yetiştirilen ürünler ekonomik önem taşımamaktadır. Burada yaşayan insanların kendi ihtiyaçlarını gidermek ve toprakla ilişkileri sürdürmek için yapılan tarımsal faaliyetler yaşam tarzı ile ilişkilidir. Dağ köylerinde nüfusun oldukça az olması, buralardaki orman alanlarının çok daha fazla tahrip edilmesini de engellemektedir.

b. İlçe genelindeki orman alanları, arıcılık için oldukça uygun alanlardır. Bu kesimlerde gelecek dönemlerde arıcılığın geliştirilmesine yönelik adımlar atılması, orman köylerinin biraz daha kalkınmasına yardımcı olacaktır. Bunun yanında kereste temini için orman ağaçlarının bilinçsiz ve kontrolsüz olarak kesilmesinin de önüne geçilmelidir. İlçe genelinde kaçak ağaç kesimi çok yaygın olmamakla birlikte bu konuda çeşitli önlemler alınmalıdır. Tosya Orman İşletme Müdürlüğü, ilçenin orman potansiyeline ilişkin bir envanter çalışması yapmalıdır. Böylece işletme şefliklerindeki kesilen ağaç miktarı belirlenebilir ve ileriye yönelik planlamalar yapılabilir. Bu konudaki mevcut bilgilerin yetersizliği, orman alanlarına yönelik planlama çalışmalarına engel teşkil etmektedir.

c. Tosya orman ilçe müdürlüğü yetkililerinden alınan bilgilere göre, ilçe genelinde orman alanlarındaki ağaçlarda herhangi bir salgın hastalığın bulunmadığı görülmüştür. Gelecek dönemlerde meydana gelebilecek

hastalıklara karşı da orman ağaçları korunmalıdır. Gelecekte ilçenin orman alanlarındaki ağaçlarda herhangi bir hastalık baş gösterirse, bu alanların otlak alanlarına dönüştürülmesi de düşünülebilir. Çünkü ilçe genelinde otlak alanları sınırlıdır ve orman alanlarının bulunduğu köy idari alanlarında hayvancılık ön plandadır.

d. Tosya ilçesindeki orman alanları, orman yangınlarından da korunmalıdır. Günümüze kadar ilçe genelinde önemli bir orman yangını olmamıştır. Ancak son yıllarda orman içlerinde piknik alanlarının açılması, orman yangınlarına davetiye çıkarmaktadır. Tosya ilçe orman müdürlüğünün bu konuda gerekli önlemleri alması ve bu piknik alanlarını özellikle yaz aylarında denetim altında tutması gerekmektedir.

e. Tosya ilçesindeki orman alanlarından kesilen ağaçlar, orman yolları vasıtasıyla Tosya'ya getirilmektedir. Orman içlerine kadar ulaşan bu yolların durumu çok da iyi durumda değildir. Bu yolların bakımının yapılması hatta biraz daha iyileştirilmesi gerekmektedir.

2. TARIM ALANLARINA İLİŞKİN ÖNERİLER

Tosya ilçesindeki hammadde üretim alanlarından ikincisi tarım alanlarıdır. Tarım alanları kendi içerisinde ekili ve dikili alanlar olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır. İlçe genelinde ekili alanların, dikili alanlara oranla daha fazla yer kapladığı önceki bölümlerde vurgulanmıştı. Gerek ekili, gerekse dikili alanlar, sulanma durumlarına göre de tasnif edilebilmektedir. Tosya ilçesinde sulanan alanlar, tarım alanları içerisinde oldukça düşük bir orana sahiptir. Sulanan alanlar, Devrez Çayı depresyonunda yoğunlaşırken, Devrez Çayı'na bağlanan yan derelerin vadilerinde de sulama imkânları bulunabilmektedir. Depresyon tabanında yetiştirilen en önemli ürün çeltiktir. Bu alanlar dışındaki tarım alanları kuru tarım alanları durumundadır ve büyük çoğunlukla buğday, arpa ve fiğ gibi tahıllar yetiştirilmektedir. İlçe genelinde dikili alanlar, meyve ağaçları ile kaplıdır. Bağcılık ise zahmetli ve külfetli bir iş olduğundan neredeyse terkedilmiş durumdadır.

Tosya ilçesindeki ekili alanlar, depresyon tabanında ve dağlık kütlelerin düz kesimlerinde yoğunlaşmaktadır. Ekili alanlar içerisinde yetiştirilen en önemli tarım ürünü çeltiktir. İlçede sadece depresyon tabanında yetiştirilen çeltik, Tosya ile özdeşleşmiş bir üründür. Özellikle Tosya pirinci olarak anılan “Yaşar Pirinci”nin doğal yetiştirme alanı Devrez depresyonunun Tosya kesimidir. Çeltik alanlarının güçlü yönleri oldukça fazladır. Bunların en önemlisi su faktörüdür. Çeltik bol suyun bulunduğu yerlerde yetişebilen bir kültür bitkisidir. Devrez Çayı, ilçedeki çeltik alanlarının en önemli su kaynağı durumundadır. Devrez çayından motopomplar yardımıyla çekilen ve tarlalara ulaştırılan su, Devrez Çayı’nın akımının azaldığı yıllarda yeraltındaki kaynaklardan karşılanabilmektedir. Yeraltı suyunun yüzeye çok yakın olması su temini konusundaki bir diğer güçlü yön olarak karşımıza çıkar. Çeltik tarımı için gerekli bir diğer koşul, zeminin eğimidir. Çeltik tarlalarının bulunduğu alanın tamamen düz olmaması, birkaç derece eğimli olması gerekmektedir. Eğim şartlarının uygun olmadığı çeltik tarlaları, insan eliyle eğimli hale getirilmektedir. Devrez depresyonunu Tosya kesiminde bu eğim şartları doğal olarak bulunmaktadır. Bu nedenle çeltik tarlalarının büyük çoğunluğu yapay olarak eğimli hale getirilmeden kullanılabilmektedir. Depresyon tabanında görülen iklim özellikleri de çeltik tarımı için oldukça uygundur. Çeltiğin yetişebilmesi için, gelişme döneminde ortalama sıcaklığın 15°C’nin altına düşmemesi gerekmektedir. Bunun yanında çeltik, gelişme döneminde kuraklığa da ihtiyaç duymaktadır. Tosya ilçesinde yetiştirilen çeltik için yaz aylarına rastlayan gelişme döneminde sıcaklık ve yağış koşulları, çeltiğin gelişmesi için yeterli düzeydedir. Yörede çeltiğin yetiştirilebilmesi için bir diğer güçlü yön toprak koşullarıdır. Çeltik çimlenme döneminde su içinde kalan bir bitkidir. Suyun zemine sızması için topraktaki kil oranının yüksek olması gerekmektedir. Depresyon tabanındaki toprakların kil oranının yüksek olması, bu konuda da bir sorun yaşanmasını engellemektedir. Ayrıca doğal faktörler yanında beşeri faktörler açısından da güçlü yönler bulunmaktadır. Yetiştirilen çeltiğin pirinç haline getirilmesi için çeltik fabrikalarına ihtiyaç duyulmaktadır. Tosya ilçesinde çeltiğin yoğun olarak yetiştirildiği alanların yakınında iki çeltik fabrikası bulunmaktadır.

Bunun yanında üretilen pirincin pazarlara ulaştırılması gerekmektedir. Tosya ilçesinin ulaşım olanaklarının oldukça elverişli olması, bu konuda herhangi bir sıkıntı yaşanmamasına neden olmaktadır.

Tosya ilçesindeki çeltik alanlarının yukarıda sayılan güçlü yönleri yanında zayıf yönleri de bulunmaktadır. Çeltik alanlarının zayıf yönleri, doğal koşulların kontrolü altındadır. Bu doğal koşulların en önemlisi iklimdir. Yağış miktarının gerekenden fazla olması doğrudan ürüne zarar verdiği gibi taşkınlar yoluyla da hem ürüne hem de tarlalara zarar verebilmektedir. Bunun yanında, çeltiğin yetişirken çok fazla organik maddeye ihtiyaç duyması ve depresyon tabanındaki alüvyal toprakların yeterince organik madde ihtiva etmemesi, tarlalara gübre takviyesine neden olmaktadır. Depresyon tabanının doğu kesiminde gübre takviyesi olumlu sonuç verirken batı kesiminde iyi sonuç alınamamaktadır. Batı kesimde eğimin daha fazla olması, organik toprağa atılan gübrenin taşınmasına neden olmakta, bu da verimi olumsuz etkilemektedir. Bu nedenle depresyon tabanının batı kesiminde toprağa üst üste çeltik ekilmemekte, şeker pancarı ile münavebeli olarak ekim yapılmaktadır. Doğu kesiminde ise böyle bir sorun yaşanmamakta, her yıl çeltik ekimi yapılmaktadır. Üretilen pirincin pazarlanması konusunda yaşanan sıkıntılar, bir diğer zayıf noktadır. Türkiye’de çeltik yetiştiriciliği 1936 yılında çıkartılan 3039 sayılı çeltik ekim kanununa göre il ve ilçe düzeyinde oluşturulan çeltik komisyonlarının iznine bağlı olarak yapılmaktadır. Bu nedenle Türkiye’de çeltik için uygun alanların tamamında çeltik yetiştirilememektedir. Türkiye’nin çeltik üretimi, iç talebi karşılayamamakta, yurt dışından ithalat yoluyla bu açık kapatılmaktadır. Yurt dışından ithal edilen pirinç çok daha ucuz olduğu için yerli pirinç rağbet görmemektedir(Gül,2005: 4). Bu durumdan Tosya ilçesinde yetiştirilen pirinç de olumsuz etkilenmekte, üretilen pirinç dış pazarlara açılmakta zorlanmaktadır.

Tosya ilçesinde çeltik alanlarını tehdit edici unsurlar da bulunmaktadır. Çeltik alanları üzerindeki en önemli doğal tehdit unsuru, yukarıda da belirtildiği gibi zamansız su baskınları ve sağanak yağışlardır. Bunun yanında

son yıllarda şeker pancarı ekimi yapılan alanlardan yüksek verim alınması, özellikle depresyon tabanının batı kesiminde çeltiğin bırakılıp şeker pancarına yönelimi artırmıştır. Ancak şeker fabrikalarının şeker pancarı alımlarını bölgelere göre sınırlandırmış olması üretim miktarında olağanüstü artışı engellemiştir. Bu nedenle şeker pancarı büyük bir tehdit unsuru olarak görülmemelidir. Tosya ilçesindeki çeltik alanlarına yönelik imkân ve fırsatlar da bulunmaktadır. Bu imkânların en önemlisini yetiştirilen çeltik cinsi oluşturmaktadır. Tosya ilçesine has pirinç türü olan yaşar pirinci, en verimli biçimde ilçe topraklarında yetiştirilmektedir. Sıcaklık, yağış, eğim, toprak yapısı gibi doğal koşullara bağlı olarak yaşar pirincinin yetişebileceği en uygun ortam Tosya ilçesinde bulunmaktadır. İlçede Yaşar dışında Sarıkılçık, Osmancık ve Baldo tipi pirinç türleri de yetiştirilebilmesine karşın bu türlerin verimleri, Yaşar Pirinci kadar yüksek olmamaktadır. Birkaç yıl öncesine kadar yukarıda sayılan türlerin hepsini de yetiştiren çiftçiler, son yıllarda Yaşar dışındaki türleri yetiştirmeye yanaşmamaktadırlar. Ancak talep kadar yetiştirilen diğer türler, çoğunlukla ilçe dışında pazarlanmaktadır.

Tosya ilçesindeki çeltik alanlarının yukarıda sayılan güçlü ve zayıf yanları ile tehdit edici unsurlar ve imkânları değerlendirildiğinde güçlü yanların ağır bastığı görülmektedir. Bu doğrultuda ilçedeki çeltik alanlarına yönelik karar geliştirme önerileri yapılabilir. Bu önerileri aşağıdaki gibi gruplandırmak mümkündür:

a. Doğal şartlara bağlı olarak depresyon tabanında yapılan çeltik tarımının, daha başka alanlarda yapılabilmesi mümkün değildir. Bu nedenle mevcut çeltik alanlarının geliştirilmesi gerekmektedir. Öncelikle çeltik yetiştiricilerinin talepleri doğrultusunda Devrez Çayı'nın ıslah edilmelidir. Bu şekilde çeltik tarlaları su baskınlarından korunacak ve verim daha da artacaktır. Islah çalışmaları kapsamında, özellikle depresyon tabanının batı kesiminde, çeltik tarımının daha fazla yapılabilmesi için bazı önlemlerin alınması, düzenlemelerin yapılması gerekmektedir. Bunların başında bu kesimdeki çeltik tarlalarının vadi tabanından uzaklaştırılması gerekmektedir. Böylece buradaki çeltik tarlaları taşkınlerden korunaklı hale gelecektir. Ayrıca

bu kesimde eğimin fazla olması, çeltik tarlalarını olumsuz yönde etkilemektedir. Tarlaların tesviyesi yapılarak eğim şartlarının çeltik tarımı yapılabilecek düzeye getirilmesi, buradaki tarlalardan daha fazla verim alınmasını sağlayacaktır.

b. Depresyon tabanının batı kesiminde çeltik fabrikası bulunmamaktadır. Bu kesime kurulacak bir fabrika, burada çeltik yetiştiriciliğini özendirecektir. Depresyon tabanının doğu kesiminde ise, çeltik alanlarının önemli bir sorunu bulunmamaktadır. Bu kesimde yetiştirilen çeltik, Tosya ve Ortalıca'da bulunan fabrikalarda işlenerek pirinç haline gelmektedir.

c. Tosya pirinci hem Türkiye'de hem de dünyada ünlü bir pirinç türüdür. Ancak tanıtımının fazla yapılamaması, geniş kitlelere ulaşmasını engellemektedir. Tosya pirincini tanıtmak amacıyla her yıl Ağustos ayının son haftasında bir pirinç festivali düzenlenmektedir. Ancak bu da Tosya pirincini tanıtmada yeterli olamamaktadır. Tosya pirincini tanıtmak için, Tosya pirincinin marka haline gelmesi gerekmektedir. Bu şekilde büyük şehirlerdeki market raflarında yerini alacak ve geniş kitlelere ulaşma imkânı bulabilecektir. Bu, kolay bir iş değildir. Bunun için büyük yatırım gerekmektedir. 2005 yılında Türkiye'nin önemli bakliyat üreticilerinden Reis Gıda, Ortalıca kasabasına büyük ve modern bir çeltik fabrikası kurma kararı almış ve firma yetkilileri kasabayı ziyaret ederek belediye başkanı ve üreticilerle görüşmüştür. Önümüzdeki yıl içinde tamamlanması beklenen tesis ilçeye büyük bir istihdam olanağı sağlayacaktır. Daha da önemlisi Tosya pirinci, Türkiye çapındaki marketlerde satılmaya başlanacak ve böylece adını tüm Türkiye'ye duyurmuş olacaktır.

Tosya ilçesindeki ekili alanlar içerisinde yetiştirilen bir diğer ürün buğdaydır. Türkiye'de buğday, yetiştirilen tarım ürünleri arasında en fazla paya sahip olan üründür. Oldukça geniş alanlarda yetiştirilen buğday, özellikle Orta Anadolu bölgesindeki en önemli tarım ürünüdür. Gerek iklim, gerekse yüzey şekilleri bakımından oldukça toleranslı bir kültür bitkisi olan buğday, 1500-2000 metre yükseltiye kadar yetişebilmektedir. Ancak buğdaydan alınan verim, yükselti azaldıkça artış göstermektedir.

Tosya ilçesinde ekili alanlar içerisinde en fazla alan buğday tarımına ayrılmıştır. Depresyon tabanı dışında 1500 metre yükseltiye kadar çıkabilen buğday tarımı, ilçedeki hemen hemen tüm idari ünitelerde yapılabilir. Ancak genel olarak bakıldığında dağlık kütlelerde yetiştirilen buğday, çoğunlukla aile içinde tüketilmektedir. Yükseltinin 1000 metrenin altında olduğu düzlük alanlar ise, buğday tarımının yoğun olarak yapıldığı alanlardır. Özellikle Geçmiş Dağları üzerindeki düzlük alanlarda buğday, yetiştirilen önemli tarım ürünü durumundadır. Tosya ilçesinde buğday tarımı yapılan alanların planlama açısından güçlü yönleri sınırlıdır. Çünkü oldukça geniş bir alana yayılan buğday alanları, farklı niteliklere sahiptir. Öncelikle yükseltinin buğday tarımında belirleyici bir faktör olduğu görülür. Çünkü 800 ile 1500 metre aralığındaki yükseltilerde buğday yetiştirilebilmektedir. Bu alanlar ise eğim ve bakı özellikleri bakımından çeşitlilik gösterir. Ancak genel olarak değerlendirildiğinde Geçmiş Dağları üzerindeki 800-1200 metre yükseltiye sahip düzlük alanlar, ilçede buğday tarımı için en uygun alanlardır. Buralarda eğimin az olması ve bakı koşullarından dolayı yaz mevsimi dışında bol yağış alması, buğdayın yetişebilmesi için uygun şartların oluşmasına neden olmaktadır. Buğday yetiştirilen alanların bir diğer güçlü yanı ise yaz kuraklığıdır. İlçe genelinde yaz mevsiminde dağlık alanların yüksek kesimleri dışında yağış miktarının düşük olması, buğday yetiştirilmesine olanak sağlamaktadır. Buğday alanlarının güçlü yanlarının az olmasına karşın zayıf yanları oldukça fazladır. Bunların başında eğim şartları gelmektedir. Bilindiği gibi eğimin fazla olduğu alanlarda gerekli önlemler alınmadığı takdirde toprağın verimli ve organik madde bakımından zengin üst kısmı erozyonla taşınmakta, toprak verimsizleşmektedir. İlçe genelinde dağlık alanların fazla olması, bitki örtüsünün zayıf olduğu ve eğim şartlarının olumsuz olduğu yerlerde buğday tarımını olumsuz yönde etkilemektedir. Bunun yanında yükselti, ilçedeki buğday alanlarının zayıf yönlerinin artmasında önemli bir etki yapmaktadır. Gerek Ilgaz, gerekse Geçmiş Dağları'nın yükseltisi 2000 metrenin üzerine çıkmaktadır. Yükseltinin 1500 metrenin üzerinde olduğu alanlar ise oldukça geniş yer kaplamaktadır. Dolayısıyla buğday tarımının yapılabileceği alanlar daralmaktadır. Yükseltiye bağlı olarak yağış şartları da

buğday tarımının geniş alanlarda yapılabilmesinin zorlaştırmaktadır. Genel olarak yükseltinin artmasıyla yağış miktarı artmaktadır. Ayrıca yükseltinin fazla olduğu alanlar yaz mevsiminde de yağış alabilmekte ve buğday tarımını olumsuz yönde etkilemektedir. Ancak Tosya ilçesinde yükselti ve iklim faktörlerinin olumsuzluğuna bakılmaksızın hemen her idari üniteye buğday yetiştirilmektedir. Bu daha çok yörede yaşayan insanları gelenekleri ile ilişkilidir. Buğday alanlarını tehdit eden birtakım unsurlar da bulunmaktadır. Bunların başında kırsal kesimde yaşayan nüfusun giderek azalmasıdır. Nüfusun, özellikle de genç nüfusun azalması, toprakla uğraşın da azalmasına neden olmaktadır. Nüfusun çok düşük olduğu Şarakman ve Musaköy gibi köy idari alanlarında, daha önce tarım alanı olarak kullanılan alanlar, artık kullanılmamaktadır. Dağlık alanlardaki toprak şartları da buğday alanlarını tehdit etmektedir. İri malzeme ve çakıllar ihtiva eden toprakların bulunduğu alanlardaki tarlalar, bu iri malzemelerin tarladan uzaklaştırılması ile buğday tarımı yapılabilir hale gelmektedir. Özellikle Ilgaz Dağları'nın güney eteklerindeki badlands alanlarında bu durum, buğday yetiştirilen alanları olumsuz yönde etkilemektedir. Buğday alanlarının bazı imkân ve fırsatları da bulunmaktadır. Bunların başında, ilçe genelinde buğdaya duyulan ihtiyaç gelmektedir. İlçe genelinde yetiştirilen buğday, ilçenin gereksinimini karşılayacak düzeyde değildir. Bu nedenle ilçenin un ihtiyacı, dışarıdan temin edilmektedir. Buğday üretiminin artması yeni un fabrikalarının kurulmasına neden olabilecektir. Ancak bunun gerçekleşebilmesi için orman alanlarının buğday tarımına açılması gerekmektedir ki bu da doğal dengenin bozulması anlamına gelmektedir.

Genel olarak Tosya ilçesindeki buğday alanlarının güçlü ve zayıf yönleri karşılaştırıldığında neredeyse birbirleriyle eşit düzeyde olduğu sonucu çıkmaktadır. Bu nedenle ilçe genelinde buğday alanlarının günümüzde kullanıldığı şekilde kullanılmaya devam edilmesinde yarar olduğu düşünülmektedir. Ancak birim alandan verimi artırıcı yöntem ve tekniklerin uygulanması da faydalı olacaktır. Yörenin şartlarına uygun tohumların

kullanılması, tarlaların eğime paralel olarak sürülmesi, toprağın verimini artırıcı gübre kullanılması, bu yöntemler arasında sayılabilir.

Buğdayla hemen hemen aynı doğal yetişme ortamına sahip olan arpa, Tosya ilçesinde buğdaydan sonra en geniş ekim alanına sahip tarım ürünüdür. Çoğunlukla hayvan yemi olarak kullanılan arpa, buğdaya göre daha esnek bir üründür. Sıcaklığın oldukça düşük olduğu alanlarda buğday yetişemezken arpa yetişebilmektedir. Tosya ilçesinde 1500 metrenin üzerindeki yükseltilerde de yetişebilen arpa, genelde buğday yetişemeyecek kadar eğimin fazla olduğu yerleri tercih etmektedir. Tosya ilçesindeki arpa alanlarının sahip olduğu güçlü ve zayıf yönlerin büyük bölümü buğday ile aynıdır. Buğdaydan farklı olarak arpa yetiştirilen alanlarda hayvancılığın ön planda olması, arpa alanlarına artı puan kazandırmaktadır. Bu nedenle Tosya ilçesinde yükseltinin 1800-200 metre olduğu alanlarda arpa tarımının daha yaygın hale getirilmesi ve bu alanlarda hayvancılığın da özendirilmesi gerekmektedir. Arpa gibi fiğ bitkisi de hayvancılık ile doğrudan ilişkilidir. İlçe genelinde arpa ile fiğ ekili alanların birbirine paralellik gösterdiği gözlenmiştir. Özellikle yükseltinin 1500 metreyi aştığı alanlarda otlak alanlarının çok az yer kaplaması nedeniyle, bu kesimlerde hayvanlar fiğ tarlalarında otlatılmaktadır. Yetiştirilen fiğın hasat edilmesi zahmetli ve masraflı olduğundan Tosya ilçesindeki fiğ alanları doğrudan otlak alanı olarak kullanılabilir.

3. OTLAK ALANLARINA İLİŞKİN ÖNERİLER

Tosya ilçesindeki dikili alanlar, ekonomik getirisi fazla olmayan alanlardır. Meyveciliğın yaygın olduğu dikili alanlarda elma, armut, şeftali ve ceviz gibi meyveler yetiştirilmektedir. Yetiştirilen meyveler çoğunlukla aile içinde tüketilmekte çok az bir bölümü pazarlarda satılmakta ya da meyve suyu fabrikasına gönderilmektedir. Özellikle son yıllarda elmanın çiftçiye ekonomik getirisinin fazla olmaması, elma yetiştiriciliğinde de önemli bir azalmaya neden olmuştur. İklim şartlarının elverişsizliğı, yetiştirilen meyve çeşidinin de azalmasına neden olmaktadır. Bu nedenle ilçede yeni meyve türlerinin yetiştirilmesi, olumlu sonuç vermeyecektir.

Tosya ilçesi otlak alanları bakımından oldukça fakirdir. İlçede beslenen hayvan sayısı, otlak alanları ile karşılaştırıldığında otlak alanlarının hayvanlara yetmeyecek kadar az alan kapladığı görülür. Normalde tarım arazisinin kısıtlı olduğu alanlarda hayvancılık ön plana çıkması gerekirken Tosya ilçesinde bunun tersi bir durum söz konusudur. Dağlık alanlarda tarıma uygun alanlar oldukça azdır. Bu alanlarda nüfusun da az olması, gerek tarımla gerekse havvancılıkla uğraşanların sayısını azaltmıştır. Buna karşın depresyon tabanında ve buraya yakın yerlerde hem tarımın hem de hayvancılığın önemli olduğu görülür. İlçe genelinde nüfusun buralarda yoğunlaşması, tarımla beraber hayvancılık uğraşının da yapılmasına neden olmuştur. Tosya ilçesindeki otlak alanlarına ilişkin karar geliştirmeye yönelik öneriler, aşağıdaki gibi sıralanabilir:

a. Tosya ilçesinde otlak alanlarının sahip olduğu güçlü yönler oldukça azdır. Daha önce de üzerinde durulduğu gibi, Tosya ilçesindeki otlak alanları meralardan oluşmaktadır. Mera alanlarının bulunduğu yerlerde yağışın fazla olması, meraların uzun süre yeşil kalmasına, dolayısıyla da daha uzun süre hayvan otlatılabilmesine neden olmaktadır. Yağış miktarının fazla olması, meralardaki ot çeşitliliğini de artırmıştır. Buna karşın yağış fazlalığı orman alanlarının meraları işgal etmesine neden olarak Tosya ilçesindeki otlak alanlarının zayıf kalmasına neden olmuştur. Ayrıca mera alanlarının eğiminin fazla olması, keçi dışındaki küçükbaş ve büyükbaş hayvanların otlamasını zorlaştırmıştır. İlçede hayvan sayısının fazla olması, otlak alanlarının en üst düzeyde kullanılmasına neden olmuştur. Hatta meralar dışında fundalık alanlar ile fiğ ekili alanlar da otlak olarak kullanılmaktadır. Tosya ilçesindeki otlak alanlarını tehdit eden en önemli unsur, ormanlardır. Yağışa bağlı olarak orman alanları, otlak alanlarına kadar genişlemiştir. Bunu önlemek için hayvancılıkla uğraşanlar, mera alanlarının orman ağaçlarıyla işgal edilmesini önleyici bazı tedbirler almaktadır. Bu tedbirlerin başında meralardaki ağaçların kesilmesi gelmektedir. İlçedeki otlak alanlarının bazı imkân ve fırsatları da bulunmaktadır. İlçe genelinde özellikle büyükbaş hayvan sayısının fazla olması, otlak alanlarının genişlemesi yönünde baskı

yapmaktadır. Ancak sık orman alanları, otlak alanlarının gelişmesi önünde büyük bir engel yaratmaktadır. Bunun için özellikle dağlık alanların yüksek kesimlerinde ormandan açılan alanlara fiğ ekilerek yapay otlak alanları oluşturulmaktadır. Fiğ ekilen alanların çok geniş olmaması, ormanları olumsuz yönde etkilememektedir. Bilakis orman içinde açıldığı için orman alanlarından yararlanma olanaklarını da artırmaktadır.

b. Tosya ilçesinde hayvancılık, otlak alanlarının azlığına bağlı olarak çoğunlukla besi hayvancılığı şeklindedir. Özellikle büyükbaş hayvancılık büyük çoğunlukla besihanelerde yapılmaktadır. İlçe genelinde hayvanları besihanelerden çıkarıp otlaklara yönlendirmenin yolları aranmalıdır. Özellikle yüksek kesimlerde otlak alanları genişletilerek ya da fiğ ve yonca ekiminin artırılmasıyla otlak alanlarının genişlemesi sağlanabilir. Ancak yükseltinin azaldığı etek alanlarında bunun gerçekleşmesi çok daha zordur. Çünkü bu alanlarda tarımsal faaliyetlerin yapılabilmesi, böyle bir çözümün önünde engel teşkil etmektedir. Bu kesimlerde hayvancılığın mevcut otlak alanlarında ve besihanelerde devam etmesi daha doğru olacaktır. Tosya ilçesindeki otlak alanlarının zayıf yönlerinin güçlü yönlerine göre daha ağır bastığı düşünülmektedir. Zayıf yönlerin güçlendirilmesi yönünde atılacak adımlar, ilçedeki hayvancılığın gelişmesine büyük katkı yapacaktır. Bugün ilçe genelinde hayvancılığı çok kötü durumda olmadığı göz önüne alındığında, bu konuda yapılacak iyileştirmeler, hayvancılığın daha da iyi duruma gelmesine neden olacaktır.

c. Tosya şehrinde büyük bir hayvan pazarı bulunmaktadır. Köylerden getirilen ve Tosya'da beslenen büyük ve küçükbaş hayvanlar bu pazarda satılmaktadır. Bu pazar aslında ilçede hayvancılığın önemli bir uğraş olduğunun göstergesidir. Otlak alanlarının genişletilmesi ile hayvancılığın daha da gelişeceği düşünülmektedir.

B. SANAYİ ALANLARININ PLANLAMASINA İLİŞKİN ÖNERİLER

Tosya ilçesinde sanayi, hammadde olanaklarının yeterli olmasına rağmen gelişme gösterememiştir. Özellikle orman ürünleri sanayinin

hammaddesini bol ve çeşitli olması, bu sanayinin gelişmesi için elverişli bir ortamın oluşmasına neden olmuştur. Ancak son yıllarda gelişmeye başlayan orman ürünleri sanayi, maalesef hak ettiği konumda değildir. Gerek Tosya ilçesinde, gerek Kastamonu ili genelinde ve gerekse Türkiye çapındaki yatırımcıların Tosya ilçesinde orman ürünleri sanayine yatırım yapması, ilçe ekonomisinin gelişmesine önemli bir katkı yapacaktır. Mevcut orman ürünleri sanayi, küçük işletmelerden oluşmaktadır ve bu işletmelerin etki alanları oldukça dardır. Genelde ince işçiliği olmayan ürünlerin üretildiği imalathanelerde çoğunlukla ahşap kapı, kapı pervazı ve kontrplak üretilmektedir. Bu ürünler ise belirli bir markası olmayan ürünlerdir. Bu konuda markalaşmaya gidilmesi ve ülke çapında tanıtımının yapılması, ancak büyük fabrikaların kurulması ile sağlanabilir. Özellikle mobilya sanayi üzerine yapılacak yatırımlar, ilçenin tanıtımına da yardımcı olacaktır.

Orman ürünleri sanayinin Tosya ilçesinde güçlü yanları oldukça fazladır. Öncelikle bu sanayi kolunun hammaddesi, ilçe arazisi içerisinde bol miktarda bulunmaktadır. Bu nedenle hammaddenin sanayi tesislerine ulaştırılması masrafları oldukça düşüktür. Bunun yanında bu orman ürünleri sanayi tesislerinin kurulabileceği oldukça geniş alanlar bulunmaktadır. Tosya şehri içerisinde keresteciler sanayi sitesi bulunduğu gibi, E-80 karayolu yakınında sanayi tesislerinin kurulabileceği geniş boş alanlar bulunmaktadır. Ayrıca ilçenin ulaşım olanaklarının iyi durumda olması, üretilen ürünlerin çeşitli pazarlara ulaştırılmasını kolaylaştırmaktadır. Tosya ilçesinde orman ürünleri sanayinin gelişmesine katkıda bulunacak güçlü yönlerin yanında zayıf yönler de bulunmaktadır. Bu zayıf yönlerin başında, orman yollarının bozuk ve yetersiz olması gelmektedir. Ormandan kesilen ağaçlar, karayolu ile taşınmaktadır. Yollar orman içlerine kadar ulaşmasına rağmen bakımsız durumdadırlar. Bu tip yollar toprak yol oldukları için her yıl mutlaka bakımdan geçmesi gerekmektedir. Bu yolların bakımının düzenli olarak yapılması durumunda hammaddenin sanayi tesisine ulaştırma süresi kısaldığı gibi ulaştırma masrafları da azalacaktır. Bir başka zayıf yön, ormancılıkla uğraşın azlığıdır. Yüksek kesimlerde bulunan yerleşmelerde nüfus miktarı sürekli

azalmaktadır. Bu nedenle orman ağaçlarının kesimi işlemleri başka yerlerden gelenler tarafından yapılmaktadır. Bu işle uğraşın artması, kesilen ağaç sayısının artmasına, daha fazla hammadde sağlanmasına neden olacaktır. Tosya orman ilçe müdürlüğünün her yıl için belirlediği ağaç kesim kotasının altında ağaç kesilmektedir. Bu da daha az hammadde girdisine neden olmakta, hatta şehirdeki keresteciler sitesinin ihtiyaçlarının tamamını karşılayamamaktadır. Bu nedenle ilçe dışından hammadde temin edilmekte bu da masrafların artmasına neden olmaktadır.

Tosya ilçesinde orman varlığının oldukça fazla olması, ilçedeki orman ürünleri sanayine önemli bir fırsat sağlamaktadır. Ancak yukarıda da belirtildiği gibi bu fırsat ve imkânlar yeterince değerlendirilememektedir. Kurulacak büyük sanayi tesisleri ile bu imkânlar daha fazla kullanılmaya başlanacaktır.

Tosya ilçesindeki mevcut sanayi faaliyetlerinin en önemlisi taşa ve toprağa dayalı sanayidir. Tuğla ve kiremit üretilen bu sanayi kolunda oldukça fazla tesis bulunmaktadır. Bu tesislerin büyük bölümü E-80 karayolu üzerinde ve kum ocaklarına yakın mesafelerde yer almaktadır. Dönemlik çalışan bu fabrikalarda işgücü de dönemlik olarak sağlanmaktadır. Kış aylarında çalışmayan bu fabrikalar havaların ısınmasıyla birlikte faaliyete geçmektedir. İşgücü ihtiyacının büyük bölümünü ilçe dışından temin eden bu fabrikalarda üretilen tuğla ve kiremitler çoğunlukla ilçe dışında pazarlanmaktadır.

Tuğla-kiremit sanayinin Tosya ilçesindeki güçlü yanlarının başında hammaddeye yakınlık gelmektedir. Ilgaz Dağları'nın güney eteklerindeki Neojen dolgu alanları, bu fabrikalara hammadde sağlayan alanlardır. Bunun yanında ulaşım olanaklarının oldukça elverişli olması da diğer bir güçlü yandır. Çok büyük yatırım istemeden kurulabilen bu fabrikalar, yatırımcıların ilgisini çekmektedir. Ayrıca inşaat sektöründe büyük bir gerileme yaşanmaması, tuğla-kiremit ihtiyacında düşüş gözlenmemesine neden olmuştur. Tuğla-kiremit sanayinin bu güçlü yönleri yanında zayıf yanları da bulunmaktadır. Neojen dolgu alanlarından sağlanan hammaddenin zamanla tükenecek olması ve bu hammaddenin yenilenemeyecek olması, en önemli

zayıf yöndür. İlçe arazisi içinde çok da geniş yer kaplamayan Neojen dolgu alanlarındaki malzemenin azalması ve hatta tükenmesi bu sanayi kolunun da sona ermesi anlamına gelmektedir. Bu nedenle daha fazla tuğla-kiremit fabrikası açılmaması ve yeni sanayi kollarına yönelinmesi gerekmektedir. Ayrıca bu fabrikaların gerek görünüm olarak gerekse çevreye verdikleri zarar bakımından doğal dengeyi bozdukları da unutulmamalıdır. Neojen dolgu alanlarının yenilenememesi ve bir gün gelip tükenecek olması, bu fabrikaları tehdit eden en önemli unsurdur. Bunun yanında işgücü açısından dışa bağımlı olması, bu fabrikalar üzerindeki bir diğer tehdit unsurudur. İşgücünün devamlılığının sağlanamaması durumunda bu fabrikalar çalışamaz duruma gelecektir. Bu nedenle çalışan işgücünün sabit olması ve ilçe içerisinde karşılanması gerekmektedir. Tuğla-kiremit fabrikalarının imkân ve fırsatlarının başında ise ulaşım kolaylığı gelmektedir. Bu fabrikalarda üretilen tuğla ve kiremitler, karayolu ile taşınarak pazarlara ulaştırılmaktadır. Tuğla-kiremit fabrikalarının karayoluna yakın mesafede bulunması ve E-80 karayolunun oldukça işlek bir karayolu olması, bu konuda fabrikalara büyük imkânlar sağlamaktadır.

Genel olarak Tosya ilçesindeki tuğla-kiremit sanayi değerlendirildiğinde, güçlü yönler ile zayıf yönlerin birbirine çok yakın olduğu söylenebilir. Mevcut hammaddenin dikkatli olarak kullanılması ve sabit işgücünün sağlanması bu fabrikaları uzun süreler boyunca ayakta kalabilmesine yardımcı olacaktır. Bunun yanında mevcut fabrikalar dışında yeni fabrikaların açılmaması da çevreyi koruma açısından büyük önem taşımaktadır.

Tekstil sanayi, Tosya ilçesinde faaliyet gösteren bir diğer sanayi koludur. Bir iplik fabrikası ve birçok konfeksiyon atölyesinin bulunduğu Tosya ilçesinde bu sanayi kolu büyük bir ilerleme sağlayamamıştır. Tekstil sanayinin hammaddesini ilçe dışından temin edilmesi, bu sanayi kolunun gelişmesindeki en önemli engeldir. Ancak ilçede kıl keçisinin yetiştiriliyor olması, bu sanayiye hammadde sağlama konusunda kolaylık sağlamaktadır. Yetiştirilen keçi sayısının az olması ise, yeterince hammaddenin

sağlanamamasına neden olmaktadır. Konfeksiyon atölyelerinde yoğunlukla bayanların çalıştırılması ve işgücünün niteliksiz olması da bu sanayinin gelişmemesine sebep olmaktadır.

Tekstil sanayinin Tosya ilçesinde güçlü yönleri oldukça azdır. Güçlü yönleri niteliksiz işgücü ve ulaşım olanaklarından oluşmaktadır. Tosya şehrinde kurulu olan atölyelerde hazır giyim ürünleri üretilmekte ve yoğunlukla bayanlar istihdam edilmektedir. İşgücü temininin zor olmaması bu sanayi kolunun faaliyet göstermesini kolaylaştırmaktadır. Ulaşım olanakları bakımından ilçenin elverişli konumu, hammaddenin ilçeye taşınmasını kolaylaştırmakla beraber hammadde üretim alanlarına ilçenin uzak oluşu tekstil sanayinin gelişmesini engellemektedir. Zaten ilçede üretilen iplik ve konfeksiyon ürünleri ilçe içerisinde tüketilmektedir.

Tekstil sanayinin güçlü yönlerinin azlığına karşın zayıf yönleri oldukça fazladır. Zayıf yönlerin başında yukarıda da belirtildiği gibi hammadde üretim alanlarına uzaklık gelmektedir. Bunun yanında nitelikli işgücü temininin oldukça zor olması bir diğer zayıf yöndür. Ayrıca ilçede üretilen ürünlerin pazarlanması ayrı bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır. İç tüketime yönelik üretilen ürünler, dış pazarlarda yer alamamaktadır. Bunun yanında tekstil sanayine yapılan yatırımların değerinin oldukça fazla olması, ilçede büyük yatırımların yapılmasını engellemiştir. Tehdit edici unsurlar da oldukça fazladır. Büyük şehirlerde üretilen ürünlerin çok ucuza pazarlanması, ilçe içinde üretilen tekstil ürünlerinin tercih edilmemesine neden olmaktadır. Tosya ilçesinde tekstil sektörünün imkân ve fırsatları neredeyse bulunmamaktadır. Bu nedenle ilçede tekstil sektörü, her geçen gün önemini yitirmektedir. Gelecekte ise bu sektörün tamamen ortadan kalkacağı düşünülmektedir. Bu nedenle ilçe genelinde tekstil sektöründe yeni yatırımların yapılması ilçe ekonomisine önemli bir getiri sağlamayacaktır.

Tosya ilçesindeki sanayi faaliyetlerinden bir diğeri gıda sanayidir. Gıda sanayi kapsamında 2 çeltik fabrikası, 1 un fabrikası ve 1 meyve suyu fabrikası faaliyet göstermektedir. Bu fabrikaların ihtiyaç duyduğu hammaddeler büyük ölçüde ilçe arazisinde üretilmektedir. Meyve suyu

fabrikası, son yıllarda etkili ve verimli bir biçimde faaliyet gösterememektedir. Ortalıca kasabasında bulunan un fabrikası, ilçe genelinde yetiştirilen buğdayı kullanırken çeltik fabrikaları gıda sanayi içerisindeki en faal tesislerdir. Çeltik fabrikaları da dönemlik çalışmaktadır. Çeltiğin hasat edilmeye başlandığı Eylül ayında faaliyete geçen fabrikalar, Ekim ve Kasım aylarından sonra faaliyet göstermemektedirler. İlçede yetiştirilen çeltiğin kabuğundan ayılarak pirinç haline getirildiği bu fabrikalarda, eski yöntemlerle üretim yapılmakta, modern yöntemler kullanılamamaktadır.

Gıda sanayinin ilçede en önemli temsilcisi olan çeltik fabrikaları dışındaki fabrikaların güçlü yönleri çok az ya da yoktur. Ancak çeltik fabrikalarının güçlü yönleri oldukça fazladır. Hammaddeye yakınlığın yanında pazarlama olanaklarının bulunması, çeltik fabrikalarının en güçlü yönleridir. 2005 yılında Türkiye'nin önde gelen bakliyat üretici firmalarından birinin ilçede modern bir fabrika kurarak Tosya pirincini marka haline getirme kararı alması, ilçedeki gıda sanayinin gelişmesine büyük katkı sağlayacaktır. Böyle büyük bir tesisin kurulması istihdam olanaklarını artıracığı gibi ilçenin tanıtımıyla birlikte ekonomisinin de canlanmasını sağlayacaktır. Pirinci ile ünlenen Tosya ilçesinde böyle büyük bir tesisin kurulacak olması çok sevindiricidir.

Genel olarak hammadde üretim alanlarının planlamasına yönelik önerileri, iki sektör üzerinde yoğunlaştırmak gerekmektedir. Bunlardan ilki orman ürünleri sanayi diğeri ise çeltik fabrikalarıdır. Bu iki sektör, ilçe ekonomisinin lokomotifleri olmak durumundadır. Bu alanlarda yapılacak yatırımlar ve üretim alanlarının geliştirilmesine yönelik çalışmalar, olumlu sonuçlar verecektir.

C. YERLEŞİM ALANLARININ PLANLAMASINA İLİŞKİN ÖNERİLER

Tosya ilçesinde yerleşmeler, tarım alanlarına göre mekânda konumlanmıştır. Tarım için uygun düz alanlar, tarımsal faaliyetler için kullanılırken yerleşmeler, çoğunlukla eğimli ve engebeli araziler üzerinde yer almıştır. Tarım için uygun alanların sınırlı olması, yerleşmelerin konumları ve

dokuları üzerinde etkili olmuştur. İlçe arazisi üzerinde hemen her yükselti üzerinde yerleşmeler bulunabilmektedir. Ancak genel olarak depresyon tabanına yakın mesafelerde yerleşmelerin yoğunluk kazandığı görülmektedir. Depresyon tabanına yakın mesafelerdeki yerleşmeler toplu görünümde iken dağlık kütelere doğru toplu görünüm yerini dağınık dokuya bırakmaktadır. Dağınık dokudaki yerleşmeler, çoğunlukla mahalleli yerleşmelerdir ve mahallelerin oluşumunda tarımsal faaliyetlerin etkisi fazladır. Dağınık yerleşmeler, idari üniteler içerisinde birbirinden uzak mesafelerde yer alırken kendi içlerinde toplu görünümündedirler. İlçedeki tek şehir yerleşmesi, ilçenin yönetim merkezi durumundaki Tosya şehridir. Tosya şehri dışında bir tane daha kentsel nitelikli yerleşme bulunmaktadır. Bir kasaba yerleşmesi olan Ortalıca'da belediye örgütü bulunmaktadır. İlçedeki diğer yerleşmeler köy yerleşmelerinden oluşmaktadır. Dönemlik yerleşmelerin bulunmadığı Tosya ilçesinde eskiden yayla olarak kullanılan alanlar bugün işlevlerini yitirmiş durumdadırlar. Yayla yerleşmelerinin işlevlerini yitirmesinde etkili olan iki unsur bulunmaktadır. Bunlardan ilki kırsal yerleşmelerin hızlı bir biçimde nüfus kaybetmesi ve nüfusun azaldığı kırsal yerleşmelerde hayvancılığın da etkisini yitirmesi, yaylacılık faaliyetlerinin günümüzde sürdürülmemesine neden olmuştur.

Tosya ilçesindeki yerleşmelerin planlamasına yönelik öneriler iki başlık altında ele alınacaktır. Bunlardan ilki Tosya şehri, diğeri ise kasaba ve köy yerleşmeleridir. İlçedeki tek kasaba yerleşmesi olan Ortalıca, tam anlamıyla kasaba yerleşmesi olmadığı ve kasabalaşma süreci devam ettiği için köy yerleşmeleri içinde ele alınacaktır.

Tosya şehrinin kurulduğu yer büyük bir birikinti konisi görünümündedir. Neojen dolgu alanlarının geniş yer kapladığı Tosya şehrinin bulunduğu alanda zemin, gevşek yapılı malzemelerden oluşmaktadır. Şehirlerin kurulması için elverişsiz olan bu tür arazilerde yapılaşmanın çok dikkatli bir biçimde olması gerekmektedir. Bu açıdan Tosya şehri büyük risk altındadır. Şehrin ilk kurulduğu yer olan kuzey kesiminde zeminde andezitlerin bulunması, bu kesimin biraz daha sağlam olmasına neden olmuştur. Şehrin

kuzeyinde dağlık alanlar bulunduğu için şehir kuzeye doğru gelişme gösterememiş, bunun yerine güneye doğru ilerlemiştir. Şehrin güney kesiminde zeminin çok sağlam olmaması ise yeni yapılan binaların risk altında kalmasına sebebiyet vermiştir. Devrez depresyonu, hala aktif olan Kuzey Anadolu fay kuşağı içerisinde yer almaktadır. Bölge geçtiğimiz yüzyıl içinde büyüklüğü 5'in üzerinde olan ondan fazla depremin etkisi altında kalmıştır. Bunlardan en önemlisi 26 Kasım 1943 yılında Tosya – Ladik depremi olarak kayıtlara geçen 7,2 şiddetindeki depremdir(Bağcı ve Yatman,1991: 113-124). Bu depremde gerek Tosya şehri gerekse ilçedeki diğer yerleşmeler büyük hasar görmüştür. Toplam 2824 can kaybının yaşandığı bu depremde, şehrin kuzey kesimindeki eski yerleşmeler büyük zarar görmemiştir. O dönemde şehrin güney kesimi bugünkü gibi yapılaşmadığı halde bu kesimdeki yerleşmelerde büyük hasar yaşanmıştır. Şehrin batı ve doğu kesiminde sırt şeklinde tepelik alanların bulunması şehrin doğu ve batı yönünde gelişmesini engellediğinden güneye doğru gelişme kaçınılmaz bir hal almıştır. Bu zorunluluk karşısında şehrin güneyinde birçok yeni bina yapılmaya devam etmiştir. Bu yapıların depreme dayanıklı olup olmadığı konusunda geniş çaplı bir araştırma yapılması ve bundan sonra yapılacak binalarda ise yapı denetiminin çok iyi bir şekilde uygulanması gerekmektedir.

Tosya şehrinin kuzey kesiminde bulunan olan keresteciler sanayi sitesinin, şehirden uzak bir yere taşınmasında büyük fayda vardır. Şehrin yapısını bozan bu sanayi sitesine ormandan kesilen ağaçlar şehrin içinden geçilerek getirilmektedir. Bu da zaten dar olan şehrin cadde ve sokaklarında birtakım problemlerin yaşanmasına neden olmaktadır. Benzer şekilde şehrin büyümesiyle şehrin ortasında kalmış olan küçük sanayi sitesinin de şehrin dışına taşınması daha doğru olacaktır. Gerek keresteciler sitesinin gerekse küçük sanayi sitesinin şehrin dışına taşınmasıyla buralar park alanlarına dönüştürülebilir.

Şehrin batısında gümele denilen dönemlik olarak kullanılan bağ evi tarzında yerleşmeler bulunmaktadır. Şehirde oturup gümelesi bulunan aileler,

yaz aylarını buralarda geçirmektedir. Ancak geçmiş dönemlerle kıyaslandığında gümelelerin daha az kullanılmaya başlandığı ve bazı gümelelerin artık kullanılmadığı tespit edilmiştir. Gümelelerle birlikte bu kesimdeki bağ ve bahçe alanları da artık önemini yitirmeye başlamıştır. Buraların daha etkin biçimde kullanılması halka özendirilmelidir. Çünkü bu kesimdeki tarım alanları verimli olup su ve sulama imkânları da oldukça fazladır. Bu alanlarda seralar kurularak sebze üretiminin artırılması planlanabilir. Bağcılık ve meyvecilik artık para getirmediği için eski bağ ve bahçe alanlarında seracılık faaliyetlerinin kolaylıkla yapılabileceği düşünülmektedir.

Tosya ilçesindeki köy yerleşmelerinin büyük çoğunluğu, Tosya şehri gibi deprem riski altındadır. Özellikle depresyon tabanına yakın mesafedeki köy yerleşmeleri büyük risk altındadır. Dağlık alanlardaki sert zemin üzerine kurulu yerleşmeler daha az risk taşımalarına rağmen bu kesimlerde de fayların bulunması deprem olasılığını artırmaktadır. Fay hatları üzerindeki ya da yakınındaki köy yerleşmelerinin tarım alanlarına yakın olmak şartı ile zemini daha sağlam yerlere taşınması bu konuda önerilecek bir çözüm olabilir. Ancak bu önerinin gerçekleşme olasılığı oldukça düşüktür. Bunun için yerleşmelerin depreme dayanıklı hale getirilmesi daha uygun olacaktır.

İlçe genelinde heyelan riski olan bölgeler oldukça azdır. Heyelan riski olan alanlarda ise yerleşmeler bulunmamaktadır. Ancak Ilgaz Dağları üzerinde yer alan Musaköy, heyelan riski taşıyan bir alanda kurulmuştur(Foto: 30). Bu köydeki yerleşmelerin daha güvenli bir alana taşınması gerekmektedir. Nüfusun çok düşük olduğu Musaköy'de yerleşmelerin başka bir alana taşınması çok zor olmayacaktır.

Foto: 30. Heyelan Bölgesi Üzerinde Kurulmuş Olan Musaköy

Büyük Hacet Tepe'nin hemen güneyinde bulunan Aşağıberçin köyü, sel baskını riskinin fazla olduğu bir alanda kurulmuştur(Foto: 31). Geçmiş dönemlerde sel baskınlarının yaşandığı bu köyün, gerekli önlemler alınmadığı taktirde gelecek dönemlerde sel baskınlarına maruz kalabileceği düşünülmektedir.

Depresyon tabanının güney kesiminde, depresyon tabanı ile geçmiş Dağları arasında oldukça uzun bir fay bulunmaktadır. Bu fay üzerinde Aşağıdikmen, Sofular, Kuşçular, Yenidoğan, Çevlik ve Ortalıca yerleşmeleri bulunmaktadır. Bu yerleşmelerin biraz daha güneye, dağın etek kısmına taşınması, bu yerleşmelerin depremden korunmasına yardımcı olacaktır.

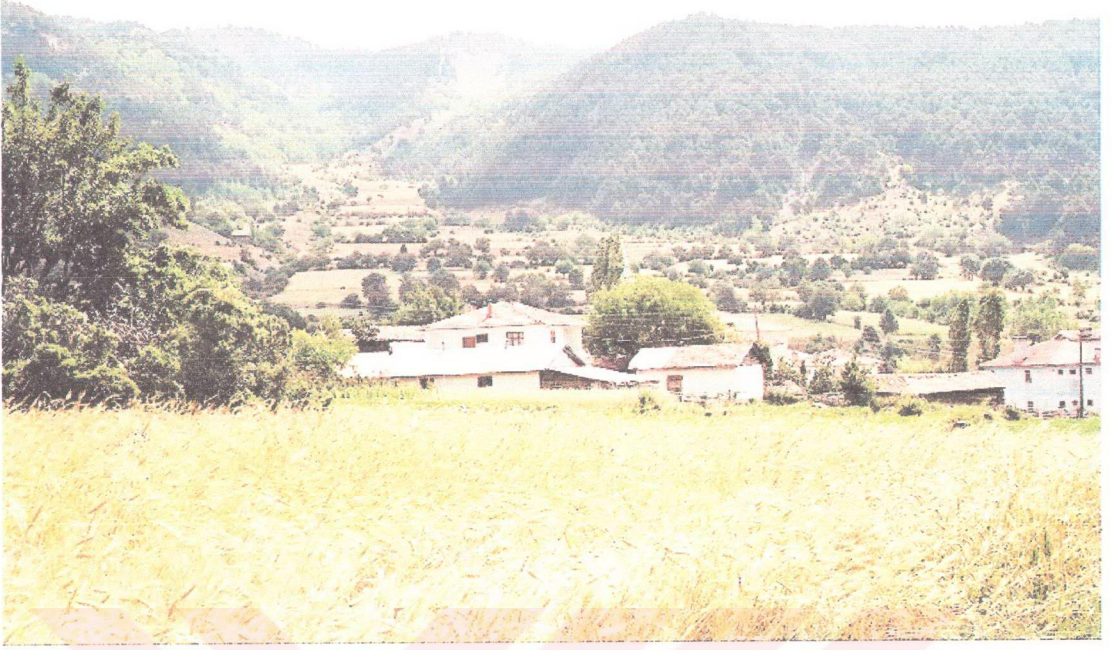

Foto: 31. Sel Baskını riskinin oldukça Yüksek Olduğu Aşağıberçin Köyü

Genel olarak Tosya ilçesindeki hemen hemen tüm yerleşmelerin deprem riski altında olduğu bir gerçektir. Bu yerleşmelerde, olası bir depremde büyük can ve mal kaybı yaşanacaktır. Kuzey Anadolu fay kuşağının hala etkili ve büyük depremler üretmesi, bu kuşak üzerinde yer alan Tosya ilçesindeki yerleşmeleri de tehdit etmektedir. Yaşanacak bir depremde can ve mal kaybının en aza indirilmesi için gerekli tedbirlerin en kısa sürede alınması gerekmektedir. Ancak araştırma alanına yapılan arazi çalışmalarındaki gözlemlerimiz ve yetkililerle yapmış olduğumuz görüşmelerde, bu konuda gerekli önlemlerin alınmadığı tespit edilmiştir. Tüm Türkiye’de olduğu gibi Tosya ilçesinde de deprem konusundaki hassasiyetin yeterince gösterilmemesi üzüntü vericidir. Başta Tosya ilçesinin yöneticileri olmak üzere Kastamonu ili yöneticilerinin bu konuda daha hassas olması ve olası deprem ya da depremlerde can ve mal kaybını azaltacak önlemleri alması gerekmektedir.

SONUÇ

Tosya ilçesi, Batı Karadeniz bölgesi ile Orta Anadolu bölgesi arasındaki geçiş kuşağı üzerinde yer almaktadır. Sahip olduğu doğal ve beşeri şartlar da bu geçiş kuşağının özelliklerini yansıtmaktadır. İlçede arazi kullanımı, doğal şartların etkisi altında şekillenmiştir. Devrez Çayı'nın içinde aktığı depresyon, ilçe arazisinin büyük bölümünde arazi kullanımını etkilemiştir. Özellikle tarım alanları, depresyonun taban kısmında yoğunlaşırken dağlık kütlelere doğru azalış gösterir. Depresyonun kuzey ve güney kesimi, yüksek dağ kütleleri ile çevrili durumdadır. Depresyonun kuzeyinde, Batı Karadeniz bölgesinin en önemli dağlık kütlelerinden olan Ilgaz Dağları yer alırken güney kesiminde Köroğlu Dağları'nın doğu uzantısı olan Geçmiş Dağları yer almaktadır. Bu dağlık kütleler arasına ise Devrez Çayı yerleşmiştir. Devrez Çayı Kargı ilçesi sınırları içerisinde Kızılırmak ile birleşerek sularını Karadeniz'e ulaştırır.

Ilgaz Dağları ile Geçmiş Dağları gerek yapısal olarak gerekse jeomorfolojik olarak birbirinden farklı dağlardır. Ilgaz Dağları'nda eğim fazla olup yükselti kısa mesafelerde büyük değişim gösterir. Geçmiş Dağları ise depresyonun kenar kesimleri dışında eğimin çok fazla olmadığı bir dağlık kütledir. Depresyon tabanı ile Geçmiş Dağları arasında faylanmalar oldukça fazladır. Bu faylanmalara bağlı olarak depresyon tabanından itibaren eğimde ani bir artış gözlenmektedir. Ancak Geçmiş Dağları'nın yüksek kesimlerinde, Ilgaz Dağları'nın tersine düzlük alanlar oldukça geniş yer tutar. Dağlık alanların sahip olduğu bu jeomorfolojik görünüm kuşkusuz arazi kullanımı üzerinde önemli etkiler yaratmıştır. Her iki dağ kütlelerinin de yükseltisinin fazla olması daha fazla yağış almasına ve orman alanlarının gelişebilmesi için uygun ortam hazırlamıştır. Özellikle Geçmiş Dağları'nın kuzeye bakan yamaçlarında orman alanları daha fazla yer tutarken Ilgaz Dağları'nın depresyona bakan güney yamaçlarında daha seyrek orman örtüsünün oluşmasına neden olmuştur. Geçmiş Dağları üzerindeki aşınım yüzeyleri geniş yer tutar. Bu aşınım yüzeyleri aynı zamanda tarımsal faaliyetler için de uygun alanlardır. Ancak bu alanlar büyük ölçüde orman örtüsü ile kaplı

olduklarından, tarımsal faaliyetleri olumsuz yönde etkilemişlerdir. Buralarda orman alanları içerisinde tarımsal faaliyetler için uygun alanlar, ağaçsızlaştırılarak tarım alanı haline dönüştürülmüştür. Bu nedenle geçmiş Dağları'nda orman tahribatının oldukça fazla olduğu gözlenmiştir. Ilgaz Dağları'nda ise eğim şartlarının olumsuzluğu nedeniyle tarım alanları çok sınırlıdır. Bu sebeple Ilgaz Dağları üzerinde hayvancılık ön plana çıkmıştır. Ancak otlak alanlarının darlığı hayvancılık faaliyetlerinin doğal ortam yerine besihanelerde yapılmasına neden olmuştur. Ilgaz Dağları üzerindeki orman alanlarında da tahribat mevcut olmakla birlikte geçmiş Dağları'ndaki kadar yoğun değildir. Ilgaz Dağları'ndaki orman alanları içerisinde hayvancılığa yönelik arpa ve fiğ tarımı için ormanlar ağaçsızlaştırılmıştır. Ancak genel olarak değerlendirildiğinde bu alanlar geçmiş Dağları'ndaki kadar fazla yer kaplamazlar.

İlçe genelinde otlak alanlarının çok sınırlı olduğu tespit edilmiştir. Otlak alanları ilçe genelinde beslenen hayvanların otlatılabileceği kadar geniş yer kaplamadığı için hayvancılık kapalı mekânlarda yapılması zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Buna rağmen ilçede hayvancılığın gelişmiş olduğu ve hayvan sayısının oldukça fazla olduğu görülmüştür. Özellikle büyükbaş hayvancılığın yaygın olduğu Tosya ilçesinde otlak alanlarının geliştirilmesi ve iyileştirilmesi yönünde atılacak adımlar, hayvancılığın çok daha iyi bir duruma gelmesinde büyük katkı yapacaktır.

İlçe genelinde üretilen tarım ürünleri içerisinde en önemlisi pirinçtir. Depresyon tabanındaki sulu tarım alanlarında yetiştirilen çeltiğin meyvesi olan pirinç, ilçe ekonomisine önemli bir katkı yapmaktadır. Çeltik tarımı için oldukça elverişli tarım arazilerinin bulunduğu depresyon tabanında ve Devrez Çayı'nda ıslah çalışmalarının yapılması ile pirinç üretiminin daha da artacağı bir gerçektir. Ayrıca depresyonun batı kesiminde çeltik ile münavebeli olarak ekimi yapılan şeker pancarından alınan verim oldukça fazladır. Tarım arazilerinin verimli olması ve sulama imkânlarının bolluğu, şeker pancarında verimin artmasına neden olmuştur. Ancak şeker pancarı üretim alanları ilçe genelinde oldukça az bir yere sahiptir. Depresyona açılan vadi tabanlarında

ve sulanabilen tarım arazilerinde şeker pancarı tarımının yapılabilmesi için gerekli çalışmaların başlatılması, topraktan yararlanma açısından büyük bir adım olacaktır.

İlçe genelinde buğday, arpa ve fiğ gibi diğer tarla bitkilerinin üretildiği alanlar oldukça geniş iken bu alanlardan alınan verim çok fazla değildir. Özellikle dağlık kesimlerde verim düşerken depresyon tabanına doğru artış gösterir. Bu ürünlerden arpa ve fiğ, hayvancılık için büyük önem taşımaktadır. Bu bitkilerin ekim alanlarının genişletilmesi hayvancılığa büyük bir katkı yapacaktır.

Tosya ilçesindeki bağ ve bahçe alanlarında, çoğunlukla meyvecilik yapılmaktadır. Sebze üretiminin çok az olduğu Tosya ilçesinde seralar yapılarak sebze üretiminin artırılması yönünde çalışmalar mutlaka başlatılmalıdır. Meyve alanlarında elma, armut, ceviz ve şeftali gibi meyveler üretilmektedir. Son yıllarda Türkiye genelinde meyveciliğin üreticilere getirdiği kazancın düşmesi, Tosya ilçesinde de meyve üretiminin düşmesine neden olmuştur. Bu sebeple bağ ve bahçe alanları çoğunlukla dinlenme amaçlı olarak kullanılmaktadır.

Tosya ilçesinde sanayi, maalesef ilçenin sahip olduğu potansiyele göre istenen düzeyde değildir. Özellikle orman ürünleri sanayi ve çeltik fabrikalarından oluşan gıda sanayi, ilçede gelecek vadeden sektörlerdir. İlçenin kurtuluşunun bu iki sektördeki gelişmeler ile gerçekleşeceği düşünülmektedir. Hem Kastamonu ilinde hem de Türkiye çapında pazarlanabilen bu ürünler, ilçenin tanıtılmasında önemli bir paya sahiptir. İlçenin adı ile özdeşleşen ve anılan pirinç türü olan yaşar pirincinin daha iyi işlenmesi ve büyük pazarlarda satılmasını sağlayacak adımlar atılmıştır. Türkiye'nin önemli gıda üreticilerinden biri, Ortalıca beldesinde büyük ve modern bir çeltik fabrikası kurma yönünde girişimde bulunmuştur. Önümüzdeki yıllarda tamamlanacak olan bu fabrikada üretilen pirinç, Tosya pirinci adıyla satışa sunulacaktır. Bu şekilde Tosya pirinci bir marka haline gelecek ve tercih edilen ve çok satan pirinç türü olacaktır. Arz-talep ilişkisine bağlı olarak da ilçe genelinde çeltik tarımı daha iyi bir konuma gelecektir.

Çeltik tarımı için üretilen makine ve teknolojiler, ilçede kullanılmaya başlanacak ve verimde önemli bir artış gözlenecektir. Depresyonun batı kesiminde günümüzde, çeltik üretimi doğu kesime göre daha azdır. Tosya pirincinin markalaşması durumunda buradaki çeltik arazileri de verimli hale getirilecektir. Özetle ilçenin gelecek dönemde kalkınabilmesi için piring üretimi ile orman ürünleri sanayi lokomotif görevi görecektir.

Tosya ilçesi, büyük depremler üretebilen Kuzey Anadolu fay kuşağı içerisinde yer almaktadır. Bu nedenle ilçe depremsellik yönünden oldukça aktif bir bölgede bulunmaktadır. Olası bir depreme karşı gerek Tosya şehrinin gerekse ilçedeki diğer yerleşmelerin gerekli önlemleri alması gerekmektedir. Bu konuda atılacak adımlar, olası bir depremde can ve mal kaybının en aza inmesine neden olacaktır.

Bu tez çalışmasında, Tosya ilçesindeki arazi kullanım özellikleri farklı yönleri ile ele alınıp değerlendirilmeye çalışılmıştır. Türkiye'nin en küçük idari birimi olan köy idari alanlarına inilerek hazırlanan bu çalışmanın, bundan sonraki çalışmalara örnek teşkil edeceği düşünülmektedir. Ayrıca Türkiye'nin arazi kullanımı durumunun mutlaka belirlenmesi gerekmektedir. Alana yönelik yapılacak planlamalarda öncelikle mevcut durumun saptanması ve bu potansiyele göre planlama yapılması bir zorunluluktur. Bu çalışmada arazi kullanımına yönelik değerlendirmeler bu mantıkla ele alınmıştır. Öncelikle mevcut durum ve potansiyel belirlenmiş, daha sonra bu potansiyeli en etkili biçimde kullanmanın yolları aranmıştır. Bu tezin gerek ülke çapında gerekse il ya da ilçe bazında arazi kullanımına yönelik yapılacak çalışmalara model olması umulmaktadır.

ÖZET

Orta Anadolu ile Karadeniz bölgelerinin geçiş kuşağında bulunan Tosya ilçesinde, doğal ve beşeri özellikler arazi kullanımı üzerinde büyük etkiler yaratmıştır. İlçenin sahip olduğu doğal özellikler, hem Karadeniz bölgesine hem de Orta Anadolu bölgesine ait unsurları barındırmaktadır. İlçe sınırları içerisinde iki önemli dağlık kütle bulunmaktadır. Kuzeyde Ilgaz Dağları, en önemli dağlık kütledir. Ilgaz Dağları'nın güneyinde Devrez depresyonu, onun güneyinde ise Köroğlu Dağları'nın doğu uzantısı konumundaki Geçmiş Dağları bulunmaktadır. İşte bu dağlık kütleler, Karadeniz bölgesine ait doğal unsurların en fazla gözlendiği alanlara karşılık gelmektedir. Özellikle bu dağlık kütlelerin kuzeye bakan yamaçlarında bitki örtüsü sık ormanlardan oluşmaktadır. Buna karşın güney yamaçlarda bitki örtüsü seyrelemekte, çalı ve meşe formasyonlarından oluşmaktadır. Bunun yanında dağlık kütlelerin oldukça geniş alanlar kaplaması, tarım alanlarının daralmasına neden olmuştur. Tarım alanlarının ise depresyon tabanında yoğunlaştığı ve bu alanda çeltik tarımının öne çıktığı gözlenmiştir.

Ilgaz ve Geçmiş Dağları'nın arasında yer alan Devrez depresyonu içerisine akan Devrez Çayı Tosya ilçesi doğusunda Kızılırmak ile birleşerek sularını Karadeniz'e ulaştırmaktadır. Tektonik faaliyetler sonucunda oluşmuş olan Devrez depresyonu, batıdan itibaren Ilgaz, Tosya ve Kargı olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır. Bu üç bölüm birbirinden iki epijenik boğazla ayrılmıştır. Bu boğazlardan batıda olanı Tosya ilçesinin Dağardı köyü güneyinde yer alırken doğuda olanı yine Tosya ilçesi sınırları içerisinde yer alan Ortalıca kasabası kuzeyinde bulunmaktadır. Depresyonun Ilgaz kesiminde depresyon tabanı diğer kesimlere göre daha dardır. Bu sebeple depresyonun Ilgaz kesiminde çeltik tarımı yaygın olarak yapılamamaktadır. Depresyonun Tosya ve Kargı kesimlerinde ise depresyon tabanı genişlemekte ve çeltik tarımı için uygun doğal şartlar bulunmaktadır. Depresyonun Tosya ilçesi sınırlarında kalan kesiminde, tarımsal faaliyetler çok yoğun bir şekilde yapılmaktadır. Depresyon tabanının Tosya şehri

doğusunda kalan kesiminde ise çeltik en önemli tarım ürünü durumundadır. Buralarda Tosya pirinci olarak da bilinen “yaşar” pirinci yetiştirilmektedir.

Depresyon tabanından itibaren dağlık kütlelere doğru tarımsal faaliyetler yerini hayvancılık ve ormancılığa bırakmaktadır. Özellikle sık orman alanlarının başladığı 1200 metre ve daha üzerindeki yükseltilerde, hayvancılık faaliyetleri de önemini yitirmektedir. Bu dağlık kütlelerde otlak alanlarının çok az yer kaplaması, hayvancılık faaliyetlerinin olumsuz yönde etkilemiştir. Buna rağmen ilçe genelinde hayvancılığın durumunun çok kötü olmadığı tespit edilmiştir. Dağlık kesimdeki orman alanları içerisinde açılan tarlalarda fiğ ve arpa yetiştirilmekte ve bu alanlar hayvancılığa katkıda bulunmaktadır.

İlçe genelinde orman alanlarının oldukça geniş yer kaplamasına rağmen, orman ürünlerinin işlendiği sanayi tesisleri yeterli değildir. Günümüzde ilçe ormanlarından elde edilen hammadde, ilçe dışındaki sanayi tesislerine gönderilmektedir. Bu sebeple, ilçeye gelecek dönemlerde yapılacak yatırımların, orman ürünlerine yönelik olması, ilçenin kalkınmasında önemli bir rol oynayacaktır.

Tosya pirinci, meşhur olmakla birlikte pazarlaması yeterli düzeyde yapılamayan bir tarımsal üründür. İlçede iki adet çeltik fabrikası bulunmaktadır. Bu fabrikalarda üretilen pirinç, genelde ilçe içinde pazarlanmakta ve büyük şehirlere gönderilmektedir. Yani Tosya pirinci bir marka olarak piyasada satılmamaktadır. İlçede kurulacak büyük bir çeltik fabrikasının Tosya pirincinin marka haline gelmesinde, tanıtımında ve pazarlanmasında büyük katkılar sağlayacağı düşünülmektedir.

SUMMARY

Tosya district, where it is between middle Anatolia and Black sea region, passing belt, has very different land use because of physical and human features. Its physical features reflect both Black sea region characteristics and middle Anatolia region characteristics. There are two important mountainous groups inner the district boundary. Ilgaz Mountains which are the most important groups are in the north part. The depression of Devrez is its south part and Geçmiş mountains which stretch out as a Köroğlu mountains groups are in the its south side. These mountainous groups response that physical features concerning of black sea region are seemed the most significant areas. Particularly, in the north side of this mountainous groups are made up of very heavy forests. In contrast, in the south side forests are widely set rare and they composed of bushes and oaks (quercuses). In addition, agriculture areas narrowed as the mountainous groups covered very large areas. Agriculture areas are also density on the bed of river and rice agriculture is done as a density in this area.

Following Devrez River in the Devrez depression which is Between Ilgaz and Geçmiş Mountains attains the Black sea with connected the Kızılırmak River, in the East of the Tosya district. Devrez depression which was formed by tectonic movements consists of three parts that start from Western as a Ilgaz, Tosya, and Kargı section. These three parts separates each others with two Epijenic bridges. While their fist one which is western is the south of Dağardı village of Tosya district, second one which is the eastern of depression is the north of the Ortalıca large village. The Ilgaz part of depression valley bed is narrower in accordance with the other parts. Because of this, rice agriculture is not largely done in the Ilgaz part of depression. However, in the Tosya and the Kargı parts of depression valley bed is very large and it is suitable physical conditions to do rice agriculture. In the part of depression which is in the Tosya district boundary agriculture activities are done very largely. However, in the Eastern part of Tosya city of

depression valley bed, rice is the most important agriculture product. “Yaşar” rice, which is known as a “Tosya” rice, is cultivated.

The beginning from depression bed to towards to mountainous groups, raising livestock and forestry replace the agricultural activities. Especially, starting dense forestry altitude 1200 meter and more so up area, raising livestock also lost importance in there. Since this on the mountainous groups grass areas cover very small part, raising livestock activities will effect as a negative direction. In spite of this, it is determined that raising livestock is not very bad in the general district boundary. In the agricultural fields opened in the mountainous areas are cultivated cow vetch and barley and these areas also contribute to raising livestock.

Although Forests area covered widely in the all of distinct, industry foundations the products of forests are not enough to produce. Nowadays, taken raw material from district forests are sent to industry foundation which is out of Tosya district. Because of this, investment towards to productions of forests will be important role to develop region in the future.

Tosya rice is very famous agricultural product, but its marketing is not enough. There are only two rice factories in the town. The rice produced from these factories is generally marketed in the district and sent to big cities. In other words, “Tosya” rice has not been selling as a trademark in the public places. In the future, if a big rice factory is established, it will contribute that Tosa rice will be trademark, its known, and its marketing.

KAYNAKÇA

- Akalan, İ. (1968)**, Toprak(Oluşu, Yapısı ve Özellikleri), A.Ü. Ziraat Fakültesi Yay., No:356, Ankara.
- Akkuş, A. (1980)**, Devrez Çayı Vadisinin Jeomorfolojisi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Yer Bilimleri Fak. Yay., No:24, Trabzon.
- Akyazı, A. (1996)**, Ilgaz Yöresindeki Üst Jura-Alt Kretase Yaşlı Kireçtaşlarının Stratigrafisi ve Paleontolojisi, Cumhuriyet Üniversitesi Fen Bilimleri Enst., Basılmamış Doktora Tezi, Sivas.
- Ardel, A. (1964)**, “Batı Karadeniz Bölgesinde Morfolojik Müşahedeler”, İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enst. Dergisi, Sayı:14, İstanbul.
- Atalay, İ. (1972)**, “Devrez Çayı Havzasında Toprak Erozyonu Problemleri”, Jeomorfoloji Dergisi, Sayı:4, Ankara.
- Atalay, İ. (1984)**, Türkiye Vejetasyon Coğrafyası, Ege Üniversitesi Yay., İzmir.
- Atalay, İ. (1986)**, Uygulamalı Hidroğrafya, Ege Üniversitesi Yay., İzmir.
- Atalay, İ. (1987)**, Türkiye Jeomorfolojisine Giriş, Ege Üniversitesi Yay., İzmir.
- Atalay, İ. (1997)**, Türkiye Coğrafyası, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir.
- Avcı, M. (1998)**, “Ilgaz Dağları ve Çevresinin Bitki Coğrafyası I(Bitki Örtüsünün Coğrafi Şartları)”, İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enst. Dergisi, Sayı:6, İstanbul.
- Avcı, M. (1998)**, “Ilgaz Dağları ve Yakın Çevresinin Bitki Coğrafyası II(Bitki Örtüsünün Coğrafi Dağılışı)”, İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enst. Dergisi, Sayı:6, İstanbul.
- Bağcı, G. ve Yatman, A. (1991)**, “1900-2000 Yıllarında Türkiye’de Hasar Yapan Depremler”, Deprem Araştırmaları Bülteni, Sayı:69, Ankara.
- Bayar, R. (2002)**, Anamur İlçesinde Araziden Yararlanma, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enst., Basılmamış Doktora Tezi, Ankara.

- Baxter, T. (1971),** Land Use and Built Form Studies, University Of Cambridge.
- Bennet, H.H. (1939),** Soil Conservation, McGraw Hill Book.
- Bourne, L.S. (1971),** "Physical Adjustment Processes and Land Use Succession: A Conceptual Review and Central City Example", Economic Geography, Vol 47, No:1
- Cheshire, P. ve Sheppard, S. (2002),** "The Welfare Economics Of Land Use Planning", Journal Of Urban Economics, Vol:52
- Chopin, S. (1965),** Urban Land Use Planning, University Of Illionis.
- Çiloğlu, Ö. (1996),** Tosya Ovası ve Yakın Dolayının Hidrojeoloji İncelemesi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen Bilimleri Enst., basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta.
- Denker, B.T. (1976),** Şehir İçi Arazi Kullanılışı, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay., No: 2054, İstanbul.
- DİE, Nüfus Sayımı Sonuçları(1927, 1935, 1940, 1945, 1950, 1955, 1960, 1965, 1970, 1975, 1980, 1985, 1990, 1997, 2000),** Ankara.
- DİE (2002),** Tarımsal Yapı(Üretim, Fiyat, Değer) 2002, Ankara.
- DİE (2002),** Türkiye İstatistik Yıllığı 2002, Ankara.
- Dinler, Z. (2001),** Bölgesel İktisat, Ekin Kitabevi, Bursa.
- Elibüyük, M. (2000),** Matematik Coğrafya, Ekin Kitabevi, Ankara.
- Emiroğlu, M. (1971),** "Coğrafi Bölgelere Göre Kırsal Yerleşmelerin Yüzölçümü, Parsel Sayısı ve Genişlikleri İle İlgili Bir Araştırma", Coğrafya Araştırmaları Dergisi, Sayı:3-4, Ankara.
- Emiroğlu, M. (1975),** Türkiye Coğrafi Bölgelerine Göre Şehir Yerleşmeleri ve Şehirli Nüfus", Coğrafya Araştırmaları Dergisi, Sayı:7, Ankara.
- Erinç, S. (1959),** "Bölge Planı Nasıl Yapılır?", İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enst. Dergisi, Sayı:10, İstanbul.

- Eriñç, S. (1963), "Tatbiki Coğrafya ve Planlama", İTÜ Mimarlık Fakóltesi Yay.(Şehircilik Kürsüsü), Şehircilik Konferansları, No:1, İstanbul.**
- Erol, O. (1959), "Mihalıççık Dağlarının Jeomorfolojisi ve Araziden Faydalanma", Ankara Üniversitesi DTCF Dergisi, XVII, Sayı:3-4, Ankara.**
- Erol, O. (1983), "Türkiye'nin Doğal Yöreleri ve Çevreleri", Ege Coğrafya Dergisi, Sayı:7, İzmir.**
- Erol, O. (1983), "Türkiye'nin Genç Tektonik ve Jeomorfolojik Gelişimi", Jeomorfoloji Dergisi, Sayı:11, Ankara.**
- Gökoğlu, A. (1952), Paflagonya Tarihi, Doğrusöz Matbaası, Kastamonu.**
- Gözenç, S. (1969), Bolu Ovası ve Yakın Çevresinde Araziden Yararlanma, 'Land Use', İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enst., Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul.**
- Gözenç, S. (1973), "Bolu Depresyonunda(Büyükse Çevresinde) Topraktan Faydalanma", İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enst. Dergisi, Sayı:18-19, İstanbul.**
- Gözenç, S. (1975), "Arazinin Kullanılması ve Değerlendirilmesinin Coğrafi Yönden Tetkiki", İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enst. Dergisi, 20-21, İstanbul.**
- Gözenç, S. (1978), Küçük Menderes Havzasında Arazinin Kullanılışı ve Sınıflandırılması, Edebiyat Fakóltesi Basımevi, İstanbul.**
- Gözenç, S. (1979), Bolu Depresyonu ve Yakın Çevresinde Araziden Yaralanma(Land Use), İstanbul Üniversitesi Yay., İstanbul.**
- Gözenç, S. (1980), "Arazi Kullanma 'Land Use' Haritalarında Standardizasyon ve Türkiye İçin Bir Öneri", İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enst. Dergisi, Sayı:23, İstanbul.**
- Gül, U. (2003), "Çeltik", Tarımsal Ekonomi Araştırma Enst. Dergisi, Sayı:3, Ankara.**

- Karabulut, Y. (1981), "Karadeniz Coğrafi Bölgesinin Nüfusu (1 Şehirsel)", Coğrafya Araştırmaları Dergisi, Sayı:10, Ankara.**
- Karabulut, Y. (1989), "Karadeniz Coğrafi Bölgesinin Nüfusu (2 Kırsal)", Coğrafya Araştırmaları, C:1, Sayı:1, Ankara.**
- Karal, E.Z. (1997), Osmanlı İmparatorluğunda İlk Nüfus Sayımı 1831, DİE Yay., Ankara.**
- Kastamonu ili Arazi Varlığı (1993), Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Ankara.**
- Köker, H.S. (1962), "Vakıflar Tarihinde Tosya", Vakıflar Dergisi, Sayı:V, Ankara.**
- Kurter, A. (1971), Kastamonu ve Çevresinin İklimi, İstanbul Üniversitesi Yay., İstanbul.**
- Kurter, A. (1982), Kastamonu ve Çevresinin Doğal Görünümü, İstanbul Üniversitesi Yay., İstanbul.**
- Lee, D.R. (1970), "The Location Of Land Use Types", Economic Geography, Vo:35**
- Mater, B. (1982), Urla Yarımadasında Arazinin Sınıflandırılması İle Kullanılışı Arasındaki İlişkiler, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul.**
- Mater, B. (1998), Toprak Coğrafyası, Çantay Kitabevi, İstanbul.**
- McNee, R.B. (1970), "Regional Planning, Bureacracy and Geography, Economic Geography", Vol:46**
- Natoli, S.J. (1971), "Zoning and The Development Of Urban Land Use Patterns", Economic Geography, Vol:47**
- Özçağlar, A. (1988), Kazova'nın Coğrafyası, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enst., Basılmamış Doktora tezi, Ankara.**
- Özçağlar, A. (1988), "Türkiye'deki Tarım Alanlarının Coğrafi Dağılışının Doğal Çevreyle İlişkisi", A.Ü.D.T.C.F. Coğrafya Araştırmaları Dergisi, Sayı:11, Ankara.**

- Özçağlar, A. (1992),** "Türkiye'de Şeker Pancarı Ekim Alanlarının Coğrafi Dağılışı", Türkiye Coğrafyası Uyg. ve Araştırma Merkezi Dergisi, Sayı:1, Ankara.
- Özçağlar, A. (1993),** "Türkiye'de Şeker Fabrikalarının Coğrafi Dağılışı ve Şeker Üretimimiz", Türkiye Coğrafyası Uyg. ve Araştırma Merkezi Dergisi, Sayı:2, Ankara.
- Özçağlar, A. (1994),** "Çarşamba Ovası ve Yakın Çevresinde Araziden Faydalanma", Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merk. Dergisi, Sayı:3, Ankara.
- Özçağlar, A. (1997),** Türkiye'de Belediye Örgütlü Yerleşmeler(Kasabalar-Şehirler), Ekol Yayınevi, Ankara.
- Özçağlar, A. (1997),** Ezinepazar Depresyonunun(Amasya) Coğrafyası, Ekol Yayınevi, Ankara.
- Özçağlar, A. (2003),** Coğrafyaya Giriş, Hilmi Usta Matbaacılık, Ankara.
- Özçağlar, A. (2005),** "Türkiye'de Mülki İdare Bölümlerinin İdari Coğrafya Analizi", Türkiye Coğrafyası Uyg. ve Araştırma Merkezi, Coğrafi Bilimler Dergisi, C:3, Sayı:1, Ankara.
- Özden, M.Y. (2000),** Ilgaz Dağları İle Çankırı Şehri Arasındaki Kır Yerleşmeleri, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enst., Basılmamış Doktora Tezi, Ankara.
- Özgüç, N. (1979),** Beşeri Coğrafyada Veri Toplama ve Değerlendirme Yöntemleri, İstanbul Üniversitesi Yay., İstanbul.
- Özgür, E.M. (1998),** Türkiye Nüfus Coğrafyası, GMC Basın-Yayın, Ankara.
- Özgür, E.M. (2000),** Türkiye Coğrafyası, Hilmi Usta Matbaacılık, Ankara.
- Özkan, H. (1992),** Tosya Ovası Yer Altı Suyu Akımı Sonlu Farklar Modeli, Hacettepe Üniversitesi Fen Bilimleri Enst., Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

- Ramsey, W.M. (1961)**, Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası, Arkeoloji ve Sanat Yay., İstanbul.
- Sanır, F. (2000)**, Coğrafya Terimleri Sözlüğü, Gazi Kitabevi, Ankara.
- Saran, N. (1984)**, Köylerimiz, İstanbul Üniversitesi Yay., İstanbul.
- Sauer, C.O. (1942)**, Problem Of Land Classification, Ann. Of American Geographier, Vol:XI, Lancelstar.
- Seyahatname (1990)**, C I, MEB Basımevi, İstanbul.
- Strabon, (2000)**, Antik Anadolu Coğrafyası(Geographika), Arkeoloji ve Sanat Yay., İstanbul.
- Stamp, L.D. (1950)**, The Land Of Britain: Its Use and Misuse, London.
- Sürel, S. (2001)**, H.1211-1217(M.1796-1802) Tarihli Şer'iyye Siciline Göre Tosya'nın Sosyo-Ekonomik ve İdari Yapısı, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enst., Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Şahin, H. (2000)**, Türkiye Ekonomisi, Ezgi Kitabevi, Bursa.
- Şahin, S. (2002)**, "Tosya-Osmancık ve Kargı İlçelerinde Çeltik Ziraarı", Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, C:22, Sayı:3, Ankara.
- Tanrıkulu, M. (1999)**, Tosya İlçesinin Ekonomik Coğrafyası, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Taşlıgil, N. (1993)**, "Kastamonu İlinin Nüfus Gelişimi ve Türkiye Nüfus Hareketleri İçindeki Yeri", Türk Coğrafya Dergisi, Sayı:28, İstanbul.
- Texier, C. (2002)**, Küçük Asya, Cilt:III, Enformasyon ve Dokümantasyon Hizmetleri Vakfı, Ankara.
- Tong, C., Hall, A.S.C ve Wang, H. (2003)**, "Land Use Change in Rice, Wheat and Maize Production in China(1961-1998), Agriculture, Ecosystem and Environment, Vol:95

- Tosya Ticaret Odası Faaliyet Raporları (2002, 2003, 2004, 2005), Tosya.**
- Tunçdilek, N. (1967), Türkiye İskan Coğrafyası-Kır İskanı(Köy-Altı İskan Şekilleri), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fak. Yay., No:1283, İstanbul.**
- Tunçdilek, N. (1980), "Türkiye'de Kır Yerleşmelerinin Gelişimi ve Evrimi", İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enst. Dergisi, Sayı:23, İstanbul.**
- Tunçdilek, N. (1985), Türkiye'de Relief Şekilleri ve Arazi Kullanımı, İstanbul Üniversitesi Deniz Bilimleri ve Coğrafya Enst. Yay., No:3, İstanbul.**
- Tunçdilek, N. (1986), "Araziden Yararlanmada Yeni Bir Yöntem Denemesi İçin Coğrafi Gerekçe", İstanbul Üniversitesi Deniz Bilimleri ve Coğrafya Enst. Bülteni, C:2, Sayı:3, İstanbul.**
- Tümertekin, E. (1961), "Bölge Planlamasında Coğrafyacının Rolü", İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enst. Dergisi, Sayı:11, İstanbul.**
- Tümertekin, E. (1973), "Yerleşme Planlaması(Şehir-Köy İlişkileri)", İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enst. Dergisi, Sayı:18-19, İstanbul.**
- Tümertekin, E. ve Özgüç N. (1997), Ekonomik Coğrafya, Çantay Kitabevi, İstanbul.**
- Tümertekin, E. ve Özgüç N. (1998), Beşeri Coğrafya, Çantay Kitabevi, İstanbul.**
- Türk Ansiklopedisi (1982), C:XXXI, MEB Basımevi, Ankara.**
- Türkçe Sözlük (1983), Cilt I ve II, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.**
- Türkoğlu, N. (1999), "Türkiye'de Çeltik Alanlarının Dağılışı", Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uyg. Merkezi Dergisi, Sayı:7, Ankara.**
- Tüysüz, O. ve Erturaç, M.K. (2005), "Kuzey Anadolu Fayının Devrez Çayı ile Soruk Çayı Arasındaki Kesiminin Özellikleri ve Fayın Morfolojik Gelişimdeki Etkileri", Türkiye Kuvaterner Sempozyumu Bildiri Kitabı, İTÜ Yay., İstanbul.**

Yücel, T. (1987), Türkiye Coğrafyası, Türk Kültürü Araştırmaları Enst. Yay.,
No: 68-VII A5, Ankara.

Yücel, T. (1988), “Batı Karadeniz Bölgesinin Başlıca Topoğrafik Elemanları”,
A.Ü.D.T.C.F. Coğrafya Araştırmaları Dergisi, Sayı:11, Ankara.

Yücel, T. (1988), “Türkiye’de Kır Yerleşme Tipleri”, Türk Kültürü Araştırmaları
Enst. Dergisi(Prof. Yaşar Önen’e Armağan), XXVIII, Ankara.

İNTERNET SİTELERİ

www.tbmm.gov.tr

www.tosya.gov.tr

www.tosya-bel.gov.tr

www.kastamonu.gov.tr